

ISSN 1392-0502

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS

METRAŠTIS
XXXII

VILNIUS, 2009

REDAKCIŅĒ KOLEGIJA:

LKMA akad. prof. habil. dr. VANDA ARAMAVIČIŪTĒ (Vilniaus universitetas, *edukologija*)

Prof. habil. dr. GRZEGORZ BŁASZCZYK
(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Lenkija, *istorija*)

LKMA akad. doc. dr. vysk. JONAS BORUTA SJ
(Vilniaus universitetas, *istorija*) – redakcinės kolegijos pirmininkas

Prof. habil. dr. DANUTĒ GAILIENĒ (Vilniaus universitetas, *psichologija*)

LKMA akad. dr. KĘSTUTIS GIRNIUS (Vilniaus universitetas, *filosofija*)

Dr. LIUDAS JOVAIŠA (Vilniaus universitetas, *istorija*)

Dr. kun. ALGIRDAS JUREVIČIUS (Vytauto Didžiojo universitetas, *teologija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. SOFIJA KANOPKAITĒ (*biochemija*)

Dr. GEDIMINAS KAROBLIS (Vytauto Didžiojo universitetas, *filosofija*)

Prof. dr. kun. TADEUSZ KRAHEL (Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku, Lenkija, *istorija*)

Dr. RASA MAŽEIKA (Archives of Canada, Toronto, Kanada, *istorija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. IRENA REGINA MERKIENĒ (Lietuvos istorijos institutas, *etnologija*)

Doc. dr. kun. ARVYDAS RAMONAS (Klaipėdos universitetas, *teologija*)

Doc. dr. kun. PETRAS SMILGYS (Vytauto Didžiojo universitetas, *Kanonų teisė*)

Doc. dr. ARŪNAS STREIKUS (Vilniaus universitetas, *istorija*)

LKMA akad. doc. dr. PAULIUS V. SUBAČIUS (Vilniaus universitetas, *literatūrologija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. ANTANAS TYLA (Lietuvos istorijos institutas, *istorija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. GIEDRIUS UŽDAVINYS (Vilniaus universitetas, *medicina*)

Prof. dr. ANDRIUS VALEVIČIUS (L'Université de Sherbrooke, Kanada, *filosofija*)

LKMA akad. prof. habil. dr. ZIGMAS ZINKEVIČIUS (*lingvistika*)

ALGIMANTAS KATILIUS (atsakingasis sekretorius)

Pilies g. 8, LT-01123 Vilnius
contacts@lkma.lt
www.lkma.lt

© LKMA, 2009
ISSN 1392-0502

PRATARMĖ

Džiaugiamės Lietuvos vardo paminėjimo arba Evangelijos žinios atnešimo Lietuvai tūkstantmečio proga galėdami jubiliejinių 2009 metų pabaigoje pateikti mūsų skaitytojams LKMA metraščio 32-ąjį tomą. Dalis šiame tome pristatomų straipsnių yra parengti 2009 m. birželio 19 d. Pažaislio vienuolyne vykusioje konferencijoje „Šv. Brunono Kverfurtiečio istorija ir atminimas Lietuvoje“ skaitytų pranešimų pagrindu. Šie straipsniai bent šiek tiek užpildys tą spragą, kai 2009 metų renginiuose ir publikacijose buvo domimasi tik Lietuvos vardo paminėjimo faktu, o Šv. Brunonui Kverfurtiečiui, jo asmenybei visai nebuvo skiriama dėmesio. Pažaislyje vykusios konferencijos prelegentai šiame tome publikuojamais tekstais pratesia ir papildo LKMA metraščio 6-ajame tome (Roma, 1985, p. 45–57) Viktoro Gidžiūno, OFM, darbe „Šv. Benedikto regulos vienuoliai Lietuvoje“ pateiktą autentiškų istorinių šaltinių medžiagą, taip pat pirmą lietuvių istoriografijoje šio Šventojo nuoseklų gyvenimo aprašymą. Šventajam Brunonui skirtą straipsnio dalį V. Gidžiūnas pavadino „Šv. Brunas-Bonifacas – jotvingių misininkas“. LKMA akademikas Z. Zinkevičius šia tema „Vorutoje“ ir kituose leidiniuose taip pat yra paskelbęs įdomių minčių, kurios patvirtina, kad Šv. Brunono kankinystės vieta yra kadaise jotvingių gyventoje teritorijoje. Tikimės, kad ateityje Z. Zinkevičius šią temą išplėtos LKMA metraštyje.

Kiti šio tomo autoriai tęsia savo anksčiau pradėtus tyrinėjimus. Mons. dr. Algirdas Jurevičius nagrinėja pasauliečių ir diakonų tarnystės Lietuvos Bažnyčioje peripetijas.

Valdas Pruskus pristato dar vieną Bažnyčios socialinio mokymo propaguotoją kunigą teologijos daktarą Simaną Šultę (1876–1920). Naujasis V. Pruskaus straipsnis yra ne tik autoriaus jau daugel metų nagrinėjamos temos tęsinys, bet ir LKMA leidiniuose publikuotų tekstų apie prel. M. Krupavičių ir palaimintąjį Jurgį Matulaitį papildymas.

Lenkų marijono kun. J. Kosmovskio straipsnis gražiai papildo „LKMA metraščio“ 17-ajame tome paskelbtą A. Katiliaus publikaciją, skirtą šventojo gyvenimo ir uolaus Sibiro misionieriaus marijono Kristupo Švirmicko asmenybei.

Viename šių metų LKMA leidinyje „Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse“ paskelbtų tyrimų tęsiniumi galima laikyti A. Katiliaus, V. Jogėlos ir I. Šenavičienės publikacijas. Įdomus, nors ir diskusinis R. Laukaitytės straipsnis apie Bažnyčios padėties ir nuosavybės restituciją Lietuvoje po 1990 m.

Atiduodami į skaitytojų rankas LKMA Metraščio 32-ąjį tomą, tikimės, kad čia publikuojami straipsniai prisidės prie Bažnyčiai ir visuomenei naudingų tolesnių tyrinėjimų bei vaisingų mokslinių diskusijų.

Vysk. Jonas Boruta, SJ
Redakcinės kolegijos pirmininkas

PREFACE

On the occasion of the 1000 th anniversary of the mention of Lithuania's name or the bringing of the Gospel to Lithuania we are glad to be able to present to our readers the 32nd volume of the "LCAS Annals" at the end of this jubilee 2009 year. Some of the articles in this volume were prepared on the basis of reports read at the conference "The History and Commemoration in Lithuania of Saint Bruno-Querfurt" at the Pažaisliai monastery on June 19, 2009. These articles at least to some extent fill the gap when in the events and publications in 2009 there was interest only in noting the mention of Lithuania's name, but absolutely no attention to Saint Bruno-Querfurt and his personality. In the texts published in this volume the speakers at the conference in Pažaisliai extend and supplement the authentic historical sources noted in the work of Viktoras Gidžiūnas, OFM "The Monks of the St. Benedict Order in Lithuania" (Rome, 1985, pp. 45–57) and also provide the first consecutive account of the life of this saint in Lithuanian historiography. Gidžiūnas entitled the part of the article devoted to St. Bruno "Saint Bruno-Boniface – Missionary to the Jatvingians". LCAS Academician Zigmąs Zinkevičius has also published in "Voruta" and other publications interesting ideas, which affirm that the place of the martyrdom of St. Bruno was in the territory formerly inhabited by the jatvingians. We hope that Zinkevičius will in the future expand this topic in future "LCAS Annals".

The other authors of this volume continue their previously begun investigations; Monsignor dr. Algirdas Jurevičius analyzes the intricacies of lay and deacon services in Lithuania's Church.

Valdas Pruskus presents another propagator of the Church's social teaching doctor of philosophy Rev. Simanas Šultė (1876-1920). The new article of Pruskus is not only the continuation of the topic analyzed by the author for many years, but also a supplement to the articles published in LCAS publications about Prelate Mykolas Krupavičius and Blessed Jurgis Matulaitis.

The article of the Polish Marian Rev. J. Kosmowski nicely supplements the publication of A. Katilius in the 17th volume of the "LCAS Annals", devoted to the personality of the saintly living and avid missionary in Siberia Marian Kristupas Švirmickis.

The articles of A. Katilius, V. Jogėla, and I. Šenavičienė can be considered to be continuations of the investigations published this year in the LCAS work "The Clergy and the 1863 Uprising in the Lands of the Republic of Two Nations". The article of R. Laukaitytė about the situation and restitution of the property of the Church in Lithuania after 1990 is interesting although also controversial.

Presenting to readers this 32nd volume of the "LCAS Annals" we hope that the article published here will contribute to further investigations useful to the Church and society and fruitful scholarly discussions.

*Bishop Jonas Boruta, SJ
Chairman of the Editorial Board*

T U R I N Y S

Pratarmė.....	3	
Preface.....	5	
Moksliniai straipsniai.....9		
MONS. ALGIRDAS JUREVIČIUS		
Pasaulietinių ir hierarchinių tarnysčių sankirta Lietuvos pavyzdžiu	11	
Lithuania's example on the clash between lay and hierarchical services (<i>Summary</i>)	20	
ONA GIEDRUTĖ BUTKIENĖ, RŪTA GUZAITYTĖ		
Psichologinė dėkingumo samprata ir veiksniai.....	23	
The psychological conception of gratitude and its factors (<i>Summary</i>)	43	
VALDAS PRUSKUS		
Simanas Šultė: socialinio teisingumo įgyvendinimo išvalgos.....	45	
Simanas Šultė: insights on the realization of social justice (<i>Summary</i>)	61	
KUN. JAN KOSMOWSKI, MIC		
Kunigas Kristupas Švirmickas – Sibiro tremtinių sielovadininkas.....	63	
Reverend Kristupas Švirmickas – the Spiritual Counselor of Siberian Deportees (<i>Summary</i>)	77	
ALGIMANTAS KATILIUS		
Lietuvos vienuolijų dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime	79	
The participation of Lithuania's monasteries in the 1863 uprising (<i>Summary</i>)	112	
VYTAUTAS JOGĖLA		
Vilniaus vizitiečių vienuolyno uždarymas.....	113	
The closing of the visitation convent in Vilnius (<i>Summary</i>)	133	
REGINA LAUKAITYTĖ		
Bažnyčios padėties ir nuosavybės restitucija Lietuvoje po 1990 m.....	135	
The restitution of the status and property of the Church in Lithuania after 1990 (<i>Summary</i>)	146	
KONFERENCIJOS „ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO ISTORIJA IR ATMINIMAS LIETUVOJE“ PROGRAMA		147
DARIUS BARONAS		
Šv. Brunonas Kverfurtietis: misionieriaus pašaukimas	149	
St. Bruno of Querfurt: the missionary vocation (<i>Summary</i>)	160	
KUN. RIMGAUDAS ŠIŪLYS		
Šv. Brunono Kverfurtiečio dvasingumas	163	
The spirituality of st. Bruno of Querfurt (<i>Summary</i>)	171	

MINDAUGAS PAKNYS	
Šv. Brunono Kverfurtiečio freskos Pažaislio kamaldulių vienuolyne	173
The frescoes of st. Bruno of Querfurt in the camaldulian monastery in Pažaislis (<i>Summary</i>).....	193
LIUDAS JOVAIŠA	
Šv. Brunono Kverfurtiečio kultas Lietuvoje: liturginis ir hagiografinis aspektas.....	195
The cult of st. Bruno of Querfurt in Lithuania: the liturgical and hagiographic aspect (<i>Summary</i>).....	207
	Publikacijos
	209
IRMA STUNDYTĖ	
Žeminių parapijos archyvas	211
The archive of the Žeimiai parish (<i>Summary</i>).....	232
IEVA ŠENAVIČIENĖ	
Lietuvos katalikų dvasininkija patriotiniame sąjūdyje 1861–1862 m.	233
The catholic clergy of Lithuania in the patriotic movement in 1861–1862 (<i>Summary</i>).....	268
MŪSŲ JUBILIATAI	269
ŽMOGAUS GYVYBĖS ORUMO IR DVASINIŲ VERTYBIŲ PUOSELĖTOJOS DOCENTĖS ALINOS ŠAULAUSKIENĖS JUBILIEJUS (<i>Leonas Laimutis Mačiūnas</i>)	270
KRONIKA.....	273
EUROPOS GYDYTOJŲ KATALIKŲ ASOCIACIJŲ XI KONGRESAS (<i>Leonas Laimutis Mačiūnas</i>)	273
TARPTAUTINĖS GYDYTOJŲ KATALIKŲ FEDERACIJOS EUROPOS ASOCIACIJŲ VALDYBOS POSĖDIS (<i>Leonas Laimutis Mačiūnas</i>).....	284
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	289
APIE AUTORIUS	301
ATMENA AUTORIAMS	305

Moksliniai straipsniai

MONS. ALGIRDAS JUREVIČIUS

PASAULIETINIŲ IR HIERARCHINIŲ TARNYSČIŲ SANKIRTA LIETUVOS PAVYZDŽIU

Dvasininkų ir pasauliečių santykiai Bažnyčioje yra bene labiausiai diskutuojama tema, Vatikano II Susirinkime įgavusi naują postūmį. Šiame straipsnyje norima dar kartą į tai pažvelgti, turint mintyje specifinę Katalikų Bažnyčios padėtį Lietuvoje.

Nuo seno Katalikų Bažnyčioje yra skiriami du luomai: pasauliečiai ir dvasininkai. Kai kuriuose šaltiniuose linkstama vienuolius priskirti atskiram luomui¹, tačiau nereikia pamiršti, kad yra vienuolių, priėmusių Šventimų sakramentą, taip pat pasišventusių Dievui vienuoliniais įžadais be Šventimų sakramento. Tad belieka pripažinti esant du „luomus“, nors pati „luomo“ sąvoka, iš viduramžių atėjusi į mūsų žodyną, čia nėra visiškai tinkama, nes Bažnyčia nėra susisluoksniavusių „luomų visuomenė“, bet vientisa Dievo tauta.

Dogminė konstitucija apie Bažnyčią „Lumen gentium“ apibūdina pasauliečių bei dvasininkų savitumus, nepamiršdama paminėti, jog pasauliečių pasiuntinybė Bažnyčioje kyla iš Krikšto bei Sutvirtinimo sakramentų, o dvasininkų tarnystės pareigos Bažnyčioje kyla iš Šventimų sakramento. Štai kaip konstitucija aprašo pasauliečių bei dvasininkų „darbo“ vietą: „Pasauliečius skirianti ypatybė yra jų pasaulietinis pobūdis. <...> Dievas juos ten šaukia, idant pagal Evangelijos dvasią atlikdami skirtingas pareigas jie lyg koks raugas prisidėtų prie pasaulio pašventinimo tarsi iš vidaus ir, šitaip spinduliuodami pirmiausia savo gyvenimo liudijimu, tikėjimu, viltimi ir meile, kitiems atskleistų Kristų“². Kaip matome iš šios citatos, pasauliečių raiškos vieta yra pasaulis, t. y. ta terpė, kurioje jie gyvena, dirba, ilsisi, praleidžia laisvalaikį. Iš viso šito kyla

¹ Plg.: LG 31.

² LG 31.

pasauliečių apaštalavimas, nes „pats krikščioniškasis pašaukimas yra ir pašaukimas apaštalavimui“³.

Nors dvasininkai ir nėra visiškai atsitolinę nuo pasaulio, tačiau „dėl savo ypatingo pašaukimo svarbiausia ir pirmiausia jie skirti šventajai tarnybai“⁴. Gali atrodyti, kad svarbiausia dvasininko pareiga yra vadovauti Liturgijos šventimui, tačiau pastaruoju metu Bažnyčia ypač akcentuoja ne tiek kunigo aktyvumą, kiek pačią kunigišką būtį, iš kurios plaukia ir kunigo veikimas. Ne ką mažiau Bažnyčiai yra svarbūs ir Kristų tikintys pasauliečiai. Katalikų teologijai gerai žinomas ir „pasauliečių apaštalavimo“ sąvoka, tačiau trūksta termino nusakyti tam apaštalavimui, kurį atlieka dvasininkai. Tad visą dvasininkų veiklą, ypač kylančią iš Šventimų sakramento, pavadinkime „hierarchiniu apaštalavimu“⁵.

Gali susidaryti įspūdis, jog skirtumas tarp pasaulietinio ir hierarchinio apaštalavimo yra gan ryškus, tačiau nedarykime skubotų išvadų, nes vienas apaštalavimas, nesiejamas su kitu apaštalavimu, atrodo lyg savaimė išbaigtas ir tobulai skaidrus. O kaip atrodo dvasininkų ir pasauliečių bendradarbiavimas bažnytinės misijos vienovėje? Kaip pradingsta ribos ir sutampa kompetencija, kaip kyla grėsmė kiekvieno luomo tapatumui? – Į šiuos klausimus atsakymų ieškokime toliau.

Dvasininkų ir pasauliečių apaštalavimų sankirtos. Po Vatikano II Susirinkimo Vakarų pasaulis pastebėjo neįprastą slinktį: dvasininkai, susižavėję sekuliarizmo idėjomis, ėmė „pasaulėti“, o pasauliečiai, atradę savo ypatingą pašaukimą Bažnyčioje, pradėjo aktyviai veržtis į hierarchinio apaštalavimo sritis. Dvasininkų pasaulėjimas pasireiškia vengimu vilkėti dvasininko drabužiais, liturginių taisyklių nepaisymu, šou elementų diegimu liturgijoje ir tiesiog balansavimu ant dvasininkų luomo išlikimo ribos.

Mažėjant dvasininkų skaičiui susivokta, kad kai kurias hierarchinio apaštalavimo sritis būtų galima pavesti pasauliečiams. Apie tai kalba dekretas dėl pasauliečių apaštalavimo: „hierarchija pasauliečiams paveda kai kuriuos artimiau su ganytojų pareigomis susijusius darbus, pvz., krikščioniškojo mokymo dėstymą, tam tikrus liturginius veiksmus bei

³ AA 2.

⁴ LG 31.

⁵ „Hierarchinio apaštalavimo“ sąvokai atsirasti pagrindą davė dvasininkų įvardijimas ne tik „tarnaujančiąja“, bet ir „hierarchine kunigyste“ (plg.: LG 10).

pastoracijos uždavinius“⁶. Čia išvardytos trys hierarchiniam apaštalavimui priklausančios, bet nebūtinai Šventimų reikalingos sritys, kurias specialiu įpareigojimu galėtų atlikti ir pasauliečiai: katechezė, liturgija ir pastoracija. Kanoninio siuntimo (*missio canonica*) suteikimas pasauliečiams rodo, jog jie peržengia įprastas savo veikimo kompetencijos ribas ir, bendradarbiaudami su dvasininkais, vykdo hierarchinį apaštalavimą⁷. Tiesa, hierarchinių užduočių vykdymas nepaverčia pasauliečio dvasininku⁸, bet pamažu susiformuoja naujas „luomas“ – pasauliečiai, dalyvaujantys hierarchiniame apaštalavime. Tokių „superpasauliečių“ Bažnyčioje nuolat daugėja, tačiau jų neaiškus statusas sukelia įtarumo tiek pasauliečiams, tiek dvasininkams.

Karlas Rahneris⁹, svarstydamas šį klausimą, sako: jeigu „pasaulietis“ dalyvauja tarnybinėje kunigystėje (t. y. hierarchiniame apaštalavime), jo negalime vadinti „pasauliečiu“. Kai Bažnyčia pasikviečia pasauliečius ir suteikia jiems dalį hierarchiniame apaštalavime, ji ištraukia juos iš pasaulio ir savitu būdu padaro priklausančius dvasininkijai (*clerus*)¹⁰. Pasauliečio sąvoka jau nebetinka apibūdinti tam, kuris atlieka hierarchinį apaštalavimą. Rahneriui pasaulietis yra tas krikščionis, kuris lieka apaštalauti pasaulyje, t. y. krikščioniškai gyvena ir visose savo gyvenimo srityse skleidžia krikščionybę ne dėl to, kad jį Bažnyčia „įdarbino“ tai atlikti, bet grynai iš vidinės Evangelija persmelktos paskatos¹¹. Gali atrodyti, kad Rahneris kvestionuoja Bažnyčioje vartojamas „pasauliečio“ ir „dvasininko“ definicijas, tačiau iš tikrųjų garsusis teologas šiais pamąstymais bando užpildyti pasauliečių apaštalavimo teologijos spragas ir nurodyti pavojus pasauliečiams prarasti esminius savo luomo bruožus.

⁶ AA 24.

⁷ Plg.: „Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje“, in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html.

⁸ Plg.: Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Christifideles laici* (1988 m. gruodžio 30 d.)“, Nr. 23, in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/christifideles_laici.html.

⁹ Plg.: Karl Rahner, „Über das Laienapostolat“, in: Karl Rahner, *Schriften zur Theologie*, Bd. II, Einsiedeln–Zürich–Köln, 1961, p. 339–373.

¹⁰ *Ibid.*, p. 340.

¹¹ *Ibid.*, p. 351.

Negalime sakyti, kad oficialioji Bažnyčia praleido negirdomis minėtas Rahnerio teologines išvalgas. Bažnyčia tvirtina, kad pasauliečiai gali atlikti „kai kurias funkcijas, pavaduodami ganytoją“¹², o tai reiškia, kad pasauliečių veikla yra „pavaduojamojo pobūdžio, laikina ir susijusi su dvasininkų stygiumi“, todėl laikytina išimtimi, bet ne taisykle¹³. Bažnyčia įsitikinusi, kad pasauliečiams hierarchiniame apaštalavime pavedamos pareigos (*officia*) bei užduotys (*munera*) labiau dera dvasininkams, todėl pasauliečių pasitelkimas nepaprastomis sakralinių tarnautojų stygiaus ar nebuvimo situacijomis, negali tapti įprastiniu bei normaliu dalyku¹⁴.

Paprastai kalbant, pasauliečių dalyvavimas hierarchiniame apaštalavime reiškia sėdėjimą ne savose rogėse, iš kurių kiekvienu metu gali būti išstumtas. Kaip klostosi pasauliečių ir dvasininkų bendradarbiavimo santykiai Lietuvoje, mums padės suprasti tų santykių aptarimas.

Sąvokų prasmės atkūrimas. Prieš pradėdant kalbėti apie dvasininkus (*clerici*) bei pasauliečius (*laici*)¹⁵, reikia pasakyti, jog Lietuvoje šios sąvokos vartojamos iškreipiant prasmę.

Anksčiau tik įstojęs į seminariją jaunuolis būdavo priimamas į dvasininkų luomą tonzūros apeigomis ir tapdavo klieriku. Titulas „klierikas“ reiškia priklausantis dvasininkų luomui. Į šį luomą būdavo įvesdinama, kaip minėta, tonzūros apeigomis: jaunuoliui būdavo iškerpamas plaukų kuokštelis nuo viršugalvio¹⁶. Ankstesniame Kanonų teisės kodekse randame tokį paaiškinimą: „Qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, clerici dicuntur“ (kam dieviškosios tarnystės yra perduotos pirmąją tonzūra, tie vadinami klierikais)¹⁷. Galima suprasti, kodėl kunigų seminarijų auklėtiniai yra vadinami klierikais, tačiau per

¹² Jonas Paulius II, „Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Christifideles laici* (1988 m. gruodžio 30 d.)“, Nr. 23, in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/christifideles_laici.html.

¹³ Plg.: Šventojo Sosto instrukcija „Kai kuriais tikinčiųjų pasauliečių bendradarbiavimo kunigų tarnyboje klausimais“, 4, *Bažnyčios žinios*, Nr. 19, 1998, p. 12–22.

¹⁴ Plg.: Jonas Paulius II, Kalba simpoziume „Tikinčiųjų pasauliečių bendradarbiavimas kunigų tarnyboje“ (1994 04 22), Nr. 3, *L'Osservatore Romano*, 1994 04 23.

¹⁵ Plg.: Kan. 207, § 1, in: CIC, 1987.

¹⁶ Plg.: Berger Rupert, *Mały słownik liturgiczny*, Poznań, 1990, p. 164.

¹⁷ Kan 108, § 1, in: CIC, 1917.

pastaruosius keturiasdešimt metų Bažnyčioje įvyko labai reikšmingų poslinkių, kurie kol kas bent jau šioje srityje dar nepasiekė Lietuvos. Visų pirma prisimintinas popiežiaus Pauliaus VI 1972 m. įvykdytas Bažnyčios tarnysčių pertvarkymas, tada ir buvo nutiesta ryški takoskyra tarp pasauliečių ir dvasininkų. Popiežius panaikino tonzūros apeigas ir deklaravo, kad *dvasininku* (t. y. *klieriku*) tampama tik priėmus diakono šventimus: „Prima tonsura non amplius confertur; ingressus vero in statum clericalem cum Diaconatu coniungitur“ (pirmoji tonzūra toliau tenebus teikiama, o įžengimas į dvasininkų luomą susiejamas su diaconatu)¹⁸. Naujoji tvarka buvo įtvirtinta skelbiant naująjį Kanonų teisės kodeksą: „Per receptum diaconatum aliquis fit clericus“ (priimdamas diakono šventimus asmuo tampa klieriku)¹⁹. Remiantis šiais Bažnyčios potvarkiais, *klieriku* (t. y. *dvasininku*) gali būti vadinami tik vyskupas, kunigas ir diakonas, o vadinti seminarijų studentus *klierikais* yra tiesiog dogminis nesuspatingas.

Bažnyčios pakviestų pasauliečių padėties apžvalga. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Bažnyčia ėmėsi aktyviai apaštalausti įvairiose srityse, kurių nepajėgė aprėpti pašventintieji Bažnyčios tarnautojai – dvasininkai. Kai kurioms tarnystėms atlikti buvo pasitelkti pasauliečiai. Apžvelgsime kai kurias profesines pasauliečių, dalyvaujančių hierarchiniame apaštala-vime, grupes.

1. *Tikybės mokytojai.* Jie Bažnyčios vardu vykdo religinį ugdymą mokykloje, gavę iš vyskupo kanoninę siuntimą. Pagal Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartį tikybės mokytojai turi tokias pačias teises ir pareigas, kaip ir kitų dalykų mokytojai²⁰, tačiau įdėmiau pažvelgus į tikybės mokytojus kaip profesinę grupę, jų darbe – tarnystėje komplikuo-tą situaciją sukuria dviguba priklausomybė – tiek nuo mokyklos kaip darbdavio, tiek nuo Bažnyčios kaip pasiuntinybės teikėjos. Toks tarnavimas „dviem šeimininkams“ tikybės mokytojus įstumia į nepavydėtiną padėtį: jų darbo specifi-ka skiriasi nuo kitų specialybių mokytojų ne tiek tuo, kad tikyba

¹⁸ Paul PP.VI, „Litterae apostolicae Motu proprio datae *Ministeria quaedam*“, in: AAS, 64, 1972, p. 529–534.

¹⁹ Kan. 266 § 1, in: CIC, 1983.

²⁰ Plg.: „Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje“, str. 3, in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html.

paprastai nėra vertinama pažymiais, bet ypač tuo, kad jų darbo santykiai yra daug menčiau apsaugoti, negu kitų mokytojų. Įsivaizduokime situaciją, jeigu patys parapijos kunigai dėstyti tikybą mokykloje vietoj tikybos mokytojų. Žvelgiant iš Bažnyčios pozicijos, pirmenybė būtų suteikta dvasininkams, o ne pasauliečiams, nes tikybos dėstymas priklauso pirmučiausia hierarchiniam apaštalavimui.

2. *Katechetai* – sakramentinės katechezės vykdytojai parapijoje yra ypač susiję su vietos ganytoju, kuris siunčia juos vykdyti katechezės įvairiose amžiaus grupėse. Tokios pasauliečių tarnystės nereikėjo tol, kol buvo pakankamai kunigų, tačiau jų skaičiui mažėjant, tikėjimo perteikimo tarnystei pasitelkiami pasauliečiai. Kadangi Bažnyčia Lietuvoje iki šiol neturi sukūrusi vieno savifinansavimo modelio, katechetai šią tarnystę dažniausiai atlieka iš pasišventimo arba už labai menką atlyginimą. Dažnai tarp parapijos bei katecheto net nėra sudaromos darbo santykius reglamentuojančios sutartys, o pasauliečių pasitelkimas katechezei yra tarpusavio susitarimo bei pasitikėjimo reikalas.

3. *Teologai* – dvasininkai bei pasauliečiai, nuosekliai aiškinantys Dievo apsiareiškimą istorijoje. Kodėl pasauliečių vieta teologijos moksle yra išskirtinė, suprasime tik tuomet, kai pažvelgsime į skirtingais istorijos tarpsniais gyvavusias tendencijas. Juk ilgą laiką teologijos mokslas buvo plėtojamas vienuolynuose, kurie garsėjo ne tik savo bibliotekomis, bet ir teologinėmis mokyklomis bei teologinių sistemų kūrimu ir puoselėjimu. Teologijos mokslas buvo vos ne išskirtinė vienuolių privilegija, tuo tarpu sielovadoje dirbantiems kunigams teologijos studijos nebuvo privalomos. Atsižvelgdamas į tai, kad eiliniai dvasininkai buvo menkai teologiškai išprusę, Tridento Visuotinis Susirinkimas 1563 m. nusprendė įkurti seminarijas kunigams rengti²¹. Seminarijose buvo dėstomos teologijos disciplinos, todėl teologijos mokslas tapo vienuolių bei dvasininkų studijų sritimi. Tik nuo XX a. pradžios teologijos studijos tampa prieinamos pasauliečiams, kurie aktyviai įsitraukia į šį mokslą ir suteikia teologijai naujų akcentų²². Lietuvoje šį fenomeną turime tik nuo nepriklausomybės atkūrimo, kai į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą iš Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos buvo perkeltas Katalikų teologijos fakultetas

²¹ Plg.: Sessio XXIII, Can. 18, in: *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, Bd. 3, Giuseppe Alberigo (hrsg.), Paderborn, 2002, p. 750.

²² Plg.: Herbert Vorgrimler, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas, 2003, p. 407.

(1990 m.), atvėręs galimybę pasauliečiams studijuoti teologiją. Nuo to laiko Katalikų teologijos fakultete parengta apie tūkstantis pasauliečių teologų. Teologo specialybės naujumas iš pradžių pritraukė nemažai studentų, tačiau naujos specialybės pritaikymo spragos ir nekonkretumas pastaraisiais metais labai praretino teologiją studijuojančių studentų gretas. Teologo specialybę įgiję pasauliečiai teologiją labiau supranta kaip tikėjimo definicijų perdavimo mokslą, o ne kaip gyvenimo su tikėjimu interpretaciją. Tad nenuostabu, jog tarp teologų netrūksta praeities aprašinėtojų, bet labai pasigendama dabarties aiškintojų. Pastaraisiais metais paaiškėjo, kad teologo specialybę įgijęs pasaulietis iš tikrųjų neįgyja jokios specialybės, jeigu neturi papildomos specializacijos (pvz., pedagogikos). Gražūs lūkesčiai, kad teologas pasaulietis gaus darbą bažnytinėje struktūroje, dažniausiai lieka kaip neišsipildžiusios svajonės, nes Bažnyčios kaip darbdavio galimybės yra labai ribotos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog Bažnyčios įsteigtose sielovados struktūrose bei kitose katalikų organizacijose dirba daugiausia jauni žmonės, o tai reiškia, kad didesnė „kadru kaita“ greitu laiku nenumatoma. Patirtis rodo, jog sielovados darbuotojų veiklos apimtys yra neadekvačios jų fiziniams, o kartais net ir psichiniams galimybėms; tai gali vesti link žmonių išteklių išsekimo.

Apžvelgus šių trijų profesinių grupių padėtį, norėtusi klausti abiturientus, kas iš jų šiandien norėtų tapti tikybos mokytojais, katechetais arba pasirinkti teologijos studijas? Tikiu, jog tokių idealistų tikrai atsirastų, bet ar viską čia nulemia tik idealizmas?

Sakramentinės Bažnyčios struktūros gelbėjimas. Daugelyje Vakarų Europos šalių, kur yra didelis pašaukimų į kunigus stygius, pasauliečiai labai aktyviai ir profesionaliai dalyvauja hierarchiniame apaštalavime, dvasininkams palikdami tik tas pareigas, kurios būtinai reikalingos Šventimų. Atsižvelgiant į tai *de facto*, formuojasi situacija, sukurianti ekstraordinarinę Bažnyčios struktūrą, bent jau išoriškai kiek panašią į protestantišką bendruomenės modelį. Nors Bažnyčia akcentuoja pasauliečių dalyvavimo hierarchiniame apaštalavime laikiną ir pavaduojamąjį pobūdį, tačiau faktiškai ši situacija tampa nuolatinė ir vis pastovesnė. Nėra aišku, ar vis didesnis pasauliečių įtraukimas į hierarchinio apaštalavimo sritis yra laimėjimas, ar sakramentinės Bažnyčios struktūros išbalansavimas.

Būdama ištikima savo prigimčiai, Bažnyčia akcentuoja, kad sakramentinė kunigyستė yra visiškai nepakeičiama, nes „jei bendruomenėje nebūtų

kunigo, jai trūktų Kristaus, Galvos ir Ganytojo, tarnybos ir sakramentinės funkcijos, kurios yra esminiai bažnytinės bendruomenės gyvenimo elementai“²³. Bažnyčios praktika rodo, kad, skiriant asmenį į nuolatinės bažnytinės pareigas, reikalingi šventimai. Visuotinis Tridento Bažnyčios Susirinkimas (1545–1563) ragino verčiau suteikti žemesnius šventimus (net diakonatą!) vedusiems vyrams, nei leisti liturgijoje veikti pasauliečiams, neturintiems jokių šventimų²⁴. Tiesa, Bažnyčia ieško savo sakramentinėje vadovavimo struktūroje dar nepanaudotų galimybių ir ketina siūlyti jas įgyvendinti. Viena iš tokių galimybių – nuolatinio diakonato svarbos išskėlimas. Vatikano II Susirinkimas davė pradžią gražinti diakonatą kaip tikrą ir nuolatinį hierarchijos laipsnį. Diakonais gali tapti brandesnio amžiaus vyrai, net gyvenantys santuokoje²⁵. Susirinkimas leido kiekvienos šalies vyskupams savarankiškai išspręsti nuolatinio diakonato klausimą, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais subrendo nuomonė, kad diakonatas kaip nuolatinis hierarchinis laipsnis turi būti akivaizdžiai matomas kiekvienoje dalinėje Bažnyčioje, o ne tik ten, kur vyskupai to pageidauja. Diakonato svarba kyla ne dėl kunigų stygiaus, bet dėl pačios sakramentinės tarnystės svarbos bei vidinio jos patrauklumo. Tokį pageidavimą išreiškė ir popiežius Jonas Paulius II, kalbėdamas Lietuvos vyskupams *Ad limina* vizito metu 1999 m. rugsėjo 17 d. Romoje: „Nepamirština, jog šalia kunigiškų pašaukimų dideles galimybes atveria *nuolatinis diakonatas*. Susirinkimas leido iš naujo surasti šią tarnystę ir ją reikia ugdyti ne kaip šalutinę ar kokį nors pakaitalą, leidžiantį užkamšyti kunigų trūkumo spragas, bet dėl šios tarnystės vidinės vertės Dievo tautos tarnystėje“²⁶. Paskatinta popiežiaus žodžių Lietuvos Vyskupų Konferencija 2003 m. oficialiai pareiškė įsteigianti nuolatinį diakonatą. Tačiau šioje srityje dar mažai pasistūmėta į priekį. Diakonai, būdami hierarchinio apaštalavimo atstovai, galėtų atlikti savo tarnystę, išvaduodami pasauliečius nuo svetimų jų pašaukimui pareigų, tačiau atrodo, jog diakonatas Lietuvoje buvo

²³ Šventojo Sosto instrukcija „Kai kuriais tikinčiųjų pasauliečių bendradarbiavimo kunigų tarnyboje klausimais“, *Bažnyčios žinios*, Nr. 19, 1998, (12–22), p. 14.

²⁴ Plg.: Sessio XXIII, Can. 17, in: *Dekrete der ökumenischen Konzilien*, Bd. 3, Giuseppe Alberigo (hrsg.), Paderborn, 2002, p. 750.

²⁵ Plg.: LG 29.

²⁶ Popiežiaus Jono Pauliaus II kalba Lietuvos vyskupams *Ad limina* vizito metu, Nr. 6, *Bažnyčios žinios*, 1999, Nr. 18.

įsteigtas formaliai, ne dėl to, kad Bažnyčia jo ilgėtusi, bet tik todėl, kad to norėjo Dievo tarnas popiežius Jonas Paulius II. Galbūt toks žingsnis buvo žengtas net ne dėl vidinio Bažnyčios įsitikinimo diakono tarnystės reikalingumu, bet vien tik iš pagarbos popiežiui.

Čia išdėstyti pasvarstymai gali sudaryti įspūdį, kad tarp dvasininkų bei pasauliečių trūksta sutarimo, tačiau iš tiesų taip nėra: vyksta labai intensyvios abiejų šių grupių tapatybės paieškos. Šiandienos pasaulyje reikia rūpintis ne tik dvasininkijos tapatumu, bet ir pasauliečius saugoti, kad neprarastų esminių savo luomo bruožų. Mėginimas taisyti dėl kunigų stygiaus bei nuolatinį diakonų nebuvimo atsiradusias tarnystės spragas, pasitelkiant į pagalbą pasauliečius, neatlikus išsamesnės šio reiškinių analizės Visuotinės Bažnyčios kontekste, gali vesti link hierarchinių ir pasaulietinių tarnysčių niveliavimo. Guodžia tai, kad Bažnyčioje egzistuoja tarnavimo įvairovė ir misijos vienovė. Nors yra skirtingų tarnysčių, bet pasiuntinybė viena – savitu būdu dalyvauti vienoje Kristaus kunigystėje²⁷. Negalime visiškai atsisakyti minties, jog galbūt per „laikiną“ ir „pavaduojamąją“ pasauliečių įsitraukimą į hierarchinį apaštalavimą Viešpats nori Bažnyčiai pasakyti kažką nauja, ko ji iki šiol nebuvo supratusi?

Santrumpos

AA – Dekretas dėl pasauliečių apaštalavimo – *Apostolicam actuositatem*.

AAS – Acta Apostolica Sedis.

CIC, 1917 – Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Friburgi Brisgoviae, MCMXX.

CIC, 1983 – Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Libreria editrice Vaticana, MDCCCCXXXIII.

LG – Dogminė konstitucija apie Bažnyčią – *Lumen gentium*.

LITERATŪRA

Berger Rupert, *Mały słownik liturgiczny*, Poznań, 1990.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Libreria editrice Vaticana, MDCCCCXXXIII.

²⁷ Plg.: AA, 2; LG, 10.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, Friburgi Brisgoviae, MCMXX.

Dekrete der ökumenischen Konzilien, Bd. 3, Giuseppe Alberigo (hrsg.), Paderborn, 2002.

Jonas Paulius II, Kalba simpoziume „Tikinčiųjų pasauliečių bendradarbiavimas kunigų tarnyboje“ (1994 04 22), *L'Osservatore Romano*, 1994 04 23.

Jonas Paulius II, Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Christifideles laici* (1988 m. gruodžio 30 d.), in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/christifideles_laici.html.

Paul PP.VI, Litterae apostolicae Motu proprio datae *Ministeria quaedam*, in: AAS 64, 1972.

Popiežiaus Jono Pauliaus II kalba Lietuvos vyskupams *Ad limina* vizito metu, Nr. 6, *Bažnyčios žinios*, 1999, Nr. 18.

Rahner Karl, „Über das Laienapostolat“, in: Karl Rahner, *Schriften zur Theologie*, Bd. II, Einsiedeln–Zürich–Köln, 1961.

Šventojo Sosto instrukcija „Kai kuriais tikinčiųjų pasauliečių bendradarbiavimo kunigų tarnyboje klausimais“, *Bažnyčios žinios*, Nr. 19, 1998.

Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje, in: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html.

Vatikano II Susirinkimo nutarimai. Konstitucijos, deklaracijos, dekretai, Vilnius, 2001.

Vorgrimler Herbert, *Naujasis teologijos žodynas*, Kaunas, 2003.

LITHUANIA'S EXAMPLE ON THE CLASH BETWEEN LAY AND HIERARCHICAL SERVICES

Algirdas Jurevičius

Summary

The article discusses and presents the relations of the lay and religious in Lithuania's Catholic Church. Although proselytizing by lay persons and the clergy have one goal, each of them tries to reach it according to the nature of his service. The author is willing to designate clearly the occurring clashes and arising difficulties in the cooperation of laypersons and the clergy. Lay persons active in the field of hierarchical proselytizing: teachers of religion, catechists, and theologians are discussed the most. After explaining the essential boundaries between laypersons and the clergy there is an effort to find the correct path for their cooperation. The

sacramental structure of the Church is essential for the activities of the Church regardless of how active laypersons are. The introduction of a permanent diaconate in Lithuania is analyzed as assistance to both laypersons and the clergy to carry out their duties more appropriately. The intensive search for ways of cooperation between lay persons and the clergy leads toward a variety of renewed services and an understanding of the unity of the mission of the Church: although there are different services, but the mission is one – to participate in Christ's one priesthood in a unique way.

ONA GIEDRUTĖ BUTKIENĖ,
RŪTA GUZAITYTĖ

PSICHOLOGINĖ DĖKINGUMO SAMPRATA IR VEIKSNIAI

(Pirmojo Lietuvoje psichologinio tyrimo rezultatai)

Dėkingumą kaip žmogiškiausią laikyseną pabrėžia visos religijos. Tai yra kas Dievo įdėta į mūsų širdis ir kas sustiprina žmonių visuomenę, kas pavadinta žmonijos moraline atmintimi. Kaip psichologinis reiškiny s dėkingumas sistemingai pradėtas tyrinėti tik paskutiniaisia dešimtmečiais. Šiame straipsnyje pateikiami dėkingumo sąvokos pirmojo teorinio ir empirinio tyrinėjimo Lietuvoje, atlikto 2008 metais, rezultatai. Daugiausia remiamasi Majamio ir Kalifornijos universitetų psichologų sistemingų šios tematikos tyrinėjimų pastaruosius 20 metų pavyzdžiu. Mūsų tyrimo objektas – dėkingumo kaip psichologinio reiškinio samprata. Tikslai – du. Teorinis – pristatyti lietuvių kalba dėkingumo sampratą, vyraujančią psichologijos moksle. Empirinis – atlikti žvalgomąjį bendrosios dėkingumo dispozicijos bei keleto jo išgyvenimo patirties veiksnių tyrimą. Tikrinta prielaida apie dėkingumo dispozicijos ir amžiaus, savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo sąryšį.

Tyrimė dalyvavo 24 socialinių bei humanitarinių mokslų studentai ir 26 dėstytojos. Dėkingumo dispozicija tyrinėta pagal rangų skalės GQ-6 klausimyną, išgyvenimo patirtis – atlikus fenomenologinę respondentų pasakojimų, atsakant į 3 klausimus, analizę. Atskleista, kad dėkingumas yra unikalus psichologinis reiškinys, susijęs su dvasine ir socialine patirtimi, moralinis jausmas, atliekantis moralinio barometro, motyvo ir stiprintojo funkcijas. Tiriant dėstytojų grupės imtį pasitvirtino hipotezė, kad jei stiprėja religingumas ir psichologinės savirefleksijos patirtis, dėkingumo jausmas intensyvėja. Žmogaus dėkingumas didėja su jo amžiumi. Dėkingo žmogaus stebėjimas vaikystėje stiprina augančio asmens dėkingumo plėtrą. Dėkingumo kategorija pranoksta psichologijos ribas.

Įvadas. Dėkingumo samprata ir tyrimo kontekstas. Lotynų kalbos žodis „*gratia*“ lietuviškai reiškia *palankumas, malonė, padėka*, „*gratus*“ – *malonus, dėkingas*; „*gratias agere*“ – *dėkoti*. Lietuviško žodžio *dėkojimas* atitikmuo graikų k. – „*eucharistia*“¹. Žodžio *dėkingumas* atitikmenys anglų kalba: „*gratitude*“, „*gratefulness*“ (*malonumas*), „*thankfulness*“².

Ankstyvaisiais amžiais dėkingumas buvo laikomas dorybe, galinčia prisidėti prie gero gyvenimo. Visos religijos, antikos ir vėlesni filosofai akcentavo, kad dėkingumo palaikymas ir raiška naudinga sveikatai ir gyvybingumui, pilietiškumui ir visuomeniškumui. L.A. Seneca ir M.T. Ciceronas dėkingumą laikė ypač vertinga žmogaus dorybe. Nedėkingumo raiška buvo įvardijama kaip moralinės degeneracijos forma. Pasak D. Hume, nedėkingumas yra „baisiausias, nenatūraliausias visų laikų nusikaltimų, kokius tik žmonės gali padaryti“³. Pasaulio religiniai ir etiniai rašytojai sutaria, kad žmonės jaučia ir patiria dėkingumą, kaip atsaką į gautą malonę. B. Spinoza (1677) dėkingumą įvardijo kaip „abipusišką meilės atsaką į meilę“⁴. A. Smith (1790) dėkingumą laikė esmine socialine emocija, lygiaverte palankumui ir prierašumui⁵. Jo manymu, dėkingumas yra vienas svariausių motyvų palankiai žvelgti į geradarį ir jam atsilyginti, o tai sustiprina socialinį stabilumą⁶. Pasak A. Smith, formalių socialinių struktūrų nepakanka, kad vyktų abipusė tarpusavio sąveika. Dėkingumas, kuris abipusiškai naudingas, žadina žmonių tarpusavio priklausomybę, nuolat primindamas kito asmens maloningumą. Dėkingumas, kaip rašė A. Smith, yra moralinė atmintis, be kurios, kaip ir „be dėkingumo veiksmy, visuomenė subyrėtų“⁷.

Pasak psichologų R.A. Emmons ir M.E. McCulough, taip vertinant abipusius mainus, dėkingumas atlieka utilitarinės socialinės sąveikos

¹ Interneto žodynas www.reference.com.

² S.W. Pruyser, *The minister as diagnostician: Personal problems in pastoral perspective*, Philadelphia, 1976, p. 69.

³ D. Hume, *A treatise of human nature*, Oxford, 1888, p. 466.

⁴ Cit. pagal: R.A. Emmons, M.E. McCullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude“, in: *Positive psychological Assessment*, Washington, DC, 2003, p. 328.

⁵ A. Smith, *The theory of moral sentiments* (6th ed.), Oxford, England, 1976, (Originalas 1790).

⁶ Cit. pagal: R.A. Emmons, M.E. McCullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude“, p. 328.

⁷ *Ibid.*

funkciją ir yra tarsi priešprieša grynai psichologinei perspektyvai, kai dėkingumas laikomas tik vidine žmogaus būseną⁸. Psichologijoje dėkingumas apibūdinamas keliais terminais: geradarys (*benefactor*), gera gavėjas (*beneficiary*), nauda (*benefit*). Vadinasi, dėkingumą patiria gavėjas, kai suvokia iš geradario gavęs naudą – tai, ką geradarys nesavanaudiškai suteikia gavėjui, kad pagerintų jo gerovę.

Pirmieji psichologiniai dėkingumo tyrimai (G. Simmel, 1950; A.W. Gouldner, 1960) padėjo apibrėžti dėkingumą kaip moralinę emociją⁹. Simmel išplėtė „naudos“ sąvoką: tai gali būti neapčiuopiamos psichologinės ar emocinės prigimties vertybės – meilė, parama, įkvėpimas¹⁰. Dėkingumas gali būti atsakas į pripažinimą, kad kai kurios dovanos negali būti gražintos (pvz., gyvybės dovana). Tokiais atvejais dėkingumas motyvuoja laikytis nuolatinės ištikimybės ir įsipareigojimo. B. Schwartz dėkingumą prilygino inercinei jėgai, kuri išlaiko socialinių santykių socialinį kryptingumą¹¹. Pasak F. Heiderio, žmonės jaučiasi dėkingi, kai gauna naudą iš to, kas, pasak jų, elgėsi jų labui¹². Jis klausė, ar ketinimas suteikti kam nors malonumą buvo svarbiausias lemiamas veiksnys, kad jis jaustųsi dėkingas, gavęs iš jo naudą. Jo nuomone, tais atvejais, kai geradarys apeliuoja į gavėjo pareigą būti dėkingam, sukelia priešingą efektą. Naudos gavėjas savo dėkingumą linkęs pagrįsti labiau vidinėmis paskatomis, o ne išorinėmis.

A. Ortony, G.L. Clore ir A. Collins emocijas laikė pažinimo sistemos dalimi, kai išmokstama suvokti požiūrius ir standartus, leidžiančius žmonėms suprasti jiems nutinkančius įvykius¹³. Čia dėkingumas apibrėžiamas kaip gėrėjimosi ir džiaugsmo derinys, t. y. gavėjas pritaria geradario veiksmams ir gėrėsi jais, patirdamas geradario asmeninį palankumą.

R.S. Lazarus ir B.N. Lazarus teigė, kad dėkingumas yra emocija, kurią paskatina gebėjimas jausti empatiją kitiems¹⁴. Jų teorijos pagrindas yra

⁸ *Ibid.*, p. 329.

⁹ A.W. Gouldner, „The norm of reciprocity: A preliminary statement“, in: *American Sociological Review*, 1960, vol. 25, p. 161–178.

¹⁰ G. Simmel, *The Sociology of Georg Simmel*, Glencoe, IL, 1950.

¹¹ B. Schwartz, „The social psychology of the gift“, *American Journal of Sociology*, 1967, vol. 73, p. 1–11.

¹² F. Heider, *The psychology of interpersonal relations*, New York, 1958.

¹³ A. Ortony, G.L. Clore, A. Collins, *The cognitive structure of emotions*, New York, 1998.

¹⁴ R.S. Lazarus, B.N. Lazarus, *Passion and Reason: Making Sense of Our Emotions*, New York, 1994.

supratimas, kad kiekviena emocija siejasi su tam tikru siužetu ar esmine santykių tema. Dėkingumo atveju – tai altruistinės dovanos pripažinimas ir įvertinimas. Žmonės esą išgyvena šiuos santykius, pajutę geradarijo pastangas gavėjo naudai.

P. Fitzgerald identifikavo tris dėkingumo komponentus: 1) nuoširdų pripažinimo, dėkingumo kam nors jautimą, 2) geros valios tam tikram žmogui ar daiktui skyrimą, 3) palankumą, kurį lemia gera valia, įvertinimas, supratimas¹⁵. Dėkingas žmogus atpažįsta gaunantis kito žmogaus dosnumą bei malonę.

M.E. McCullough, R.A. Emmons suformulavo dėkingumo kaip moralinio jausmo teoriją¹⁶. Ji teigia, kad dėkingumas kyla socialinio elgesio gavėjui. Moralus geradarijo elgesys paskatina gavėjo elgesį, kurį motyvuoja tai, kad juo rūpinamasi¹⁷.

M.E. McCullough ir jo bendradarbiai suformulavo hipotezę apie tris moralines dėkingumo funkcijas: *moralinio barometro funkciją, moralinio motyvo funkciją ir moralinio stiprintojo funkciją*¹⁸. Labiausiai tikėtina, jog žmonės pajunta dėkingumą, kai jie patiria: a) itin vertingą nuopelną/naudą; b) kad daug pastangų paaukota jų labui; c) kai pastangos jų labui buvo sąmoningai pasirinktas veiksmas; d) kai pastangos jų labui buvo neapmokamos (nebuvo nustatyta, kad būtų buvę kokių mainais pagrįstų santykių tarp geradarijo ir gavėjo).

Dėkingumo kaip moralinio motyvo funkcija pasireiškia tuo, kad ji žadina žmogų imtis socialinio elgesio¹⁹. Pasak R.L. Trivers, šia prasme dėkingumas gali būti vienas iš motyvacinių mechanizmų – kaip abipusio altruizmo pagrindas²⁰. Iškelta hipotezė, kad labiau tikėtina, jog žmogus, tapęs dėkingas dėl geradarijo veiksmų, teiks pagalbą ir geradariui, ir trečiam asmeniui ar asmenims ateityje. Kita hipotezė: asmuo, tapęs dėkingas

¹⁵ P. Fitzgerald, „Gratitude and Justice“, *Ethics*, 1998, vol. 109, p. 119–153.

¹⁶ M.E. McCullough, S.D. Kilpatrick, R.A. Emmons, D.B. Larson, „Is gratitude a moral affect?“, *Psychological Bulletin*, 2001, vol. 127, p. 249–266; R.A. Emmons, M.E. McCullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude...“, Washington, 2003.

¹⁷ *Ibid.*, p. 252.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ R.L. Trivers, „The evolution of reciprocal altruism“, *Quarterly Review of Biology*, 1971, vol. 46, p. 35–57.

dėl geradario veiksmy, slopins savo motyvaciją elgtis prieš jį destruktiviai. R.A. Emmons ir M.E. McCullough teigia, kad dėkingumą apibrėžti vien emocijų sritimi yra sunku²¹. Jie remiasi E.L. Rosenbergo teorija²², kad bendros emocinės patirties formos gali būti hierarchiškai struktūruotos pagal specifiškumą, laikiną stabilumą, pasklidimą sąmonėje ir poveikį kitoms psichologinėms sistemoms. Jų tyrimai padėjo apibūdinti dėkingumą kaip moralinį jausmą ir suformuluoti hipotezę, kad žmonės, jaučiantys dėkingumą, yra motyvuoti elgtis socialiai. Tai skatina sustiprinti moralų elgesį ir stabdyti destruktivų²³.

M.E. McCullough, R.A. Emmons ir J. Tsang pabrėžia, kad dėkingumo sąsaja su moralės sritimi tokia pati, kaip ir kaltės, gėdos ar pasibjaurėjimo jausmų sąsaja²⁴. Specifinis dėkingumo ženklas yra tai, kad dėkingumo jausmas yra atsakas į elgesį, kurį atlieka kitas žmogus teikdamas pagalbą pirmojo labui; tai ir sužadina norą išreikšti jutiminį bei daiktišką dėkingumą. Šie psichologai dėkingumo nenori vadinti vien nuotaika, emocija arba jausmu. Pasak jų, dėkinga gali būti ir laikysena, nusistatymas, t. y. apibendrinta tendencija, atpažinti geradarystę ir į ją reaguoti su dėkingumo jausmu.

M.E. McCullough, R.A. Emmons ir J. Tsang pažymi, kad dėkinga laikysena nėra paprasta tendencija patirti dėkingumo jausmą, ji atsiranda dėl tam tikrų priežasties aplinkybių²⁵. Jau B. Weiner teigė, kad laimingumas virsta dėkingumu dviem pakopomis: pirma – žmonės supranta, kad jie gavo teigiamą rezultatą, kuris sukelia laimingumą, antra – savo laimingumo priežastimi jie laiko išorinį šaltinį²⁶. Tada laimingumas virstas dėkingumu. Bet tai nereiškia, kad dėkingiausi žmonės nededa ir savo pastangų. Prigimtinio įsipareigojimo būti dėkingam principas yra dėkingumas pirmiausia Dievui, iš kurio sklinda visuotinė malonė²⁷.

²¹ R.A. Emmons, M.E. McCullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude...“, p. 329.

²² E.L. Rosenberg, „Levels of analysis and the organization of affect“, *Review of General Psychology*, 1998, vol. 2, 247–270.

²³ *Ibid.*

²⁴ M.E. McCullough, R.A. Emmons, J. Tsang, „The grateful disposition: A conceptual and empirical topography“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2002, vol. 82, p. 112–127.

²⁵ *Ibid.*, p. 113.

²⁶ B. Weiner, *An attributional theory of motivation and emotion*, New York, 1986.

²⁷ *Summa Theologica*, 106 klausimas, 1 straipsnis.

M.E. McCullough, R.A. Emmons ir J. Tsang skyrė keturis dėkingumo raiškos rodiklius²⁸: *dėkingumo intensyvumą* (žmogus, kuris visuomet nusi-teikęs dėkingai, patirdamas pozityvų įvykių išgyvena daugiau dėkingumo nei tas, kuris neturi dėkingumo nuostatos.), *dėkingumo dažnį* (žmogus, tu-rintis stiprią dėkingumo nuostata, dėkingai elgiasi žymiai daugiau kartų per dieną, nei tas, kuris neturi tokios nuostatos), *dėkingumo trukmę* ir *dė-kingumo tankį*. Pastarąjį rodiklį apibūdina skaičius žmonių, kuriems asmuo yra dėkingas.

Apibendrinant peržvelgtų psichologinių tyrimų išvadas, galima teigti, kad dėkingumas yra savita psichologinė sąvoka, vartojama nusakyti žmo-nių patirčiai tvarkant savo paties moralinį ir tarpasmeninį gyvenimą²⁹, be to, dėkingumas yra moralinis jausmas, tipiškas atsakas į patirtą gerada-rybę ir dosnumą³⁰, atliekantis moralinio barometro, motyvo ir stiprintojo funkcijas. Kadangi dėkingumas žadina ir puoselėja socialinį žmonių elgesį, jis vertas išskirtinio psichologų dėmesio³¹.

Dėkingumas siejasi su asmenybės bruožais – tiek aukštesniu – suta-rimu, tiek žemesniu – narcisizmu³², tiek su žmonių gerove, tiek su dvas-ingumu. T.B. Smith bei kitų tyrimo duomenimis³³, religingų ir dvasingų žmonių būdingosios savybės yra dėkingumas ir optimizmas. Tai patvirtino ir M.E. McCullough išvados³⁴. Tyrimo dalyviai, kuriems religija yra pa-

²⁸ R.A. Emmons, M.E. Mc Cullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude...“, p. 331.

²⁹ *Ibid.*, p.114; M.E. Mc Cullough, M.E. Kimeldorf, A.D. Cohen, *The Social Causes and Effects of Gratitude. Three Evolutionary Hypotheses*, Miami, 2007, 12 p.

³⁰ J.Tsang, „Gratitude and prosocial behaviour: An experimental test of gratitude“, in: *Cognition and Emotion*, 2006, vol. 20, p. 138–148.

³¹ M.E. Mc Cullough, M.E.Kimeldorf, A.D. Cohen, *The Social Causes and Effects of Gratitude..*, p. 12.

³² G. Bono, M.E. McCullough, „Positive Responses to Benefit and Harm: Bringing For-giveness and Gratitude Into Cognitive Psychotherapy“, *Journal of Cognityve Psychotherapy: An International Quarterly*, 2006, vol. 2, p. 1–10.

³³ T.B. Smith, M.E. McCullough, J. Poll, „Religiousness and depression: Evidence for a main effect and the moderating influence of stressful life events“, *Psychological Bulletin*, 2003, vol. 129, p. 614–636.

³⁴ M.E. McCullough, R.A. Emmons, J. Tsang, „The grateful disposition: A conceptu-al and empirical topography“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2002, vol. 82, p. 112–127; M.E. McCullough, R.A. Emmons, „The Psychology of Gratitude“, 2004.

grindinis principas (kurių religingumas – vidinis) arba kuriems būdingas aukštas dvasinės transcendencijos lygmuo, išgyvena daugiau dėkingumo kasdienybėje nei kiti.

G. Bono ir M.E. McCullough, tyrinėję dėkingumo ir atleidimo sąsają su įvairiais fizinės, socialinės ir psichologinės gerovės aspektais, rašo³⁵, kad pozityvioji psichologija gali būti pritaikyta pažintinei žmonių reakcijos į elgesį su jais terapijai. Pacientai dėkingumą galėtų praktikuoti ir už gydymo erdvės ribų ir taip tiesiogiai pagerinti savo sveiką gyvenseną³⁶. Pasak tyrėjų, siekiant padidinti terapijos metodų efektyvumą, svarbu plėtoti pagrindinius dėkingumo ir atleidimo tyrimus. Nustatyta, kad atkreipiant didesnę žmonių dėmesį į kūno ir dvasios sąsają, sužadindamos dėkingumo mintys. Meditacija gali parodyti, kad dėkingumas yra tam tikra rūpestingumo rūšis³⁷, tolygus raumenų atpalaidavimas gali sužadinti meilės ir dėkingumo jausmus³⁸, įsivaizdavimas, kad tau atleidžiama, gali sukelti dėkingumą respondentui³⁹. S. Coffman ir A.S. Barusch duomenimis, žmonės, mąstydami apie savo gyvenimo aplinkybes, pastebi, kad dėkingumas yra vienas iš būdų susidoroti su skaudžiais gyvenimo įvykiais⁴⁰, o pavieniai dėkingumo potyriai gali lemti didesnę parasimpatinę miokardo kontrolę bei kitų organizmo funkcijų pagerėjimą⁴¹. Taip pat nustatyta, kad dėkingumo socialinius efektus, tokius kaip pagalba bei parama, taip pat psichologinius efektus, pavyzdžiui, geresnį streso įveikimą, lemia ne dėkingumo

³⁵ G.. Bono, M.E. McCullough, „Positive Responses to Benefit and Harm: Bringing Forgiveness and Gratitude Into Cognitive Psychotherapy...“, p. 1–10.

³⁶ *Ibid.*, p. 8.

³⁷ S.L. Shapiro, G.E. Schwartz, C. Santerre, „Meditation and positive psychology“, in: *Handbook of Positive Psychology*, London, 2002, p. 632–645.

³⁸ A.D. Khasky, J.C. Smith, „Stress, relaxation states and creativity“, *Perceptual and Motor Skills*, 1999, vol. 88, p. 409–416.

³⁹ C.V. Witvliet, T.E. Ludwig, D.J. Bauer, „Please forgive me: Transgressors' emotions and physiology during imagery of seeking forgiveness and victim responses“, *Journal of Psychology and Christianity*, 2002, vol. 21, p. 219–233.

⁴⁰ S. Coffman, „Parents' struggles to rebuild family life after Hurricane Andrew, Issues“, in: *Mental Health Nursing*, 1996, vol. 17, p. 353–367; A.S. Barusch „Self-concepts of low-income older woman: Not old or poor, but fortunate and blessed“, *International Journal of Aging and Human Development*, 1997, vol. 44, p. 269–282.

⁴¹ M.E. McCullough, R.A. Emmons, J. Tsang „The grateful disposition: A conceptual and empirical topography...“, p. 125.

emocija, bet dėkingumas kaip ilgalaikė nuotaika⁴². Pasak McCullough bei kitų tyrėjų, nuotaika yra svarbus jausmo lygmuo, turintis „didesnį skiriamąjį plotą ir erdvę sąmonėje“ negu emocijos; todėl dėkingumo nuotaika gali ryškiau paveikti kitas psichologines sistemas – gebėjimą pažinti, savivoką, fiziologiją, pajėgimą įveikti stresą, nei emocijos, kurios veikia labiau koncentruotai, bet trumpiau. Dėkingumas tiek kaip jausminis bruožas, tiek kaip nuotaika yra būdingas laimingiems, viskuo patenkintiems ir optimistiškiems žmonėms.

Remiantis peržvelgtų tyrimų, ypač McCullough⁴³ išvadomis, galima teigti, kad dėkingumo raiškos, skatinimo bei padarinių pažinimas gali pagerinti žmonių gyvenimą.

Mūsų **tyrimo objektas** plačiąja prasme buvo dėkingumo kaip psichologinio reiškinių samprata. **Tikslai** – du. Pirmas, lietuvių k. supažindinti su dėkingumo samprata, vyraujančia psichologijos moksle. Tam skirta teorinė šio darbo dalis, kuria remiantis suformuluota pirma išvada, kad dėkingumas yra savitas psichologinis konstruktas. Empirinės dalies tikslas – atlikti žvalgomąjį bendrosios dėkingumo dispozicijos, jo išgyvenimo patirties bei keleto veiksnių tyrimą. Remdamiesi M.E. McCullough, R.E. Emmons ir J. Tsang dėkingumo tyrimų, atliktų paskutiniame XX a. dešimtmetyje, apžvalgos išvada⁴⁴, kad dėkingų ir nedėkingų žmonių emocinė gerovė, jų padėtis visuomeninėje ir dvasinėje bei religinėje srityje labai skiriasi (dėkingi asmenys dvasingesni ir religingesni, linkę siekti dvasingumo bendrosiomis priemonėmis, padedančiomis įvertinti dvasinį patyrimą, jausmus bei pasaulio visuotinumą pojūtį), iškėlėme sau klausimą, ar religingi bei linkę į savirefleksiją žmonės labiau linkę reikšti dėkingumą? Tikrinome prielaidą apie dėkingumo dispozicijos sąryšį su amžiumi, savirefleksijos mokymosi patirtimi bei religingumu. Savo tyrime, kaip ir McCullough, dėkingumo dispoziciją laikėme apibendrinta tendencija pripažinti kitų geradariystę ir į ją atsakyti teigiamomis emocijomis.

Metodika. *Dalyviai.* Tyrime dalyvavo trijų universitetų humanitarinių ir socialinių mokslų fakultetų 24 II–IV kurso studentai (19 merginų, 5

⁴² M.E. McCullough, R.A. Emmons, *The Psychology of Gratitude*, Oxford, 2004.

⁴³ M.E. McCullough, S.D. Kilpatrick, R.A. Emmons, D.B. Larson, „Is gratitude a moral affect?“, *Psychological Bulletin*, 2001, vol. 127, p. 262.

⁴⁴ M.E. McCullough, R.A. Emmons, J. Tsang „The grateful disposition: A conceptual and empirical topography“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2002, vol. 82, p. 124.

vaikiniai) ir 26 dėstytojos. Iš viso – 50. Amžiaus vidurkis: 24,2 m. ir 51,0 m. Tyrimo dalyviai buvo parinkti pagal iš anksto sudarytą faktorinį planą (žr.1 lentelę) dėkingumo veiksniams nustatyti.

1 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal faktorinį tyrimo planą

Respondentai	Studentai		Dėstytojai	
	religingi (praktikuojantys katalikai)	nereligingi (nepraktikuojantys)	religingi (praktikuojantys katalikai)	nereligingi (nepraktikuojantys)
Turintys savirefleksijos mokymosi patirtį	6	6	6	6
Neturintys savirefleksijos mokymosi patirties	6	6	7	7
I š v i s o	12	12	13	13

Respondentų apklausa vyko anonimiškai (jie nurodė tik lytį, amžių, savo religingumo pobūdį bei savirefleksijos mokymosi patirtį), savanorišku pagrindu.

Įvertinimo būdai. Pasirenkant įvertinimo būdus, buvo remtasi Emmons įvardytomis keturiomis dėkingumo patirties supratimo pozicijomis⁴⁵. Populiariausia yra 1-oji, dispozicinės nuostatos pozicija; ji padeda numatyti, ar žmogus jaučiasi dėkingas, ar suvokia save kaip dėkingą arba nedėkingą žmogų.

2-oji – nuopelno, arba naudos, pozicija; jos požymis yra klausimas: „Už ką esu dėkingas?“

3-ioji – geradario pozicija; jos atributas yra klausimas: „Kas yra tas ir koks yra tas, iš kurio patyriau geradarystę?“

4-ąją – palankumo ir geradarybės poziciją išreikštų klausimas: „Už ką ir kam, kokiam asmeniui esu dėkingas?“

Tiriant dėkingumą pagal dispozicinę padėtį įvertinamas jo *intensyvumas, dažnis, trukmė* ir *tankis*. Tiriant dėkingumą *nuopelno, arba naudos, pozicija, svarbu fiksuoti dėkingumo stiprumą, dažnį ir tankį*. Norint įvertinti dėkingumą pagal geradario poziciją, pravartu fiksuoti jo išgyvenimo

⁴⁵ R.A. Emmons, M.E. Mc Cullough, J. Tsang, „The assessment of gratitude“, in: *Positive psychological Assessment*, Washington, 2003, p. 330–332.

intensyvumą, dažnį ir trukmę. Atliekant dėkingumo tyrimą pagal palankumo ir geradarybės poziciją, kai dėmesio centre yra žmogaus dėkingumas geradariui už tam tikrus jo veiksmus ar elgesį, dera įvertinti dėkingumo išgyvenimo *intensyvumą* ir *dažnį*.

Dėkingumas tiriamas 4 būdais: pagal *rangų skalę* (R.E. Emmons, G. Saucier ir L.R. Goldberg; G.H. Gallup, M. Veisson)⁴⁶, pagal *laisvus atsakymus* (K.H. Teigen, J.A. Russel ir F.A. Paris)⁴⁷, pagal *atribucinius matavimus* (B. Weiner, D. Russel ir D. Lerman; L. Farvel ir R. Wohlwend)⁴⁸ ir pagal *elgesio stebėjimą* (J.A. Becker ir P.C. Smenner; S. Okamoto ir W.P. Robinson)⁴⁹.

Mūsų tyrime bendroji dėkingumo dispozicija buvo nustatoma pagal rangų skalę – McCullough ir Emmons (2002) GQ-6 klausimyną⁵⁰. Jį sudaro 6 klausimai. Atsakymai į klausimus atspindi dėkingumo intensyvumo, dažnio, trukmės ir tankio tendencijas ir atskleidžia labiau emocinį nei moralinį dėkingumo aspektą. GQ-6 vidinio patikimumo rodiklis – Kronbacho alfa yra 0,820. Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo, atlikto Lietuvoje, duomenimis, GQ-6 Kronbacho alfa – 0,701. Atsakymai yra žymimi 7 balų Likerto tipo skalėje nuo 1 (*labai nesutinku*) iki 7 (*labai sutinku*).

Patyriminei dėkingumo sampratai atskleisti naudotas fenomenologinis metodas. Tiriant remtasi prielaidomis: a) sąmonė pasižymi esmėžiūra ir

⁴⁶ *Ibid.*, G. Saucier, L.R. Goldberg, „What is beyond the Big Five?“, *Journal of Personality*, 1998, vol. 66, p. 495–524; G.H. Gallup, „Thankfulness: America’s saving grace“, in: *Paper presented at the National Day of Prayer Breakfast*, Thanks-Giving Square, Dallas, 1998; M.Veisson, „Depressive Symptoms and emotional states in parents of disabled and nondisabled children“, in: *Social Behavior and Personality*, 1999, vol. 27, p. 87–98.

⁴⁷ K.H.Teigen, „Luck, envy, and gratitude: It could have been different“, *Scandinavian Journal of Psychology*, 1997, vol. 38, p. 313–323; J.A. Russell, F.A. Paris, „Do children acquire concepts for complex emotions abruptly?“, *International Journal of Behavioral Development*, 1994, vol. 17, p. 349–365.

⁴⁸ B. Weiner, D. Russell, D. Lerman, „The cognition-emotion process in achievement-related contexts“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1979, vol. 37, p. 1211–1220; L. Farwell, Wohlwend–Lloyd, „Narcissistic processes: Optimistic expectations, favorable self-evaluations, and self-enhancing attributions“, *Journal of Personality*, 1998, vol. 66, p. 65–83.

⁴⁹ J.A. Becker, P.C. Smenner, „The spontaneous use of thank you by preschoolers as a function of sex, socioeconomic status, and listener status...“, *Language in Society*, 1986, vol. 15, p. 537–546; S. Okamoto, V.P. Robinson, „Determinants of gratitude expressions in England...“, *Journal of Language and Social Psychology*, 1997, vol. 16, p. 411–433.

⁵⁰ M.E. Mc Cullough, R.A. Emmons, J. Tsang, „The grateful disposition: A conceptual and empirical topography...“, p. 124.

b) kiekvienas patyrimas turi ir unikalumo, ir subjektyvumo ar esmingumo. Buvo suformuluoti tokie trys atviri klausimai kiekvienam tyrimo dalyviui:

1. *Prašom papasakoti, ar Jūs kada nors išgyvenote stiprų dėkingumo jausmą.*
2. *Prašom papasakoti, ar šiuo gyvenimo laikotarpiu Jūs išgyvenate kokį dėkingumo jausmą.*
3. *Ar vaikystėje savo aplinkoje pažinote žmogų, kuris jausdavęs kam nors stiprų dėkingumą? Jeigu taip, iš ko Jūs tai suprasdavote?*

Į klausimus kiekvienas respondentas atsakė raštu. Iš viso buvo gauti parašyti 146 laisvi atsakymai – pasakojimai. Keturi respondentai į trečią klausimą neatsakė.

Duomenų tvarkymas. Respondentų pasakojimai išanalizuoti atviro kodavimo būdu. Atlikta turinio analizė – įvertinta kiekvieno papasakoto teksto prasmės atskleidimas, raiška sąvokomis, kategorijomis (*parafrazavimas, konceptualizavimas, kategorizavimas*). Empirinis apibendrinimas atliktas kiekvieno respondentų pogrupio atskirai. Siekiant nustatyti stebėtų veiksnių įtakos bendrai dėkingumo dispozicijai laipsnį, atsakymų į GQ-6 klausimus rangai buvo susumuoti ir pagal gautą sumą atlikta dispersinė trijų faktorių analizė (ANOVA). Dėkingumo dispozicijos ir amžiaus sąryšio stiprumui nustatyti buvo apskaičiuotas Spearmano koreliacijos koeficientas.

2 lentelė. Dėkingumo tyrimo pagal GQ-6 klausimyną duomenys

Respondentai	Dėstytojai		Studentai	
Pogrupio Nr.	Respondentų atsakymų į GQ-6 klausimyno rangų sumos ir jų aritmetinis vidurkis	Amžiaus vidurkis	Respondentų atsakymų į GQ-6 klausimyno rangų sumos ir jų aritmetinis vidurkis	Amžiaus vidurkis
1-asis	39, 38, 37, 37, 38, 34; 37,1	51,0 m.	35, 26, 41, 39, 35, 42; 36,3	27,5 m.
2-asis	42, 37, 42, 38, 38, 42, 40; 39,9	55,9 m.	21, 29, 34, 34, 35, 31; 30,7	25,7 m.
3-iasis	39, 36, 35, 37, 36, 38; 36,8	50,5 m.	40, 41, 37, 28, 28, 36; 35,0	22,2 m.
4-asis	32, 34, 31, 34, 24, 37, 24; 30,8	46,5 m.	33, 39, 29, 32, 36, 39; 34,7	21,3 m.
Aritmetinis vidurkis	36,2	51,0 m.	34,2	24,2 m.

Rezultatai. *Bendroji dėkingumo dispozicija.* 2 lentelės pirmuose stulpeliuose pateikti visų 50 respondentų įvertinimai pagal GQ-6 metodiką. 1 pogrupio respondentai – praktikuojantys katalikai, turintys psichologinės savirefleksijos mokymosi patirtį, 2 pogrupio respondentai – praktikuojantys katalikai, neturintys psichologinės savirefleksijos mokymosi patirties, 3 pogrupio respondentai – nereliginiai, turintys psichologinės savirefleksijos mokymosi patirtį, 4 pogrupio respondentai – nereliginiai, neturintys psichologinės savirefleksijos mokymosi patirties.

Bendriausias dėkingumo dispozicijos rodiklis, nustatytas pagal GQ-6 klausimyną, ir dėstytojų, ir studentų pogrupiuose yra nevienodas. Dėstytojų grupės santykiškai didžiausias dėkingumo balas yra vyriausiųjų, religingų, neturinčių savirefleksijos mokymosi patirties pogrupyje, mažesnis – kiek jaunesnių, religingų, turinčių psichologinės savirefleksijos patirtį, ir nereliginų, turinčių savirefleksijos patirtį, pogrupyje. Žemiausias – jauniausiųjų, nereliginų, neturinčių psichologinės savirefleksijos patirties pogrupyje. Studentų grupės santykiškai didžiausias dėkingumo balas yra vyriausiųjų pogrupyje – religingų ir turinčių psichologinės savirefleksijos patirtį; jam artimas – nereliginų studentų, turinčių savirefleksijos patirtį; pastarajam artimas balas yra jauniausio amžiaus pogrupyje – nereliginų ir neturinčių psichologinės savirefleksijos patirties; žemiausias balas – religingų studentų, neturinčių psichologinės savirefleksijos patirties.

Dėstytojų ir studentų dėkingumo kategorijos. Remiantis respondentų atsakymų į pirmą ir antrą klausimus turinio analize (parafrazavimu, konceptualizavimu ir kategorizavimu), buvo išskirtos dėkingumo kategorijos. Toliau pateikiame visas kategorijas ir jų dažnį atskiruose respondentų pogrupiuose.

Geradario pozicija – 4-ios dėstytojų ir 6-ios studentų dėkingumo kategorijos. Dėstytojų dėkingumas pasiskirsto taip:

- *dėkingumas žmonėms* – visi 1, 2, 3, 4 pogrupių respondentai;
- *Dievui* – visi 1, 2 pogrupių respondentai; vienas – 3 pogrupio respondentas; du – 4 pogrupio respondentai;
- *likimui* – po du 3, 4 pogrupių respondentus;
- *neįvardytas* dėkingumas – vienas 4 pogrupio respondentas.

Studentų dėkingumas pasiskirsto taip:

- *žmonėms* – visi 1, 2, 3, 4 pogrupių respondentai;
- *Dievui* – visi 1, 2 pogrupių, vienas 4 pogrupio respondentas;

- gyvenimui – trys 1 pogrupio respondentai; po vieną 3, 4 pogrupių respondentą;
- meilei, stipriai emocijai – po vieną 3, 4 pogrupių respondentą;
- likimui – vienas 1 pogrupio respondentas.
- išaušusiam rytui, šaliai, pasauliui – po vieną 2, 4 pogrupių respondentą.

Dėkingumo supratimo nuopelnų/naudos pozicija – 6-ios dėstytojų ir 8-ios studentų kategorijos. Dėstytojų dėkingumas šioje pozicijoje pasiskirsto taip:

- I. Už Dievo meilę, globą, dvasinį sustiprinimą – 4-i 1-o pogrupio respondentai, visi 2-o pogrupio respondentai; už palaimingą bendrystės jausmą šv. Mišiose, už išsigelbėjimą – po du 1, 2 pogrupių respondentus; už sveikatą, pasveikimą, kiekvienos dienos išgyvenimą – penki 1 pogrupio respondentai, du 2-o pogrupio respondentai, trys 3-io pogrupio respondentai; už gyvybės išgelbėjimą, slaugymą – trys 4-o pogrupio respondentai.
- II. Už šeimą, tėvus, gimines, jų dorą gyvenimą, pasišventimą vaikams – 4-i 1 pogrupio respondentai; po tris 2, 3 pogrupių respondentus; už besąlygišką vaikų meilę – trys 1 pogrupio respondentai; už abipusį dvasišką ryšį šeimoje, ištikimybę, supratimą – du 1 pogrupio, trys 2 pogrupio respondentai; už vyro atsidavimą šeimai – vienas 1 pogrupio respondentas; už džiaugsmingą buvimą su savo vaikais ir matymą, kaip jie keičiasi, už motinystės palaimą – po vieną 1, 3 pogrupių respondentą.
- III. Už draugus, žmones, su kuriais esi susijęs, už dvasinį sustiprinimą – penki 1 pogrupio, trys 2 pogrupio, du 3 pogrupio respondentai; už konkrečią pagalbą – du 4 pogrupio respondentai; už gydytojų profesionalumą – vienas 2 pogrupio respondentas.
- IV. Už gyvenimą, už gyvybės išgelbėjimą, už tai, kad gyvenu – trys 4 pogrupio respondentai.
- V. Už darbą, galimybę išreikšti save – po vieną 1, 3 pogrupio respondentą, už galimybę mokytis, tobulėti, keisti požiūrį – vienas 1 pogrupio, du 3 pogrupio respondentai; už galėjimą mąstyti ir suvokti Dievo sukurtą pasaulį ir save, už savo norą padėti žmonėms, už galimybę būti amžinai jaunam, už tai, kad myliu gyvenimą, turiu tikslų ir jų siekiu – po vieną 1 pogrupio respondentą; už visavertį gyvenimą, savo laimę – keturi 2 pogrupio respondentai.

- VI. *Už gimtinę ir jos žmonių dorumą, gamtos grožį ir galėjimą juo gėrėtis* – po vieną 1 pogrupio respondentą.
 Studentų dėkingumas pasiskirsto taip:
- I. *Už šeimą* – po du 1, 2 pogrupių respondentus;
už mamos, tėtės, senelių sveikatą, išvoerbę – po vieną 1, 2, 3 pogrupių respondentą;
už šeimos santykių egzistavimą – po vieną 2, 3, 4 pogrupių respondentą.
- II. *Už sutiktus žmones ir šalia esančius* – po du 1, 2 pogrupių respondentus, vienas 4 pogrupio respondentas;
už gyvenimą su mylimais žmonėmis, už stiprėjančius ryšius su jais – po vieną 1 pogrupio respondentą;
už susitikimus, galėjimą pažinti daug žmonių, kantrumą – po vieną 1, 2, 4 pogrupių respondentą;
už tai, kad susitikome – vienas 2 pogrupio respondentas.
- III. *Už kito įdėtas pastangas* – trys 3 pogrupio respondentai, du 4 pogrupio respondentai;
už panaudotą laiką man, talkinimą – po du 3, 4 pogrupio respondentus;
už suorganizuotą šventę, atvedimą į mokyklą, už nesužalojimą – po vieną 3 pogrupio respondentą.
- IV. *Už gyvenimą, už gyvybę, pagimdymą, kasdienę būtį* – po du 1, 2, 3, 4 pogrupio respondentus;
už išgyventą kiekvieną dieną – po vieną 1, 2 pogrupių respondentą;
už saugų, ramų gyvenimą, laimingus gyvenimo metus – du 2 pogrupio respondentai;
už tai, kas esu – vienas 2 pogrupio respondentas;
už viską – po vieną 2, 3 pogrupių respondentą.
- V. *Už gyvenimo reiškinius, galimybes, už dabartį* – du 1 pogrupio; vienas 2 pogrupio respondentas;
už užduotis, stiprėjančius ryšius su žmonėmis, galimybę rūpintis – po vieną 1, 2 pogrupio respondentą;
už visą aplinką – du 1 pogrupio respondentai;
už visas galimybes, idėjas – du 1 pogrupio respondentai;
už palankias aplinkybes, sėkmę – po vieną 1 pogrupio respondentą;
už išleidimą į mokslus, galimybę studijuoti Vilniuje – po vieną 3, 4 pogrupio respondentą;
už savanorystės puoselėjimą gyvenime – vienas 4 pogrupio respondentas;

už galėjimą elgtis kitaip, kitokį požiūrį – po vieną 4 pogrupio respondentą.

VI. *Už asmeninę moralinę naudą, už moralinę pagalbą* – po du 3 pogrupio respondentus;

už besąlygišką meilę – trys 1, 4 pogrupio, vienas 2 pogrupio respondentas;

už atleidimą, padėsinimą – po du 1, 2, 3 pogrupių respondentus;

už šypsenas, akių spindėjimą, pastangas suprasti, palankumą, patarimus, rūpinimąsi, saugojimą, už tai, kad būnu išgirstas, už gerą nuotaiką, saugumą, skatinimą kurti, atsiverti – po vieną 1, 2, 3, 4 pogrupių respondentą;

tėvams už tai, kad išaugino gerus vaikus, už pasaulėžiūros, vertybių suformavimą, už atvirą bendravimą – po du 1, 2, 3 pogrupių respondentus;

už liūdesio netrikdymą, atsakingumą, nuoširdžią pagalbą, paramą, domėjimąsi mano nuomone – po vieną 2, 3, 4 pogrupių respondentą;

už nespaudimą būti geriausiam, už pasitikėjimą, atjautą, idiegtą pagarbų siekį teisingai gyventi, dorumo išugdymą – po vieną 3, 4 pogrupių respondentą.

VII. *Už savo gebėjimus, išgyvenimus ir galimybes būti naudingam, kitiems reikalingam, už baimės įveikimą prisimenant baisų žmogų, už prarastą laiko nuovoką sukrečiančioje situacijoje, už suvokimą paprasto grožio* – po vieną 3 pogrupio respondentą.

VIII. *Už materialinę pagalbą, už materialinį aprūpinimą* – du 4 pogrupio respondentai;

už maistą, knygas, apdovanojimą, paslaugą – du 2 pogrupio, keturi 3 pogrupio respondentai;

už atsiteisimą už mano darbus – vienas 3 pogrupio respondentas.

Iš dėkingumo kategorijų sąrašo matyti, kad studentų ir dėstytojų kategorijų turinys skirtingas. Tai, be abejo, nulemia psichologinės amžiaus ypatybės. Studentai dažniau negu dėstytojai yra dėkingi už konkrečius žmonių veiksmus, gautą materialią naudą, už pačius įvairiausių gyvenimo reiškinius. Studentai, ypač turintys psichologinės savirefleksijos mokymosi patirtį, dėkingi už kitų teikiamą moralinę pagalbą, psichologinio ir dvasinio augimo galimybes, už konkretų poveikį jų asmenybei. Dėstytojai dėkingesni Dievui ir šeimos nariams. Taip pat matyti, kad ir studentų, ir dėstytojų imties einant nuo 4-ojo pogrupio link 1-ojo dėkingumo išgyve-

nimų aprašymas yra vis konkretnesnis ir diferencijuotesnis; ypač konkretus ir atviras yra respondentų, turinčių savirefleksijos mokymosi patirtį. Respondentų dažnio pasiskirstymas pagal sąvokas rodo, kad jei didesnis religingumas ir gausesnė psichologinės savirefleksijos mokymosi patirtis, tai dėkingumo jausmas yra intensyvesnis bei dažnesnis.

Išnagrinėjus respondentų laisvus atsakymus į klausimą, ar vaikystėje jie pažinojo kokį dėkingą žmogų, taip pat sugretinus to paties respondento atsakymus į visus tris klausimus, atsiskleidė sąsaja tarp šių psichologinių patirčių – dėkingo žmogaus buvimo šalia jo vaikystės laikotarpiu ir dėkingumo dispozicijos, dėkingumo jausmo intensyvumo bei dažnio gyvenime jo, jau suaugusio akiratyje. Žmonių dėkingumo jausmo pastebėjimas vaikystėje gali sustiprinti augančio žmogaus dėkingumo plėtotę. Į šią sąsają gali įsiterpti šeimos narių religingumas ir savirefleksijos mokymosi patirtis. Tai matyti ir iš 3 lentelės.

3 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal dėkingo žmogaus buvimą šalia jų vaikystėje

	buvo	nebuvo	neprišimena	neatsakė		buvo	nebuvo	neprišimena	neatsakė
1 pogrupio	9	–	3	–	3 pogrupio	5	2	5	–
2 pogrupio	10	1	2	–	4 pogrupio	5	1	5	2

Kai kurie priežastiniai dėkingumo veiksniai. Kokybinė respondentų tekstų, gautų jų laisvų atsakymų būdu, analizė paskatino pamąstyti ir apie kai kurias dėkingumo išgyvenimo priežastis bei pasekmes. Tiek pasakojimuose apie anksčiau išgyventą dėkingumą, tiek dėkingo žmogaus atsiminimą iš savo vaikystės, ypač respondentų dėstytojų, matome pavyzdžių ir argumentų prielaidai, kad dėkingumas iškyla, kai išsipildo esminis žmogaus gyvenimo lūkestis, realizuojantis esminį arba stipriausią to meto poreikį. Tai gali būti gyvenimo prasmės pajutimo, emocinio pasitenkinimo ar kokia kita psichologinė patirtis:

D4704mps: Stiprų dėkingumą išgyvenau, kai pasveiko man brangiausi žmonės..., kad turiu vaikus, namus ir duonos kasdienės, kai pajuntu ryšį su gamta ir žmonėmis.

D471mpb: Mama buvo dėkinga dukrai, vieninteliam savo gyvenimo džiaugsmui.

Kiekviename pogrupyje buvo respondentų, išgyvenusių intensyvių, ilgai trunkantį dėkingumą Dievui ir žmonėms už išgelbėtą gyvybę ar pasveikimą, tikslo pasiekimą, artimųjų meilę. Tai dėkingumas, lydintis saugumo, išlikimo poreikių patenkinimą, emocinius išgyvenimus.

D3013mpb: Stiprus dėkingumo jausmas buvo tuomet, kai sužinojau, kad įstojau į norimą specialybę.

D5512mpb: Močiutė visa švytėdavo mus matydama, vaišindavo. Atrodė, kad mes su tėčiu svarbiausi pasaulyje žmonės.

Dėkingumo padariniai. Analizuojant respondentų laisvus atsakymus į visus tris klausimus, pastebėta, kad žmogus, išgyvenantis dėkingumo jausmą, savo geravališkumą priskiria geradariui, stengiasi jam atsidėkoti, kuo nors padėti (*D6721mps, D5512mpb, D3405mns*). Kartais tą geravališkumą jie gali priskirti ir tretiesiems asmenims, kurių malonės nėra patyrę (*D5603mns, D4913mns*). Tai gali perimti vaikai ir vaikaičiai:

Man dėkingumo mokytojai buvo mama ir tėtis... Tai buvo jų gyvenimo būdas (D4621mps).

Babos mama išmokė ją dalytis su kitais tuo, ką turi, moki, baba to mokė mane. Ir aš tai darau (D6424mps).

Šio empirinio tyrimo duomenų kokybinė analizė parodė keletą visiškai naujų (kokių nesame radę jokioje psichologinėje literatūroje) dėkingumo rezultatų emocinėje ir pažintinėje srityje. Išsąmonintas dėkingumo Dievui ir žmonėms jausmas sukelia ilgai trunkantį gyvenimo džiaugsmą (*D4621mps, S2630vps, D4704mps ir kt.*), gal net visą gyvenimą (*D4913mns, D4913mns ir kt.*).

Respondentams kartais atrodo, kad dėkingumo jausmas glūdi ir kyla širdyje (*D4913mns bei kt.*):

Net ir po daugybės metų šitą dėkingumo jausmą prisimenu stipriau negu tada visą mano kūną sukausčiusią baimę (D3620mps);

Antrąsyk tą patį dėkingumo jausmą, plūstantį iš vidaus, išgyvenau po 12 metų, apsigynusi disertaciją (D6721mps).

Palyginti dažnai intensyvių dėkingumą lydi malda:

Tuomet aš jaučiu begalinį dėkingumą Dievui ir meldžiuosi už savo laimę (D4147mpb);

Labai dažnai pajuntu, kad mano maldos „suskamba“ kaip dėkojimas..., aidi kažkur toliau ir giliau (D3620mps).

Respondentų pasakojimų pasiskirstymas kategorijomis taip pat parodė, kad dėkingumo jausmo išgyvenimas gali sukelti pokyčių ne tik jausmų

ir elgesio, bet ir įsitikinimų bei vertybių skalėje. Antai studentės (S2121mpb) matytas jos močiutės dėkingumo Dievui pavyzdys paskatino ją pačią įtikėti. Kita respondentė (D4621mps) pajuto ne tik labai sustiprėjusį dėkingumą Dievui, bet ir visiškai naują suvokimą, kad *tikrasis gelbėtojas yra tikėjimas ir pasitikėjimas* (D4621mps). Akivaizdus šios respondentės dėkingumo Dievui padarinys – *daug platesnis ir gilesnis aplinkos matymas ir džiugus buvimas su viskuo, kas yra, džiugus gyvenimo jausmas, kasdien sąmoningas siekimas tobulėti, suprasti pasaulio sąrangą ir savo vietą jame*. Dar vienos respondentės (S2207mps) paauglystėje išgyventas stiprus dėkingumas suaugusiajam – *kad manimi patikėjo, mane iš klausė, suprato, užjautė, gynė, pliūptelėjo dėkingumu už pasitikėjimą* – buvo kaip slenksčio peržengimas: iš įsitikinimo, kad vaiko žodis, palyginti su suaugusiojo žodžiu, nieko vertas, į savęs kaip lygiaverčio su visais, besąlygiškai gerbiamo asmens suvokimą.

Koreliacinė ir dispersinė analizė. Apskaičiuotas visų 50-ties tyrimo dalyvių amžiaus ir dėkingumo dispozicijos matmens GQ-6 Pearsono koreliacijos koeficientas yra $r = 0,692$, $p < 0,001$. Taigi nustatyta tiesioginė amžiaus ir dėkingumo dispozicijos priklausomybė. Žmogaus dėkingumas didėja su amžiumi. Atlikus atskirai dėstytojų imties ir atskirai studentų imties dviejų faktorių dispersinę analizę, nustatyta, kad savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo įtakos suminiam dėkingumo dispozicijos rodikliui GQ-6 dėstytojų imties laipsnis *eta* yra $r = 0,61$ ($F_{emp} = 11,32$; $p < 0,001$). Studentų imties savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo įtakos suminiam dėkingumo dispozicijos rodikliui GQ-6 laipsnis *eta* yra $r = 0,16$ ($F_{emp} = 1,27$; $p > 0,05$). Taigi tarp šiame tyrime dalyvavusių studentų dėkingumo dispozicijos ir jų psichologinės savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo statistiškai reikšmingo sąryšio nėra. Tai patvirtina taip pat dėkingumo dispozicijos ir savirefleksijos mokymosi patirties koreliacinio santykio religingumo įtakai rodiklis, kuris dėstytojų imties yra $r = 0,78$ ($p < 0,001$), studentų imties $r = 0,40$ ($p > 0,05$).

Rezultatų aptarimas. Mūsų tyrimo duomenys atitinka Fitzgerald (1998) įvardytus tris dėkingumo komponentus – dėkingumo jausmas kyla suvokus kito žmogaus nuoširdumą, geravališkumą, palankų elgesį. Tai parodė beveik visų respondentų pasakojimai apie savo dėkingumo išgyvenimus ir dėkingo žmogaus iš savo vaikystės atminimas. Kokybinė jų analizė patvirtina McCullough ir Emmons (2001, 2002) teiginį, kad dėkingumas motyvuoja paslaugų bei pagarbų elgesį ir atlieka moralinio stiprintojo funkciją. Nustatėme, kad dėstytojų ir studentų dėkingumo dispozicijos,

įvertintos pagal GQ-6 metodiką, teigiama koreliacija su religingumu atitinka McCullough, Emmons ir Tsang tyrime (2002) dalyvavusių studentų bei suaugusiųjų dėkingumo dispozicijos ir jų religingumo bei dvasingumo dimensijų koreliacijas. Tyrimo išvada apie psichologinės savirefleksijos mokymosi patirties sąryšį su bendrąja dėkingumo dispozicija bei dėkingumo kategorijomis nuopelnų, arba naudos, pozicijoje yra visiškai nauja. Kita vertus, nustatytas dėkingumo dispozicijos sąryšis su psichologinės savirefleksijos mokymosi patirtimi patvirtina Bono ir McCullough (2006) bei kitų tyrimų kognityvinės terapijos srityje duomenis, kad dėkingumo jausmo žadinimas gali talkinti psichoterapijai. Mūsų išvalga pabrėžia, kad dėkingumą galima ugdyti, t.y. kad specialus psichologinės savirefleksijos mokymasis gali sužadinti, sustiprinti ir sukongretinti dėkingumo jausmą. Dar viena nauja išvada – Pearsono koreliacijos koeficientas 0,692 ($p < 0.01$) įrodo, kad yra sąryšis tarp dėstytojų bei studentų amžiaus ir dėkingumo dispozicijos. Dėkingumas su amžiumi plečiasi ir tvirtėja. Ugdyti svarbi išvalga, kad vaikystėje matytas žmonių dėkingumas stiprina augančio žmogaus dėkingumo jausmo plėtotę.

Remiantis šio tyrimo išvalgomis, kurios pranoksta konkrečius jo tikslus, galima suformuluoti dvi prielaidas. 1) Dėkingumas kyla tada, kai yra patenkinamas žmogaus esminis (saugumo, išlikimo, prasmės), augimo (išklauso, pagarbos, besąlygiško palankumo) arba stipriausias tam tikru momentu poreikis. 2) Dėkingumas sukelia ilgai trunkantį gyvenimo džiaugsmą ir besąlygišką meilę. Literatūroje dažniausiai aprašomas dėkingumo jausmo sąryšis su kitais teigiamais jausmais ir visiškai jo nesuderinamumas su neigiamomis emocijomis (M.E. McCullough ir R.E. Emmons; P.C. Watkins ir kt.)⁵¹. Nustatyta daug dėkingumo sąsajų su religingumu, dvasingumu, viltimi ir tikėjimu (S.L. Shapiro ir kt.; M.E. McCullough ir kt.)⁵². Mūsų tyrimo išvalgos apie dėkingumą lydintį džiaugsmo jausmą ir jų abiejų ilgalaikį buvimą žmogaus širdyje irgi leidžia

⁵¹ M.E. McCullough, R.A. Emmons, J. Tsang, „The grateful disposition: A conceptual and empirical topography...“, p. 124; P.C. Watkins, K. Woodward, T. Stone, R.L. Kolts, „Gratitude and happiness: Development of a measure of gratitude, and relationships with subjective well-being“, *Social Behavior and Personality*, 2003, vol. 31, p. 431–452.

⁵² S.L. Shapiro, G.E. Schwartz, C. Santerre, „Meditation and positive psychology“, in: *Handbook of Positive Psychology*, London, 2002, p. 632–645; M.E. McCullough, M.E. Kimeldorf, A.D. Cohen, *The Social Causes and Effects of Gratitude. Three Evolutionary Hypotheses*, Miami, 2007, 12 p.

kalbėti apie dėkingumo prigimtį plačiąja prasme ir aukštesnius jo lygmenis – dvasinį ir psichologinį. Mūsų tyrimo duomenys taip pat patvirtina aukštesnį dėkingumo jausmo išsąmoninimo lygmenį, stipresnį jo pažintinį bei emocinį aspektą.

Išvados. 1. Dėkingumas šių dienų psichologijoje apibrėžiamas kaip unikalus psichologinis konstruktas, susijęs su emocine, socialine bei dvasine patirtimi. Tai psichologiškai savita patirtis, rodanti, kaip žmonės tvarko savo moralinį ir tarpasmeninį gyvenimą. Tai moralinis jausmas, tipišką atsaką į patirtą geradarybę ir dosnumą, atliekantis moralinio barometro, motyvo ir stiprintojo funkcijas. Dėkingumo matmenys – jo intensyvumas, dažnis, trukmė ir tankis; tyrimo perspektyvos: dispozicinė, nuopelno, arba naudos, geradario ir socialinio elgesio.

2. Šiame tyrime dalyvavusių respondentų dėstytojų dėkingumo dispozicijos rodiklis – suminis GQ-6 rangas yra 36,2, studentų – 34,1. (Galimas didžiausias suminis rangas – 42.)

3. Yra skirtumų tarp respondentų dėstytojų ir respondentų studentų dėkingumo kategorijų. Geradario pozicijoje: dėstytojai dėkingi Dievui, žmonėms, likimui; studentai – žmonėms, Dievui, gyvenimui, meilei, šaliai, pasauliui. Nuopelno/naudos pozicijoje: dėstytojai dėkingi už Dievo meilę, šeimą, draugus ir kitus žmones, gyvenimą, darbą ir galimybę išreikšti save, gimtinei; studentai – už žmones, gyvenimą, gyvenimo reiškinius ir galimybes, asmeninę moralinę naudą ir pagalbą, savo gebėjimus bei išgyvenimus, materialinę paramą. Tai gali būti susiję su amžiumi ir gyvenamu laikotarpiu. Ir studentų, ir dėstytojų, turinčių savirefleksijos mokymosi patirtį, dėkingumo išgyvenimų aprašymai skiriasi nuo kitų respondentų savo platumu, konkretumu ir diferencijuotumu.

4. Empirinio tyrimo hipotezę patvirtino dėstytojų imtis. Savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo įtakos suminiam dėkingumo dispozicijos rodikliui laipsnis $\eta^2 = 0,61$ ($F_{emp} = 11,32$; $p < 0,001$). Studentų imties savirefleksijos mokymosi patirties bei religingumo įtakos suminiam dėkingumo dispozicijos rodikliui laipsnis $\eta^2 = 0,16$ ($F_{emp} = 1,27$; $p > 0,05$). Didėjant religingumui ir psichologinės savirefleksijos patirčiai, dėkingumo jausmas intensyvėja ir dažnėja.

5. Žmogaus dėkingumas didėja su amžiumi ($r = 0,692$, $p < 0,001$).

6. Yra sąsaja tarp dėkingo žmogaus buvimo vaiko akiratyje jo vaikystės laikotarpiu ir jo, jau suaugusio, dėkingumo dispozicijos, intensyvumo bei

dažnumo gyvenime. Vaikystėje matytas žmogaus dėkingumo jausmas stiprina augančio žmogaus dėkingumo jausmo plėtotę.

Mūsų tyrimo išvalgos leidžia suformuoti keletą dėkingumo tyrinėjimų prielaidų: a) dėkingumas kyla tada, kai yra patenkinamas žmogaus esminis arba stipriausias tam tikru momentu poreikis, b) dėkingumas sukelia ilgai trunkantį gyvenimo džiaugsmą ir besąlygišką meilę, c) galbūt yra du dėkingumo lygmenys – dvasinis ir psichologinis.

THE PSYCHOLOGICAL CONCEPTION OF GRATITUDE AND ITS FACTORS

Ona Giedrutė Butkienė, Rūta Guzaitytė

Summary

The aim of investigation was to reveal the peculiarities of the conception of gratitude by students and lecturers. to establish some possible factors of gratitude as a moral effect, and to explore the connections between gratitude and religiousness-spirituality and the connections between gratitude and learning psychological self-reflection. In order to investigate more factors of the conception of gratitude, 50 participants (24 students and 26 lecturers from three universities in Lithuania) were divided by criteria of religiousness and learning psychological self-reflection experience.

Methods: In the research we used GQ-6 (Questionnaire of Gratitude including 6 statements to be rated in a scale 1 to 7) and three *free-response* method questions, suitable to study the conception of experienced gratitude. (The questions were: 1. *Please relate whether you have ever experienced a strong feeling of gratitude.* 2. *Please relate whether you are in this period experiencing any feeling of gratitude.* 3. *In your childhood did you know in your environment any person who had a strong feeling of gratitude towards somebody? If so, from what did you realize that?)* The empirical part was investigated with the Phenomenological Method (sorting respondents' answers into paraphrases, concepts, and categories). Respondents were divided into four groups by criteria of religiousness and learning psychological self-reflection experience.

Results: The analysis of results show that in all four groups most categories were in benefactors perspective and in benefit perspective; dispositional gratitude and prosocial behavior perspectives appeared only in the answers of a few respondents'. The most categories were found in the group of respondents, who have psychological self-reflection experience and are religious. There were diffe-

rences in the lecturers' and students' categories. In benefactor perspective: lecturers are grateful to *God, people, fate*; students are grateful to *people, God, life, love, country, and world*. In benefit perspective: lecturers are grateful for *God's love, family, friends and other people, life, work/opportunity to express oneself, native land*; students- for *people, life, life's phenomenon and opportunities, personal moral benefit/moral help, abilities of oneself and experiences, material help*.

The answers of both students and lecturers with self-reflection experience differ from those of other respondents; their described experiences of gratitude are wider, more concrete, and more differentiated.

Research showed a connection between the presence of grateful person during one's childhood and a grateful disposition as well as a larger intensity and frequency of gratitude in one's adulthood. Observing grateful expressions in childhood strengthens the development of gratitude **in a growing person**. The GQ-6 results were that the average grateful disposition of lecturers is 36.2 and students' 34.1 points (from a 42.0 possible). The highest result (39.9) was by the group of religious lecturers with no self-reflection experience; lower results (37.1 and 36.8) were in the groups of religious and not religious lecturers who had self-reflection experience. Non-religious lecturers with no experience of self-reflection had the lowest score - 30.8. The hypothesis about the connection between self-reflection and religiousness was confirmed in the group of lecturers and the grateful disposition's index in GQ-6 (correlation = 0,780, $p < 0,001$). Correlation between respondents age and GQ-6 index is $r = 0,692$, $p < 0,001$. In the group of students the highest GQ-6 scores was also experienced in self-reflection, and both **religious and not religious** (36.3 and 35.0). Referring to the "life fulfillment" category, gratitude appears to be an instrument uniting and strengthening society.

VALDAS PRUSKUS

SIMANAS ŠULTĖ: SOCIALINIO TEISINGUMO ĮGYVENDINIMO ĮŽVALGOS

Įvadas. Simanas Šultė – vienas žymiausių XX a. pradžios lietuvių intelektualų katalikų. Deja, nepelnytai primirštų. Įgijęs gerą išsilavinimą garsiuose Fribūro, Liuveno ir Romos universitetuose, jis stengėsi supažindinti Lietuvos visuomenę su populiariomis tuo metu Vakarų Europos filosofinėmis ir socialinėmis teorijomis bei idėjomis. Tuo būdu jis pirmasis, A. Jakšto žodžiais tariant, „ėmėsi katalikų filosofinės ir socialinės minties „europinimo“, tikėjo tiesos jėga, tos tiesos visą amžių uoliai ieškojo ir jai tarnavo“¹. Deja, skelbtos idėjos, kaip ir aktyvus socialinis veikimas, sulaukdavo prieštarų vertinimų.

S. Šultė gimė 1876 m. Krakiuose, Vieکشnių valsčiuje, Mažeikių apskrityje, valstiečių šeimoje. 1896 m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją, kuri 1864 m. buvo perkelta iš Telšių į Kauną ir rengė kunigus Žemaitijai. Baigęs seminariją 1900 m., kaip ir daugelis to meto kunigų šviesuolių, troško toliau mokytis. Taigi su pertraukomis studijavo Vakarų Europos katalikų universitetuose – Fribūre 1905–1907 m., 1909–1911 m., Liuvene – 1907–1908 m. ir Romoje – 1913 m.

Studijos Fribūro universitete kreipė klausytojus universalizmo kryptimi. Laikytasi nuostatos, kad absoliuti tiesa tapati išsamiam įvairių sričių pažinimui. Šias idėjas tuomet skelbė prancūzų katalikų socialinės minties žadintojas A. Gratry (miręs 1879), o vėliau J. Serre. Jis parašė veikalus „Au Large“ („Į platumas“, 1890) ir „La Religion del Esprit Large“ („Plačiosios dvasios religija“, 1903). J. Serre išpėjo katalikus, kad siauras mąstymas ir intelektualusis izoliacionizmas yra pavojingi reiškiniai.

Suprasdamas siauro mąstymo pavojų ir žalą, Fribūro universitetas savo klausytojams stengėsi pateikti kuo platesnį teorijų ir sistemų spek-

¹ A. Jakštas, „A. a. d–ras Simanas Šultė“, *Draugija*, 1920, Nr. 11–12, p. 486–489.

trą, parodyti jų tikrąją vertę ir vietą visuomenės gyvenime. Jo profesūros branduolį sudarė to meto garsenybės – Fribūro unijos nariai, aukštos kvalifikacijos specialistai. Dėl to pasiektas aukštas mokslų dėstymo lygmuo. Buvo dėstomos naujausios disciplinos, supažindinama su naujausiomis mokslo srovėmis ir tyrinėjimo metodais.

Čia mokėsi lietuviai irgi neliko abejingi naujoms disciplinoms, ypač sociologijai ir politinei ekonomijai. S. Šultė 1909–1910 m.m. per žiemos semestrą klausė tokius kursus: filosofijos, politinės ekonomijos, ekonominės komercijos ir komercijos istorijos, ekonominės politikos, sociologijos, tautinės ekonomikos pagrindų, kredito ir bankų².

Politinę ekonomiją dėstė žymus prancūzų ekonomistas M. Turmanas (Turmann), o sociologiją – vokiečių teologas, krikščioniškojo socialinio sąjūdžio skatintojas dominikonas Albertas Marija Veisas (Weiss) (1844–1925). Jis skatino socialinius reiškinius vertinti dogminės teologijos požiūriu, nes ši gebanti skirti amžinausias vertybes nuo laikinųjų, kurioms priskirtinos ir socialiniame gyvenime kylančios problemos.

Kadangi daugelyje Vakarų Europos universitetų akademinų studijų baigimo forma buvo daktaro laipsnis, suteikiamas išlaikiusiems egzaminus ir apgynusiems disertaciją, tai nemažai lietuvių grįždavo su tokiu laipsniu. Dvigubu – teologijos ir filosofijos daktaru tapo ir S. Šultė, apgynęs disertacijas: „A. Miuleris ir socialinės bei politinės doktrinos“ (Liuvenas, 1909) ir „Vokiečių katalikų reakcija į XVIII a. prancūzų idėjas ir katalikų sociologijos restauravimas“ (Fribūras, 1913).

Nuo 1907 m. S. Šultė aktyviai bendradarbiavo „Draugijoje“. Čia paskelbė kelis plataus atgarsio sulaukusius straipsnius: „Bažnyčia ir įvairios politiškiosios ekonomijos teorijos“ (1907–1908), kur supažindino lietuvių visuomenę su popiežiaus Leono XIII enciklikoje „Rerum novarum“ (1891) išdėstytomis pažiūromis į nuosavybę; „Filosofiniai modernizmo pagrindai“ (1911), kur aptartas popiežiaus Pijaus X enciklikoje „Pascendi domini gregis“ (1907) išdėstytas požiūris į įvairias subjektyvizmo atmainas filosofijoje: kantizmą, fenomenologiją, pozityvizmą ir t.t. 1908–1913 m. „Vienybėje“ S. Šultė paskelbė straipsnių apie žemės ūkio kooperatyvų veiklą Vakarų Europos šalyse. Juose jis ragino tautiečius nesnausti, greičiau perimti pažangius ūkininkavimo būdus, kurie padėtų lietuviams ekono-

² S. Šultė, Fribūro universiteto klausytojų knygelė, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštnas, f. 139–1.

miškai sustiprėti ir taip efektyviau priešintis nutautinimui bei gresiančiam kitataučių ekonominiam pavergimui.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, S. Šultė kartu su kitais lietuvių veikėjais pasitraukė į Rusijos gilumą. Petrapilio lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro komitetas 1915 m. paskiria jį įgaliotiniu Borovičiuose (Novgorodo gub.), kur telkėsi nemažai lietuvių. Jų vaikams realinėje mokykloje S. Šultė organizuoja dirbtuves, steigia prieglaudą ir nemokamas valgyklas.

1918 m. rudenį S. Šultė sugrįžta į Lietuvą. Spalio 4 d. Kauno vyskupijos generalinio vikaro K. Šaulio siūlymu užima vakuojančią kunigo vietą Palėvenėlės kaime (Kupiškio vlsč., Panevėžio apskr.) bažnyčioje. Kartu jis aktyviai įsitraukia į visuomeninį politinį gyvenimą. Būdamas Krikščionių demokratų partijos narys, su pranešimais dalyvauja partinių konferencijų darbe, spaudoje, gina partijos kairiojo sparno (vadovaujamo M.Krupavičiaus) nusistatymą dėl žemės nusavinimo, ypač dėl to aistringai polemizuoja su tautininkais.

S. Šultė buvo sunkiai sukalbamo charakterio žmogus, su žemaitišku užsispyrimu laikėsi savo pažiūrų. Todėl redakcijoms, kurioms rengė straipsnius, turėdavo įvairių pastabų, rašydavo prieraišus. Pasak A. Jakšto, ilgamečio „Draugijos“ redaktoriaus ir S. Šultės kaip didžio mokslo vyro talento gerbėjo, „prikalbėti jį suminkštinti savo tvirtinimus – nebuvo galima“³.

Savo gan radikalias pažiūras S. Šultė dėstė ne tik raštu, bet ir žodžiu – per pamokslus, už tai ne kartą sulenkėjusių vietos dvarininkų ir kunigų buvo skundžiamas Bažnyčios vadovybei, buvo prašoma iškelti jį į kitą parapiją. S. Šultė mirė Palėvenėlėje 1920 m. rugsėjo 29 d. eidamas 44-uosius metus.

S. Šultė paliko gilią vagą krikščioniškų kultūros baruose. Reiškėsi įvairiose srityse – apologetikos, teosofijos, etikos, pedagogikos, politinės ekonomijos, filosofijos, kooperacijos, sociologijos. Be minėtų veikalų, jis parašė studijas, kurios taip ir liko neišspausdintos: „Apologetika“ (3 dalys), „Etika“, „Kapitalizmo nuodėmės ir neteisybės“, „Krikščionių demokratų manifestas“, „Pedagogikos vadovėlis“, „Apie profesines sąjungas ir sindikalizmą Prancūzijoje“. Taip pat buvo sumanęs parašyti straipsnių apie okultizmą, mistiką, spiritizmą ir magiją, tačiau iš šios srities spėjo

³ A. Jakštas, „A.a. d-ras Simanas Šultė“, p. 487.

parašyti tik du straipsnius: „Okultistinė filosofija bei teosofija“ (išsp. „Ganytojuje“, 1920, Nr. 7, 8, 9) ir „Mistika ir asketizmas“ (paskelbtas jau po jo mirties „Draugijoje“, 1923, Nr. 1). Po S. Šultės mirties Kaune buvo sudarytas komitetas jo palikimui paskelbti, tačiau stokojant lėšų šis sumanymas nebuvo įgyvendintas. Šiuo metu dalis S. Šultės rankraštinio palikimo saugoma Nacionalinėje M. Mažvydo ir Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštynuose.

S. Šultės, kaip ir kitų XX a. pradžios lietuvių katalikų veikėjų, interesų ratas buvo gan didelis. Tačiau bene didžiausią dėmesį jis skyrė socialinio teisingumo ir socialinio bei politinio radikalizmo analizei, kantriai ieškodamas Lietuvai „trečiojo kelio“.

Apie S. Šultę tarpukario laikotarpiu yra rašę A. Jakštas-Dambrauskas⁴, V. Valiukevičius⁵, J. Stakauskas⁶, mūsų laikais – glaustai pristatytas „Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės enciklopedijos“ 5 tome⁷ ir V. Jankausko straipsnyje⁸. Tačiau išsamiau jo filosofinės ir socialinės nuostatos, ypač socialinio teisingumo įgyvendinimo išvalgos nėra nagrinėtos, nors neabejotinai vertos dėmesio. Tai šio straipsnio tikslas.

Idėjinės ištakos. S. Šultė buvo eruditas, plačių interesų žmogus. Tačiau bene labiausiai jį domino socialinė problematika – visuomenės, kaip socialinio organizmo, funkcionavimas ir kaita, socialinė pažanga, individo ir valstybės santykių optimizavimas ir ypač socialinio teisingumo atkūrimo galimybės. Šiai problematikai ir skirti pagrindiniai S. Šultės veikalai: „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai“ (1919), „Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas“ (1921), straipsniai, skelbti „Viltyje“, „Bažnytinėje apžvalgoje“, „Draugijoje“, „Laisvėje“, „Ganytojuje“ ir kitur.

S. Šultės socialinių pažiūrų formavimuisi didžiausią įtaką turėjo studijos Vakarų Europos universitetuose. Neatsitiktinai laiške A. Jakštui (1919 10 31) jis sako: „Esu ilgą laiką specialiai studijavęs filosofiją ir so-

⁴ A. Jakštas, *Užgesę žiburiai*, Kaunas, 1930.

⁵ V. Valiukevičius, *Skaitytinos knygos*, Kaunas, 1930.

⁶ J. Stakauskas, „Lietuviškos minties pasireiškimas Žemaičių seminarijoje“, *Tiesos kelias*, 1938, Nr. 12. p. 823–828.

⁷ Iš *Lietuvos filosofijos, sociologijos ir teisės enciklopedijos: Simonas Šultė*, t. 5, Vilnius, 1997, p. 231–238.

⁸ V. Jankauskas, „Ieškojęs trečiojo kelio“, *XXI amžius*, 2000, Nr. 46.

ciologiją Europos universitatėse <...>. Dabar aš nieko naujo neskelbiu, tik populiarizuoju gautas universitatėj žinias"⁹.

Be katalikiškosios minties autoritetų, jam didelį poveikį yra padariusi ir *gyvenimo dinamizmo teorija*. Šią gyvenimo dinamizmo, kaip natūralios plėtros tiek gamtoje, tiek visuomenėje idėją, XX a. pradžioje karštai propagavo intuityvistas A. Bergsonas. Anot jo, intelektu negalima pažinti tikrovės (tiesos), nes jo yra visai kitokia paskirtis, būtent siekti praktinių tikslų vis tikslingesniais veiksmais. Žmogaus praktinė veikla yra statiška. Statiškos ir simboliškos esančios ir pačios mąstymo formos. Jos nieko negali pasakyti apie tikrovės esmę. Tiesa, A. Bergsonas pripažįsta, kad intelektas plėtojasi. Tačiau šis plėtojimasis pasireiškia tik tuo, kad kiekybiškai auga žmogaus gebėjimas taikytis prie aplinkos ir su ja santykiauti. A. Bergsono teigimu, pasaulį galima pažinti tik intuicija, o ne protu. Intuicija – tai „intelektualios simpatijos rūšis, kuri padeda „persikelti“ į daikto vidų ir susilieti su tuo, kas jam vieninteliui būdinga ir išoriškai neišreiškiamą“. Protas suskaldo tikrovę į reiškinius, t.y. praranda objektyvumą. Racionalus pažinimas (protu) teikia galimybę pažinti tik tai, kas tapatu, individualu, o intuityvus – „įsiskverbti į pozityvią progresyvios raidos tėkmę <...>, susiliesti su gyvenimo esme, su absoliutu“¹⁰. Šis intuityvus pažinimas nesiremia jokia simbolika, todėl jis esąs tikras, nes simboliai negali atskleisti esmės, jie yra paviršutiniški ir vienpusiai. Iš to daroma išvada, kad ir socialinių reiškinių esmės, jų tarpusavio ryšių ir priklausomumo negalima gerai pažinti, juo labiau numatyti visuomenės socialinės plėtros galimybių. Vadinasi, negalima kalbėti ir apie revoliuciją kaip vienintelį socialinės pažangos būdą. Marksizmo socialinė teorija taip pat tėra intelekto konstruktas. Taigi ji yra vienpusiška ir netobula. Be to, ir ne vienintelė. Antra vertus, laikantis evoliucijos principo, socializmo įgyvendinimas dar nereikš, kad galiausiai bus sukurta tobula visuomeninė santvarka. Ją turės pakeisti dar tobulesnė. Tai natūralaus plėtros dėsnis, kuris reiškiasi tiek gamtoje, tiek visuomenėje. Todėl skubėti ir skubinti natūralią istorijos eigą nedera. Kišimasis į visuomenės tobulėjimo procesą, mėginimas jį dirbtinai spartinti – nereikalingas. Sąjūdžiai, remiantys radikalius socialinius pertvarkymus, taip pat nereikalingi. Visuomenė savaime kinta pamažu tobulėjant žmogui, augant jo dvasinei potencialiai.

⁹ S. Šultė, „Laiškas redakcijai“, *Draugija*, 1920, Nr. 7–8, p. 329.

¹⁰ A. Бергсон, *Собранные сочинения*, СПб., 1900, т. 5, p. 6–7.

Evoliucinio požiūrio į visuomenės raidą laikėsi ir S. Šultė. Jis tikėjo visuomenės pažanga, šviesesne Lietuvos ateitimi. Todėl jam rūpėjo atskleisti visuomenės pažangos varomąsias jėgas, nustatyti, kas joms kliudo. Remdamasis G.V.F. Hėgelio ir iš dalies K. Markso idėjomis, S. Šultė pripažino, kad kapitalistinė santvarka nėra tobula, ji neišvengiamai žlugianti. Antitezė kapitalizmui būsiąs socializmas, tačiau ir jo nedera laikyti „visako sinteze“. Pasak S. Šultės, tai būsianti „tik tolimesnei pažangai „tezė“, kurios neišvengiamai laukia „antitezė““¹¹. Taigi socializmas, kurį taip karštai propaguoja bolševikai, taip pat nebūsianti galutinė visuomenės pertvarkos forma, o tik tarpšnis žmonijos evoliucijoje. Tad ar verta skubėti nesiskaitant su priemonėmis, nevengiant prievartos, smurto, kuri būtent ir sukelia revoliucija, „paliuosuodama žmonėse žemiausius ir nešvariausius instinktus“. Tokie bedvasiai žmonės nebūsią pajėgūs sukurti tobulą visuomenę. Vadinasi, prievarta negalima sukurti teisingos ir socialiai saugios visuomenės. Todėl ji atmestina, o socializmo idealų įtvirtinimas nukeliamas į tolimą perspektyvą. S. Šultės manymu, reikėsia „ne tūkstančių metų, o milijonų, kol įvyks žmogaus prigimty baisi atmaina, jo galutina tobulybė“¹². Nepakeitus žmogaus prigimties, neišugdžius jo doros, negalima tikėtis ir socialinės pažangos.

Ką reikia daryti, kad žmogus taptų dorybingesnis? S. Šultė rašo: „Evoliucijos pradžia yra žmogaus prigimty, sudėtoj iš kūno ir sielos. Įgimti žmogaus polinkiai ir jausmai yra tos jėgos, arba energijos, veikiančios ir visuomenės evoliucijoj: jos šią stumia pirmyn“¹³. Noras turėti nuosavybę kaip tik ir esąs vienas iš svarbiausių įgimtų žmogaus polinkių, kurie skatina socialinę pažangą, todėl visuomenė, jo manymu, turinti sudaryti sąlygas, kad kuo daugiau piliečių tos nuosavybės įsigytų. Tokia nuostata ir vertė S. Šultę, pasak A. Jakšto, šio klausimo sprendimą „kreipti kuo kairiausiai, kiek tik teologija leidžia“.

Argumentų savo nuostatai pagrįsti S. Šultė ieško Šventajame Rašte. Tačiau Šventąjį Raštą S. Šultė interpretuoja savaip – kenčiančio ir beteisio žmogaus požiūriu. Požiūriu žmogaus, kurio teisės ne dėl jo, o dėl artimo kaltės yra pažeistos ir dabar gražintinos. Tokios neteisybės priežastis esanti gamybos priemonės turinčiųjų ekonominė valdžia. S. Šultė ieško būdų,

¹¹ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai“, *Draugija*, 1919, Nr. 2–3, p. 123.

¹² *Ibid.*, p. 149–150.

¹³ *Ibid.*, p. 155.

kaip apriboti turtingųjų ekonominę valdžią. Pasak Šventojo Rašto, sako S. Šultė, Dievas yra suteikęs žmogui teisę valdyti pasaulį, jo gamtos gėrybes, bet ne savo artimą, kuris esąs lygus kaip Dievo duotųjų jam gamtos turtų naudotojas. Dabar, valdydamas gamybos priemones, savininkas jaučiasi esąs visiškas šeimininkas: valdo ir žmogų darbininką, žiūri į jį ne kaip į asmenybę, o kaip į darbo jėgą, priemonę, kuriančią prekę, kuri atneša pelną. Kad to būtų galima išvengti, reikia rūpintis, kad nuosavybę turėtų kiekvienas. Juolab kad jos turėjimas nesanti jokia privilegija. Todėl nuosavybės padalijimo grindimas prigimtinė teise S. Šultei atrodė nepatmuotas. Juk prigimtis, pasak jo, „nėra įvedusi turtų padalinimo, bet priešingai – visiems yra davusi vienodą teisę naudotis gamtos dovanomis“¹⁴. Jų naudojimosi teisėtumo pagrindas esąs darbas. Remdamasis Leono XIII enciklika „Rerum novarum“ (1891), S. Šultė nurodo, kad „darbas yra vienintelis šaltinis, iš kurio plaukia tautų turtai ir nuosekliai tik per darbą įgyjama jų nuosavybė“¹⁵.

Darbą kaip nuosavybės pamatą akcentavo ir A.M. Veisas, kuris rėmėsi ne tik Leono XIII enciklika „Rerum novarum“, bet ir sindikalistais (G. Soreliu). A.M. Veisas griežtai smerkė dykaduonius buržua – „kuponų karpytojus“^{16*} ir pritarė minčiai, kad visi gyventojų sluoksniai turi aktyviai dalyvauti visuomeninėje gamyboje. Darbininkas, anot jo, esąs kūrėjas, todėl savarankiškas ir jokia politinė partija jam neturėtų vadovauti. Jis palaikė sindikalisto G. Sorelio mintį, kad darbininkai kaip kūrėjai turėtų vienytis į sindikatus pagal profesijas. Taip jie galėtų geriau apginti savo interesus ir pasipriešinti kapitalistų savivalei. G. Sorelis manė, kad tik sindikate galima išsiugdyti „klasinę sąmonę“, interesų bendrumą, o svarbiausia – sukurti naują moralę, kurios pagrindiniai bruožai – profesinė garbė, klasinis solidarumas, didžiavimasis atliktu darbu, pažangos siekimas. Šią moralę jis kaip priešingybę kėlė vartotojų ir dykaduonių buržua moralei, nes jų vienintelis užsiėmimas – kuponų karpymas. Taigi, G. Sorelio manymu, sindikate glūdi naujos moralės ir naujos visuomeninės santvarkos daigai¹⁷.

¹⁴ S. Šultė, „Savasties principas ir evoliucija“, *Draugija*, 1920, Nr. 5–6, p. 176.

¹⁵ S. Šultė, „Laiškas redakcijai...“, p. 329.

^{16*} Savininkas, pateikęs atkerpamą vertybinio popieriaus dalį – kuponą, vertybinius popierius išleidusiai bendrovei, turi teisę gauti palūkanas ar dividendą.

¹⁷ G. Sorel, *Rexlexions sur la violense*, Paris, 1909, p. 244–245.

A.M. Veiso ir sindikalisto G. Sorelio idėjos S. Šultei buvo artimos. Jis taip pat vertino darbą, laikėsi pažiūros, kad savo socialines funkcijas kapitalistas savininkas geriau atliks, jeigu pats dirbs. Tuomet nebus taip atitrūkęs nuo gamybos reikalų, geriau pažins savo darbininkų padėtį, nebus toks beširdis, išgirs jų teisėtus reikalavimus, o svarbiausia – pats dirbdamas įgis teisių į pelno dalį. Priešingu atveju, sako S. Šultė, „jei jis ničnieko nedirba, tik puotas kelia ar gyvena svetur, tai pagal teisybę jam ničnieko nepriguli iš bendro pelno“¹⁸.

Nuosavybė, pasak S. Šultės, negali būti absoliuti. Jos turėjimą savaip nusako panaudojimo efektyvumas ir tarnavimo visuomenės labai laipsnis. „Savininkas tiek teturi ant daikto valios ir taip tegali naudotis, kad jis kuo geriausiai būtų sunaudotas“, – teigia S. Šultė. Tad būtų tokia išvada: savininkas, nenorintis ir nemokantis protingai šeimininkauti, nesirūpinantis savo nuosavybe, be reikalo ją eikvojantis, turi netekti į ją teisių. Kas nenori pats dirbti, tenevaldo ir darbo priemonių.

Svarbu ne pati nuosavybė (jos paskirtis tarnauti visuomenei, o ne tenkinti vien tik asmeninius reikalus), o tai, kas ir kaip ją valdo, ar yra pasirengęs prisiimti atsakomybę už jo valdymo padarinius. Todėl, S. Šultės manymu, nuosavybės forma gali keistis, keičiantis visuomenės gyvenimo sąlygoms. Svarbu, kad iš to pasikeitimo turėtų naudoti visuomenė ir konkretus individas. Pagrindinis nuosavybės valdymo kriterijus turėtų būti – „kam valdant žemę, dvarus, dirbtuves bus daugiau krašte gerovės, pažangos, ramumo“¹⁹. Ši katalikų sociologo nuostata buvo nukreipta visų pirma prieš liberalųjį kapitalizmą, gynusį absoliučią savininko teisę į gamybos priemonių nuosavybę.

Lietuvai atkūrus nepriklausomą valstybę, šią teisę ypač gynė Tautos pažangos partija. Tautininkai buvo prieš Katalikų Bažnyčios dalyvavimą politiniame bei ekonominiame gyvenime. Katalikai laikėsi pažiūros, kad visuomeninis, socialinis bei ekonominis gyvenimas turi būti tvarkomas pagal krikščionybės principus. Krikščionybės principų laikymasis jiems buvo pagrindinis ekonomikos efektyvumo kriterijus. Tuo tarpu tautininkai į pirmą vietą kėlė ne religiją, o tautiškumą. Jie religijos atžvilgiu buvo indiferentai. Manė, kad katalikai neturi kištis į ekonominį gyvenimą – jis

¹⁸ S. Šultė, „Turtuolių perteklius – varguolių tėvonija“, *Ganytojas*, 1920, Nr. 2, p. 47.

¹⁹ S. Šultė, *Teisingi įstatatai* (1920), Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštnas, f. 139–33, p. 4.

tvarkytinas liberaliosios ekonomikos principais. O pagal liberalizmą, kiekvienas savininkas turi teisę elgtis su nuosavybe kaip išmano. Tautininkas A. Voldemaras teigė, kad pagrindinis nuosavybės bruožas esanti teisė sunaikinti savo daiktą. Todėl dvarų kumečiams aiškino, kad dvarininkas esąs tikrasis savininkas ir turįs teisę savo dvarą netgi sudeginti²⁰. Voldemaras gynė liberaliąją nuosavybės sampratą ir bandė ją atskirti nuo religijos. Jei savininkas gali savo noru disponuoti turtu, gali tą turtą net sunaikinti, tai jis gali nepaisyti ir visų kitų savo pareigų, nepaisyti net krikščioniškosios pareigos artimui. Šią A. Voldemaro paskelbtą tezę – teisę sunaikinti savo sukurtą daiktą – S. Šultė pavadino „beprotiška teise“²¹.

Remdamasis Tomu Akviniečiu, S. Šultė priminė, jog nuosavybė jos turėtojui suteikianti ne tik teisę turėti, bet skirianti ir socialines pareigas – rūpintis visuomenės narių gerove. Valdžia kapitalistui yra duota tam, kad galėtų geriau tarnauti vargšui, o ne tam, kad tik pats pelnytųsi. Ne pelnymasis, o tarnavimas visuomenės labui yra tikrasis kapitalisto pašaukimas ir pareiga. Nuo šios pareigos jo atleisti niekas negali. Jis esąs visuomenės skolininkas. Ir jei negeba tinkamai nuosavybe naudotis, nepaiso visuomenės labo, tai ta nuosavybė gali (ir turi) būti valstybės atimta ir perduota tiems, kurie yra pajėgūs tai padaryti. Šį perdavimą S. Šultė vaizdavo kaip pažeisto socialinio teisingumo grąžinimo aktą, kurį privalanti atlikti valstybė.

Socialinio teisingumo atkūrimo galimybės. Laikydamasis krikščioniško požiūrio į valstybę, S. Šultė sakė, kad žmogus esąs ne abstraktus individas, kaip skelbia liberalizmas, o Dievo kūrinys, turintis teisių ir pareigų. Tai, kad žemėje žmonės sukūrė valstybę, yra Dievo valios pasireiškimas. Tokia žmonių gyvavimo forma Dievui pasirodė esanti tinkamiausia. Kadangi valstybė, valdžia yra iš Dievo (o ne joks liaudies suvereniteto padarinys), tai ji ir turėtų užtikrinti, kad įstatymai būtų leidžiami remiantis krikščioniškosios moralės principais, kad jie gintų žmogaus teises ir kartu garantuotų, jog jis dorai atliks savo socialines pareigas. Tačiau kartu S. Šultė pabrėžė, jog valstybė jokių būdu neturi pavergti piliečio, kad jis vien tik valstybei tarnautų, kaip reikalavo tautininkai. Ne žmogus – valstybei,

²⁰ A. Voldemaras, „Diplomų krūvos ir teisybė“, *Tauta*, 1920, Nr. 45.

²¹ S. Šultė, „Dėl didelio rašto išėjo iš krašto: atsakymas prof. A.Voldemarui“, *Laisvė*, 1920, Nr. 178.

o valstybė esanti įkurta tam, kad palengvintų žmogui pasiekti tikslą – amžinąjį gyvenimą. Kadangi žmogus yra visuomenės dalis, kuri priklauso visumai, tai kiekvienas asmuo privalo rūpintis jos gerove. Tai darydamas jis drauge kurs gerovę ir sau. Vardan šios visuotinės gerovės S. Šultė linkęs palaikyti valstybės institucijų teisių išplėtimą, tik reikėtų „neleisti pramonijoj įsiviešpatauti Darvino kovos už būvį idėjai“, o svarbiausia ginti silpnesnius – teisingiau dalyti turta²². Tam valdžia turėtų leisti atitinkamus įstatymus, kurie sudarytų sąlygas perimti gamybos priemones iš nemokančių ūkininkauti savininkų ir perduoti jas norintiems ir galintiems atnešti visuomenei didesnę naudą.

Tai nebuvo nauja idėja. Ją propagavo krikščioniškojo korporatyvizmo skelbėjas A. de Munas. Jis teigė, jog baimė prarasti nuosavybę skatins kapitalistus atsakingiau ūkininkauti, dorai mokėti darbininkams už jų triūsą. Kartu jis manė, kad teisė savarankiškai ūkininkauti turėtų būti suteikta ir darbininkų kolektyvams – korporacijoms. Joms turėtų būti perduodamos gamybos priemonės ir patalpos, kurios priklauso bankrutavusiam kapitalistui. Šiam valstybė turėtų išmokėti atitinkamą kompensaciją. Darbininkų korporacija, tapusi gamybos priemonių naudotoja, funkcionuotų ekonominėje sistemoje kaip lygiavertis partneris, savarankiškai gaminantis ir realizuojantis savo produkciją pagal krikščioniškosios moralės principus. G. Sorelis pranašavo, kad darbininkai, susivieniję į sindikatus pagal profesijas, galės sėkmingai tvarkytis dirbtuvėse ir fabrikuose, nes jie čia dirbdami geriausiai žino gamybos reikalus ir todėl yra tikrieji jų šeimininkai.

S. Šultė, sekdamas A. de Munu ir G. Soreliu, taip pat pritarė nuomonei, kad dirbtuvės ir jų kapitalai priklausytų profesinėms organizacijoms ir taptų kolektyvia korporacija, o ne privataus asmens nuosavybe²³. Jei gamybos priemonių savininkas nesirūpina krašto gerove, negloboja silpnesniųjų, tai tos priemonės, S. Šultės manymu, turėtų būti nacionalizuotos. Visiška kompensacija už jas neturėtų būti mokama, savininkui paliekamas tik pragyvenimo minimumas. Organizuoti gamybą darbininkai galėtų ir patys.

²² S. Šultė, „Žmogaus ir piliečio teisių pareiškimas“, *Draugija*, 1921, Nr. 11–12, p. 336–339.

²³ M. Krupavičius (Cr. J.), „Socialinis klausimas“ (K. Paltaroko knygos recenzija), *Vadovas*, 1914, Nr. 74–75, p. 175.

Kur kas atsargiau gamybos priemonių (dirbtuvių, fabriků) nusavinimo ir atidavimo darbininkams valdyti klausimu kalbėjo M. Krupavičius. Jis laikėsi pažiūros, kad įmonių nuosavybė neturi būti perduota darbininkų kolektyvams be išpirkos, nes tai pažeistų nuosavybės esmę: nuosavybė turi vertę. Išpirkęs nuosavybę žmogus ją labiau saugos ir ja rūpinsis. M. Krupavičiaus manymu, esamos privačios įmonės turėtų būti paverstos akcinėmis bendrovėmis ir jų akcijos turėtų būti prieinamos kiekvienam čia dirbančiam. Pasak M. Krupavičiaus, jis būtų drauge „fabriko darbininkas ir akcionierius“²⁴, suinteresuotas gamybos rezultatais. Nepaisant požiūrio į gamybos priemonių nacionalizavimo ir perdavimo darbininkų kolektyviniam valdymui sąlygas skirtumų, neabejota, jog ši priemonė geriausiai atlieptų individo ir visuomenės interesus, užtikrindama abiejų socialinį saugumą. Taip būtų atkurtas ir socialinis teisingumas.

Atkurti socialinį teisingumą privalu ir žemės ūkyje. S. Šultė sakė, kad dvarininkai savo rankose laiko pusę Lietuvos žemių, nors patys menkai rūpinasi savo ūkių reikalais, daugiausia pasikliauja valdytojais. Todėl dvarų galimybės nėra kaip reikiant panaudojamos, o tai prieštarauja visuomenės interesams. Valstybė turinti teisę atimti iš turtuolių ir dvarininkų žemes, kurių jie patys negeba įdirbti, ir išdalyti bežemiams bei mažžemiams valstiečiams. Turėti daug vidutinių ūkių vietoj stambių dvarų, jo manymu, būtų naudingiau ir pačiai valstybei. Mat smulkus ir vidutinis ūkininkas daug geriau dirba ir prižiūri žemę negu samdinys. Be to, smulkioji žemės nuosavybė, pasak S. Šultės, esanti „gan pastovi ir neretai dar tvirčiau laikosi negu dvarai“, kur, nesant gero šeimininko, greit nusigyvenama²⁵.

Stambių dvarų išdalijimą jis laikė pribrendusia būtinybe, dėsninga evoliucijos proceso išdava. S. Šultė rašė: „Kol visuomenė buvo tamsi, jai reikėjo šviesesniųjų vadų, kuriais buvo visi dvarininkai. Bet jai subrendus ir sumažėjus globėjų rolei, privatinė dvarininkų iniciatyva pereina į visuomenę arba į Valstiją, kurios mechanizmas tobulinamas ir turi pašaukimą rūpintis visuomenės reikalais <...> Seniau dvarininkai, kaipo visuomenės vadai, atlikdami viešas pareigas, teisingai valdė net didžius dvarus. Virstant kitoniškoms gyvenimo sąlygoms ir nustojus savo viešų pareigų, netei-

²⁴ S. Šultė, „Miškų, dvarų, fabriků nacionalizacija gyvenimo praktikos žvilgsniu“, *Draugija*, 1919, Nr. 4–6, p. 203.

²⁵ S. Šultė, „Lietuvos dvarų žemės padalijimas ir krikščioniškoji dora“, *Ganytojas*. 1919, Nr. 8–9, p. 197.

sėta yra sau reikalauti privilegijų be pareigų²⁶. Žemės nuosavybė nustojo buvusi privilegija, žeme turėtų būti aprūpinti visi norintys ir galintys ją įdirbti. Dvarininkai, būdami tikri katalikai, tam neturėtų priešintis, nes tai prieštarautų krikščioniškajai dorai (toks ir Tomo Akviniečio nuosavybės supratimas). Tačiau šios S. Šultės viltys neišsipildė.

Žemės nusavinimo idėjai pasipriešino ne tik dvarininkai. Nevienodai tą idėją priėmė ir dvasininkija. Lietuvos krikščionių demokratų vadas M. Krupavičius S. Šultės asmenį laikė sąjungininku, o kiti – „raudonuoju socialistu“ ir net „bolševiku“. 1919 m. Kauno kunigų konferencijoje S. Šultė aktyviai siekė, kad būtų priimta Krikščionių demokratų partijos rezoliucija, kurioje sakoma, kad dvarų ir net bažnytinės žemės turi būti išdalytos valstiečiams. Tam prieštaravo B. Čėsnyš. Jis „Ganytojuje“ paskelbė straipsnį, kur įrodinėjo, kad esą „priešinga teisybei visiškas dvarų atėmimas iš dabartinių savininkų“, ir reikalavo „proporcingai atlyginti dvarų šeimininkams“²⁷. Į B. Čėsnyšo priekaištą dėl žemės nusavinimo teisėtumo S. Šultė atsakė, jog „sulig Šv. Tomo Akviniečio, savastis yra socialinė funkcija: tiek pateisinama, kiek to reikalauja visuomenės labas; turtų išdirbimas yra savastis, o jos vaisiai privalo būti bendri“. Todėl kalbėti apie atlyginimą žemės savininkui, o juolab reikalauti iš valstiečio mokesčio už ją būtų didžiausia neteisybė. Juk „žymi dvarų turtų dalis kaip tik ir yra kilusi iš nutraukto darbininkams užmokesčio“. Taigi dvarų žemės išdalijimas valstiečiams nesąs joks įstatymų pažeidimas, o tik socialinio teisingumo, nors ir pavėluoto, realizavimas²⁸.

Propaguodamas socialinio teisingumo idėją ir siūlydamas konkrečius būdus jai realizuoti, S. Šultė stengėsi aptarti ir patį valstybės sutvarkymą bei valdymą, kuris neturėtų remtis vienu kuriuo nors sluoksniu, o sudaryti sąlygas visiems žmonėms siekti gerovės ir kuris juos vienodai gintų.

Valstybės valdymas ir visuotinė gerovė. S. Šultė rašė, kad pragaištinga „leisti įsigalėti vienam ar kitam luomui kaip antai darbininkų, ūkininkų, proletarų“. Visi turi teisę gyvuoti ir visiems turinčios būti „prieina-

²⁶ „Consilii Vigilantiae“ akademijos nario, prof. teologijos daktaro kun. B. Čėsnyšo rezoliucija apie Krikščionių demokratų partijos C.K. nutarimą dėl Lietuvos dvarų išdalijimo, *Ganytojas*, 1919, Nr. 3, p. 74–75.

²⁷ *Rerum novarum. Leono XIII darbininkų klausimui enciklika*, Kaunas, 1931.

²⁸ „Tumas – kunigas. Kunigas – kunigams“, *Tauta*, 1920, Nr. 48.

mos gamtos ir kultūros gėrybės, kad kiekvienas galėtų jomis naudotis²⁹. Užtikrinti tą teisę – valstybės ir jos valdymo struktūrų pareiga. Koks pats tas valstybės sutvarkymo ir valdymo būdas – konstitucinė monarchija ar respublika – ne tiek jau svarbu. Pagrindinis jo priimtumo kriterijus – kiek jis padeda žmogui siekti gerovės pagal krikščionybės nuostatas ir nepažeidžia jo prigimtinių teisių.

Leonas XIII enciklikoje „*Rerum novarum*“ pažymėjo, jog svarbiausia yra tai, kad „valstybės bei atskirų žmonių gerovė savaime plėtotūsi iš paties sutvarkymo ir valdymo“³⁰. O tai priklauso nuo valdytojų politinės išminties. Todėl Leonas XIII neteikė pirmenybės nė vienam valdymo būdui.

Panašios nuomonės laikėsi ir S. Šultė. Jo teigimu, nė vienas iš valdymo būdų – nei respublika, nei konstitucinė monarchija – negali savaime laiduoti „gero valdymo“; daug kas priklauso nuo valdančiųjų išminties ir gebėjimų sudaryti visiems piliečiams palankias sąlygas siekti gerovės. Kita vertus, pats valstybės sutvarkymo ir valdymo būdas labai priklauso ir nuo tautos istorinių bei kultūrinių tradicijų: „vieniems labiau pritinka respublika, kitiems gi konstitucinė monarchija“³¹. Abu valdymo būdai turi ir gerų, ir blogų ypatumų.

Tiesa, pripažįsta S. Šultė, konstitucinė monarchija kartais galinti „siekti apriboti visuomenės ir individo teises, bet juk yra konstitucija ir parlamentas“. Tačiau monarchija, ypač kriziniais momentais, padeda suvienyti tautą ir įveikti krizes. Taigi „monarchijoje visados daugiau ramumo, nuoseklumo, vienybės“³². Tuo tarpu respublika, toliau samprotauja S. Šultė, reikalaujanti iš piliečio „daugiau doros, apsišvietimo, gero visuomenės reikalų pažinimo“. Ji esanti „kaipo subrendęs žmogus, kuris pats save valdytų: vaikai gi iki to dar nėra subrendę ir reikalingi tėvų ar globėjų“³³. Todėl esąs realus pavojus, kad tokioje nesubrendusioje respublikoje valdžią gali pasiglemžti demagogai ir tos partijos, kurios geba sumaniau įtikinti rinkėjus. Taigi respublika nors ir suteikia individui didesnę rinkimosi laisvę, slepia

²⁹ A. Dambrausko-Jakšto laiškas S. Šultei, 1919 11 25, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštynas, f. 139–37.

³⁰ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai...“, p. 268.

³¹ S. Šultė, „Lietuvos dvarų žemės padalijimas ir krikščioniškoji dora...“, p. 199.

³² *Ibid.*, p. 198.

³³ S. Šultė, *Teisingi įstatai* (1920)..., p. 2.

savyje ir didelį pavojų – partijų gausa ir jų noras „nuolat vadovauti“ politiniam ir visuomeniniam gyvenimui veda prie visuomenės susiskaldymo į priešingas jėgas, jos pasiryžusios siekti valdžios, o pasiekusios nepaiso kitų sluoksnių interesų ir stengiasi įvesti „partijos diktatūrą“.

Kaip užkirsti kelią tokiai diktatūrai? S. Šultės manymu, tam būtina ugdytis vidurinį sluoksnį („vidutinį žmogų“), kuris neleistų turčiams ar vargšams įsitvirtinti valdžioje ir įvesti savo diktatūros. Abi diktatūros šiam sluoksniui nepriimtinos, nes neigia žmogui teisę būti laisvam, galinčiam rinktis, o ne tik vykdyti valdžios nurodymus. Vidurinis luomas, sudarydamas rinkėjų didžiumą, S.Šultės teigimu, neleistų daugumą vietų parlamente (seime) laimėti kraštutinėms jėgoms. Daugumą vietų jame turėtų vidurinio luomo (būtent jį stiprinti ir stengėsi katalikai, plėtodami kooperaciją) atstovai, kurie vieninteliai pajėgūs valdyti šalį, atsižvelgdami į visų sluoksnių interesus, ir apginti prigimtines žmogaus teises. Tam parlamentas (seimas) privalo turėti savo rankose ne tik įstatymo leidimo, bet ir veiksmingą jų vykdymo kontrolės galią³⁴. Savo ruožtu leidžiami įstatymai turi paisyti visų visuomenės narių interesų. Tik tuomet jie būtų privalomi visiems. „Įstatai, kurie ne visuomenės labu, bet atskirų luomų, asmenų ar valdžios gerove ir garbe rūpinasi <...> mums neprivalomi yra, – teigė S. Šultė ir toliau pabrėžė: – Jokios įstatos negali prieštarauti prigimties teisėms ir pozityviai apreikštai Dievo valiai <...>. Niekados negali būti visuomenei naudinga, kas eina prieš Dievą arba prigimtį“³⁵. Taip šalies įstatymai turi tarnauti „pagerinimui žmonių būvio“, apginti silpnuosius, kurie patys apsiginti negali. O tie įstatymai turėtų būti grindžiami Evangelijos principais, kaip reikalauja krikščioniškoji demokratija.

Atlikti įstatymų ekspertizę krikščioniškųjų vertybių ir principų požiūriu ir esanti pirmoji Katalikų Bažnyčios ir jos narių pareiga ir priedermė, nuo kurios jos niekas negalys atleisti, o tuo labiau valstybė, kuri vien siekia ją panaikinti ar apriboti jos veikimą. S. Šultės nuomone, valstybė, kaip ir kiekvienas žmogus, privalo jausti ir pripažinti savo priklausomybę nuo Dievo, viešai reikšti Jam pagarbą, palaikyti ryšius su Kristaus įsteigtąja Bažnyčia. Savo pasiuntinybę ir galią Bažnyčia yra gavusi ne iš valstybės, o iš Dievo. Jos tikslas – mokyti žmones tikybos tiesos. S. Šultės įsitikinimu,

³⁴ S. Šultė, „Evoliucijos keliai ir revoliucijos dėsniai...“, p. 33.

³⁵ *Ibid.*, p. 33–34.

Bažnyčia ir valstybė turinčios bendradarbiauti, nes jų veiksmo objektas yra tas pats – žmogus. Valstybė, tiesa, pirmiausia turinti rūpintis kasdieniniais, žemiškais žmogaus gyvenimo reikalais. Tačiau kartu valstybė privalo būti viso žmogaus globėja. Ji negali nepaisyti žmogaus amžinojo tikslo, juo labiau ji negalinti trukdyti jam to tikslo siekti. Amžinojo gyvenimo reikalais tiesiogiai rūpinasi Bažnyčia, todėl valstybės pareiga – Bažnyčią remti ir jai visokeriopai padėti. O Bažnyčios – stebėti ir perspėti, jei priimti įstatymai prieštarautų žmogaus prigimtinėms teisėms, kurias jis yra gavęs iš Dievo. Šią savo funkciją Katalikų Bažnyčia galėtų sėkmingiau atlikti, jeigu renkamuosiuose valdžios organuose būtų daugiau sąmoningų katalikų, kurie reviduotų priimamus įstatymus ir jų vykdymą pagal krikščionybės principus.

Taigi tik ugdant vidurinę sluoksnį (luomą) ir visiems piliečiams laikantis Evangelijos principais grindžiamų įstatymų galima tikėtis stabilios demokratijos ir socialinio teisingumo įgyvendinimo Lietuvoje.

Nėra abejonės, kad S. Šultės socialinėms pažiūroms ir ypač požiūriui į nuosavybę įtakos turėjo ir Spalio perversmas, kurį jis patyrė būdamas Rusijoje. Bolševikų įvesta diktatūra ir vykdyta žiauri prievarta „išnaudotojų klasės“ atžvilgiu, asmens teisių ir laisvių paniekimas, žinoma, negalėjo sulaukti S. Šultės pritarimo. Kita vertus, revoliucijos deklaruotas idėjas apie stambios privatinės nuosavybės nacionalizavimą, išnaudojimo panaikinimą, dvarų žemės valstiečiams išdalijimą S. Šultė, gynęs smulkiosios privatinės nuosavybės pranašumus, laikė teisingomis. Kartu jis bandė tas idėjas „pamatuoti“ Šventuoju Raštu bei popiežių enciklikomis ir rasti ten joms pagrindimą.

Dėl to bene pirmasis jį kritikavo Vaižgantas. Jis priekaištavo S. Šulte, kad šis „teologijoje ir papų enciklikose“ ieškąs „pateisinimų naujų laikų revoliucinei cholerei“, sugrįžęs į Lietuvą, kurstąs „krikščionišką luomų neapykantą“, skelbiąs „katalikų proletariato diktatūrą“³⁶. O spaudoje S. Šultė jį vadino tiesiog „draugu“. Tačiau, atrodo, baimintasi veltui.

Vertinant S. Šultės poziciją dėl įmonių nusavinimo, reikia turėti galvoje, kad tuo metu Lietuvoje pramonė buvo silpna. Kvalifikuotų darbininkų buvo negausu ir dauguma jų nelietuviai. Profsajungos buvo irgi ne itin aktyvios. Be to, daugumos gamyklų savininkai buvo svetimtaučiai, kuriems

³⁶ *Ibid.*, p. 21–24.

mažai rūpėjo ūkio reikalai. S. Šultės propaguota nuosavybės nusavinimo idėja visiškai atitiko lietuvių siekius – atkūrus nepriklausomą valstybę, greičiau įsitvirtinti šalies ekonominiame gyvenime: perimti svetimtaučių, pabėgusių iš Lietuvos Pirmojo pasaulinio karo metais, įmones. Taip ir buvo padaryta. Tiesa, tos įmonės atiteko ne darbininkams, o valstybei ir saviems verslininkams, kurie pasirodė pajėgūs organizuoti ir valdyti gamybą. Taigi S. Šultės viltys apie bendrą darbininkų fabrikų ir dirbtuvių nuosavybę ir valdymą neišsipildė. To meto sąlygomis šios idėjos Lietuvoje neturėjo pagrindo, jų praktiškumas daugeliui atrodė abejotinas. A. Jakštas laiške S. Šultei apie tokio bendro įmonių valdymo nepagrįstumą rašė: „Tas valdymas man atrodo dar nepanašesnis, negu Tomo Moro „Utopijoje“ minimi vienuoliai, kurie eina ūkininkams bernauti, griovių kasti ir t.t. Tokie vienuoliai bernai labai galėtų palengvinti socialinio klausimo sprendimą, reikėtų tik antro Šv. Pranciškaus. O bendro fabrikų valdymo neįstengtų įvykdyti nei angelas iš dangaus; jį tegali įvykdyti nebent velnias, bet tuomet, žinoma, ir vaisiai būtų velniški“³⁷.

Kur kas didesnę poveikį turėjo S. Šultės pozicija dėl žemės nusavinimo. Ji padėjo M. Krupavičiui apginti savo žemės reformos projektą, pagal kurį dvarų savininkams buvo palikta palyginti nedidelė žemės norma (80 ha, vėliau uzurpavę valdžią tautininkai ją padidino iki 150 ha). Neatsitiktinai Lietuvoje įvykdyta žemės reforma buvo laikoma viena radikaliausių Europoje. Ji pakirto svetimtaučių dvarininkų galią Lietuvoje, padėjo sumažinti socialinę įtampą visuomenėje, neutralizuoti bolševikų įtaką valstiečiams, teigiamai stimuliuojo vidurinio sluoksniu formavimąsi ir tai padėjo tautai išsiugdyti intelektualinį potencialą.

Išvados. S. Šultė, kaip ir jo mokytojas A.M. Weisas, iš esmės buvo vidurio kelio – laisvės ir tvarkos derinimo – šalininkas, turintis aiškia kritinę nuostatą dėl ekonominio liberalizmo, uolus demokratijos principų gynėjas.

Laikydamasis evoliucionistinio požiūrio į visuomenės raidą S. Šultė tikėjo visuomenės pažanga, šviesesne Lietuvos ateitimi. Egzistuojančios socialinės neteisybės priežastis – gamybos priemonės turinčių savininkų ekonominė valdžia, kurią būtina apriboti. Tą apribojimą S. Šultė siejo su galimybių įsigyti nuosavybės sudarymu. Laikydamas nuosavybę asmens

³⁷S. Šultė, *Teisingi įstatai...*, p. 3.

saviraiškos ir laisvės garantu, jis siūlė žiūrėti į ją ne kaip į privilegiją, o kaip į pareigą visuomenei. Nuosavybės turėjimą pateisina tik jos panaudojimo socialinis efektyvumas ir etiškumas. Nuosavybė skirta ne tik pavienio žmogaus ar grupės, bet ir visuomenės gerovei.

S. Šultė laikėsi demokratinės nuostatos, buvo nusistatęs prieš autoritarinį valdymą. Ne žmogus valstybei, o valstybė turi tarnauti žmogaus reikmėms, gerbti ir ginti jo teises, kurios yra jam duotos paties Dievo. Tarp kitų – ir teisė į nuosavybę. Geriausiai tą teisę, jo manymu, galinti užtikrinti Lietuvos parlamentinė respublika. O jos stabilumo garantas – plataus vidurinio sluoksnio buvimas. Šios idėjos skamba aktualiai ir šiandien.

SIMANAS ŠULTĖ: INSIGHTS ON THE REALIZATION OF SOCIAL JUSTICE

Valdas Pruskus

Summary

The article discusses the social conception of Simanas Šultė (1876–1920) one of the most eminent Lithuanian Catholic philosophers and sociologists at the beginning of the 20th century. Šultė espoused an evolutionary view on the development of society. Relying on the ideas of Georg W.F. Hegel and also in part of Karl Marx, he affirmed that the capitalist regime was not perfect and would inevitably collapse. The antithesis of capitalism will be socialism, but it also must not be considered as „the synthesis of everything“. According to ulte, it will be „only a „thesis“ for further progress which will inevitably be changed by an „antithesis“. Socialism that is so ardently propagated by the Bolsheviks will also not be the final form of the transformation of society, but only a stage in the evolution of humanity. Thus, is it necessary to hurry regardless of the consequences using any measures, including compulsion, violence that namely a revolution, „releasing the most vile and dark instincts of humans“ create? This must be rejected and the consolidation of the ideals of socialism will be postponed to the far future. Social progress will be impossible until the nature of man is changed and honesty is developed. Like his teacher, German theologian and philosopher A.M. Weiss (1844–1925), ulte was, in fact, a supporter of the middle way – combining freedom and order. He had a clear critical stand toward economic liberalism and was a zealous defender of the principles of democracy. First, considering property to be a guarantee of a person's self-expression and freedom, he simultaneously proposed considering it not as a privilege but as a duty to society. The ownership of a property may be justified

only by its use for social efficiency and ethics. Thus, property is necessary not only for the welfare of an individual or group, but the welfare of society. Second, ulte espoused democratic views and was against authoritarian rule. A person should not serve the state but the state must care for the needs of a person, respect and protect the rights, which God gave him. One of them is the right to property. This right, in his opinion, may be ensured in the best way by a parliamentary republic in Lithuania, and the best guarantee of its stability is the existence of a broad middle class.

Keywords: social justice, property, democracy, freedom, welfare of the society, socialism, economical liberalism.

KUN. JAN KOSMOWSKI, MIC

KUNIGAS KRISTUPAS ŠVIRMICKAS – SIBIRO TREMINIŲ SIELOVADININKAS

„Keturis dešimtmečius būdamas vienos didžiausių parapijų klebonas Sibire, regėjo maža laimės tarp savųjų, bet buvo jų nuolatinio nepritekiaus ir sunkaus vargo, daugelio karčių ašarų, o neretai ir dvejojimų liudytojas. Nuolat susidurdamas su nelaimė, niekada nebuvo abejingas stebėtojas. Atvirkščiai – jautė sunkią tremtinio gyvenimo kančią ir stengėsi pagal savo jėgas ir galimybes palengvinti kentėjimus, šalia materialinės pagalbos teikdamas dvasinę paramą drauge su tylia vilties kibirkštėle, kuri vienintelė tikrai ir gali apsaugoti žmones nuo dvejojimų ir visiškos nevilties“¹. Taip pakiliai apie kun. Kristupą Švirmicką*, praėjus šešeriems metams po jo mirties, rašė lenkų mokslininkas, Bažnyčiai ne itin palankus, tremtinys Benediktas Dybovskis (Dybowski). Žinodamas kun. Švirmicko didybę, gerumą ir teisumą, jautė pareigą atiduoti užtarnautą pagarbą ir išreikšti padėką už jo triušą.

Švirmickas gimė nuskurdusio bajoro šeimoje 1814 m. rugsėjo 8 d. Lietuvoje, Varnupių kaime². Tėvų namuose auklėtas religine ir patriotine dvasia, kas ir lėmė angažavimąsi tėvynės reikalams iki pat gyvenimo pabaigos. Pradžios mokyklą baigė Marijampolėje 1824 metais. Toliau mokslus ėjo išplėstos mokymo programos vienuolyno mokykloje, vadinamojoje „aukštojoje lotynų mokykloje“, kur mokyta, be kita ko, lotynų ir vokiečių kalbų³. Prasidėjus 1831 m. sukilimui prieš Rusiją, kartu su grupe

¹ *Kurier Lwowski*, 1900, Nr. 8, p. 91–92.

* Lenkų istoriografijoje paplitusi pavardės forma Szwermicki. (*Red. past.*)

² Dauguma apie Švirmicką rašiusiųjų nurodo jį gimus 1812 m., o jo dalyvavimą sukilimo kovose apipina legenda apie Napoleono kovų su Rusija metais gimusį vaiką, išauklėtą pagal šių kovų tradiciją. Kadangi yra nemažai jo biografijos datų neatitikimų, šiame straipsnyje remiamasi paties Švirmicko pasaulietinei ir bažnytinei valdžiai rašytu *curriculum vitae*.

³ J. Totoraitis, *Marianie na Suwałczyźnie*, Stockbridge, 1966, p. 9; T. Wierzbowski, *Szkoły parafialne w Polsce i na Litwie za czasów KEN 1773–1794*, Kraków, 1921, p. 214–215.

savo bendramžių įstojo į tautinę kariuomenę. Kovėsi gen. J. Dvernickio (Dwernicki) vadovaujamame būryje, dukart buvo sužeistas mūšiuose prie Stočeko ir Nova Viesios. Slapstėsi bajorų dvaruose, galiausiai gydėsi Čartoriskių ligoninėje Pulavuose; jos kapelionas buvo marijonų vienuolis kun. Janas Dzievulskis (Dzievulski). Ligoje ir kančioje sutiko daugybę geranoriškų žmonių, kurie dėl jo rizikavo savo likimais ir gyvenimu, nes už pagalbą sukilėliams neretai buvo tremiama į Sibirą. Pasveikęs 1832 m. įstojo į Marijonų vienuoliją Marijampolės vienuolyne ir gavo Kristupo Marijos vardą. 1837 m. gruodžio 24 d. vyskupas Strašinskis (Straszyński) Seinuose jį išventino kunigu⁴. Iš prigimties jautrus žmonių skurdui ir kančioms, pasirengęs patarnauti labiausiai vargstantiems, susirūpino kurčėbyliais, kurių padėtis tais laikais buvo tragiška. Dažniausiai laikomi psichiniais ligoniais, jie buvo kitų nesuprantami, išjuokiami ir izoliuojami. Pirmąjį Kurčėbylių institutą Varšuvoje įsteigė pijoras kun. Jakubas Falkovskis (Falkowski). Norėdamas susipažinti su kurčėbylių gydymo metodais, prie jo prisijungė kun. Švirmickas. Išbuvęs ten beveik porą metų (1839–1841), grįžo į Marijampolę, kur prie vienuolyno įsteigtoje specialioje mokykloje pradėjo darbą su keletu kurčėbylių⁵. Tuo metu tai buvo didelė naujiena ir ypač sunkus tarnystės artimui būdas. Tolesnis šios institucijos likimas nėra žinomas.

1844 m. kun. Švirmickas išrenkamas Marijampolės vienuolyno vyresniuoju ir pamažu vis labiau įsitraukia į pasipriešinimo prieš Rusiją judėjimą bei konspiracinę veiklą⁶. Marijampolės vienuolyno vyresnysis ir keletas kitų marijonų ėmėsi nelegalios veiklos parūpinti patriotinės literatūros iš Prūsijos bei Prancūzijos ir tapo svarbiu patriotinio judėjimo Lietuvoje centru. Ši literatūra turėjo prisidėti prie „dvasios ir tikėjimo palaikymo tautoje“⁷. Pagal policijos pateiktus kaltinimus maždaug nuo 1842 m. kun. Švirmickas buvo labai įsitraukęs į uždraustos literatūros platinimą. Kaltintas uoliai rūpinęsis rasti lėšų spaudai ir literatūrai pirkti.

⁴ 1821–1847 m. šventimų aktai, *Lomžos vyskupijos archyvas* (toliau – ADŁ), f. 147.

⁵ W. Nowicki, *Ks. Jakub Falkowski, założyciel Instytutu Warszawskiego Głuchoniemych*, Warszawa, 1876, p. 24–25; žr.: Kun. K. Švirmicko 1885 m. asmens anketa, *Irkutsko srities valstybinis archyvas* (toliau – GAIO), f. 297, ap. 1, b. 109,

⁶ Ten pat.

⁷ D. Fajnhauz, *Ruch konspiracyjny na Litwie i Białorusi 1846–1848*, Warszawa, 1965, p. 93–94.

Carinė Tardymo komisija nustatė, kad jis buvo atsakingas už literatūros siuntimą per Nemuną į tuo metu Rusijos imperijos sudėtyje buvusią Lietuvą⁸. Dauguma uždraustos literatūros buvo laikoma vienuolyne, iš kur ji buvo išvežiojama po visą Lietuvą. Konspiracija buvo atskleista ir dauguma emisarų suimti. Marijampolės vienuolyne 1846 m. gruodžio 6/18 d. buvo suimti trys vienuoliai, tarp jų vienuolyno vyresnysis kun. Švirmickas⁹, ir atvežti į Varšuvos kalėjimą. Už pasipriešinimą ir nepripažinimą kaltu kun. Švirmickas buvo perduotas karo teismui, kuris jį 1850 m. rugpjūčio 16/28 d. nuteisė neterminuotai katorgai Sibire¹⁰. Kun. Švirmickas ir toliau nuosekliai laikėsi pasirinktos gynybos taktikos ir nepripažino esąs kaltas. Mogiliavo vyskupijos administratoriui jis rašė: „Mane apkaltino, kad per sieną su Prūsija gabenau į Lenkijos Karalystę knygas be valstybinės cenzūros leidimo; vežiau kartą kitą, tačiau jų ne tik neskaičiau, bet netgi nežinau, kokios tai buvo knygelės, o Komisija nusprendė ištremti mane į Sibirą“¹¹. Procesui pasibaigus Lauko auditoriatas nuosprendį Švirmickui sušvelnino – katorgą pakeitė tremtimi į Irkutsko guberniją policijos priežiūron, paliekant kunigu ir neatimant civilinių teisių. Nuosprendį vietininkas kunigaikštis Ivanas Paskievičius patvirtino 1851 m. kovo 23 d. ir po metų, 1852 m. kovo 23 d., kun. Švirmickas buvo iš Varšuvos ištremtas į Irkutską¹². Mogiliavo vyskupijos administratoriui jis rašė: „Atvykęs į Irkutską 1852 m. gegužės 14 d. buvau kun. Hacickio apgyvendintas parapijos namuose ir pagal išgales viskuo aprūpintas. Aš savo ruožtu už paslaugas, be karštų maldų Kūrėjui, atsidėkojau pagelbėdamas jam parapijos tarnystėje, nelaukdamas jokios apčiuopiamos nau-

⁸ Karo teismų aktai, *AGAD*, inw. 1, n. 19, cz. 7, l. 238, 241, 252.

⁹ *Baltarusijos centrinis istorijos archyvas* (toliau – *NGAB*), f. 1781, ap. 251, b. 151, l. 444–445.

¹⁰ Karo teismų aktai, *AGAD*, inw. 1, n. 19, cz. 7, l. 238, 241, 252.

¹¹ *GAIO*, f. 297, ap. 1, d. 24, l. 17.

¹² Duomenys apie teismo proceso eigą, chronologiją, kaip ir tremties laiką, labai įvairuoja (net iki kelerių metų). Šiame straipsnyje remiamasi kun. Švirmicko 1885 m. asmens anketa, kurioje jis rašė: „Lenkijos Karalystės vietininkui, Jerevano grafui Paskievičiui 1851 m. kovo 23 d. nuosprendį partvirtinus, buvau iš Varšuvos ištremtas gyventi į Irkutską“, *GAIO*, f. 297, ap. 1, b. 109. Plg.: Kun. Švirmicko 1855 m. spalio 13 d. laišką arkivyskui Ignotui Holovinskiui (Hołowiński): „buvau išsiųstas į Varšuvos citadelę, kur išbuvau beveik 6 metus, o 1852 m. iš citadelės buvau išvežtas į Irkutską ir perduotas vietos policijos priežiūron“, *GAIO*, f. 297, ap. 1, b. 24, l. 16.

dos, bet turėdamas norą pagal tarnystės pareigas padėti artimui dvasios reikaluose¹³.

Remiantis 1855 m. lapkričio 17/29 d. amnestijos įsaku, kun. Švirmickui leista grįžti į tėvynę. Tačiau parapijiečiams prašant savo valia sutiko pasilikti tremtinių kunigu. Laiške nežinomam adresatui rašė: „Galiausiai pakartoju, kad mano pastangų laikinai būti paliktam prie bažnyčios Irkutske neinspiravo ambicijos ar noras praturtėti, o tiktai supratimas, kad, eidamas tokias pareigas, galiu daugiau patarnauti nelaimingiems į Sibirą ištremtiems katalikams. Galbūt čia slypi laikinoji, o ne dieviškoji mintis, tačiau nuoširdžiai prisipažįstu, kad Apvaizdos mums skirtoje lemtyje būna tokių graudžių akimirų, taip liūdnei ir taip stipriai užgožiančių sielą ir širdį, kad jeigu ne Dievo malonė ir maldos jėga, tai būtų itin sunku tą naštą nešti“¹⁴.

Mogiliavo administratoriui 1856 m. liepos 18 d. rašytame laiške pranešė apie savo galutinį apsisprendimą likti Sibire: „Pirmiausia drįstu pareikšti ir didžiausią pagarbą, ir mano širdyje neblėstantį dėkingumą už Jo Šviesybės Garbingojo Mylistos dalyvavimą sprendžiant vargšo vienuolio reikalą. Jeigu tokia Dievo valia ir jeigu Jo Šviesybė Garbingasis Mylista mano esant reikalinga, kad likčiau Irkutsko bažnyčios kuratoriumi, tai kol man sveikata leidžia, tikiuosi, kad su Dievo malone ir ganytojišku palaiminimu galėsiu čia dirbti ir man patikėtas užduotis vykdyti“¹⁵. Kun. Švirmicko apsisprendimą likti Sibire geriausiai nusakė jo bičiulis tremtinys Dybovskis: „Turime pripažinti, kad tai buvo didelis jo pasišventimo aktas, nes nulėmė ne patriotizmo ar prisirišimo prie gimtųjų vietų stoka, bet karšta meilė tiems nelaimėliams, kurie grįžti į tėvynę neturėjo teisės, tad būtų turėję likti be religinės paguodos svetimame krašte“¹⁶.

Kun. Švirmickas buvo dvasininkas iš pašaukimo, turėjo jautrią ir atvirą širdį tremtinių poreikiams, taip pat džiaugėsi didžiule savų bei svetimų ir net paties generalgubernatoriaus Nikolajaus Muravjovo-Amūrskio pagarpa. Kun. Švirmickas gerai suprato, kas dėjosi daugumos tremtinių

¹³ GAIO, f. 297, ap. 1, b. 24, l. 15 v -16.

¹⁴ *Ibid.*, l. 13. Laiškas pavadintas „Mylimi broliai Kristuje“.

¹⁵ *Ibid.*, b. 21 (lapai nenumeruoti).

¹⁶ [B. Dybovski], *Pamiętnik Benedykta Dybovskiego od roku 1862 zacząwszy do roku 1878*, Lwów, 1930.

širdyse. Nebuvo tai „lengvi“ parapijiečiai. Vieni, palaužti nelaimės, plūdo Dievą ir žmones, kiti dėl materialinių nepriteklių darėsi abejingi tikėjimo reikalams, valstiečiai turėjo pretenzijų kunigams, kad įkalbėjo juos sukilti, žadėdami pergalę, o vietoj to sulaukė pralaimėjimo ir tremties. Kun. Švirmickas, kuris pats patyrė kalinio ir tremtinio dalį, suprato visus tuos skaudulius ir dvejojimus, gerbė kiekvieno pažiūras, kantriai palengva tirpdė priešišumą. Kai kurie tremtiniai įpuolė į depresiją, alkoholizmą, pasidavė demoralizacijai, kiti krovėsi turtus ir smaginosi. Kun. Švirmickas savo bičiuliui rašė: „Ką aš tau galėčiau apie Irkutską parašyti? Statosi, mūrijasi, plauna auksą, prekėms uždeda didžiulius procentus, linksminasi ir lėbauja, štai ir viskas“¹⁷.

1855 m. spalio 10 d. mirus Irkutsko klebonui, bernardinų vienuoliui kun. D. Hacickiui, parapijos komitetas nusprendė kreiptis į Irkutsko gubernatorių, kad skirtų kun. Švirmicką laikinuoju parapijos valdytoju. Jau spalio 13 d. gubernatorius patenkino prašymą, o spalio 17 d. kun. Švirmickas apie tai pranešė Mogiliavo arkivyskupijai ir konsistorijai¹⁸. Remiantis 1855 m. gruodžio 10 d. metropolito dekretu, buvo paskirtas nuolatinis Irkutsko klebonu ir Sibiro būrių karo kapelionu, o carinė valdžia 1856 m. liepos 26 d. dekretu tai patvirtino¹⁹. Jo pareigas griežtai apibrėžė iš generalgubernatoriaus kanceliarijos gaunamos direktyvos. Generalgubernatoriumi čia tuo metu buvo aukštos kultūros žmogus grafas Muravjovas-Amūrskis.

Be klebono pareigų Irkutske, kun. Švirmickas privalėjo kasmet lankyti tikinčiuosius, pabirusius po šią didžiausią pasaulio parapiją, o ypač karštai troško aplankyti teritorijas palei Amūrą, iki tol Bažnyčiai neprieinamas. Kunigo kelionės trasa buvo griežtai nustatyta ir apėmė tiktai didesnes katalikų gyvenamas vietas. Kelionių priemonės, sustojimo vietos ir finansavimas taip pat nurodyta. Kun. Švirmickas paprastai keliaudavo žiemą: pašto traktais, garlaiviais, valtimis, arkliais, šiaurės elniais, jaučiais, slidėmis, šunų

¹⁷ Kun. Švirmicko 1879 m. rugpjūčio 3 d. laiškas, *Biblioteka Jagiellońska* (toliau – BJ), rkps 11/67.

¹⁸ Kun. Švirmicko 1879 m. spalio 17 d. raštas Mogiliavo arkivyskupui, *GAIO*, f. 287, ap. 1, b. 21, l. 11.

¹⁹ „Irkutske pristatytas Rytų Sibiro vietos vyriausiosios valdybos, Mogiliavo vyskupijos administratoriui leidus, einu Irkutsko klebono ir karo kapeliono pareigas nuo 1855 m. gruodžio 10 d. Bažnytinės ir pasaulietinės valdžios į tas pareigas patvirtintas 1856 m. liepos 26 d.“, žr.: Kun. Švirmicko asmens anketa, *GAIO*, f. 287, ap. 1, b. 109.

kinkiniais²⁰. Kelionės buvo be galo varginančios, bet misionieriui jos teikė didžiulį džiaugsmą. Kiekvienais metais kun. Švirnickas aplankydavo savo parapijiečius, pasiekdavo atokiausius laukinių apylinkių užkampius. Dažnai pasukdavo į šalį nuo kelio paguosti net vieną užmirštą varguolį, bet tai darydavo savo sąskaita, nebent pašto stotyje sutikdavo kokį geradarį ir pasiturintį žmogų, kuris padengdavo jo kelionės, maitinimosi ir nakvynės išlaidas. Dybovskis, gerai pažinojęs Sibiro realijas, rašo, kad „kiekvienas jo parapijietis su ilgesiu ir karštligišku nekantrumu laukdavo pavasarį pasirodančio angelo guodėjo klebono asmenyje, mokėjusio atgaivinti bei sustiprinti kiekvieną sopančią širdį ir įkvėpti tikėjimą geresne ateitimi“²¹. Apie alinančias jo sielovadines keliones išliko daugybė liudijimų, nes grįžęs visada pateikdavo ataskaitą dvasinei valdžiai Mogiliave. Didžiulį džiaugsmą jam suteikė gautas leidimas atlikti sielovadinę kelionę į Amūro kraštus, kuriuos Rusija atėmė iš Kinijos. Buvo ten daugybė tremtinių iš Lenkijos, kurių joks kunigas iki tol nebuvo aplankęs. Savo džiaugsmu dalijosi su kunigu Juzefu Renieru (Renier) iš Zakariškių: „Galiausiai išsipildė mano troškimai. Garbusis grafas Muravjovas- Amūrskis leido man vykti į kelionę teikti sielovadinių paslaugų katalikams, jau nuo seno gyvenantiems Amūro provincijose, taip pat per pastaruosius trejetą metų nuolat iš Europos atkeliamiems tremtiniams (Aiguno sutartis buvo pasirašyta 1858 m.). Visapusiškos pagarbos, pagyrų ir dėkingumo vertas mūsų grafas sutiko, kad Dievui leidus galėsiu vykti. Į Irkutską grįšiu šių metų gruodį. Šiame kelių tūkstančių varstų plote galėsiu katalikus paguosti ir tikėjime sustiprinti. O, koks laimingas būsiu šioje kelionėje. Pirmąkart katalikų kunigo balsas sklis iki tol buvusiose nepasiekiamose žemėse. Pirmąkart nuo pasaulio išgelbėjimo Dievo Sūnaus nekruvinoji auka šiuose kraštuose bus aukojama“²². Tą didžiąją misijų kelionę po Rusijos Tolimuosius Rytus keliavo nuo 1859 m. kovo iki 1860 m. sausio vidurio. Aplankė apie 350 tremtinių katalikų.

Daugumai katalikų kunigo atvykimas ir šventos Mišios, pirmąkart po daugelio metų aukojamos, kaip atrodė tarsi paties Dievo užmirštame

²⁰ Dokumentai apie kun. Švirnicko pastoracines keliones. Pateikiami duomenys apie pažymėtas trasas, sustojimai, kelionės priemonės ir kt. Byloje yra dokumentai, apimantys 1857 01 07–1860 3 09 laikotarpį, *GAIO*, f. 297, ap. 1, b. 23.

²¹ *Kurier Lwowski*, 1900, Nr. 8, p. 92.

²² Kun. Švirnicko 1859 m. kovo 16 d. laiškas kun. J. Renier, *Pamiętnik Religijno-Moralny*, t. IV, 1859.

Sibiro užkampyje, buvo neeilinis įvykis, galimybė geriau patikrinti savo sąžinę Dievo, tėvynės ir artimųjų atžvilgiu, galimybė atsitokėti iš alkoholio bei atsinaujinti tikėjime. Kun. Švirmickas tuomet įveikė tūkstančius kilometrų, aukojo šv. Mišias, krikštijo, klausė išpažinčių, mokė, teikė Santuokos sakramentą, šventino kapus, guodė ir stiprino. Bičiulių prašomas tą savo ilgiausią ir sunkiausią, bet daugiausia dvasinio pasitenkinimo teikusią misijų kelionę aprašė vaizdingame reportaže ir įteikė spaudai. Buvo aprašyti jaudinantys susitikimai: „Meldžiantis ir giedant iš tikro ne vieno akys pasruvo ašaromis, nes, užplūdus atsiminimams apie gimtus kraštus, liūdna ir graudu širdyje darėsi, kad esame nuo jų, nuo tėvynės taip atskirti. Vienas Dievas težino, ar kada nors sulauksime galimybės gyventi gimtojoje žemėje, bent kaulelius joje palaidoti“. Vėliau kitoje savo kelionėje Sibire taip pat sutiko keletą kraštiečių ir rašė: „Pagalvojus, kad šiame žemės lopinėlyje tikriausiai pirmąkart buvo aukojama nekruvinoji Dievo Sūnaus auka ir kad mane, nevertąjį, Dievas pasirinko pirmuoju, kuris atnešė į tas vietas paguodą katalikams, ir mano ašaros maišėsi kartu su mano penitentų ašaromis. Gailesčio ir atgailos ašaros už nuodėmes ir nepakankamą mano pasišventimą Dievui ir broliams“²³.

Kun. Švirmickas – tai nepaprasto gerumo, pasišventimo, nuolankumo žmogus. Savo laiškus pasirašinėjo *humilibus servus*. Pats apie save sakydavo: „aš vargšas kunigėlis“²⁴. Vargšas ne materialine prasme. Kuklus, pasiaukojantis, netrokštantis garbės, paaukštinimų. Pasak liudytojų, darė daug gera vengdamas bet kokio pagarsinimo. Laiške M. Dubieckiui pateikė gražų evangelinio uolumo pavyzdį: „Dieve, apsaugok mane nuo baisios paaukštinimų pareigos. Aš prastuolis ir nusidėjėlis. Šiandien pakrikštijau 6 vaikus. Norėčiau ir toliau guosti visus, varginamus taigos, Sibiro, atkirtimo nuo pasaulio“. F. Zienkevičiaus (Zienkiewicz) laiške skaitome: „Ne vienas senolis ar nevykėlis randa prieglobstį klebonijoje, o ne vienas, ką tik atvykęs – ir laikiną nakvynę“²⁵. Po amnestijos 1857 m. daugelis ištremtųjų

²³ K. Szwerwicki, Wyjątki z dziennika podróży [...] odbytej w krajach amurskich i Guberni Irkuckiej w dniach 26.III.1859 do 25.I.1860, *Pamiętnik Religijno-Moralny*, t. VII, 1861 m., p. 161–189, 281–300, 397–421, 504–531, 643–655.

²⁴ Kun. K. Švirmicko 1879 m. liepos 8 d. laiškas J. I. Kraševskiui iš Irkutsko, *BJ*, rkps, 6536/IV, l. 387–388

²⁵ F. Zienkevičiaus 1868 m. rugsėjo 10/22 d. laiškas P. Puslovskai (Pusłowska) iš Irkutsko, *Ossolineum*, sign. 13323/II.

gavo leidimą grįžti į gimtinę ar išvykti iš Sibiro į kitas vietas. Tačiau dauguma jų negalėjo tuo pasinaudoti dėl daugelio priežasčių: skurdo ir lėšų kelionei stygiaus; kai kurie neturėjo kur ir pas ką grįžti, nes jų žemės buvo konfiskuotos; kai kurie buvo labai nuvarginti amžiaus ir ligų.

Tėvas Švirmickas juos užtarė, rašė karštus pagalbos prašymus. Antai laiške, adresuotame „geriausiajai ir brangiausiajai poniai generolienei“ (tikriausiai Marijai Jušnievskaiai (Juszniewska)) prašo finansinės paramos tiems, kurie patys negali savim pasirūpinti. Jo laiškei – tai Jeremijaus aimanos, kupini sielvarto ir šauksmo į neįtakojamus kraštiečius. Rašo: „Ponia generoliene, juk mes čia visi pliki kaip turkų šventieji, o vis dėlto, ribodami savo būtiniausias poreikius, padedame suparalyžiuotam nelaimėliui. O šis lozorius juk turi turtingą brolių“. Kun. Švirmickas karštai prašo tarpininkauti ir suduoti broliui sąžinę. Nes jeigu „ne geranoriški bičiuliai, seniai jo sąžinę slėgtų brolio mirtis“²⁶.

Kun. Švirmickas buvo gerbiamas žmogus: „mielai jam lenkėsi lenkai ir rusai, budizmą išpažįstantys buriatai, taip pat ir žydai, kiekvienam iš jų priklauso mūsų klebonas“. Savo padėtimi nesididžiavo, tačiau – bent jau vieną kartą – ja pasinaudojo, prašydamas išvaduoti Juzefatą Ohryzką, itin griežtai saugomą kalinį, laikytą visiškai izoliuotą, pasibaisėtinomis sąlygomis, kreipdamasis su prašymu į generalgubernatorių Siemielnikovą. Rapolas Kalinauskas, kuriam Švirmickas buvo šią paslaptį patikėjęs, rašo, kad generolas iš pradžių „baisiai įsiuto ir išdėjo Ohryzką paskutiniaisiais žodžiais“. Tačiau, pasak Kalinausko, „netrukus išgirdome, kas Ohryskas paleistas iš bausės Viliuisko kalėjimo“²⁷. Kun. Švirmickas tvirtino, kad dėl globos ir sielovadinio darbo stokos tremtiniai po keliolikos metų prarado katalikybę ir lenkiškumą. Išsklaidyti po Sibirą jie gyveno be Krikšto, Santuokos, Išpažinties, mirštančiųjų sakramentų. Iš pradžių jiems tai buvo didelis šokas, vėliau jie ėmė žiūrėti į tai abejingai ir pamažėl prarasdavo savo tautiškumą. Norėdamas juos išgelbėti, kun. Švirmickas ne kartą kreipėsi į metropolitą dėl koplyčių statymo Sibire. Taip pat prašė atsiųsti į Irkutską vikarą ir parūpinti jam atlyginimą. Prašė stropiau atrinkti į Sibirą siunčiamus dvasininkus: „Nes atvykę kai kurie dvasininkai nemato reikalo garbinti Dievą ir gelbėti sielas, bet labiau linksta kliautis laisvojo

²⁶ Kun. Švirmicko 1857 m. balandžio 15 d. laiškas poniai generolienei, *Kunigų Rezurekcionistų archyvas Romoje*, rkps. 44853,

²⁷ R. Kalinowski, *Wspomnienia 1835–1877*, oprac. R. Bender, Lublin, 1965, p. 45–46.

luomo (laisvės) teisėmis ir pasitraukia iš akylos tikrosios dvasinės vadybės priežiūros²⁸.

Kun. Švirmickui atvykus į Irkutską, toje parapijoje buvo 9 kunigai tremtiniai, iš jų 6 vienuoliai ir 3 dieceziniai kunigai. Visi iki tremties ėjo svarbias bažnytines pareigas. Šių kunigų padėtis buvo katastrofiška, kai kurie jų neturėjo net brevijoriaus. Pasak klebono Hacickio, „jie save laiko – ir iš tikro taip yra – labai nelaimingais ir užmirštais. Kad išgyventų, turi sunkiai dieną, o kai kada ir naktį dirbti už menką duonos gabalėlį, nes, visą tiesą išpažįstant Jūsų ganytojiškai malonybei, turiu sąžiningai pasakyti, kad jų padėtis materialiniu požiūriu yra apverktina“²⁹. Matydamas likimo brolius tokioje sunkioje materialinėje ir psichologinėje padėtyje, kun. Švirmickas juos rėmė įvairiais būdais. Jam gyvenant Irkutske, klebonijoje nuolat apsidodavo kunigai tremtiniai. Juo labiau kad aplinka ir situacija buvo palanki dvasininkų demoralizacijai. Tai kun. Švirmickas puikiai žinojo ir rašė: „Atvykusieji neretai užmiršta tikslą, kurio link turėtų eiti. Greitai jų širdis ir protus pagrobia gobšumas, alkoholizmas, palaidi papročiai ir jie kelia ganomųjų pasipiktinimą ir visuotinę panieką“³⁰. Tremtinys F. Zienkievičius (Zienkiewicz) 1868 m. rašytame laiške nurodo, kad Irkutske „mūsų bažnytėlė yra (...), prie jos nūnai yra du kunigai, abu buvę tremtiniai. Klebonas kun. Švirmickas savo lėšomis išlaiko kitą, nukaršusį senį kun. T. Pavlovskį (Pawłowski)“³¹. Kun. Švirmickas 1877 m. rašė savo bičiuliui Dubieckiui (Dubiecki): „Šiuo metu pas mane klebonijoje gyvena vienas kunigas iš Tunkos. Labai padorus dvasininkas“³². Kun. Švirmickas savo veikloje stengėsi palengvinti kančias, kiekvieną sutikti atvira širdimi, įskiepyti žmonėms artimo meilės poreikį, visada žmoguje gerbti žmogų, nepaisant jo religijos ir politinių įsitikinimų. Tokią nuomonę apie jį išsakė Sibiro tremtinio sūnus, Irkutske gimęs Viktoras Toločko: „Nepaisant tikėjimų skirtumo, Kalinauskas ir Hofmeisteris (protestantas) nuoširdžiai bičiuliausi ir abu puoselėjo didžią pagarbą Irkutsko klebonui kunigui Švirmickui. Kartą Hofmeisteris savo laišką Švirmickui baigė žodžiais: „O

²⁸ GAIO, f. 297, ap. 1, b. 21, l. 6.

²⁹ GAIO, f. 297, ap. 1, b. 11, l. 52.

³⁰ M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków, 1928, p. 237.

³¹ *Ossolineum*, Rkps 13323/II.

³² BJ, Rkps 11/62.

dabar leisk mano heretiškoms lūpoms pabučiuoti tavo katalikišką ranką“. Ir toliau Toločko plėtoja savo gražius apmąstymus: „Šis kuklus žmogus, Irkutsko klebonas, kurio parapija buvo didesnė už didelę valstybę, galima sakyti, buvo šventasis. Jeigu pasitaiko šventų žmonių, – kuo beatodairiškai tikiu, – tai kun. Švirmickas į tą skaičių neabejotinai įėjo. Jam gyvam esant gerbė jį tremtiniai ir katalikai, gerbė kitatikiai, stačiatikiai ir kiti, kurių atmintyje jis dar yra išlikęs“³³. Šio straipsnio autoriui nuvykus į Irkutską ir kalbantis su jo gyventojais, senųjų tremtinių palikuonimis, teko tuo pačiam įsitikinti.

Dar vienas jo tėviško rūpinimosi vargšais kunigais pavyzdys yra kun. Švirmicko 1857 m. arkivyskupui Vaclovui Žilinskui parašytas ugingas laiškas dviejų dominikonų – kun. J. Sienkievičiaus (Sienkiewicz) ir kun. I. Niecunskio (Niecunski) – reikalas: „Šie kunigai į Irkutsko guberniją atvyko kaip tremtiniai 1835 m., apgyvendinti nuošaliausiame užkampyje. Gyveno visiškai varge. Tuo metu palūžo daug kunigų, o šiedu, nepaisydami savo nelaimės ir visiškai abejingos atmosferos, išliko nepalieti demoralizacijos. Teisingu ir garbingu elgesiu, dievobaimingu gyvenimu, sunkiu, varginančiu darbu išsikovojo padėtį, yra apsupti pagarbos ir meilės. Elgėsi visada pavyzdingai, dievobaimingumas ne tariamas, bet iš sielos ir širdies plaukiantis. Dievo malonė apsaugojo juos nuo moralinio sugedimo ir papiktinančio gyvenimo. Galbūt norėjo parodyti pavyzdžiu kitiems?“ Toliau laiške kun. Švirmickas karštai prašo arkivyskupą suteikti jiems pagalbą ir užtarti valdžios atstovams³⁴. Intervencija pasirodė sėkminga, nes jau 1857 m. abiem buvo leista grįžti į tėvynę ir netgi gražinti kunigų pareigas.

Mažai žinoma apie plačią kun. Švirmicko pusiau legalią ir nelegalią veiklą tarp ištremtųjų kunigų, ypač gyvenusiųjų Usolėje ir Tunkoje. Žinome tai tik iš labai apibendrintų pasakojimų. Usolės druskos kasyklos, kur daugiausia dirbo katorgininkai ir tremtiniai, buvo apie 70 kilometrų nuo Irkutsko. 1865 m. ten buvo apie 250 tremtinių. Kun. Švirmickas turėjo leidimą juos lankyti ir teikti dvasinius patarnavimus. 1866 ir 1967 m. metais Usolėje išbuvo po ištisą savaitę. Gyvenvietėje iš gyvenamojo namo buvo perdirbta maža kopyltėlė, kurią tremtiniai suremontavo ir sutvarkė savo surinktais pinigais. Tiesa, Usolėje buvo ir daugiau kunigų, tačiau kaip

³³ 1931 m. birželio 29 d. laiškas, *Lenkijos Marijonų provincijos archyvas*.

³⁴ *GAIO*, f. 297, ap. 1, b. 21, l. 10.

katorgininkai jie buvo pašalinti iš kunigystės ir neturėjo teisės teikti dvasinių patarnavimų. Dėmesio verti kun. Švirmicko santykiai su tremtiniu Kalinausku, dabar paskelbtu šventuoju Rapolu. Daug kartų lankydamasis Usoleje, iš pokalbių, susitikimų, išpažinčių gerai pažinojo jaunąjį Kalinauską. Ta pažintis peraugo į draugystę. Kun. Švirmickas atskleidė jo kilnumą, jautrumą ir šventumą. Galima drąsiai teigti, kad siekė jį apsaugoti nuo moraliai sugadinto nusikaltėlių pasaulio ir padėjo jam persikelti į Irkutską, nemokamai leido pas save apsigyventi ir daugiau nei dvejus metus išlaikė, skatindamas jame dvasiškai tobulesnio gyvenimo troškimą. Kalinauskas iki mirties buvo savo globėjui ir dvasiniam vadovui dėkingas – savo atsiminimuose ir laiškuose ne kartą apie tai rašė. Sugrįžęs iš Sibiro rašė: „Ne be gailėsčio teko atsiveikinti su tuo mielu kampeliu klebonijoje, kur teko praleisti paskutinius porą metų. Skausmingiausia buvo visam laikui atsiveikinti su mylimu kunigu Švirmicku, už kurio tėvišką širdį ir vadovavimą esu labai dėkingas“³⁵. 1872 m. rašytame laiške aprašo, koks vaidmuo jo gyvenimo kelyje teko šiam kunigui: „Man perdavė laišką iš Irkutsko garbusis kunigas klebonas Švirmickas. Labai vertinu šio dievobaimingo kunigo draugystę, su dideliu malonumu skaičiau tuos paprastumo ir draugystės Kristuje kupinus žodžius, kuriuos man siuntė. Po amžiną atilsį kunigo Felicjano jam labiausiai esu dėkingas už mano dvasios uolumo ir religinės praktikos stiprinimą“³⁶.

Kunigas Švirmickas labai sielojosi dėl Sibiro tremtinių skaudulių ir buvo kupinas užuojautos dėl žmonių nelaimių. Bet tai nebuvo tik žodžiai. Pasak Dybovskio, jo rankos pilnos gerų darbų. Apie jo gerumą ir artimo meilę daug prirašyta, bet drąsiai galima teigti, kad didžiausias jo rūpestis buvo vaikų likimai – Sibiro našlaičių ir vargšų, apleistų tremtinių vaikų. Jo laiškuose ir raštuose yra daug užuominų apie tragišką jų situaciją, karštų maldavimų tautiečių užuojautos ir finansinės pagalbos. Kaip stipriai ir giliai širdyje išgyveno tą problemą, rodo ir tai, kad savo „Kelionės po Sibirą dienoraštį“ baigia karšta pagalbos našlaičiams malda: „O brangiausias Išganytojau, Tu mylėjai vaikus ir leisdavai jiems prie savęs artintis. Tu mums liepei būti tokiems nekaltiems ir paprastiesiems kaip jie, ir tik su ta sąlyga pažadėjai savo Karalystę, įkvėpk savo tikinčiųjų širdyse aktyvią jų atjautą, kuri leistų Tavo šventas tiesas skleisti apleistiems mano para-

³⁵ R. Kalinowski, *Wspomnienia ...*, p. 125.

³⁶ Św. Rafał Kalinowski, *Kartki z księgi mojego życia*, Kraków, 2007, p. 142.

pijos vaikams. Skaudžiausia ir sielai liūdniausia, kai beveik visiškai nėra religinio auklėjimo vaikų, gimstančių iš tokių tėvų. Vargšės tos būtybės auklėjamos, gyvena arba greičiau vegetuoja visiškai nežinodamos pagrindinių tikėjimo tiesų ir moralės normų. Kad būtų užkirstas kelias blogiui, pašalinti netinkami pavyzdžiai iš jautrių vaikelių širdžių ir jie išugdyti vertingais visuomenės nariais, geriausias ir sėkmingiausias būdas būtų mokyklos arba bent prieglaudos įsteigimas katalikų vaikams prie Irkutsko katalikų bažnyčios³⁷.

Pagal kuklias finansines išgales jau antraisiais savo klebonavimo metais klebonijoje priglaudė būrelį našlaičiais likusių vaikų, o vėliau savo lėšomis keliolikai jų įsteigė parapinę mokyklą, kurioje pats buvo mokytojas, auklėtojas, mylintis tėvu. Mokyklą išlaikyti ir tvarkyti jam padėjo kiti tremtiniai. Kalinauskas apie tai rašė: „Yra čia keletas vaikų, tiesa, siaubingai detonuojančių giedant, bet gerų ir dievobaimingų, daugiausia našlaičių, kuriems pats Dievas yra ir tėvas, ir motina. Ištraukti iš varganos aplinkos ir sugedimo (nors šių vaikų blogi įpročiai sunkiai įmanoma išrauti), man jie dvelkia jų nelaimės žavesiu ir tuo nekaltumu, kuris vaikus daro mielus Dievui ir žmonėms“³⁸. Sunkų jo darbą su našlaičiais daugelis tremtinių pripažino ir reiškė pritarimą įvairiose korespondencijose bei laikraščiuose. Su nuostaba kun. Švirmicko darbą vertino tremtinys Feliksas Zienkiewiczus (Zienkiewicz), savo seseriai rašęs, kad Sibire esąs toks kunigas, kuris, atrodo, jau užmirštiems sibiriečiams daro aplinkinį pasaulį gražesnį, lengviau pakeliamą ir artimesnį, stengdamasis pasiekti ir aplankyti kiekvieną tremtinį su drąsinamu ir viltingu žodžiu. „Šis garbingas kunigėlis paprastai iš tokios kelionės grįžta su keliolika pakely paimtų našlaičių, kuriuos paskui ugdo ir kiek gali padeda įsitvirtinti. Su mergaitėmis jam, tiesa, nesiseka, todėl atsisakė pats vadovauti jų auklėjimui, tačiau keletą berniukų turi ir dabar – įkurdino juos pas įvairius amatininkus“³⁹. Koks svarbus jam buvo taip surinktų našlaičių likimas, rodo jo laikysena po baisaus gaisro Irkutske 1879 m. birželio 22–24 d., kai sudegė pusė gražiausios ir turtingiausios miesto dalies, taip pat bažnyčia su klebonija. Maisto ir darbo jėgos kainos išaugo dvigubai, o nuomojamų patalpų – penkiagubai. Kunigas Švirmickas didžiulėmis pastangomis išnuomojo „vargingą namelį“, kur įrengė

³⁷ K. Szwerwicki, Wyjątki z dziennika podróży ...(zakończenie).

³⁸ Św. Rafał Kalinowski, *Kartki z księgi mojego życia*, p. 129.

³⁹ *Ossolineum*, rkps 13323/II.

koplyčią, butą bažnyčios tarnautojams ir sau. Nepaisydamas didžiulių sunkumų, susijusių su butais, pasiėmė visus prieglaudos vaikus, o kelis jų apgyvendino savo kambarėlyje⁴⁰.

Tremtinių dvasiniam labai prie Irkutsko bažnyčios veikė papartinė biblioteka. 1855 m. joje buvo 655 knygos ir ji buvo prieinama visiems tremtiniam. Kunigo Švirmicko dėka Irkutsko bažnyčia lenkams buvo ne tik religinio gyvenimo centras, bet taip pat tautinio, patriotinio, nes palaikė ryšius su tėvyne per atitinkamai parinktą religinę-patriotinę literatūrą, taip pat įvairią profesinio turinio lektūrą kitomis kalbomis, mat Irkutske būrėsi „lenkų inteligentijos žiedas“. Knygų rinkinys 6-ajame dešimtmetyje siekė apie 3 tūkst. Iš lenkiškų leidinių kun. Švirmickas užsakydavo: „Biblioteka Warszawska“, „Pamiętnik Religijno-Moralny“, „Tekka Wileńska“, „Słowo“, „Przegląd Katolicki“, „Tygodnik Ilustrowany“, „Kurier Warszawski“, nereguliariai taip pat ir kitus periodinius leidinius. Šis sąrašas atrodo įspūdingai, juolab turint omenyje atstumą, sunkumus ir išlaidas, susijusias su pašto siuntimu į Sibirą. Kunigas Švirmickas įdėjo daug triūso, palaikydamas dvasią, stiprindamas širdis ir organizuodamas neretai sutrikusių, puolusių į depresiją, vargingų tremtinių susitikimus prie Irkutsko bažnyčios. Per didįjį gaisrą biblioteka, deja, sudegė. Gaisras Irkutske virto tikra tragedija. Kunigas Švirmickas rašė graudingus laiškus tautiečiams, siuntinėjo juos į daugelio laikraščių redakcijas, tačiau neturėjo vilties pastatyti naują šventovę⁴¹. Žinojo, kaip sunkiai vyko šventovių statybos Rusijos imperijos miestuose. Tačiau dėl kun. Švirmicko turėto autoriteto aukos viršijo bet kokius lūkesčius. Aukojo net kitų tikėjimų išpažinėjai. Nauja neogotinė bažnyčia, viena gražiausių Rusijos imperijoje, iškilo per 4 metus. Pastatyta ji iš suaukotų „Irkutsko gyventojų, katalikų ir stačiatikių, politinių tremtinių ir smulkių pirklių lėšų, paprastų Sibiro darbininkų rankomis“. Prie bažnyčios rengtos charitatyvinės akcijos. Čia būdavo sušelpiami politiniai tremtiniai, pabėgėliai. Daug būdavo išleidžiama pagalbai vargšams, daugiavaikėms šeimoms: lenkams, latviams, lietuviams, baltarusiams, estams.

⁴⁰ Laiškas J. Kraševskiui, BJ, rkps 6536/IV; laiškas M. Dubieckiui, *ibid.*, rkps 11/67.

⁴¹ *Ibid.*; ugningą pagalbos prašymą atstatyti šventovę kun. Švirmickas išsiuntinėjo daugeliui įtakingų asmenų krašte ir emigracijoje. Prašymas paremti buvo taip pat išspausdintas: *Przegląd Katolicki* 1879, Nr 35, p. 561–562. Šventovės statybos istoriją ir jos reikšmę aprašė Irkutsko universiteto profesorius Semionas Kovalis „Vostočno-Sibirskaja pravda“, 1968 05 31.

Kunigas Švirmickas kaip ganytojas Sibire išgyveno taip pat liūdnas akimirkas, kai turėjo dalyvauti tragiško Užbaikalės sukilimo 1866 m. keturių vadų egzekucijoje. Pasak tų įvykių liudytojo, „Egzekucijos vietoje kun. Švirmickas jau laukė. Senelis buvo išblyškęs ir drebėjo“⁴². Buvo taip pat liudytojas kankinystės jauno sukilėlio Ignoto Eichmillerio (Eichmiller), kuris, gindamas savo orumą, trenkė antausį generalgubernatoriui Semielnikovui.

Išvargintas kelionių, alinančio darbo, pašlijusios sveikatos, kun. Švirmickas prašėsi atleidžiamas iš einamų pareigų. 1855 m. liepos 14 d. arkivyskupas patenkino jo prašymą. Kadangi jo įpėdinis neatvyko, kunigas, prašomas tikinčiųjų, įpareigotas savo misijos jų atžvilgiu, savo prašymą atšaukė. 1886 m. kovo 22 d. metropolitas gražino jį į ankstesnes pareigas⁴³. 1887 m. kunigas Švirmickas šventė savo 50-ties metų kunigystės jubiliejų. Ta proga ypatinga Sibiro kunigų dovana buvo erškėčiais vainikuota taurė⁴⁴. Popiežius Leonas XIII ta proga atsiuntė jam auksinę taurę ir mišiola aukso apkaustais. Drauge atsiųstame laiške pavadino jį „katalikų misisionierių pasididžiavimu, marijonų papuošalu ir popiežiaus širdies džiaugsmu“. Kun. Švirmickas nustebeš rašė kunigams rezurekcionistams į Romą (sukilimo metais susibičiuliavo su Jeronimu Kaisievičiumi (Kaysiewicz): „koku būdu aš, vargšas kunigėlis, galiu būti pas jus žinomas“⁴⁵.

Kun. Švirmicko įtaka tremtinių aplinkoje buvo stipri dėl to, kad pašaukimą ir kunigo misiją visada patvirtindavo savo gyvenimo pavyzdžiu, jausdamas savo žmogiškosios būties ir kunigystės netobulumą. Mirė 1894 m. lapkričio 31 d. nuo žaizdų, padarytų nežinomų nusikaltėlių. Palaidotas gruodžio 3 dieną⁴⁶. Gyvenimo auką užantspaudavo ištikimybės

⁴² *Pamiętnik Kijowski*, t. III, Londyn, 1966, p. 167.

⁴³ Kun. Švirmicko asmens anketa, *GAIO*, f. 297, ap. 1, b. 109.

⁴⁴ Žr.: P. Burdziej, „Ksiadz Krzysztof Szwerwicki, duszpasterz Sybiru“, *Przegląd Powszechny*, 1987, Nr. 1, p. 83. Ne viename XX a. rašytame darbe minima popiežiaus Leono XII ir sibiriečių dovana, tačiau XIX a. šaltiniuose apie tai nėra jokių užuominų.

⁴⁵ *Kraj*, 1895, Nr. 4, p. 29. Tai yra seniausia informacija apie dovana ir laišką, kurią vėliau kartojo apie kunigą Švirmicką rašiusieji. Žr.: Burdziej, *Ks. Szwerwicki...*, p. 83; Totoraitis, *Marianie...*, p. 37–38; W. Śliwowska ir kiti. Nepavyko rasti šio fakto patvirtinimo archyvuose XIX a. šaltiniuose.

⁴⁶ *GAIO*, F. 297, ap. 1, b. 129. Pateikti duomenys apie laidotuves, šv. Mišias ir kt. Žr.: *Kraj*, 1895, Nr. 4, p. 26.

kunigo ir vienuolio pašaukimui liudijimu. Į amžinybę išėjo žmogus, kuris tarnavo ir miręs pasauliui. Kaip apibendrina B. Burdziej: „netekome žmogaus, kuris nežmoniškame tremties pasaulyje buvo meilės apaštalas“. Irkutsko laikraštis išspausdino apie jį šiltus atsiminimus: „Buvo girdėti ne viena ištikimų katalikų ir stačiatikių dejonė, kai į šaltą Sibiro žemę buvo laidojamas paprastas baltas karstas su garbingu vieno didžiausių XIX a. lenkų kunigų kūnu. Ramybė Tavo pelenams, garbingas gerasis žmogau. Ramybė Tau, kuris niekuomet neatsakei pagalbos nė vienai iš savo dvasinių avelių. Ramybė Tau ir tebūnie lengva Tau rūsti ir šalta tolimo Sibiro pakraščio žemė, priglaudusi paprastą Tavo karstą“⁴⁷.

Iš lenkų k. vertė Aldona Prašmantaitė

REVEREND KRISTUPAS ŠVIRMICKAS – THE SPIRITUAL COUNSELOR OF SIBERIAN DEPORTEES

Rev. Jan Kosmowski, MIC

Summary

Kristupas Marija Švirmickas (1814-1894) was born in an impoverished boyar family in Varnupiai in the eastern part of the former Commonwealth of Both Nations. He participated in the 1830–1831 uprising and was injured two times. The period of hiding in the estates of local boyars was a time for personal retreat and spiritual growth. After recuperating, he decided to continue to serve his homeland and landsmen, but as a priest of the Marian Fathers. Ordained a priest in 1837, he entered a whirlpool of difficult tasks. He helped Rev. J. Falkowski to lead the first School for the Deaf in the Kingdom of Poland in Warsaw, and founded a similar school in Marijampolė in 1841. Seeing the increased Russification of the nation, he became engaged in conspiratorial national liberating activities. He was arrested in 1846 and deported to Siberia. His term of deportation ended in 1855, but heeding the plea of other deportees he decided to remain to serve them. During the 48 years spent in Siberia he worked in all possible areas to ease the hard plight of the deportees. Also appointed as the chaplain of the army in Siberia he visited all the places where any Catholics lived. Using his own funds, he created in Siberia a nursery for orphans and a parish school. “Strengthening hearts and souls” he established a library. He assisted the disabled clergy and lay deportees both spiritu-

⁴⁷ „Vostočnoje Obozrienie“ Nr. 144, 1894 metų gruodžio 9/21.

ally and financially. After a fire in Irkutsk in which the church and pastor's house were burned down, in an unbelievably brief time he realized his plan to build a new church, one of the most beautiful churches in Siberia. He was murdered during a robbery by unknown criminals on November 30, 1894. In the ecumenical funeral in which Catholics and Orthodox, Chinese and Buriats participated, he was sincerely mourned because "our pastor died". A man, "who was an apostle of love in the inhuman land of deportation", passed into eternity.

ALGIMANTAS KATILIUS

LIETUVOS VIENUOLIŲ DALYVAVIMAS 1863–1864 M. SUKILIME

Įvadas. Katalikų vienuolių istorija Lietuvoje siekia pačius seniausius Lietuvos krikščioninimo laikus. Per ilgus savo veiklos metus Lietuvoje veikę vienuolynai paliko gilius pėdsakus ne tik tautos dvasiniame gyvenime, bet ir švietimo, kultūros, net ekonomikos srityse. Natūralus vienuolynų egzistavimas buvo pažeistas XIX amžiuje.

Tyrimo objektas – Lietuvoje veikusių vienuolių vienuolių dalyvavimas 1863–1864 metų sukilime. Sakydami Lietuvos, turime galvoje, kad tyrinėjama Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Seinų (Augustavo) vyskupijose veikusių vienuolynų įsitraukimas į sukilimą.

Apie Lietuvoje buvusių vienuolynų vienuolių dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime vienu ar kitu aspektu yra rašyta istorinėje literatūroje. Iš tokių autorių galima paminėti Joną Totoraitį¹, Juozą Vaišnora², Kostą R. Jurgėlą³, Piotrą Pavelą Gacha⁴, Vitoldą Jemielity⁵, Janą Kosmova-

¹ Jonas Totoraitis, MIC, *Marijampolės kunigų marijonų vienuolynas*, Marijampolė: „Šešupės“ knygyno spaustuvė, 1924, 65 p.; *idem*, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Kaunas: „Spindulio“ b-vės spaustuvė (Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos filosofijos fakulteto leidinys), 1938, p. 448–455; *idem*, *Sūduvos Suvalkijos istorija. Antrasis leidimas*, d. 1, Marijampolė: Piko valanda, 2003, p. 468–474.

² Juozas Vaišnora, MIC, „1863 m. sukilimas ir dvasiškija“, *Aidai*, 1975, Nr. 7, p. 318–324, Nr. 8, p. 357–361; *idem*, „1863 metų sukilimas Suvalkijoje“, *Tautos praeitis*, 1965, t. 2, kn. 2(6), p. 107–122.

³ Kostas R. Jurgėla, *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais. Sukilimo šimtmečio sukakčiai pagerbti*, Boston, Mass., 1970.

⁴ Piotr Paweł Gach, *Struktury i działalność duszpasterska zakonów męskich na ziemiach dawniej Rzeczypospolitej i Śląska w latach 1773–1914*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 1999, p. 83–113.

⁵ Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania w XIX wieku“, in: *Rocznik Białostocki*, Warszawa, 1993, t. 18, p. 153; *idem*, „Księża

ki⁶. Duomenų apie nuteistus dvasininkus (tarp jų vienuolius) pateikė Marianas Radvanas⁷ ir kiti autoriai⁸.

Šio straipsnio tikslas – pažvelgti į sukilimo įvykius nagrinėjant pavienių vienuolių išitraukimą į sukilimą: kiek jų dalyvavo sukilime; kaip jie dalyvavo sukilimo veiksmuose; kokie kaltinimai buvo pateikiami jiems už dalyvavimą sukilime ir kokios bausmės buvo skiriamos. Taip pat labai svarbu nustatyti, ar adekvati buvo Rusijos imperijos valdžios reakcija (vienuolių naikinimas) į atskirų vienuolių dalyvavimą 1863–1864 m. sukilimo veiksmuose.

Vienuolių dalyvavimo sukilime kiekybiniai rodikliai. Norint kalbėti apie vienuolių dalyvavimo 1863–1864 m. sukilimo veiksmuose kiekybinius rodiklius, iš pradžių reikia aptarti, kokia buvo bendra vienuolių padėtis Lietuvoje sukilimo išvakarėse. Todėl čia aptarsime statistinius duomenis apie vienuolijas, vienuolynus ir vienuolius.

1862–1863 m. Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Seinų (Augustavo) vyskupijose iš viso veikė dvylika vyrų vienuolių ir devynios moterų vienuolijos. Toliau 1 ir 2 lentelėje pateikiame duomenis pagal vyskupijas apie vyrų ir moterų vienuolių bei vienuolynų skaičių.

Vilniaus vyskupijoje veikė septynios vyrų vienuolijos ir dvylika vienuolynų, Žemaičių (Telšių) vyskupijoje – penkios vienuolijos ir dešimt vienuolynų, o Seinų (Augustavo) vyskupijoje – septynios vienuolijos ir devyni vienuolynai⁹. Daugiausia vienuolynų turėjo bernardinai. Vilniaus

diecezji augustowskiej, czyli sejneńskiej, ukarani za udział w powstaniu styczniowym“, in: *Roczniki teologiczno-kanoniczne*, 1975, t. 12, zeszyt 4, p. 118–119.

⁶ Jan Kosmowski, MIC, *Marianie w latach 1787–1864*, (Studia Marianorum 7), Warszawa–Lublin: Wydawnictwo Księży Marianów, 2004, p. 255–263.

⁷ Marian Radwan, „Rejestr duchownych katolickich na zesłaniu w Rosji w XIX wieku według Departamentu Wyznań Obcych carskiego MSW“, in: *Epilog styczniowej insurekcji 1863 roku*, red. Eugeniusz Niebelski, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006, p. 237–298.

⁸ Andrzej Matusiewicz, „Uczestnicy powstania styczniowego pozostający pod aresztem w Suwałkach w 2. poł. 1864 r.“, in: *Powstanie styczniowe 1863–1864. Walka i uczestnicy. Reresje i wygnanie. Historiografia i tradycja*, Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005, p. 71.

⁹ Pagal P. P. Gacho duomenis 1864 m. Vilniaus vyskupijoje buvo 7 vyrų vienuolijos ir 10 vienuolynų, Žemaičių (Telšių) vyskupijoje 4 vienuolijos ir 9 vienuolynai, o Seinų (Augustavo) vyskupijoje 6 vienuolijos (bernardinai ir reformatai traktuojami kaip viena vienuolinė bendruomenė) ir 9 vienuolynai. Plg. Piotr Paweł Gach, *Struktury i działalność duszpasterska zakonów..*, p. 85, 99.

vyskupijoje bernardinai buvo įsikūrę Vilniuje ir Slanime, Žemaičių (Telšių) vyskupijoje – Dotnuvoje, Kretingoje, Tytuvėnuose ir Troškėnuose, Seinų (Augustavo) vyskupijoje – Tykocine. Antroje vietoje ėjo dominikonai, kurie buvo įsikūrę Astrave, Paparčiuose, Trakuose (Vilniaus vyskupija) ir Palėvenėje, Raseiniuose, Žemaičių Kalvarijoje (Žemaičių vyskupija). Po keturis vienuolynus turėjo karmelitai ir marijonai. Karmelitų vienuolynai veikė šiose vietose: Vilniuje, Svyrių parapijoje (Vilniaus vyskupija), Kolainiuose (Žemaičių vyskupija) ir Vonsoše (Seinų vyskupija). Marijonų vienuolynai: Rasnoje (Vilniaus vyskupija) ir trys vienuolynai Seinų vyskupijoje: Marijampolėje, Miroslave ir Igliaukoje. Tris vienuolynus turėjo pranciškonai konventualai: Vilniuje bei Gardine (Vilniaus vyskupija) ir Staviskuose (Seinų vyskupija). Kitos vienuolijos turėjo po vieną vienuolyną: Kauno augustinų vienuolynas, Lomžos kapucinų vienuolynas, Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolynas, Tykocino misionierių vienuolynas, Smalėnų reformatų vienuolynas, Vilniaus Antakalnio trinitorių vienuolynas ir rokitai, įsikūrę Kęstaičiuose.

1 lentelė. Lietuvos vyrų vienuolijos ir vienuolynai 1862–1863 m.*

Eil. Nr.	Vienuolija	Vilniaus vyskupija	Žemaičių (Telšių) vyskupija	Seinų (Augustavo) vyskupija	Iš viso
1	Augustinai	–	1	–	1
2	Bernardinai (pranciškonai observantai)	2	4	1	7
3	Dominikonai	3	3	–	6
4	Kapucinai	–	–	1	1
5	Karmelitai	2	1	1	4
6	Laterano reguliarieji kanauninkai	1	–	–	1
7	Marijonai	1	–	3	4
8	Misionieriai	–	–	1	1
9	Reformatai	–	–	1	1
10	Rokitai	–	1	–	1
11	Pranci konai konventualai	2	–	1	3
12	Trinitoriai	1	–	–	1
	Iš viso	12	10	9	31

* Šaltiniai: Directorium divini officii recitandi sacrique peragendi ... ad usum fratrum ordinis Eremitarum S.P. Augustini pro Anno Domini 1863, Kaunae: Typis A. Szwama, 1863; Directorium Horarum Canoniarum et Missarum Juxta Rubricas Novissimas Breviarium et Missalis Romano-Seraphici, ad usum Fratrum Minorum De Observantia, et Monialium

Tertii Ordinis S.P.N. Francisci in Dioecesis: Mohileviensi, Vilnensi, Telsensi, Miscensi, Żytomiriensi et Tiraspoliensi Degentium pro Anno Domini Communi 1863. Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862; Directorium Divini Officii Recitandi Missaeque Celebrandae Juxta Ritum Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum Dioecessano Conformatum pro Provincia Lithvaniae et Russiae in Annum 1863. Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862; Directorium Divini Officii Recitandi Missarumque Celebrandarum. Juxta Rubricas Breviarii et Missalis Ordinis Fratrum B.V.D. Genitricis Mariae De Monte Carmelo. A. Reg. O. In Annum Dni 1863 V. S. Dispositum, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1862; Directorium divini officii et missarum pro ecclesiis canonicorum regularium lateranensium in annum bissextilem ... conscriptum. In Annum Domini, Vilnae: Typis L. Dworzec, 1862; Directorium Divini Officii Recitandi Missarumque Celebrandarum ad Usum Fratrum Ordinis Minorum S. P. Francisci. Conventualium in Imperio Rossico Existentium. Pro Anno Domini 1863, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1862; Directorium Horarum Canoniarum et missarum juxta rubricas breviarii et missalis Romani ac decreta S.R.C. ad usum ff. ord. sss. Trinitatis provinciae s. Joachim conscriptum. Pro Anno Domini 1863, Vilnae: A. Marcinowski, 1862; Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863; Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vyrų ir moterų vienuolynus, 1862 07 01–1863 07 01, – LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176.

2 lentelė. Lietuvos moterų vienuolijos ir vienuolynai 1862–1863 m.*

Eil. Nr.	Vienuolija	Vilniaus vyskupija	Žemaičių (Telšių) vyskupija	Seinų (Augustavo) vyskupija	Iš viso
1	Benediktinės	1	2	1	4
2	Bernardinės	3	1	–	4
3	Brigietės	1	–	–	1
4	Gailestingosios seserys	4	1	–	5
5	Karmelitės	1	–	–	1
6	Kotrynetės	–	1	–	1
7	Marijavitės	1	–	–	1
8	Pranciškonės	1	–	–	1
9	Vizitietės	1	–	–	1
	Iš viso	13	5	1	19

*Šaltiniai: Directorium Horarum Canoniarum et Missarum Juxta Rubricas Novissimas Breviarii Et Missalis Romano-Seraphici, ad usum Fratrum Minorum De Observantia, Et Monialium Tertii Ordinis S.P.N. Francisci in Dioecesis: Mohileviensi, Vilnensi, Telsensi, Miscensi, Żytomiriensi et Tiraspoliensi Degentium pro Anno Domini Communi 1863 Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862; Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini 1863, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862; Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi seu Samogitiensi in Annum Domini 1864, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1863; Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863; Duomenys apie Vilniaus vyskupijos vyrų ir moterų vienuolynus, 1862 07 01–1863 07 01, – LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176.

Iš moterų vienuolių daugiausia vienuolynų, būtent penkis, turėjo gailingosios seserys. Vilniaus gailingųjų seserų vienuolyno vienuolės buvo įsikūrusios Subačiaus ir Savičiaus gatvėse. Be Vilniaus, gailingosios seserys gyveno Kaune, Balstogėje, Cechanove ir Ščiučine. Po keturis vienuolynus turėjo benediktinės ir bernardinės. Benediktinių vienuolynai veikė Vilniuje, Kaune, Kražiuose ir Lomžoje. Du bernardinų vienuolynai buvo Vilniuje (Šv. Mykolo bažnyčios ir Užupio). Vilniaus vyskupijoje bernardinų vienuolynas dar veikė Slanime. Žemaičių (Telšių) vyskupijoje bernardinų vienuolynas buvo Kaune. Kitos vienuolijos turėjo po vieną vienuolyną: Gardino brigitiečių vienuolynas, Vilniaus basųjų karmeličių vienuolynas, Krakių kotryniečių vienuolynas, Vilniaus marijavičių vienuolynas, Vilniaus pranciškonų vienuolynas ir Vilniaus vizitiečių vienuolynas.

Kalbant apie vienuolių dalyvavimo sukilime mastus, svarbu žinoti, kiek iš viso buvo vienuolių vienuolijoje, viename ar kitame vienuolyne. Mūsų aptariamose trijose vyskupijose prieš 1863 m. sukilimo pradžią iš vyrų vienuolių daugiausia narių* turėjo bernardinai – 131 vienuolį¹⁰. Vilniaus bernardinų vienuolyne buvo 46 asmenys, nors pagal kitus šaltinius šis skaičius šiek tiek skiriasi¹¹. Kretingos vienuolyne buvo 19 vienuolių, Tytuvėnų – 16¹², Slanimo – 15, Dotnuvos – 14, Lomžos – 13 ir Troškūnų – 8. Iš viso Rusijos imperijoje buvo 11 vyrų bernardinų vienuolynų.

Lietuvos ir Rusijos dominikonų provincijoje 1863 m. iš viso buvo 208 vienuoliai dominikonai. Iš mūsų aptariamų trijų vyskupijų vienuoliai dominikonai savo vienuolynus turėjo Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose; čia iš

* Pateikiami bendri duomenys apie visus vienuolynams priklausiusius narius: kunigus, diakonus, brolius, novicijus ir klierikus.

¹⁰ Directorium Horarum Canoniarum et Missarum Juxta Rubricas Novissimas Breviarii et Missalis Romano-Seraphici, ad usum Fratrum Minorum de Observantia, Et Monialium Tertii Ordinis S.P.N. Francisci In Dioecesis: Mohileviensi, Vilnensi, Telsensi, Miscensi, Žytomiriensi et Tiraspoliensi Degentium pro Anno Domini Communi 1863. Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862, p. 79–94; Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p. 11.

¹¹ Pagal 1863 m. birželio 28 d. pateiktus duomenis Vilniaus bernardinų vienuolyne buvo 47 vienuoliai. Žr.: Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), f. 694, ap. 1, b. 2176, l. 8. Tų pačių metų gruodžio 10 d. rašytame sąrašė jau nurodomi tik 43 vienuoliai. Žr.: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka (MAB), f. 318–27242, l. 1–4.

¹² 1864 m. sausio mėn. sudarytame sąrašė pažymėta, kad Tytuvėnų vienuolyne buvo 20 vienuolių bernardinų ir iš Kauno augustinų vienuolyno atkeltas kunigas Motiejus Stanskis. Žr.: Kauno apygardos archyvas (KAA), f. 50, ap. 3, b.172, l. 6.

viso buvo 93 vienuoliai¹³. Pagal 1863 m. dominikonų katalogą didžiausias buvo Paparčių vienuolynas su 25 vienuoliais. Palėvenės vienuolyne buvo 22 vienuoliai, Raseinių – 16, Trakų – 11, Žemaičių Kalvarijos – 11 ir Astravo – 8. Archyviniuose šaltiniuose šiek tiek įvairuoja vienuolių skaičius¹⁴.

Vienuoliai karmelitai 1863 m. Vilniaus, Žemaičių ir Seinų vyskupijose turėjo 59 vienuolius¹⁵. Kolainių karmelitų vienuolyne buvo 22 vienuoliai, Vilniaus – 20¹⁶, Svyrių – 13, Vonsošo – 4.

Vienuoliai marijonai Vilniaus ir Seinų vyskupijose 1863 m. savo keturiuose vienuolynuose turėjo 46 narius¹⁷. Rasnos marijonų vienuolynui priklausė 17 vienuolių, Marijampolės – 16, Miroslovo – 8 ir Igliaukos – 5.

Pranciškonai konventualai savo trijuose vienuolynuose 1863 m. turėjo 38 vienuolius¹⁸. Vilniaus vienuolyne buvo 19 vienuolių¹⁹. Gardino pranciškonų vienuolyne buvo 16 vienuolių ir Staviskų pranciškonų vienuolyne buvo 3 vienuoliai.

Kauno augustinų vienuolyne 1863 m. buvo 29 vienuoliai²⁰. Vilniaus

¹³ Directorium Divini Officii Recitandi Missaeque Celebrandae Juxta Ritum Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum Dioecessano Conformatum pro Provincia Lithvaniae et Russiae In Annum 1863 Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1862, p. 1–10.

¹⁴ 1863 m. liepos 1 d. duomenimis, Paparčių vienuolyne buvo 26 vienuoliai, Trakų – 12. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176, l. 11–12, 33–34. Raseinių vienuolyne 1864 m. sausio mėn. buvo 12 vienuolių. Žr.: KAA, f.50, ap. 3, b. 172, l. 8^a.

¹⁵ Directorium Divini Officii Recitandi Missarumque Celebrandarum. Juxta Rubricas Breviarii Et Missalis Ordinis Fratrum B.V.D. Genitricis Mariae De Monte Carmelo. A. Reg. O. In Annum Dni 1863 V. S. Dispositum, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1862, p. 34–36; Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p.12.

¹⁶ 1863 m. liepos 1 d. duomenimis, Vilniaus karmelitų vienuolyne buvo 15 vienuolių. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176, l. 17.

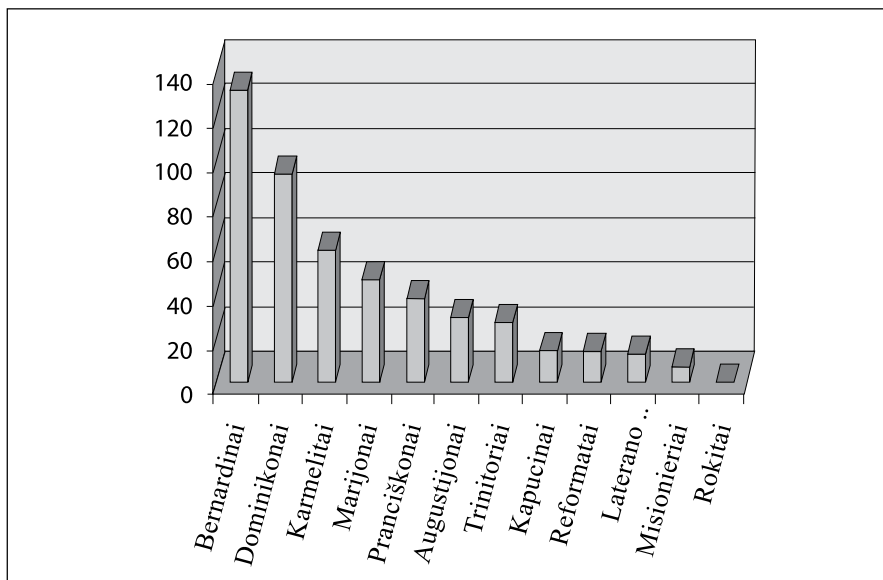
¹⁷ Algimantas Katilius, „Marijonų vienuolynai 1863 m. sukilimas ir jų uždarymas“, in: *LKMA metraštis*, Vilnius, 2007, t. 30, p. 102–103.

¹⁸ Directorium Divini Officii Recitandi Missarumque Celebrandarum Ad Usam Fratrum Ordinis Minorum S. P. Francisci. Conventualium in Imperio Rossico Existentium. Pro Anno Domini 1863, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1862, p. 60–61; Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p.13.

¹⁹ 1863 m. liepos 1 d. duomenimis, Vilniaus pranciškonų vienuolyne buvo 16 vienuolių. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176, l. 7–9.

²⁰ Directorium Divini Officii Recitandi... Pro Anno Domini 1863, Kaunae: Typis A. Szwama, 1863, p. 41–42.

1 schema. Vyrų vienuolių pasiskirstymas pagal vienuolijas 1862–1863 m.

Antakalnio trinitorių vienuolyne 1863 m. buvo 27 vienuoliai. 9 vienuoliai trinitoriai dirbo įvairiose vietose; jie nebuvo priskirti prie Antakalnio vienuolyno. Iš viso Rusijos imperijoje 1863 m. buvo 36 trinitoriai²¹. Lomžos kapucinų vienuolyne 1863 m. buvo 14 vienuolių²². Smalėnų reformatų vienuolyne buvo 14 vienuolių²³. Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyne 1863 m. buvo 13 vienuolių²⁴. Tykocino misionierių vienuolyne buvo 7 vienuoliai²⁵. Neturime duomenų apie Kęstaičių rokitų vienuolių skaičių.

²¹ Directorium Horarum Canoniarum....Pro Anno Domini 1863, Vilnae: A. Marciniowski, 1862, p. 45–46.

²² Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p. 5.

²³ Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p. 10.

²⁴ Directorium Divini Officii... In Annum Domini, Vilnae: Typis L. Dworzec, 1862. 1863 m. liepos 1 d. duomenimis, šiame vienuolyne buvo 19 vienuolių. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2176, l. 13–15.

²⁵ Elenchus cleri saecularis ac regularis dioecesis Seinensis seu Augustoviensis Anno Domini 1863, p. 11.

Iš pateiktų duomenų galime nustatyti, kad Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Seinų (Augustavo) vyskupijose prieš parsiėdant 1863–1864 m. sukilimui, t.y. 1862 m. pabaigoje ir 1863 m. pradėioje, iš viso buvo 471 vienuolis. Vyrų vienuolių pasiskirstymą pagal vienuolijas matome pirmoje scheme.

Kiekvienoje iš trijų mūsų aptariamų vyskupijų vienuolių skaičius buvo nevienodas. Daugiausia vienuolių turėjo Vilniaus vyskupija – 230. Žemaičių (Telšių) vyskupijoje buvo 157 vienuoliai, o Seinų (Augustavo) vyskupijoje buvo mažiausia, t.y. 84 vienuoliai.

Duomenys apie vienuolių dalyvavimą 1863–1864 m. sukilime buvo renkami pagal vienuolijas ir vienuolynus. Faktai apie vienuolių dalyvavimą sukilime daugiausia nustatyti remiantis teisėsaugos institucijų duomenimis, t.y. pagal tai, kad vienuolis buvo sulaikytas ir jam buvo pateikiami kokie nors kaltinimai ar bent įtarimai. Dvasininkų kaip ir kitų sukilimo dalyvių bylas nagrinėdavo Vilniaus politinių bylų tardymo komisija, Laikinasis karo lauko auditoriatas prie Vilniaus karo apygardos štabo. Tačiau nebūtinai pateikti kaltinimai ar įtarimai tyrimo metu būdavo įrodomi ir už tai skiriama bausmė. Mums šiuo atveju svarbu, kad yra užfiksuotas faktas apie vienuolio santykius su sukilėliais ar pritarimas sukilimui, nors kartais nieko konkretaus negalima pasakyti, kaip ir koku būdu vienas ar kitas vienuolis dalyvavo sukilime. Duomenų apie vienuolių prisidėjimą prie sukilimo pateikiama ir istorinėje literatūroje.

Duomenys rinkti ne tik apie vienuolių dalyvavimą pačiame 1863–1864 m. sukilime, bet ir apie vienuolių įsitraukimą į 1861–1862 m. patriotines manifestacijas. Lietuvos dvasininkų dalyvavimą manifestacijose yra išsamiai tyrinėjusi Ieva Šenavičienė; ji pateikia duomenų ir apie vienuolių įsitraukimą į 1861–1862 m. įvykius²⁶. Aktyviai patriotinėse manifestacijose dalyvavo Kau-no augustinai²⁷. 3 lentelėje nurodomi duomenys apie vienuolių įsitraukimą į 1863–1864 m. sukilimą ir 1861–1862 m. patriotines manifestacijas.

²⁶ Ieva Šenavičienė, „1861–1862 m. Lietuva: patriotinės religinės manifestacijos“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2006 (1)*, Vilnius, 2007, p. 5–32; *idem*, „Lietuva 1861–1862 m.: civilinės ir dvasinės valdžios potvarkiai dėl dvasininkijos politinės laikysenos ir policijos elgesio baėnyčiose“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2006 (2)*, Vilnius, 2007, p. 69–84; *idem*, „Politinės bausmės katalikų dvasininkijai patriotinio sąjūdžio metais (1861–1862)“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2007(1)*, Vilnius, 2008, p. 47–61; *idem*, „Lietuvos katalikų dvasininkija patriotiniame sąjūdyje (1861–1862). 1. Vilniaus vyskupija“, in: *LKMA metraštis*, Vilnius, 2008, t. XXXI, p. 243–278.

²⁷ Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 459–460.

3 lentelė. **Vienuolių dalyvavimas sukilime ir manifestacijose pagal vienuolijas 1861–1864 m.***

Eil. Nr.	Vienuolija	Dalyvavusių sukilime skaičius	Bendras skaičius	Procentai
1	Augustinai	5	29	17,2%
2	Bernardinai (pranciškonai observantai)	37	131	28,2%
3	Dominikonai	12	93	12,9%
4	Kapucinai	–	14	–
5	Karmelitai	7	59	11,9%
6	Laterano reguliarijieji kanauninkai	5	13	38,5%
7	Marijonai	16	46	34,8%
8	Misionieriai	5	7	71,4%
9	Pranci konai konventualai	9	38	23,7%
10	Reformatai	1	14	7,1%
11	Rokitai	–	–	–
12	Trinitoriai	3	27	11,1%
	Iš viso	100	471	21,2%

* Šaltiniai: Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania w XIX wieku“, in: *Rocznik Białostocki*, Warszawa, 1993, t. 18, p. 153; *idem*, „Księża diecezji augustowskiej, czyli sejneńskiej, ukarani za udział w powstaniu styczniowym“, in: *Roczniki teologiczno-kanoniczne*, 1975, t. 12, zeszyt 4, p. 118–119; Algimantas Katilius, „Marijonų vienuolynai 1863 m. sukilime ir jų uždarymas“, in: *LKMA metraštis*, Vilnius, 2007, t. 30, p. 102–103; Jan Kosmowski, MIC, *Marianie w latach 1787–1864*, (Studia Marianorum 7), Warszawa–Lublin: Wydawnictwo Księży Marianów, 2004; Tadeusz Krahel, „Represje carskie wobec duchowieństwa diecezji wileńskiej w latach 1863–1865“, in: *LKMA metraštis*, Vilnius, 2002, t. 20, p. 118–125; Andrzej Matusiewicz, „Uczestnicy powstania styczniowego pozostający pod aresztem w Suwałkach w 2. poł. 1864 r.“, in: *Powstanie styczniowe 1863–1864. Walka i uczestnicy. Reresje i wygnanie. Historiografia i tradycja*, Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005, p. 71; Motiejus Valančius, *Namų užrašai*, sudarė Aldona Prašmantaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2003; LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1266, 1486, 1487, 1488, 1490, 1491, 1492; f. 439, ap. 1, b. 192; f. 494, ap. 1, b. 65; f. 604, ap. 5, b. 329; f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, b. 2208; f. 1248, ap. 2, b. 1077.

Kokius apibendrinimus galima padaryti iš 3 lentelėje pateiktų duomenų? Čia reikia pabrėžti vieną svarbų dalyką, kad lentelėje pateikto 100 vienuolių skaičiaus negalima vertinti kaip galutinio, o tik priimti kaip apibūdinimą, kad „dalyvavo ne mažiau“. Tolesnių tyrimų metu gali atsirasti naujų duomenų ir apie kitus vienuolius, kurie buvo vienaip ar kitaip

prisidėję prie sukilimo²⁸. Iš 3 lentelės matyti, kad į sukilimą buvo įsitraukę vienuoliai beveik iš visų Lietuvoje veikusių vienuolijų. Tik apie kapucinus ir rokitus nėra duomenų, kad jie būtų dalyvavę sukilime. Tiesa, literatūroje ir archyvuose šaltiniuose yra nuorodų apie poros Lomžos kapucinų vienuolių dalyvavimą sukilime²⁹. Pagal dalyvavusių vienuolių skaičių aktyviausi buvo bernardinai. Procentiškai aktyviausiai sukilime dalyvavo misionieriai, bet jų iš viso labai mažai buvo mūsų aptariamose trijose vyskupijose. Aktyvūs buvo Laterano reguliarieji kanauninkai, marijonai, pranciškonai konventualai, o ne tokie aktyvūs buvo karmelitai, trinitoriai, reformatai. Tačiau iš 3 lentelėje fiksuotų skaičių nieko negalima spręsti apie atskirų vienuolynų dalyvavimą ikisukiliminėse manifestacijose ir pačiame sukilime. Toliau ir apžvelgsime, kurių vienuolynų vienuoliai dalyvavo sukilimo veiksmuose ir kurių nedalyvavo.

Iš visų Lietuvoje veikusių vienuolynų gausiausiai sukilime dalyvavo Tytuvėnų bernardinų vienuolyno vienuoliai. Mūsų turimais duomenimis, prie sukilimo buvo prisidėję 16 šio vienuolyno vienuolių, t.y. visi šio vienuolyno vienuoliai³⁰. Vysk. Motiejus Valančius apie Tytuvėnų vienuolyno vienuolių ryšius su sukilėliais rašė: „Prie Tytuvėnų yra didžiulis miškas,

²⁸ Juozas Vaišnora teigia, kad sukilime nukentėjo 118 vienuolių. Tačiau jis nepateikia nuorodų, iš kur paimtas toks skaičius. Plg.: Juozas Vaišnora, MIC, „1863 m. sukilimas ir dvasiškija...“, p. 323.

²⁹ Paweł Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861–1915*, Sandomierz, cz. 1, t. 3, p. 688; Varšuvos senųjų aktų archyvas (AGAD), TKS, t. 1, l. 257^v. (Mikrofilmas 19232). Tačiau čia minimi vienuoliai kapucinai Paweł Piotr Świątosław Gwizdalewicz ir Anycet Władysław Bolesław Sierakowski sukilimo metu buvo ne Lomžos vienuolyne, o kituose kapucinų vienuolynuose. Jie į Lomžą buvo perkelti po vienuolynų uždarymo 1864 m. Žr.: Jan Ludwik Gadasz, *Słownik Polskich Kapucynów*, t. 1, Wrocław, 1985, p. 479; *ibid.*, t. 2, Wrocław, 1986, p. 279.

³⁰ Sunku tiksliai priskirti vienuolius vienam ar kitam vienuolynui, nes jie buvo kilnojami iš vieno į kitą. Pvz., 1862 m. pabaigoje ir 1863 m. pradžioje Tytuvėnų vienuolyne buvo 16 vienuolių, 1864 m. pradžioje – 20 vienuolių (žr.: 12 išnašą). Sulvinas Gimbutas 1863 m. sąrašė priskirtas Tytuvėnų vienuolynui, o kaltinimai už dalyvavimą sukilime pateikti kaip Dotnuvos vienuolyno vienuoliui (žr.: LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 70^a). 1864 m. spausdintame bernardinų vienuolių sąrašė Tytuvėnų vienuolyne buvo 17 vienuolių (žr.: Directorium Horarum Canoniarum Et Missarum Juxta Rubricas Novissimas Breviarii et Missalis Romano-Seraphici, ad usum Fratrum Minorum De Observantia, et Monialium Tertii Ordinis S.P.N. Francisci in Dioecesis: Mohileviensi, Vilnensi, Telsensi, Miscensi, Żytomiriensi et Tiraspoliensi Degentium Pro Anno Domini Communi 1864. Editum, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1863, p. 85–86).

kuriame 1863 metais gausiai susirinko sukilėliai. Būdami arti vienuolyno, dažnai čia lankydavosi ir imdavo ką galėdami. Bernardinai negalėjo jiems pasipriešinti³¹. Labai aktyvūs buvo ir Dotnuvos vienuolyno bernardinai, nes 13-kai šio vienuolyno vienuolių pateikti kaltinimai už dalyvavimą sukilime (1863 m. sąraše nurodoma, kad Dotnuvoje buvo 14 vienuolių). Apie Dotnuvos vienuolyno vienuolių santykius su sukilėliais vysk. Motiejus Valančius taip pat plačiai rašė „Namų užrašuose“³². Aktyvumu nelabai pasižymėjo didžiausias bernardinų vienuolynas, t.y. Vilniaus vienuolynas, nes buvo kaltinami tik 5 šio vienuolyno vienuoliai. Du vienuoliai bernardinai sukilime dalyvavo iš Slanimo vienuolyno ir vienas iš Tykocino bernardinų vienuolyno. Nerasta duomenų, kad dėl dalyvavimo sukilime būtų kaltinami konkretūs Kretingos ir Troškūnų³³ bernardinų vienuolynų vienuoliai.

Dominikonų vienuolynai visi buvo įsitraukę į sukilimą; iš jų labiausiai pasižymėjo Trakų vienuolyno vienuoliai. Sukilime dalyvavo 5 iš 11 šio vienuolyno vienuolių (45,4%). Didžiausio dominikonų Paparčių vienuolyno buvo kaltinami 3 vienuoliai. Iš kitų dominikonų vienuolynų sukilime dalyvavo po vieną vienuolį, nors gali būti ir paklaidų, nes, sakysim, Teofilis Račkauskas vienuose šaltiniuose priskiriamas Palėvenės vienuolynui, o kituose – Raseinių vienuolynui.

Iš keturių karmelitų vienuolynų prie 1863–1864 m. sukilimo buvo prisidėję dviejų vienuolynų vienuoliai. Iš Vilniaus karmelitų vienuolyno buvo kaltinami 5 vienuoliai, Svyrių vienuolyno – 2 vienuoliai. Neturime duomenų apie Seinų vyskupijoje buvusio Vonsošo vienuolyno ir Žemaičių vyskupijoje įsikūrusio Kolainių vienuolyno³⁴ vienuolių tiesioginį prisidėjimą prie sukilimo. Uždarant Kolainių vienuolyną, vis tiek valdžia pareiškė, kad Kolainių bažnyčioje „prieš revoliuciją giedoti patriotiniai himnai“,

³¹ Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 567, 569.

³² *Ibid.*, p. 617. Čia rašoma: „Iš aplinkinių miškų, tiesą sakant, ateidavo į vienuolyną sukilėlių vadas kunigas Antanas Mackevičius. Paėmė vieną arklį iš arklidės ir ne kartą su savo bendrais stiprinosi virtuvėje“.

³³ Vysk. Motiejus Valančius „Namų užrašuose“ rašo: „Sukilėlių būrio vadas Mineika 1863 metų gegužės 6-ąją užsuko į vienuolyną ir buvo priimtas. Bažnyčioje pastebėti keturi ginkluoti sukilėliai“. Žr.: *ibid.*, p. 625.

³⁴ Pagal vysk. M. Valančių Kolainių karmelitų vienuolyno vienuoliai kiek galėjo vengė santykių su sukilėliais. Žr.: *ibid.*, p. 621.

vienas vienuolyno tarnas išėjo į sukilėlių būrį, sukilėliai du kartus lankėsi vienuolyne, vienuoliai juos šelpė pinigais ir apskritai, pasak ispravniko, vienuoliai elgėsi blogai³⁵. Čia galima paminėti, kad buvęs Kolainių karmelitų vienuolyno vienuolis, Varlaukio filialistas Gerardas Dimavičius buvo išstremtas į Gardiną jau po sukilimo, t.y. 1865 m., už tai, kad be valdžios leidimo taisė bažnyčios altorių³⁶.

Vienuoliai marijonai Vilniaus ir Seinų (Augustavo) vyskupijose turėjo 4 vienuolynus ir visų jų atstovai daugiau ar mažiau buvo prisidėję prie sukilimo³⁷.

Pranciškonai konventualai turėjo tris vienuolynus. Sukilime dalyvavo dviejų vienuolynų nariai: Vilniaus ir Gardino vienuolynų atstovai. Aktyvesni buvo Gardino vienuolyno pranciškonai, nes kaltinimai buvo pateikti 5-iems šio vienuolyno nariams, o Vilniaus vienuolyno kaltinti 4 vienuoliai.

Anksčiau minėta, kad Kauno augustinų vienuolyno vienuoliai ypač aktyvūs buvo ikisukiliminėse manifestacijose. Tačiau šio vienuolyno nariai dalyvavo ir pačiame sukilime. Turime duomenų apie 5 tokius vienuolius augustinus. Tačiau gali būti, kad ir šeštasis Kauno augustinas buvo prisidėjęs prie sukilimo³⁸.

Kitų vienuolijų, kurios turėjo po vieną vienuolyną, vienuolių dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime matyti iš 3 lentelėje pateiktų duomenų.

Iš pateiktų duomenų apie vyrų vienuolynus, kurie buvo daugiau ar mažiau įsitraukę į sukilimo veiksmus, galima teigti, kad ne visų vienuolynų vienuoliai buvo prisidėję prie sukilimo arba tiksliau – ne visų vienuolynų nariams Rusijos imperijos teisėsaugos institucijos pateikė kaltinimus dėl dalyvavimo sukilime. Kaip anksčiau minėjome, iš viso Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Seinų (Augustavo) vyskupijose prieš sukilimą veikė 31 vyrų vienuolynas. Ikisukiliminėse manifestacijose ir 1863–1864 m. sukilime dalyvavo 24 vienuolynų vienuoliai; tai sudaro

³⁵ *Ibid.*

³⁶ LVIA, f. 694, ap.1, b. 2173, d. 2, l. 401^a. Plg.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 583.

³⁷ Plačiau žr.: Algimantas Katilius, *op. cit.*, p. 104–105.

³⁸ Vysk. Motiejus Valančius rašė: „Kunigas Fulgentas Liutostanskas baisiai pasileido, priėmė viešpataujantį tikėjimą ir taip išsvengė teismo“. Žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 615.

77,4% bendro vyrų vienuolynų vienuolių skaičius mūsų aptariamose trijose vyskupijose.

Archyviniuose dokumentuose beveik nėra duomenų apie moterų vienuolynų vienuolių tiesioginį dalyvavimą sukilime. Tokių duomenų pavyko rasti tik apie tris vienuoles. Krakių kotryniečių vienuolyno vyresnioji Juzefa Liutkievič buvo kaltinama, kad nepranešė apie dviejų vienuolyno darbininkų išėjimą į sukilėlių būrį ir vienuolyno žemėje apgyvendintą be leidimo (paso) asmenį, turėjusį ryšių su sukilėliais. Už tokius nusizengimus buvo paskirta griežta bausmė: ji pašalinta iš vienuolyno vyresniosios pareigų, perkelta į kitą vienuolyną ir paskirta griežta policijos priežiūra, skirta 300 rb nuobauda³⁹. Vilniaus gailėstingųjų seserų vienuolyno dvi vienuolės buvo kaltinamos ryšiais su sukilėliais⁴⁰. Daugiausia moterų vienuolynai buvo kaltinami tik bendrais broūžais, kad prisidėjo prie sukilimo. Uždarant Vilniaus basųjų karmeličių vienuolyną buvo kaltinama, kad jos per buvusius neramumus pritarė piktadarių antivalstybiniais veiksmais ir juos rėmė. Jos leido vienuolyno bažnyčioje giedoti įvairaus turinio himnus ir pačios šios bažnyčios chore giedojo tuos himnus, skatino susirinkusius maldai žmones sukilti prieš teisėtą valdžią. Surinktus bažnyčioje pinigų esą kilniems tikslams perdavė sukilėliams, siuntė vaistus ir tvarsčius sukilėliams⁴¹. Beje, sukilime dalyvavo ir Krakių kotryniečių vienuolyno kapelionas Vincentas Kumpikevičius, todėl jis buvo ištremtas į Sibirą⁴².

Vienuolių dalyvavimo sukilime formos, arba kokybiniai rodikliai. Vienas iš svarbiausių šaltinių, iš kurio galima nustatyti, kaip ir kokiomis formomis pasireiškė vienuolių dalyvavimas sukilime, – tai baudžiamosios bylos, iškeltos vienuoliams. Šios baudžiamosios bylos buvo nagrinėjamos Vilniaus politinių bylų tardymo komisijoje ir Laikinajame karo lauko auditoriate prie Vilniaus karo apygardos štabo. Archyvuose pavyko aptikti keliolika tokių baudžiamųjų bylų. Toliau jas apžvelgsime.

1. Vilniaus karmelitų vienuolyno klieriko Leono (Liudviko) Bilins-

³⁹ Žr.: LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 43^v.

⁴⁰ *Ibid.*, b. 1486, l. 87, 109.

⁴¹ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, Nr. 1031, 1865 02 12, MAB, f. 318–28041, l. 2.

⁴² Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 585.

kio byla. Pradėta 1864 m. liepos 23 d., baigta 1878 m. vasario 15 dieną⁴³. Kaltinamas, kad priklausė Korevos sukilėlių būriui, kuris veikė Trakų apskrityje. Paskirta griežta bausmė: atimtos bajorų ir dvasininkų luomams priklausančios teisės, paskirti ketveri metai katorgos darbų gamyklose (в заводах), konfiskuotas visas turtas, net tas, kuris kada nors atitektų pagal palikimą.

2. Vilniaus pranciškonų vienuolyno kunigo Eustachijaus Buinos, Telšių apskrities bajoro Boleslovo Bytauto ir Vilniaus miestiečio Liudviko Lidogrodskio byla. Pradėta 1864 m. spalio 3 d., baigta 1874 m. birželio 22 dieną⁴⁴. Kun. E. Buina suimtas 1863 m. liepos 5 d. Kaltinamas, kad įkalbinėjo eiti į sukilimą, lankėsi sukilėlių būryje, priėmė sukilėlių priesaiką. Taip pat laikė nusikalstamo turinio literatūrą. Kun. E. Buina ištremtas į Tomsko guberniją.

3. Vilniaus Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyno kunigo Boleslovo Filipavičiaus (Filipowicz) ir jo giminaičio Henriko Sviderskio byla. Pradėta 1864 m. liepos 23 d., baigta 1881 m. birželio 15 dieną⁴⁵. Kun. B. Filipavičius suimtas 1863 m. lapkričio 26 d. Kaltinamas, kad priklausė Ostojaus sukilėlių būriui ir turėjo ginklą. Paskirta griežta bausmė: atimtos bajorų ir dvasininkų luomams priklausančios teisės, paskirta dešimt metų katorgos darbų Sibiro tvirtovėse, konfiskuotas visas turtas ir net tas, kuris kada nors atitektų pagal palikimą.

4. Vilniaus trinitorių vienuolyno kunigo Liucijaus Gembickio byla. Pradėta 1863 m. spalio 30 d., baigta 1864 m. vasario 18 dieną⁴⁶. Kun. L. Gembickis suimtas 1863 m. rugpjūčio 18 dieną. Jam pateikti kaltinimai, kad prisidėjo prie sukilimo ir rėmė sukilėlius. Bylos tyrimo metu nustatyta, kad kun. L. Gembickis sakė kurstomojo turinio pamokslus ir savo pasisakymuose reiškė priešiškas valdžiai mintis, laikė ir kūrė antivyriausybinis

⁴³ LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 775.

⁴⁴ *Ibid.*, f. 1248, ap. 2, b. 993. Apie kun. E. Buiną yra ir daugiau archyvinės medžiagos. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375 ; *ibid.*, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 7; *ibid.*, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6^a.

⁴⁵ *Ibid.*, f. 1248, ap. 2, b. 776. Apie kun. B. Filipavičių yra ir daugiau archyvinės medžiagos. Žr.: LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; *ibid.*, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6

⁴⁶ *Ibid.*, f. 1248, ap. 1, b. 225. Apie L. Gembickio veiklą yra ir daugiau archyvinių duomenų. Žr.: LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1266 (Kun. L. Gembickio byla); *ibid.*, b.1486, l. 77^a ; *ibid.*, f.694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 390^a.

tekstus. Tačiau tyrimo metu nepavyko įrodyti L. Gembickio tiesioginio dalyvavimo sukilime (pvz., lėšų rinkimo sukilėliams⁴⁷). Nepaisant to, L. Gembickiui, kaip pavojingam asmeniui Rusijos imperijos Vakarų krašte, buvo paskirta griežta bausmė: metams ir keturiems mėnesiams uždarytas į Šliselburgo tvirtovę ir po to ištremtas į Nižnij Novgorodo guberniją.

5. Rasnos marijonų vienuolyno vyresniojo Petro Krinskio ir šio vienuolyno kunigo Mykolo Svenskio byla. Pradėta 1864 m. spalio 20 d., baigta 1867 m. lapkričio 9 dieną⁴⁸.

6. Suvalkų gimnazijos mokinio Grigaliaus Beinaravičiaus ir Kauno augustinų vienuolyno klieriko Motiejaus⁴⁹ Kulviečio byla. Pradėta 1863 m. rugpjūčio 14 d., baigta 1863 m. gruodžio 12 dieną⁵⁰. Augustinų klierikas kaltinamas tuo, kad jis atvykusiam į Kauną pas gydytoją pasiimti vaistų G. Beinaravičiui davė savo pasą (bilietą). Už tai jie abu buvo įtariami „dalyvavimu sukilime“. Iš pradžių jiems paskirtos piniginės baudos: G. Beinaravičiui 100 rb sidabru, o M. Kulviečiui 50 rb sidabru. Vėliau nuosprendis pakeistas ir abu ištremti į Rusijos imperijos gilumą: G. Beinaravičius į Kazanės guberniją, o M. Kulvietis į Kostromos guberniją⁵¹.

7. Vilniaus bernardinų vienuolyno kunigo Romualdo Lukoševičiaus byla. Pradėta 1864 m. balandžio 2 d., baigta 1864 m. balandžio 28 dieną⁵². Kun. B. Lukoševičius suimtas 1864 m. vasario 6 d., nes įtartas, kad palaikė

⁴⁷ Vilniaus trinitorių vienuolyno vyresniojo raštas Vilniaus vyskupijos konsistorijai, Nr. 59, 1863 08 24, MAB, f. 318 – 9878, l. 21–22. Čia nurodoma, kad vienuolis Liucijus Gembickis rinko aukas trinitorių vienuolyno bažnyčios remontui. Pajamų registracijos knygoje nurodoma, kad vienuolis L. Gembickis surinko 1936 rb 89½ kap. sidabru. Iš šios sumos už bažnyčios remonto darbus sumokėta 1316 rb 58 kap. Toliau aprašoma, kam buvo panaudota likusi suma, t.y. 620 rb 31½ kap. sidabru.

⁴⁸ LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1077. Apie šią Rasnos marijonų vienuolių bylą plačiau žr.: Algimantas Katilius, *op. cit.*, p. 106–111.

⁴⁹ Vienuolių sąrašė nurodomas Ambraziejaus vardas. Žr.: Directorium divini officii recitandi sacrique peragendi ... ad usum fratrum ordinis Eremitarum S.P. Augustini pro Anno Domini 1863, Kaunae: Typis A. Szwama, 1863, p. 42.

⁵⁰ LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 11, plg.: LVIA, f. 439, ap. 19, b. 11.

⁵¹ Vilniaus karo apygardos vado Michailo Muravjovo raštas žandarų šefui, Nr. 3310, 1863 12 16, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas (GARF), f. 109, 1 eksp., ap. 38, 1863, b. 23, d. 761, l. 1.

⁵² LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 527. Apie kun. R. Lukoševičių yra ir daugiau archyvinės medžiagos. Žr.: LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 53^a; *ibid.*, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 431.

ryšius su sukilimo dalyviais. Pritrūkus įrodymų, paleistas ir atiduotas vienuolyno vyresniojo priežiūrai.

8. Slanimo bernardinų vienuolyno kunigo Antano Maciutovičiaus (Maciutowicz) byla. Pradėta 1864 m. lapkričio 9 d., baigta 1865 m. kovo 22 dieną⁵³. Suimtas už laikymą kurstomojo turinio pamokslo. Kun. A. Maciutovičius buvo jau 73 metų ir gyveno Tado Jundzilos Reginovo dvare Slanimo apskrityje. Per 1863 m. gruodžio 20 d. atliktą kratą kun. A. Maciutovičiaus kambaryje tarp įvairių popierių rasta 1850 m. rašytas kurstomojo turinio pamokslas. Už tai paskirta 75 rb sidabru bauda. Paskui paleistas iš arešto ir išsiųstas gyventi į Slanimo bernardinų vienuolyną, nes jis buvo šio vienuolyno vienuolis.

9. Palėvenės dominikonų vienuolyno kunigo Hiacinto (Jackaus) Milosnickio byla. Pradėta 1865 m. gegužės 25 d., baigta 1865 m. rugpjūčio 13 dieną⁵⁴. Kaltinamas, kad įkalbinėjo Palėvenės miestelio valstietį Polikarpą Kubilickį stoti į sukilėlių būrį ir patarinėjo vietos gyventojams, kad neimtų valdžios dalijamų kryželių. Paskirta bausmė – tremtis į Tomsco guberniją. Mirė 1867 m. Kauno kalėjime. Vysk. M. Valančius kun. H. Milosnickį apibūdino kaip labai neramaus būdo žmogų. Palėvenėje jis ypač įkyrėjo priorui Jonui Senkevičiui⁵⁵.

10. Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno kunigo Pilypo Mokšeckio byla. Pradėta 1863 m. birželio 15 d., baigta 1863 m. birželio 27 dieną⁵⁶. Kun. P. Mokšeckis suimtas 1863 m. gegužės 24 d. ir uždarytas į Telšių kalėjimą⁵⁷. Kaltintas, kad 1863 m. balandžio 21 d. Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje sukilėlių nurodymu perskaitė atsišaukimą lenkų kalba. Karo lauko teismo sprendimu P. Mokšeckiiui atimtos dvasininkų luomo teisės ir penkiolikai metų ištremtas į Tunką katorgos darbams gamyklose (в заводях).

11. Dotnuvos bernardinų vienuolyno gvardijono Fortūnato Ferdinando Prakapavičiaus ir šio vienuolyno kunigo Venanto (Juozapo?) Kavaliausko

⁵³ *Ibid.*, f. 1248, ap. 2, b. 1149. Apie kun. A. Maciutovičių yra ir daugiau archyvinės medžiagos. Žr.: LVIA, f.438, ap.1, b.1487, l. 95; *ibid.*, f.694, ap.1, b. 2173, d. 2, l. 440.

⁵⁴ *Ibid.*, f. 1248, ap. 2, b. 1706.

⁵⁵ Žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 627.

⁵⁶ LVIA, f. 494, ap. 1, b. 65.

⁵⁷ Telšių klebono pranešimas vysk. Motiejui Valančiui, Nr. 141, 1863 05 24, *ibid.*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 292.

(Kovalevskio) byla. Pradėta 1864 m. rugsėjo 4 d., baigta 1883 m. liepos 1 dieną⁵⁸. F. F. Prakapavičius ir V. Kavaliauskas kaltinami, kad palaikė ryšius su sukilėliais, jie ne kartą lankėsi Dotnuvos vienuolyne, nugabeno sukilėliams maisto produktų ir pinigų. Abu vienuoliai ištremti į Tabolsko guberniją. Vysk. M. Valančius nurodo, kad F. F. Prakapavičių ir V. Kavaliauską įskundė to paties Dotnuvos vienuolyno vienuolis Jurgis Reichenbachas. Apie šį vienuolį vysk. M. Valančius labai neigiamai atsiliepė; beje, vėliau pats J. Reichenbachas buvo suimtas ir ištremtas į Tunką⁵⁹.

12. Vilniaus pranciškonų vienuolyno kunigo Benedikto Savickio paleidimo iš arešto byla. Pradėta 1864 m. kovo 14 d., baigta 1864 m. balandžio 5 dieną⁶⁰. Kun. B. Savickis buvo areštuotas 1863 m. birželio 30 dieną. Jis buvo įtariamas, kad pasakė antivyriausybinių pamokslų. Arešto metu kun. B. Savickis sunkiai sirgo ir buvo gydomas Šv. Jokūbo ligoninės kariniame skyriuje. Pritrūkus įrodymų paleistas iš arešto ir atiduotas dvasinės vyresnybės priežiūrai. Netrukus mirė.

Iš pateiktų baudžiamųjų bylų gerai matyti, kaip ir kokiomis formomis vienuoliai buvo įsitraukę į sukilimo veiksmus. Tačiau tai neišsamūs duomenys. Iš *Priede* pateiktų duomenų galima susidaryti išsamesnį vaizdą, kiek ir kokiomis formomis vienuoliai dalyvavo sukilime. Pirmiausia išskirtini tie atvejai, kai jie buvo sukilėlių būrių nariai. Pagal turimus duomenis iš 100 vienuolių bent penki jų tiesiogiai dalyvavo sukilėlių būrių veiksmuose, pora iš jų kovojo net su ginklu. Vienuoliai kaltinami glaudžiais santykiais ir ryšių palaikymu su sukilėliais, įkalbinėjimu ir agitavimu prisijungti prie sukilimo, sukilėlių prisaikdinimu, lankymusi jų būriuose, drabužių rengimu ir parama maistu, pinigais, draudžiamos literatūros ir pamokslų saugojimu, dalyvavimu patriotinėse manifestacijose, kurstomojo ir patriotinio turinio pamokslų sakymu, sukilimo valdžios nutarimų skaitymu iš sakyklos. Tačiau pasitaiko ir nekonkrečių apibūdinimų, būtent „dalyvavo sukilime“, „nepatikimas“; kartais išvis nenurodomas kaltinimas.

⁵⁸ *Ibid.*, f. 1248, ap. 2, b. 909. Taip pat apie kun. F.F. Prakapavičių žr.: LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 110.

⁵⁹ Žr.: Motiejus Valančius, *Namų užrašai...*, p. 617, 619.

⁶⁰ LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 443. Apie kun. B. Savickį yra daugiau archyvinės medžiagos. Žr.: LVIA, f. 694, ap.1, b. 2173, d. 2, l. 458; *ibid.*, f. 438, ap. 1, b.1488, l. 24^a; *ibid.*, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6^a.

Apibendrinamas marijonų įsitraukimą į sukilimą, J. Kosmovskis vienuolių veiksmus suskirstė į trylika grupių: ginkluota kova, dalyvavimas sukilimo valdžios organuose, Tautinio manifesto skelbimas, kvietimas dalyvauti sukilime, pinigų ir kito turto rinkimas, sužeistųjų slaugymas, sukilėlių priesaikos priėmimas, kaltinimas dalyvavimu sukilime, nenurodant konkrečios kaltės, abejotina kaltė, sukilėlių laiminimas, sukilimo būrių kapelionų pareigos, dvasiniai patarnavimai sukilėliams, „fanatiškas“ patriotizmas ir nelojalumas valdžiai⁶¹.

Bausmė už dalyvavimą sukilime – vienuolių naikinimas. Strategiškai vertinant Rusijos imperijos politiką katalikų vienuolių atžvilgiu po 1863 m. sukilimo, galima pažymėti, kad tai buvo vienuolių išstūmimo iš visuomenės gyvenimo politika. Žinoma, po sukilimo numalšinimo nebuvo galimybių iš karto uždaryti visus vienuolynus. Dėl to vienuolių išstūmimas iš visuomenės gyvenimo vyko laipsniškai.

Šiame skyrelyje aptarsime du klausimus. Pirma, apžvelgsime, kokiomis bausmėmis buvo nubausti vienuoliai, kurie buvo kaltinami dalyvavimu sukilime. Antra, bendrais bruožais aptarsime vienuolynų uždarymo procesą.

Duomenų apie bausmes turime nepakankamai, kad galėtume padaryti tvirtas išvadas, kokiomis bausmėmis buvo nubausti sukilime dalyvavę vienuoliai. Tik apie pusę iš 100 sukilime dalyvavusių vienuolių žinoma, kaip jie buvo nubausti. Aukščiausia, mirties bausme buvo nubaustas vienas vienuolis. Daugiau vienuolių buvo nubausta katorgos darbais ir tremtimi į Sibirą arba į kitas Rusijos imperijos gubernijas. Tokia bausmė buvo paskirta 30 vienuolių, bet ne visiems nuosprendis įvykdytas. Vienas vienuolis prieš tremtį mirė Kauno kalėjime, trims dėl amžiaus ir ligų buvo pakeista bausmė ir trims Vilniaus generalgubernatoriaus sprendimu bausmė buvo pakeista. Marijonui Petruui Krinskiui buvo paskirta tremtis į Tabolsko guberniją, bet po apeliacijos Vilniaus generalgubernatorius pakeitė sprendimą ir nurodė jį palikti neištremtą⁶². Keliems ištremtiems vienuoliams buvo atimtos dvasininkų luomo teisės. Be minėtų griežtų bausmių, buvo taikomos ir švelnesnės: kalinimas kalėjime, piniginės baudos, atidavimas

⁶¹ Jan Kosmowski, MIC, *Marianie w latach...*, p. 260–261.

⁶² Plačiau žr.: Algimantas Katilius, *op. cit.*, p. 110.

polycijos priežiūrai, uždarymas vienuolyne, atidavimas dvasinės vyresnybės priežiūrai ir kt.

Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose vienuolyno uždarymo procedūra skyrėsi nuo vienuolynų uždarymo procedūros Seinų (Augustavo) vyskupijoje.

Kalbant apie Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijas, iš pradžių reikia paminėti, kad 1863 m. gruodžio mėn., Vilniaus generalgubernatoriaus M. Muravjovo 1863 m. gruodžio 4 d. nurodymu, buvo atliktos kratos vienuolynuose. Šių kratų metu ir buvo daugiausia rasta įkalčių prieš vienuolius. Vienuolynai pradėta naikinti kiekvienu atveju atskiru Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymu.

Lenkijos Karalystės vienuolynų uždarymas buvo vykdomas pagal 1864 m. spalio 27/lapkričio 8 d. įsaką. Rengiant šį įsaką, buvo surinkti duomenys apie kiekvieno vienuolyno vienuolių dalyvavimą sukilime ir numatyta, kurie vienuolynai turi būti uždaryti, kurie ne⁶³. Lenkijos Karalystėje vienuolynai buvo uždaromi vienu metu – naktį iš lapkričio 15 į 16 dieną (data senuoju stiliumi), dalyvaujant specialiai paskirtiems pareigūnams ir kariuomenei. Taip buvo uždaromi ir Seinų (Augustavo) vyskupijos numatyti uždaryti vienuolynai. Tik ne visi numatyti uždaryti vienuolynai buvo uždaryti. Tą naktį uždarymo išvengė Tykocino

⁶³ Uždaromų vienuolynų sąrašas (spaudinys rusų kalba), [1864], AGAD, ZGP, Nr.15, l. 111–114. Čia nurodoma:

Lap. 111, **Tykocino** bernardinų vienuolynas turi 10 vienuolių. Jis paliekamas su visais vienuoliais nieko nekeičiant.

Lap. 111^v **Smalėnų** reformatų vienuolynas turėjo 14 vienuolių. Jis paliekamas su visais vienuoliais nieko nekeičiant.

Lap. 112^v **Staviskų** pranciškonų vienuolynas turėjo 4 vienuolius. Vienas paliekamas bažnyčios aptarnavimui. Trys šio vienuolyno vienuoliai perkeliama į Kalyšo pranciškonų vienuolyną, kur buvo perkeliama visi pranciškonai iš uždaromų pranciškonų vienuolynų.

Lap. 113 **Lomžos** kapucinų vienuolynas priskirtas prie paliekamų vienuolynų, į kuriuos perkeliama kitų uždaromų vienuolynų vienuoliai. Tuo metu Lomžos kapucinų vienuolyne buvo 13 vienuolių. Perkelti į šį vienuolyną 17 vienuolių. Iš viso būtų 30 vienuolių.

Lap. 113^v **Vonsošo** karmelitų vienuolynas uždaromas. Iš viso buvo 4 vienuoliai, 1 paliekamas bažnyčios aptarnavimui, 3 perkeliama (nenurodyta kur).

Lap. 114. **Tykocino** misionierių vienuolynas uždaromas. Iš viso buvo 7 vienuoliai, 2 paliekami bažnyčios aptarnavimui, 5 perkeliama į Lovičą.

misionierių vienuolynas ir Vonsošo karmelitų vienuolynas. Tačiau po kelerių metų jie buvo uždaryti. 1864 m. nebuvo uždaryti visi trys marijonų vienuolynai, deja, netrukus Igliaukos ir Miroslovo vienuolynai buvo likviduoti.

Likę neuždaryti po 1863–1864 m. sukilimo vienuolynai ilgainiui savaime sunyko. Tokia padėtis susidarė dėl to, kad Rusijos imperijos valdžia neleido priimti naujokų, nors pagal įstatymus to nebuvo draudžiama daryti. Tačiau čia vienas, čia kitas asmuo, sumanęs stoti į vienuolyną, valdžios leidimo negaudavo. Dėl to 1914 m. Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijoje veikė tik po vieną nedidelį vyrų vienuolyną, nes abiejuose vienuolynuose buvo tik šeši vienuoliai kunigai⁶⁴. Tiesa, atsirado alternatyva kurtis slaptiems vienuolynams. Seinų (Augustavo) vyskupijoje paskutinis vienuolynas buvo uždarytas 1904 m.; tai buvo Marijampolės marijonų vienuolynas. Su šio vienuolyno uždarymu iškilo akivaizdi grėsmė, kad pasaulyje išnyks ir pati marijonų vienuolija. 1914 m. Seinų (Augustavo) vyskupijoje neveikė nė vienas vyrų vienuolynas. Šioje vyskupijoje nebuvo ir slaptų vienuolynų⁶⁵. Vis dėlto šiuo teiginiu norėtume suabejoti, nes iš pirmųjų trijų slaptai atnaujintoje marijonų vienuolinijoje vienuolinius įžadus davusių marijonų du buvo Seinų (Augustavo) vyskupijos kunigai.

Išvados. 1. Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Seinų (Augustavo) vyskupijose 1863 m. pradžioje veikė dvylika vyrų vienuolijų ir devynios moterų vienuolijos. Lietuvoje minėtose trijose vyskupijose iš viso buvo 31 vyrų vienuolynas ir 19 moterų vienuolynų. Daugiausia iš vyrų vienuolijų buvo bernardinų vienuolynų. Visose trijose vyskupijose buvo 7 bernardinų vienuolynai. Kiek mažiau veikė dominikonų vienuolynų. Jų buvo 6. Šios abi vienuolijos ir pagal narių skaičių buvo didžiausios.

2. Nustatyta, kad 1863–1864 m. sukilime ir 1861–1862 m. patriotinėse manifestacijose iš viso dalyvavo 100 vienuolių vyrų. Tai sudaro 21,2% bendro tuo metu Lietuvoje buvusių vienuolių skaičiaus.

Apie moterų vienuolių dalyvavimą sukilime duomenų pavyko rasti nedaug.

⁶⁴ Piotr Paweł Gach, *Struktury i działalność duszpasterska zakonów...*, p. 85, 87, 88.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 99.

3. Daugumos vyrų vienuolynų nariai sukilime dalyvavo. Kartais daugiau nei pusei vienuolyne buvusių vienuolių valdžios institucijos pateikė kaltinimus arba įtarė, kad jie prisidėjo prie sukilimo. Tačiau buvo ir tokių vienuolynų, iš kurių nė vienam vienuoliui nepateikti įtarimai dėl dalyvavimo sukilime.

Dėl šaltinių trūkumo ar jų nepatikimumo nelengva nustatyti, kaip ir kokių būdu kiekvienas vienuolis asmeniškai buvo prisidėjęs prie sukilimo. Galima konstatuoti, kad tik keli vienuoliai buvo sukilėlių būrių nariais. Dažniausios dalyvavimo sukilime formos, kaip ir diecezinių dvasininkų, buvo Tautinio manifesto skelbimas, kvietimas dalyvauti sukilime, pinigų ir kito turto rinkimas, sužeistųjų slaugymas, priesaikos priėmimas iš sukilėlių, sukilėlių laiminimas, sukilimo būrių kapelionų pareigos, dvasiniai patarnavimai.

Už dalyvavimą sukilime vienas vienuolis buvo nubaustas mirties bausme, 30 vienuolių nubausti tremtimi ir katorgos darbais. Kiti nubausti mažesnėmis bausmėmis.

4. Rusijos valdžios strateginis uždavinys buvo siekti, kad katalikų vienuolių ir vienuolynų Rusijos imperijoje neliktų. Vienuolynai buvo uždaromi nepaisant to, kad juose buvo daugiau nei aštuoni vienuoliai, t.y. nebuvo laikomasi pačios valdžios nustatytų taisyklių, kad uždaromi tik tie vienuolynai, kuriuose yra mažiau nei 8 vienuoliai. Kitas dalykas, kuris skatino savaiminį vienuolynų sunykimą, tai valdžios draudimas priimti į dar veikiančius vienuolynus naujus asmenis. Tokia valdžios politika marijonų vienuolijos atžvilgiu privedė net prie to, kad XX a. pradžioje šiai vienuolijai iškilo reali grėsmė visai sunykti. Taigi galima konstatuoti, kad Rusijos imperijos valdžios politika buvo neadekvati vienuolių dalyvavimo sukilime mastams.

5. Valdžios politikos vykdymas vienuolynų atžvilgiu po 1863 m. sukilimo Rusijos imperijoje (Mogiliavo arkivyskupija) ir Lenkijos Karalystėje (Varšuvos arkivyskupija) turėjo taktinių skirtumų (skirtingas vykdymo mechanizmas). Lenkijos Karalystėje vadinamoji vienuolynų „reforma“ atlikta pagal caro Aleksandro II 1864 m. spalio 27/lapkričio 8 d. įsaką. Visi numatyti uždaryti vienuolynai Lenkijos Karalystėje, tarp jų ir Seinų (Augustavo) vyskupijoje, buvo uždaryti vienu metu – naktį iš 1864 m. lapkričio 15 į 16 dieną. Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijose kiekvienas vienuolynas buvo uždaromas atskiru Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymu.

PRIEDAS

Lietuvos vienuolijų vienuolių dalyvavimas 1863–1864 m. sukilime

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Vienuolynas ir pareigos	Kaltinimas	Bausmė	Šaltiniai
1	Aleksandrovičius (Alexandrowicz) Marijonas	Vilniaus karmelitų vienuolyno kunigas	Kaltinamas glaudžiais santykiais su sukilimo dalyviais	1866 m. paskirta tremtis į Mogiliavo guberniją. 1867 m. Vilniaus generalgubernatorius tremtį pakeitė pašalinimu iš vienuolyno	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 374a.
2	Babinovskis (Babinowski) Silvestras	Paparčių dominikonų vienuolyno prioras	Areštuotas 1864 m. uždariant Paparčių vienuolyną	Nuteistas 6 metams katargos darbų gamyklose Orenburgo gubernijoje, bet dėl ligos ir amžiaus (70 m.) paliktas tėvynėje ir uždarytas vienuolyne	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 383; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 123; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 240.
3	Banevičius (Baniewicz) Damazas	Vilniaus karmelitų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 383.
4	Beržanskis (Berżański) Gabrielius	Vilniaus bernardinų vienuolyno vienuolis	Priskiriamas prie nepatikimų, nes Vilniaus bernardinai aktyviai dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 378.
5	Beržanskis (Berżański) Jeronimas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 12v.
6	Barkovskis (Borkowski) Jonas Petras	Vilniaus Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyno kunigas	Laikė namuose uždraustą lenkišką knygą „Ruch“	Savaite buvo kalinamas (areštuotas) ir po to išleistas, paskirta policijos priežiūra	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 16 ; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375a.

7	Bilinskis (Byliński) Leonas (Liudvikas)	Vilniaus karmelitų vienuolyno klerikas	Priklausė Korevos sukilėlių būriui, kuris veikė Trakų apskirtyje	Atimtos bajorų ir dvasininkų luomams priklausančios teisės, paskirta ketveri metai katorgos darbu, konfiskuotas turtas	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 775 (Baudžiamoji byla).
8	Boržimas (Borżym) Pranciškus	Gardino pranciškonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 380
9	Bugaila (Bugajłło) Feliksas	Vilniaus karmelitų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 381.
10	Bugvila (Bugwił) Rufinas (Rapolas)	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno brolis	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 12v; <i>ibid.</i> , f. 439, ap. 1, b. 192, l. 63.
11	Buina (Bujno) Eustachijus	Vilniaus pranciškonų vienuolyno kunigas	Įkalbinėjo eiti į sukilimą, lankėsi sukilėlių būryje, priėmė sukilėlių priesaiką	Ištremtas į Tomsco guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 993 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 375; <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1492, l. 7; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a.
12	Dargevičius (Dargiewicz) Jonas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno gvardijonas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 109.
13	Denisevičius (Denisewicz) Simonas	Vilniaus Laterano reguliarijų kanauninkų vienuolyno kunigas	1863 m. gegužės 14 d. nežinia kur vyko ir prapuolė	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 399a; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6.
14	Dirmeika Gilinas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno klerikas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 109.
15	Dombrowskis (Dąbrowski) Augustinas	Tykocino bernardinų vienuolyno brolis	Nenurodyta	–	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 149.
16	Cichačevskis (Cichaczewski) Julijonas	Smalėnų reformatų vienuolyno prioras	Ruošė drabužius sukilėliams	Ištremtas į Sibirą	Andrzej Matusiewicz, <i>op. cit.</i> , p. 71.

17	Falkovskis (Falkowski) Česlovas	Trakų dominikonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d.2, l. 470a.
18	Fialkovskis (Fiałkowski) Rapolas	Vilniaus Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyno vyresnysis	Areštuotas 1863 05 18. Po daugiau kaip dviejų mėnesių paleistas ir paliktas Vilniaus Šv. Petro ir Povilo parapijos administratoriumi	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470.
19	Filipavičiaus (Filipowicz) Boleslovas Melanijus	Vilniaus Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyno kunigas	Priklausė Ostojaus sukilėlių būriui ir turėjo ginklą	Atimtos bajorų ir dvasininkų luomams priklausančios teisės, paskirta dešimt metų katorgos darbų Sibiro tvirtovėse, konfiskuotas visas turtas. Bausmę atliko Tabolsko gubernijoje	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 776 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 470; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 122.
20	Gegužinskis (Giegużyński) Juozapas	Igliaukos marijonų vienuolyno kunigas	Iš sakyklos ragino kovoti ir skaitė sukilimo vadovybės nurodymus. Davė sukilėliams drabužių, pinigų ir maisto	Atimtos dvasininkų luomo teisės ir ištremtas į Tomsko guberniją	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w dziejezi augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 148; Juozas Vaišnora, „1863 metų sukilimas...“, p. 117
21	Gembickis (Gembicki) Liucijus	Vilniaus trinitorių vienuolyno kunigas	Sakė kurstomojo turinio pamokslus ir savo pasisakymuose reiškė priešškas valdžiai mintis, laikė ir kūrė antivyriausybinis tekstus	Metams ir keturiems mėnesiams uždarytas į Šliselburgo tvirtovę ir po to ištremtas į Nižnij Novgorodo guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 225 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1266 (Kun. L. Gembickio byla); <i>ibid.</i> , b. 1486, l. 77a; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 390a; MAB, f. 318-9878, l. 21–22; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 251.

22	Gimbutas (Gimbut) Liudvikas	Svyrių karmelitų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 395a.
23	Gimbutas (Gimbut) Silvanas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b.1492, l.70v.
24	Gradovskis (Gradowski) Blažiejus	Dotnuvos bernardinų vienuolyno brolis	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f.438, ap.1, b.1492, l.70v
25	Grinevičius (Hryniewicz) Vincentas	Mirolavo marijonų vienuolyno kunigas	Iš sakyklos ragino kovoti ir priėmė sukilėlių priesaiką	Ištremtas į Sibirą	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 148; Juozas Vaišnora, <i>op. cit.</i> , p. 117; Jonas Totoraitis, MIC, <i>Sūduvos Suvalkijos istorija. Antrasis leidimas</i> , p. 468.
26	Ivaškevičius (Iwaszkiewicz) Grigalius	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 177.
27	Jablonovskis Valentinas	Rasnos marijonų vienuolyno kunigas	Areštuotas 1863 m. gegužės 11 d.	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2208, l. 116.
28	Janiševskis (Janiszewski) Vincentas	Tykocino misionierių vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Išvyko iš Tykocino	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 149.
29	Jaugelis (Jawgiell) Danielius	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno vienuolis	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l.157v; <i>ibid.</i> , f. 439, ap. 1, b. 192, l. 13v.
30	Jaugelis (Jawgiell) Eustachijus	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 162.
31	Jezerskis (Jeziarski) Bernardas	Vilniaus trinitorių vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Išsiųstas į Vilniaus karmelitų vienuolyną vienuolyno viršininko, vizitatoriaus ir vietos policijos priežiūrai	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 404a.

32	Juknevičius (Juchniewicz) Henrikas	Vilniaus bernardinų vienuolyno klierikas	1863 m. gegužės 22 d. nežinia kur išvyko	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 481; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6
33	Kauševičius (Kawszewicz) Amatas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 23v
34	Kavaliauskas (Kowalewski) Venantijus	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais, davė sukilėliams maisto produktų ir pinigų	Išstremtas į Tobolsko guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 909 (Baudžiamoji byla); Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 619; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 260
35	Kercnovskis Jonas	Rasnos marijonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 425a.
36	Kimbaras (Kimbar) Rufinas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas jubiliatas	Dalyvavo sukilime	Nebaustas	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 137.
37	Knapinskis (Knapinski) Juzefas	Tykocino misionierių vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Baustas	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 149.
38	Kochanskis (Kochański) Vincentas	Trakų dominikonų vienuolyno kunigas, Nedingęs parapijos klebonas	Areštuotas 1863 m. rugpjūčio 27 d. Nenurodyta už ką	Atimtos dvasininkų luomo teisės ir nubaustas 10 metų katargos darbams tvirtovėje. Bausmę atliko Jekaterinoslavlio gubernijoje	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 122; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 258.
39	Kodelskis (Kodelski) Augustinas	Paparčių dominikonų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime. Areštuotas uždarant Paparčių vienuolyną 1864 m.	Paskirta tremtis į Orenburgo guberniją, bet dėl solidaus amžiaus ir ligos pakeista uždarymu į Vilniaus vienuolyną	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 426; f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 12v; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 124; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 258.
40	Kolesinskis (Kolesiński) Jurgis (buvo pasivadinęs Jonu Petrausku)	Marijampolės marijonų vienuolyno kunigas	Sukilėlių būrio kapelionas	Išstremtas į Tabolsko guberniją	Juozas Vaišnora, <i>op. cit.</i> , p. 118; Jonas Totoraitis, <i>Sūduvos Suvalkijos istorija. Antrasis leidimas</i> , p. 469.

41	Kozlovskis (Kazlauskas) Kazimieras	Trakų dominikonų vienuolyno kunigas	Areštuotas 1863 m. rugsėjo 8 d. Kaltinamas bendradarbiavimu (pagalba) išlaisvinant rekrūtus Trakų apskrityje	Paskirta policijos priežiūra ir uždrausta skirti valdyti parapiją	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 417; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a.
42	Kozlovskis (Kozłowski) Romanas	Slanimo bernardinų vienuolyno kunigas, Postavų parapijos administratorius	Dalyvavo sukilime	Vilniaus generalgubernatoriaus sprendimu išsiųstas į Troškūnų vienuolyną (vienuolyno viršininko, vizitatoriaus ir vietos policijos priežiūrai), bet vėliau paliktas Vilniaus karmelitų vienuolyne	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 421.
43	Krinskis (Kryński) Petras	Rasnos marijonų vienuolyno vyresnysis	Saugojo (laikė) antspaudą su lenkišku ereliu ir davė melagingus parodymus	Paskirta tremtis į Tabolsko guberniją, bet po apeliacijos tremties nuosprendis panaikintas	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1077 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 12; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 418a.
44	Kšipkovskis (Krzypkowski) Pavelas	Tykocino misionierių vienuolyno kunigas	Laikė savo arklidėje lenkų žandaro Stypulkovskio arklius	Baustas	APB, NWOL, sygn. 4, 1.51a; Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 149
45	Kulvietis (Kulwiec) Motiejus Ambraziejus	Kauno augustinų vienuolyno klierikas	Įtariamas, kad dalyvavo sukilime, nes davė savo pasą (bilietą) kitam asmeniui	Ištremtas į Kostromos guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 1, b. 11; <i>ibid.</i> , f. 439, ap. 19, b. 11; GARF, f. 109, 1 eksp., ap. 38, 1863, b. 23, d. 761, l. 1; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 262.
46	Lapinskis (Łapiński) Laurynas	Trakų dominikonų vienuolyno kunigas	Būdamas Jevjos (Jewja) parapijos administratoriumi, rinko neteisėtus pinigų rinkliavas iš valstiečių bažnyčios naudai	Nubaustas 200 rb bauda ir uždrausta eiti klebono arba vikaro pareigas. Vilniaus gubernatoriaus žodiniu leidimu leista gyventi prie Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios be pareigų.	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, 1.6a; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430a.

47	Liseckis Dominykas	Vilniaus bernardinų vienuolyno vienuolis	Sukėlė įtarimų dėl savo išvykų po Vilniaus guberniją rinkti lėšų Vilniaus bernardinų vienuolynui. Tačiau tyrimo metu nieko įtartino nenustatyta	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 49a.
48	Lokickis (Łokicki) Jonas	Mirosłavo marijonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Baustas	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 148
49	Lukoševičius (Łukaszewicz) Bazilijus	Trakų dominikonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Paskirta tremtis į Tomsko guberniją, bet dėl solidaus amžiaus ir ligos pakeista uždarymu į vienuolyną Vilniuje	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 430; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 124
50	Lukoševičius (Łukaszewicz) Romualdas	Vilniaus bernardinų vienuolyno kunigas	Įtartas, kad palaiškė ryšius su sukilimo dalyviais	Atiduotas vienuolyno vyresniojo priežiūrai	LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 527 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 53a; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 431
51	Maciutovičius (Maciutowicz) Antanas	Slanimo bernardinų vienuolyno kunigas	Areštuotas už laikymą kurstomojo turinio pamokslo	Paskirta 75 rb sidabru bauda	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1149 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap.1, b.1487, l. 95; <i>ibid.</i> , f. 694, ap.1, b. 2173, d. 2, l. 440.
52	Mangėla (Mongiałło) Gelazijus	Kauno augustinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo patriotinėse manifesta- cijose	Kalėjo Vilniaus citadelėje, Troškūnų ir Kretingos bernardinų vienuolynuose, paskui paleistas	Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 587
53	Matanovičius (Matanowicz) Brokardas	Vilniaus karmelitų vienuolyno kunigas	Areštuotas 1863 m. rugpjūčio mėn.	Atimtos dvasininkų luomo teisės ir išstremtas į Tabolską	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 434; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 270.
54	Mažeika (Możejko) Tomas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno brolis	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 61.

55	Miuleris (Müller) Klemensas	Svyrių karmelitų vienuolyno kunigas, Žoludės parapijos administrato-rius	Areštuotas 1863 m. vasario 2 d.	Atimtos dvasininko teisės ir ištremtas į Sibirą	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 433; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 270.
56	Milosnickis (Miłosnicki) Hiacintas (Jackus)	Palėvenės dominikonų vienuolyno kunigas	Įkalbinėjo Palėvenės miestelio valstietį Polikarpą Kubilickį stoti į sukilėlių būrį ir patarinėjo vietos gyventojams neimti valdžios dalijamų kryželių	Paskirta tremtis į Tomsko guberniją. Mirė 1867 m. Kauno kalėjime	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1706 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 63v; Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 587, 627; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 268.
57	Mistkovskis (Mystkowski) Petras	Tykocino misionierių vienuolyno kunigas, seminarijos profesorius	Buvo Augustavo vaivadijos sukilėlių vyriausiasis kapelionas	Išvyko į Varšuvą ir išvengė arešto	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 153.
58	Mokšeckis (Mokrzecki) Pilypas	Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyno kunigas	Perskaitė sukilėlių atsišaukimą lenkų kalba 1863 m. balandžio 21 d. Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje	Atimtos dvasininkų luomo teisės ir penkiolikai metų ištremtas katargos darbams gamyklose (в заводях). Bausmę atliko Tunkoje	LVIA, f. 494, ap. 1, b. 65 (Baudžiamoji byla); Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 593
59	Montvidas Antanas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno klierikas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 94a.
60	Narkevičius Zakarijus	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno klierikas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 115a.
61	Novickis (Nowicki) Adrianas	Vilniaus bernardinų vienuolyno diakonas	Prisaukdino asmenis, stojančius į sukilėlių būrius	Atimtos diakono teisės ir ištremtas į Sibirą. Bausmę atliko Tunkoje	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 107; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 441; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 271.
62	Novickis (Nowicki) Agatas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno brolis	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 118a.

63	Orlovskis (Orłowski) Mykolas	Gardino pranciškonų vienuolyno vyresnysis	Gardino gubernatorius apibūdino kaip nepatikimą	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 444a.
64	Osmolskis Karolis	Rasnos marijonų vienuolyno kunigas		Už savavališką išvykimą nubaustas 25 rb sidabru bauda	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 107.
65	Petranavičius (Petronowicz) Pranciškus	Dotnuvos bernardinų vienuolyno brolis	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 110.
66	Petravičius (Piotrowicz) Andriejus	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno gvardijonas	Palaikė ryšius su sukilėliais ir nesulaikė vieno sukilėlio, atnešusio jam kurstomojo pobūdžio proklamaciją	Ištremtas į Tunką	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 168; Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 589.
67	Prakapavičius (Prokopowicz) Fortūnatas Ferdinandas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno gvardijonas	Palaikė ryšius su maištininkais ir rėmė juos maisto produktais ir pinigais	Ištremtas į Tobolsko guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 909 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1490, l. 110; Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 589; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 276.
68	Račkauskas (Raczkowski) Teofilis	Raseinių dominikonų vienuolyno kunigas	Buvo sukilėlių būryje	1863 m. sušaudytas Kaune	Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 589; Lietuvos enciklopedija, t. 24, p. 326; Kostas R. Jurgėla, <i>op. cit.</i> , p. 635.
69	Reichenbachas (Reichenbach) Jurgis	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais	Ištremtas į Tunką	Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 589, 619; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 278
70	Rudzevičius (Rudzewicz) Stanislovas	Mirolavo marijonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Baustas	Witold Jemielity, „Duchowieństwo w dziecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“, p. 148.
71	Ruseckis (Rusecki) Zefirinas	Paparčių dominikonų vienuolyno kunigas	Už dalyvavimą sukilime. Areštuotas 1864 m. rugsėjo mėn. krečiant ir uždarant Paparčių vienuolyną	Atimos dvasininko teisės ir nuteistas katorgai 6 metams. Bausmę atliko Tabolsko ir Jekaterinoslavio gubernijose	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 194a ; <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 453a; Tadeusz Krahel, <i>op. cit.</i> , p. 122–123; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 280.

72	Rudnickis Ignotas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1487, l. 194a.
73	Ržekonskis (Ržekoński) Adrijanas	Vilniaus pranciškonų vienuolyno diakonas	Suimtas 1863 m. rugpjūčio 4 d.	–	LVIA, f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a.
74	Savickis (Sawicki) Benediktas	Vilniaus pranciškonų vienuolyno kunigas	Įtartas, kad pasakė antivyriausybinių pamokslą	Pritrūkus įrodymų paleistas iš arešto ir atiduotas dvasinės vyresnybės priežiūrai	LVIA, f. 378, PS, 1864, b. 443; <i>ibid.</i> , f. 694, ap.1, b. 2173, d. 2, l. 458; <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b.1488, l. 24a; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 6a.
75	Senkus (Sękowski) Vincentas	Marijampolės marijonų vienuolyno vienuolis (studijavo Varšuvos dvasinėje akademijoje)	Dalyvavo patriotinėse manifestacijose	–	Paweł Kubicki, <i>op. cit.</i> , cz. 1, t. 3, p. 714.
76	Sirvydas (Sirwyd) Anupras	Kunigas iš nenustatyto marijonų vienuolyno, Vosyliškių parapijos (Vilniaus vyskupija) klebonas	Bažnyčioje perskaitė Tautinį manifestą	Nuteistas 12 metų katargos darbams kasyklose Tambovo gubernijoje	Jan Kosmowski MIC, <i>Marianie w latach 1787– 1864...</i> , p. 259; Tadeusz Kraheil, <i>op. cit.</i> , p. 122.
77	Skaržinskis (Skarżyński) Gerardas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 148v.
78	Stankevičius Juozapas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno klerikas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 153v.
79	Stanskis (Stanski) Motiejus	Kauno augustinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo patriotinėse manifestacijose	Kalėjo Vilniaus citadelėje, Tytuvėnų bernardinų vienuolyne	Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai...</i> , p. 593.
80	Starkauskas (Starkowski) Baltramiejus	Marijampolės marijonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	Baustas	Witold Jemielity, <i>„Duchowieństwo w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej a powstania...“</i> , p. 149.

81	Stasionis (Stasionis) Mykolas,	Tykocino kunigų seminarijos profesorius	Priėmė sukilėlių priesaiką, ragino žmones jungtis prie sukilimo, sakė patriotinius pamokslus	Seinų vyskupijos administratoriaus paprašytas 1863 m. sausio mėn. išvyko iš Tykocino	Witold Jemielity, „Księża diecezji augustowskiej, czyli sejneńskiej, ukarani za udział w powstaniu styczniowym...“, p. 118.
82	Steckevičius (Steckiewicz) Petras	Gardino pranciškonų vienuolyno kunigas	Kaltinamas kurstomojo turinio pamokslų kūriniu	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 462.
83	Strupinskis (Strupiński) Andriejus	Igliaukos marijonų vienuolyno kunigas	Buvo įtariamas	Išvyko į JAV	Juozas Vaišnora, <i>op. cit.</i> , p. 120; Jonas Totoraitis, <i>Sūduvos Suvalkijos istorija. Antrasis leidimas</i> , p. 469
84	Sčedzinskis (Strzedziński) Augustinas vienuolyno prioras	Kauno augustinų vienuolyno prioras	Dalyvavo patriotinėse manifestacijose	Paskirta tremtis į Petrozavodską, bet vėliau atšaukta	Vytautas Merkys, <i>Motiejus Valančius..</i> , p. 459–461
85	Svenckis (Święcki) Mykolas	Rasnos marijonų vienuolyno kunigas	Kratos metu rastas atsišaukimas „Bracia Rodacy“	Ištremtas į Tabolsko guberniją	LVIA, f. 1248, ap. 2, b. 1077 (Baudžiamoji byla); <i>ibid.</i> , f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 459a; <i>ibid.</i> , f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 3.
86	Svolkenis (Swolkien) Mikalojus	Kauno augustinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo patriotinėse manifestacijose	Kalėjo Vilniaus citadelėje, po to uždarytas Dotnuvos vienuolyne, 1864 ištremtas į Tomsko guberniją	GARF, f. 109, 1 eksp., ap. 39, 1864, b. 277 (Kun. Mikalojaus Svolkenio byla, 1864–1879); Motiejus Valančius, <i>Namų užrašai..</i> , p. 593; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 284
87	Šalaševičius (Szałasewicz) Simonas	Marijampolės marijonų vienuolyno vienuolis (studijavo Varšuvos dvasinėje akademijoje)	Dalyvavo patriotinėse manifestacijose	–	Paweł Kubicki, <i>op. cit.</i> , cz. 1, t. 3, p. 714.
88	Tarvidas (Tarwid) Leonardas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kunigas	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1488, l. 55v.
89	Tiškovskis (Tyszkowski) Euzebijus	Dotnuvos bernardinų vienuolyno kunigas	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1491, l. 41.

90	Vainiušas (Wojniusz) Feliksas	Gardino pranciškonų vienuolyno kunigas, Katros koplyčios kapelionas	Areštuotas 1863 m. liepos 3 d. ir išsiųstas į Gardiną. Nenurodytas konkretus kaltinimas	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 385a; <i>ibid.</i> , f. 604, ap. 5, b. 329, l. 7.
91	Vaisieta (Wojsiat) Bonaventūra	Vilniaus pranciškonų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 389a.
92	Vambutas Feliksas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno brolis	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 73a.
93	Varanavičius (Woronowicz) Euzebijus	Vilniaus pranciškonų vienuolyno vyresnysis	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 384a.
94	Velavičius (Wielowicz) Pranciškus	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno brolis	Palaikė ryšius su sukilėliais	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 73a.
95	Vobolevičius (Wobolewicz) Teodoras	Vilniaus Laterano reguliariųjų kanauninkų vienuolyno kunigas	Nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 388.
96	Zavadzkis (Zawadzki) Vaclovas	Vilniaus trinitorių vienuolyno kunigas	Areštuotas 1865 m. spalio 18 d. Už ką nenurodyta	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 409.
97	Zdzitoveckis (Zdzitowiecki) Benediktas	Astravo dominikonų vienuolyno kunigas	Nenurodoma	–	LVIA, f. 694, ap. 1, b. 2173, d. 2, l. 411.
98	Žeimavičius (Żejmowicz) Jonas	Tytuvėnų bernardinų vienuolyno brolis	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 439, ap. 1, b. 192, l. 159.
99	Žilevičius (Żylewicz) Liudvikas	Dotnuvos bernardinų vienuolyno brolis	Dalyvavo sukilime	–	LVIA, f. 438, ap. 1, b. 1486, l. 147
100	Žilinskis (Żyliński) Jonas	Igliaukos marjonų vienuolyno vienuolis	Priėmė sukilėlių priesaiką	Ištremtas į Kostromos guberniją	GARE, f. 109, 1 eksp., ap. 39, 1864, b. 426 (Kun. Jono Žilinskio byla, 1864–1875); Juozas Vaišnora, <i>op. cit.</i> , p. 121; Marian Radwan, <i>op. cit.</i> , p. 297.

THE PARTICIPATION OF LITHUANIA'S MONASTERIES IN THE 1863 UPRISING

Algimantas Katilius

Summary

At the beginning of 1863 twelve orders of monks and nine orders of nuns were active in the Dioceses of Vilnius, Žemaičiai (Telšiai), and Seinai (Augustavas). In these three dioceses there were a total of 31 monasteries for men and 19 convents. It has been determined that in the uprising of 1863–1864 and the patriotic manifestations of 1861–1862 a total of 100 male monks participated. This represents 21% of the 471 total number of male monks on the eve of the uprising in Lithuania. I was able to find only a little data about the participation of female convents in the uprising.

Representatives from a majority of the male monasteries participated in the uprising. Institutions of the authorities of the Russian empire pressed charges against more than half of the monks in the monasteries or suspected that the monks had been involved in the uprising. However, there were also monasteries in which there were no suspicions of participation in the uprising. Due to the shortage of sources or their lack of reliability it was not an easy task to determine how and in what way every monk had personally been involved in the uprising. One can state that only several monks were members of uprising bands. The most frequent forms of participation, just as by the diocesan clergy, was the proclamation of the National Manifesto, an invitation to participate in the uprising, the collection of money or other treasures, nursing the wounded, accepting oaths from uprising participants, blessing them, serving as chaplains for uprising bands, spiritual services to the insurrectionists. One monk was sentenced to death for participating in the uprising. According to collected data 30 monks were sentenced to exile or forced labor. The remaining received smaller punishments.

VYTAUTAS JOGĖLA

VILNIAUS VIZITIEČIŲ VIENUOLYNO UŽDARYMAS

Rusijos imperijos valdžia laikė Katalikų Bažnyčią viena iš svarbiausių 1863 m. sukilimo organizatorių ir rėmėjų. Tad, numalšinus sukilimą, ji siekė įvairiais būdais palaužti ir apriboti Katalikų Bažnyčios įtaką.

Vilniaus vizitiečių vienuolyno uždarymas, o tiksliau vienuolių išvijimas į Prancūziją, yra aprašytas amžininkų atsiminimuose ir literatūroje¹. Tačiau lietuvių istoriografijoje šis faktas nėra plačiau aiškintas ir tyrinėtas. Be to, atsiminimai, nors ir parašyti tų įvykių liudytojų, ne visada parodo visą vaizdą, o archyviniai duomenys papildo minimumus faktus arba juos patvirtindami, arba prieštaraudami.

Vilniaus vienuolynų uždarymo programa, arba projektas, buvo patvirtintas Rusijos vidaus reikalų ministro ir palaimintas caro. Vietinei valdžiai beliko tik sugalvoti formalius pretekstus, kad pateisintų tokius veiksmus vietinei ir tarptautinei opinijai. Tas Rusijos imperinės valdžios parengtas planas istoriografijoje dažnai yra klaidingai vadinamas M. Muravjovo vykdoma politika ir visas dėmesys yra fokusuojamas į vieno asmens veiksmus. Iškart norėčiau pasakyti, jog šiame krašte vykdoma politika buvo ne vieno žmogaus, šiuo atveju Muravjovo, o bendra imperinės politikos tąsa.

Vilniuje vizitietės įsikūrė nuo 1694 metų ant Subačiaus kalnelio. Vizitiečių vienuolynas buvo išskirtinis. Jos palaikė gerus santykius ne tik su Rusijos imperijos valdžios elitu, bet ir su Prancūzijoje esančiomis vizitietėmis. Mat Didžiosios Prancūzijos revoliucijos metu šiame vienuolyne gyveno prancūzų vienuolės². Dauguma Vilniaus vizitiečių galėjo pasigirti

¹ „Wizytki polskie w Wersalu“, in: *Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Rok 1867*, Paryž, 1868, p. XL–LXVII; X. Władysław Sarna, *Wizytki Wileńskie*, Przemyśl, 1905; *Vospominanija P.A. Čerevina, 1863–1865*, Kostroma, 1920, p. 60–64; Małgorzata Maria Wójcik, *Dzieje wizytek jasielskich: Wilno, Wersal, Jasło, Jasło*, 2002.

² „Wizytki polskie w Wersalu...“, p. XLI.

savo aristokratiška kilme, kitaip sakant, į šį vienuolyną stojo tik kilmingųjų luomo atstovės. Dėl to vienuolynas puikiai laikėsi finansiškai, dažnai sulaukdamas didelių piniginių aukų. Kitas šio vienuolyno bruožas – vienuolės auklėjo kilmingų šeimų mergaites, tad atrodė, jog jų veikla niekam neturėjo sukelti jokių įtarimų. Iki pat 1843 m. vienuolės savo pensione kasmet auklėdavo apie 40 mergaičių³. Kai kiti Vilniaus moterų vienuolynai buvo uždarinėjami, apie vizitietes valdžia šnekėjo mažiausiai, t.y. jokių kaltinimų nereikšdavo. Tačiau netrukus padėtis ėmė keistis.

„Vizitacijos“ arba kratos. Pirmąją kartą 1863 m. rugpjūčio 2 d. vizitiečių vienuolyne atliko Vilniaus policmeisteris, jo pavaduotojas žandarų kapitonas; dalyvavo ir Vilniaus dekanas Antanas Nemėkša⁴. Po kratos Vilniaus gubernatorius Stepanas Paniutinas Muravjovui rašė: „Jums įsakius... buvo labai skrupulingai apžiūrėtas (iškrėstas. – V.J.) Vilniaus vizitiečių vienuolynas, taip pat šalia esantys kunigų kambariai, tačiau nieko įtartino nerasta“⁵. Tuometinis generalgubernatoriaus kanceliarijos valdininkas P. Čerevinas teigė, jog Muravjovas ieškojo patogios progos arba priežasties, kuria remiantis būtų galima uždaryti šį vienuolyną⁶.

1864 metų pabaigoje M. Muravjovas žodžiu antrą kartą įsakė Vilniaus gubernatoriui S. Paniutinui patikrinti vizitiečių vienuolyną. Lapkričio 14 d. į vienuolyną atvyksta valdininkas atskiriems pavedimams prie generalgubernatoriaus Aleksejus Storoženka, Vilniaus dekanas prelatas Antanas Nemėkša ir oficialas prelatas Petras Žilinskis, gubernatoriaus kanceliarijos vedėjas pavaduotojas Morencas, policmeisterio pavaduotojas rotmistras Kalesnikovas⁷. Vienuolyne tuo metu buvo 30 vienuolių ir 4 novicijos. Dar dvi vienuoles iš basųjų karmeličių vienuolyno čia buvo atsiuntusi vyskupijos valdžia paauklėti. Vilniaus vyskupijos paliepimu dvi vienuolės vizitietės griežtesnės tvarkos palaikymui buvo paskirtos į basųjų karmeličių

³ Rūta Janonienė, „Vilniaus buvęs vizitiečių vienuolynas ir Švč. Jėzaus širdies bažnyčia“, in: *Lietuvos vienuolynai*, sudarė R. Janonienė, D. Klajumienė, Vilnius, 1998, p. 420.

⁴ 1863 m. rugpjūčio 5 d. Vilniaus gubernatoriaus pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. PS 1863, b. 1225, l. 1.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Vospominanija P.A. Čerevina, 1863–1865*, p. 61.

⁷ 1864 m. lapkričio 14 d. vizitiečių vienuolyno patikrinimo aktas, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 11–12.

vienuolyną. Patikrinus dokumentus paaiškėjo, jog visos vienuolės turėjo vidaus reikalų ministro leidimus būti vienuolėmis. Visos seserys tarnaitės turėjo pasus, tačiau nė viena iš aštuonių neturėjo nei vyskupijos valdytojo, nei vidaus reikalų ministro raštiško leidimo gyventi vienuolyne.

Taigi vadinamoji vizitacija jokių svarių įkalčių gubernijos valdžiai nesuteikė. Tačiau norint pasiekti tikslą priežastį surasti nesunku: M. Muravjovas prikibo prie seserų tarnaičių nelegalaus gyvenimo vienuolyne ir įsakė jas paauklėti – išsiųsti į gimtąsias vietas. Vienuolyno vyresnioji Virginija Konstancija Timanaitė nuolankiai prašė Muravjovą – „ištikimų ir ramių piliečių Jūsų Šviesybė niekada nebus“. Matyt, naujam imperinės valdžios krašto viršininkui didelę įtaką darė Vilniaus gubernatorius. Daugumą siūlymų Vilniaus generalgubernatoriui pateikdavo būtent Vilniaus gubernijos valdytojas S. Paniutinas. Tie pasiūlymai dažniausiai atitikdavo M. Muravjovo nuostatas. Tai matyti iš Paniutino rašto Muravjovui po vienuolyno kratos: „Vienuolynas yra uždaras ir jokia valdžios kontrolė nėra įmanoma. Negalime teigti, jog šio vienuolyno vienuolės būtų dalyvavusios paskutiniuose įvykiuose, bet vienuolyno įtaka yra pavojinga, nes vienuolės, auklėdamos mergaites, pasėja daug didesnę įtaką, negu yra manoma. Todėl siūlau vienuolyną uždaryti, o vienuolėms arba leisti išvažiuoti, arba jas išskirstyti po kitus vyskupijos vienuolynus. Novicijas ir tarnaites išsiųsti atgal į jų gimtąsias vietas“⁸.

Nauji kaltinimai. 1865 m. pradžioje Paniutinas randa dar vieną kaltinimą vienuolėms. Vienuolyne buvo parlatoriumas, skirtas pokalbiams su atvykusiais į vienuolyną pašaliečiais. Gubernatorius čia ir įžvelgė pavojų. Mat į vienuolyną atvykdavo aukštuomenės atstovių pasikalbėti su vienuolėmis. Toks jų bendravimas gubernatoriui pasirodė įtartinas: „juk jos gali perduoti laiškus ir žinias iš užsienio“⁹. Gubernatorius pasiūlė visiškai uždrausti pasauliečių lankymąsi vienuolyne. Muravjovas pritarė. Ypatingais atvejais leidimą galėjo išduoti tik pats gubernatorius. Taigi apribojimų vis daugėjo. Tiek vienuolės, tiek valdžia suvokė, kad vienuolyno uždarymo ilgai neteks laukti.

⁸ 1864 m. lapkričio 20 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 9.

⁹ 1865 m. vasario 22 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 17.

Išsigelbėjimas. Kaip teigia kunigas Vladislovas Sarna, išeitį surado pačios vienuolės vizitietės, o tiksliau vienuolijos vyresnioji, kuri parašė laišką prancūzų vienuolėms apie gresiantį vienuolyno uždarymą¹⁰. Ši žinia pasiekė ir Paryžiuje esantį nuncijų; jis kreipėsi į Rusijos imperijos pasiuntinį Andrejų fon Budbergą, prašydamas leisti Vilniaus vizitietėms išvykti į Prancūziją, o Reimso vizitietėių vyresnioji pažadėjo jas priimti. Nuncijus skubino pasiuntinį, nes puikiai suprato, kad uždelsus vienuolės gali būti išskirstytos po kitus vienuolynus. Budbergas taip skubėjo, kad užsienio reikalų ministruui pasiuntė ne laišką, o telegramą. Ministras telegramą perdavė carui Aleksandrui II.

Caras neprieštaravo tokiai įvykių eigai. Vidaus reikalų ministras Piotras Valujevas, sužinojęs apie tokį nuncijaus prašymą, buvo labai nepatenkintas M. Muravjovo saviveikla. Mat jis nieko nežinojo apie generalgubernatoriaus ketinimus uždaryti šį vienuolyną, nes Muravjovo išsiųstame vidaus reikalų ministruui uždaromų vienuolynų sąrašė vizitietėių nebuvo. Vidaus reikalų ministras užklausė Muravjovą: „ar iš nuncijaus gautos žinios apie vienuolyno uždarymą yra tikros?“¹¹ Ir nelaukdamas Muravjovo atsakymo iš karto pritarė nuncijaus prašymui. Vilniaus generalgubernatoriui neliko pasirinkimo. Be to, jis turėjo atsakyti ministruui ne įprastu būdu – raštu, o telegrama. Taigi Muravjovas telegrama pranešė: „Pagal Prancūzijos vyskupų prašymus ir nuncijaus tarpininkavimą vizitietės bus išsiųstos į Reimsą“¹². Jau vėliau pasiųstame rašte vidaus reikalų ministruui Šiaurės vakarų krašto generlgubernatorius mėgino pateisinti savo poelgius.

Taigi 1865 m. vasario 24 d., gavęs nepatenkinto ministro raštą, Muravjovas įsako Vilniaus gubernatoriui vykti į vienuolyną ir pranešti vienuolėms, kad jos išsiunčiamos į Prancūziją. Gubernatorius į vienuolyną vyksta kartu su prelatais A. Nemėkša ir P. Žilinskiu. Vienuolėms pranešama, kad jos turi išvykti į Prancūziją kitą sekmadienį, t.y. kovo 7 dieną. Beje, gubernatorius priekaištuoja vienuolyno vyresniajai ir seseriai Marijai Balinskaitei dėl jų slapto susirašinėjimo su prancūzų vienuolėmis, esą jos

¹⁰ X. Władysław Sarna, *Wizytki Wileńskie...*, p. 24.

¹¹ 1865 vasario 24 d. vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b. 1456, l. 20.

¹² 1865 m. Muravjovo telegrama vidaus reikalų ministruui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 37.

apšmeižusios Rusijos imperijos valdžią, tad turėtų būti nubaustos, bet „geraširdiška“ valdžia nutarusi jų nebausti.

Visos vienuolės vizitietės (41 sesuo ir 1 tarnaitė), taip pat kunigas Tomas Liubovickis kovo 3 d. pasirašė įsipareigojimą, kad, išvykę į Prancūziją, nebegalės grįžti į Rusijos imperiją. Tik 3 vienuolės vizitietės į užsienį vykti atsisakė: Marija Liubomirskaitė (Julija, 28 m.) ir Konstancija Kvintaitė (kitur: Scholastika Kvintova, 78 m.) išvyko pas gimines, o Marija Sulistrovskaitė buvo nuvežta į Šv. Jokūbo ligoninės psichinių ligų skyrių¹³. Į Prancūziją kartu su vizitietėmis pareiškė norą išvykti 4 Vilniaus basųjų karmeličių vienuolės: Konstancija Eimontaitė, Teresė Grusciūtė, Mauricija Bobnovskaitė ir Cecilija Esmanaitė. Pagal pataisytą sąrašą į Prancūziją išvyko 45 seserys, 1 tarnaitė ir 1 kunigas.

Kelionė. Vilniaus gubernijos valdžia vienuolių išvežimui iš anksto pasirėngė. Vilniaus policmeisteris žandarų majoras Ivanickis kreipėsi į Vilniaus viešbučių savininkus ir įsakė kovo 5 d. 4 val. prie vizitiečių vienuolyno atsiųsti 12 keturviečių kariatų¹⁴. Į stotį jos buvo vežamos nuošaliomis gatvėmis, mat valdžia bijojo sukelti mieste šurmulį. Paskui kariatas vyko būrys policininkų, keli žandarai ir raiti kazokai, geležinkelio stotį apsupę saugojo kareiviai, vadovaujami Vilniaus gubernatoriaus¹⁵. Vienas artimiausių ir patikimiausių M. Muravjovo valdininkų Aleksandras Mosolovas, kuris taip pat atlydėjo vienuoles nuo vienuolyno iki stoties, savo atsiminimuose rašė: „nors, žiūrint valstybiškai, krašte būtina silpninti katalikybę ir galima pateisinti šitų atsiskyrėlių pašalinimą, bet to neužteko ir žūtbūt stengtasi jas pavaizduoti sukilimo vadovėmis“¹⁶.

Iš Vilniaus į Eitkūnus per Kauną vienuolės su palyda (lydėjo žandarų kapitonas Kazanskis ir prelatas Antanas Nemėkša) išvyko 6 val. 10 min.

Traukiniui artėjant prie Kauno, sugedo vagono riedmenys, todėl vienuolės buvo perkeltos į kitą vagoną. Kaune joms lydintieji asmenys nupirko arbatos, kavos su citrina ir grietinėlę, bandelių.

Atvykus į Eitkūnus, vienuolių niekas nepasitiko, net nebuvo kam pa-

¹³ 1865 m. kovo 4 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus policmeisteriui, LVIA, f. 421, ap. 1, b. 2245, l. 1.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ „Wizytka polskie w...“, p. LI.

¹⁶ A. Mosolov, *Vilenskije očerki 1863–1865 gg.* (Myravjovskoe vremia), СПб., 1898, p. 211.

dėti iškelti iš vagonų jų asmeninius daiktus, jos atrodė prislėgtos. Tada prelatas A. Nemėkša paprašė stoties viršininką pagalbos daiktams pernešti. Stotyje joms reikėjo laukti gerą pusdienį kito traukinio. Į Berlyną traukinys turėjo išvykti tik 23 val. Pasak vienuolių vyresniosios, seserys buvo labai išvargusios, nemiegojusios keturias naktis¹⁷. Jos susėdo ant grindų ir, laukdamos traukinio, ėmė melstis. Lydintis žandarų kapitonas jas du kartus pavalgydino arbata, kava ir lengvais užkandžiais, nes vienuolės tuo metu pasninkavo.

M. Muravjovas buvo įsakęs kanceliarijos vedėjui išskirti 2517 sidabro rublių 41 vienuolės kelionės išlaidoms padengti. Vilniaus gubernatorius įsakė Vilniaus policmeisteriui, kad kiekvienai vienuolei būtų įteikta po 50 sidabro rublių¹⁸, tačiau veikiausiai policmeisteris pinigus įteikė ne vienuolėms, o žandarui. Už kelionę savais pinigais mokėjo vienuolių dvasios tėvas. Iki Eitkūnų vienuolės vyko antros klasės vagonu, bilietas kainavo 4 sidabro rublius. Žandarų kapitonas ir Vilniaus vienuolynų vizitatorius važiavo pirmos klasės vagonu ir jų bilietas kainavo trečdaliu brangiau. Visas kelionės išlaidas iki Eitkūnų apmokėjo žandarų kapitonas. Nors M. Muravjovas savo įsakyme buvo parašęs pinigus skirti tik 41 vienuolei, tačiau žandarų kapitonas bilietus iki Eitkūnų nupirko 47 žmonėms. Kitus bilietams iš Eitkūnų iki Paryžiaus skirtus 2050 sidabro rublių žandaras perdavė dalimis vyresniajai Virginijai Timanaitei. Čia vienuolių laukė dar vienas smūgis: pasirodė, kad už visus bilietus reikėjo sumokėti 2500 sidabro rublių. Išgirdusios tokią sumą, kai kurios vienuolės pradėjo verkti. Lydinčio žandaro širdį sugraudino vienuolių ašaros ir jis paprašė stotyje budėjusį žandarų kapitoną rasti galimybę sumažinti bilietų kainą. Žandaro pastangos nenuėjo veltui: bilietų kaina sumažėjo 800 rublių. Vienuolės galėjo susimokėti ne tik už bilietus, bet ir už bagažą.

Kelionei iki Paryžiaus pinigų vis tiek pristigo, nes Berlyne reikėjo laukti kito traukinio ir tik kelių geradarių dėka jos čia gavo nakvynę.

Nepaisant įvairių kliuvinių, tiek žandarų kapitonas Kazanskis, tiek vienuolių vyresnioji labai šiltai atsiliepė vienas apie kitą. Kazanskis savo ataskaitoje rašė: „Atsisveikindamos vienuolės su ašaromis akyse dėkojo

¹⁷ X. Władysław Sarna, *Wizytki Wileńskie...*, p. 29.

¹⁸ 1865 m. kovo 4 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus policmeisteriui, LVIA, f. 421, ap.1, b. 2245, l. 1.

prelatui Nemėkšai ir man už rūpinimąsi lydint jas iki Eitkūnų, liūdėjo, kad joms toliau reikės vykti vienoms., taip pat visų vizitiečių ir karmeličių vardu mums padėkojo ir jų vyresnioji Timanaitė¹⁹. Vienuolių vyresnioji savo atsiminimuose apie žandarų kapitoną įrašė: „Žandarų pulkininkas labai malonus, geras ir užjaučiantis...“²⁰ Beje, prieš išvykstant joms iš Eitkūnų A. Nemėkša ir žandaras norėjo pasinaudoti vienuolių dėkingumu ir paprašė parašyti Šiaurės vakarų krašto viršininkui M. Muravjovui padėkos raštą. Nors šio pageidavimo vienuolės neįvykdė, tačiau žandaras pats perdavė M. Muravjovui žodinę vienuolių padėką.

Atrodo, kad tas pats žandaras Kazanskis, grįžęs į Vilnių, aprašė vizitiečių kelionę iki sienos arba apie tai papasakojo nežinomam valdininkui. Autorius apie vizitiečių išsivymą į Prancūziją rašė: „Negalima nesidžiaugti, kad jos pagaliau nedarys šiam kraštui savo įtakos ir moralinio poveikio. Dvasiškai džiaugiamės dar ir dėl to, kad rusų tautai, kuriai lemta pagaliau šiame krašte atgimti, liko dar vienu slaptu priešu mažiau“²¹.

Prancūzija. Nors prancūzų vyskupai ir vienuolės buvo pažadėję priimti tremtines, tačiau net pusę metų jos neturėjo pastovios vietos, buvo išskirstytos po įvairius vienuolynus. Pagaliau prancūzų kunigas Paris padėjo nupirkti vizitietėms namą Versalyje²².

Ne visos vienuolės sugebėjo prisitaikyti naujoje aplinkoje. Prancūzijos valdžia vienuolyno nerėmė, o įsikūrimas naujajame pastate reikalavo daug pastangų ir energijos. Nemaža dalis seserų jau buvo sulaukusios garbaus amžiaus, o kita dalis nemokėjo prancūziškai.

Jau 1865 m. birželio pradžioje basųjų karmeličių vienuolė Mauricija Bobnovskaitė parašė tuometiniam Vilniaus generalgubernatoriui Konstantinui Kaufmanui prašymą leisti sugrįžti atgal į tėvynę²³. M. Bobnovskaitė nerado sau vietos. Iš Prancūzijos ji išvyko į Prūsijos Karalystės Gailestin-

¹⁹ 1864 m. žandarų kapitono Kazanskio ataskaita Šiaurės vakarų krašto viršininkui M. Muravjovui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 58.

²⁰ X. Władysław Sarna. *Wizytki Wileńskie...*, p. 29.

²¹ Zakritije Vilenskovo monastyria vizitok, in: *Vestnik zapadnoj Rossiji. Vilna, 1865, god tretij, tom II, P.415*

²² X. Władysław Sarna. *Wizytki Wileńskie...*, p. 34–35.

²³ 1865 m. birželio 4 d. prašymas generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b. 1456, l. 93–94.

gųjų seserų vienuolyną. Prieš tai ji pagyveno Krokuvoje. Vienuolė rašė, kad prašymą išvykti iš Vilniaus ji pasirašiusi kitų seserų įkalbėta, o dabar norėtų grįžti į Vilnių ir gyventi kartu su savo seserimis Šv. Kotrynos vienuolyne. Tačiau atsakymo vienuolė nesulaukė. Vėliau rašė dar kartą, ir tas prašymas liko be atsako.

Prūsijoje M. Bobnovskaitė išbandė paskutinę viltį – kreipėsi į patį carą. Čia ji išdėstė tokį argumentą: uždarius vienuolyną Vilniuje, ji palydėjusi savo vienuolyno seseris į Prancūziją, tikėdamasi sugrįžti atgal į Vilnių, tačiau konsulas Paryžiuje atsisakė išduoti pasą²⁴. Atrodo, kad caras ir vidaus reikalų ministras nebūtų prieštaravę vienuolės norams, tačiau trukdė Vilniaus generalgubernatorius K. Kaufmanas.

Kitos vizitietės kūrėsi naujojoje vietoje Versalyje (Boulevard de la Reine, 127). Jau po metų jos įsteigė mergaičių pensionatą, kur galėjo mokytis ir prancūzės, ir lenkės. Tikėtasi, kad pensionate panorės apsigyventi lenkų išėivių dukterys. Tačiau išėiviai neskubėjo siųsti savo dukrelių į naują mokyklos ir katalikiškos globos įstaigą: „...apgailėstaudamos pranešame, kad penkias vietas, skirtas lenkaitėms, užėmė žymių šeimų Versalyje gyvenančių prancūzų dukterys“²⁵, – rašė vienas lenkų emigrantų žurnalų Prancūzijoje. Vienuolės dėstė pagal klasikinę prancūzų mokyklos programą. Už mokslą ir pensionatą reikėdavo mokėti tam tikrą mokesį, tačiau surinktų lėšų neužtekdavo. Tad vienuolės buvo priverstos imtis ir labdaringos veiklos. Vienuolyno išlaikymui lėšų nuolat trūkdavo.

Prancūzijoje vizitietės išgyveno iki 1901 metų, kai, pasikeitus Prancūzijos valdžios politikai, jos buvo priverstos išvykti į Ciekolino miestelį Galicijoje. Vėliau geradariai čia joms pastatė vienuolyną, kuris veikia iki šiolei.

Turtas. Be jokios abejonės, vienuolių turtas buvo gan svarbus veiksnys uždarant vienuolyną. Vizitietėms išvykus, jau kitą dieną Vilniaus gubernatorius įsakė visą jų nekilnojamąjį turtą – namus, vienuolyno pastatą ir žemes – perimti policijos žinion²⁶.

²⁴ 1865 m. lapkričio 24 d. Rusijos imperijos vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 107–108.

²⁵ „Wizitki polskie w Wersalu“, in: *Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Rok 1868*, Paryž, 1869, p. XIV.

²⁶ 1865 m. kovo 6 d. Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus policmeisteriui, LVIA, f. 421, ap. 1, b. 2245, l. 9.

M. Muravjovo idėjai plėsti stačiatikių įtaką turėjo patarnauti buvęs vizitiečių vienuolyno pastatas. Muravjovas planavo čia įkurdinti stačiatikių vienuoles. Jam 1865 m. kovo 18 d. išvykus iš Vilniaus, šią idėją toliau plėtojo Vilniaus gubernatorius S. Paniutinas. Įsteigtajam Marijos Magdalenos stačiatikių vienuolynui atiteko ne tik pertvarkytas pastatas, bet ir šalia esantys sodai, taip pat namai Vokiečių g., Nr. 315, Žydų g., Nr. 241, Rasų g., Nr. 21, Sirotskaja g., Nr. 259/20, Raskaja g., Nr. 1306. Stačiatikių vienuolynui taip pat buvo paliktas Musės palivarkas (150 dešimtinių), už kurio nuomą per metus buvo gaunama 300 sidabro rublių. Netrukus generalgubernatoriaus pareigas einantis generolas leitenentas Aleksandras Potapovas įsakė pradėti perdirbti vienuolyno pastatą, kad tiktų stačiatikių religinėms tradicijoms²⁷. Į vienuolyną atvyko ortodoksų vienuolės iš įvairių Rusijos imperijos gubernijų, daugiausia iš Maskvos. 1867 m. pabaigoje vienuolynas buvo visiškai pertvarkytas (įrengtas ikonostasas ir atskiras altorius Šv. Marijai Magdalenai) ir naujai pašventintas²⁸. Prie vienuolyno veikė mokykla, kur galėjo mokytis našlaitės ir iš neturtingų šeimų kilusios mergaitės.

Kadangi kai kurių kongregacijų vienuoliai buvo aktyviai įsitraukę į 1863–1864 m. sukilimo įvykius, Vilniaus generalgubernatorius M. Muravjovas ir jo parankiniai po sukilimo numalšinimo, siekdami apsisaugoti, ėmėsi priemonių ir prieš kitas vienuolijas. Toliau pateikiame imperinių valdininkų suformuotus kaltinimus vizitietėms.

Šiaurės vakarų krašto valdytojų suformuluoti kaltinimai vizitiečių vienuolėms:

1. Dėl regulos uždarumo neįmanoma jokia valdžios kontrolė.
2. Vienuolės yra fanatikės, todėl politiškai pavojingos.
3. Vienuolės auklėja vietinių dvarininkų dukteris, įteigia joms neapykantą viskam, kas yra rusiška.
4. Taip išauklėtos aukštuomenės moterys turi didelę įtaką sukilimo eigai.
5. Vizitietės slapta bendrauja su įvairių sluoksnių moterimis.

²⁷ 1865 m. balandžio 14 d. raštas Vilniaus miesto dūmai, LVIA, f. 937, ap. 2, b. 300, l.1; LVIA, f. 421, ap. 1, b. 2245, l. 1.

²⁸ F. Dobrianskij, *Staraja i novaja Vilna*, Vilna, 1904, p. 135–136.

6. Slapta susirašinėja su Prancūzijos vyskupais ir vienuolėmis vizitietėmis.
7. Ši vienuolija palaiko krašte politinę religinę propagandą.

Išvados. 1. Vizitiečių vienuolyno uždarymas ir vienuolių ištrėmimas į Prancūziją – Rusijos imperinės valdžios politikos keršto ir apsidraudimo padarinys. 2. Naikindama katalikų vienuolynus imperinė valdžia siekė išplėsti stačiatikių įtaką.

PRIEDAS

Šis vienuolių sąrašas ir jų požymių aprašas sudarytas joms išvykstant į Prancūziją. Išvykdamos jos gavo pasus, tačiau pasuose tuo metu nuotraukų dar nebūdavo. Tad požymių aprašas suteikdavo valdininkams papildomą galimybę atpažinti paso savininką.

Dauguma vienuolių buvo vidutinio amžiaus (30–45 metų). Tik dvi vienuolės – Marija Liudvika Geilandaitė ir Ona Jelizaveta Galeraitė – buvo vyresnės kaip 70 metų, o penkios vienuolės – per 60 metų. Jauniausios vienuolės Marija Jadvyga Chruscickaitė (Chruscickaja), Marija Aleksandra Obirnaitė (O’Birn) ir Marija Talda Rikaitė (Ryk, kitur – Rikovna) buvo tik 26 metų, o viena – Stefanija Komaraitė – 19 metų. Vizitietės pagal amžių atrodė visiškai brandžios ir galinčios vykdyti savo vienuolišką misiją.

Описание приметъ*

монахинь Виленскихъ женскихъ монастырей орденовъ Визитокъ и Кармелитокъ, равно ихъ духовника и служанокъ отпраивившихся безвозвратно за границу²⁹.

Монахини ордена Визитокъ:

1., Настоятельница Виргинія Констанція Тымань, летъ отъ роду 45, росту малаго, носъ обыкновенный, ротъ малый, глаза черные, лице³⁰ круглое, брови черные, особыхъ приметъ не имеетъ³¹.

2., Марія Людовика Гейландъ, летъ отъ роду 73, росту средняго, носъ обыкновенный, ротъ широкій, глаза светлоглубые, лице круглое, волосы седые, брови светлые, особыхъ приметъ не имеетъ.

* Šis tekstas skelbiamas laikantis orfografijos taisyklių: ikireforminę rusų kalbos abėcėlę sudarė 35 raidės, po reformos – 33. Vietoj raidės «ять» (ѣ) rašoma raidė „е“, ji buvo vartojama tik senuose rusų kalbos žodžiuose, veiksmažodžiu ir įvardžių galūnėse, kai kuriuose pavadinimuose.

²⁹ LVIA, f. 378, ap. BS 1864, b.1456, l. 70 –71.

³⁰ Šis žodis parašytas klaidingai, turėtų būti лицо, tik dviejose skelbiamo teksto vietose šis žodis parašytas teisingai.

³¹ Žodis не имѣть rašomas skirtingai, vienur – kartu, kitur – atskirai.

3., Анна Елисавета Галлеръ, летъ отъ роду 70, росту средняго, носъ длинный, ротъ умеренный, глаза серые, лице продолговатое, волосы темные, брови темные, особыхъ приметъ не имеетъ.

4., Фекла³² Августина Грондская, летъ отъ роду 66, росту высокаго, носъ широкій, ротъ умеренный, глаза серые, лице продолговатое, волосы седые, брови темные, особыхъ приметъ не имеетъ.

5., Иоанна Екатерина Янковская, летъ отъ роду 65, росту средняго, носъ короткій, ротъ умеренный, глаза серые, лице продолговатое, волосы светлые, брови светлые, особыхъ приметъ не имеетъ.

6., Иоанна Франциска Гедройць, летъ отъ роду 62, росту средняго, носъ долгій, ротъ умеренный, глаза серые, лице круглое, волосы темные, брови темные, особыхъ приметъ не имеетъ.

7., Марія Юлія Ковальска, летъ отъ роду 67, росту средняго, носъ короткій, ротъ умеренный, глаза темносерые, лице круглое, волосы и брови темные, особыхъ приметъ не имеетъ.

8., Иозефа Маргарита Цвецинская, летъ отъ роду 52, росту малаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице круглое, волосы темнорусые, брови светлые, особия приметы: знакъ родимый на лице и при левомъ глазе.

9., Марія Ксавера Малаховская, летъ отъ роду 57, росту малаго, носъ широкій, ротъ широкій, глаза голубые, лице круглое, волосы седые, брови седые, особия приметы: горбатая.

10., Марія Салеза Чапская, летъ отъ роду 47, росту высокаго, носъ орлиный, ротъ широкій, глаза голубые, лице продолговатое, волосы седые, брови светлые, особия приметы: родимый знакъ на веке.

11., Елисавета Михалина Крузе, летъ отъ роду 48, росту малаго, носъ умеренный, ротъ³³ малый, глаза серые, лице круглое, волосы темнорусые, брови темнорусые, особия приметы: знакъ родимый подъ носомъ.

12., Марія Казимира Балинская, летъ отъ роду 40, росту высокаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза черные, лице продолговатое, волосы и брови черные, особыхъ приметъ не имеетъ.

13., Марія Софія Булгакъ, летъ отъ роду 30, росту высокаго, носъ

³² Vietoj raidės „Ө“, kuri dar vadinama „fita“ ir buvo vartojama tik graikiškos kilmės žodžiuose (pagal lotynišką transkripciją – „th“) rašoma raidė „Ф“.

³³ Tekste vietoj žodžio ротъ, parašytas žodis ростъ.

длинный, глаза черные, лице продолговатое, волосы черные, брови черные, особых примет не имеет.

14., Иозефа Казимира Менницкая, летъ отъ роду 28, росту малаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице круглое, волосы темные, брови темные, особия приметы: горбатая.

15., Марія Ядвига Хрусцицкая, летъ отъ роду 26, росту средняго, носъ большой, ротъ широкой, глаза голубые, лице круглое, волосы светлые, брови светлые, особых примет не имеет.

16., Иоанна Марта Петкевичъ, летъ 36, росту високаго, носъ большой, ротъ широкой, глаза светло-голубые, лице продолговатое, волосы темнорусые, брови тоже, особых примет не имеет.

17., Терезія Елена Фіорентини, летъ отъ роду 35, росту средняго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице круглое, волосы темные, брови темные, особых примет не имеет. [I.70]

18., Марія Сузана Володзько, урожденная Чапская, летъ отъ роду 66, росту малаго, носъ орлиный, ротъ малый, глаза темные, лице круглое, волосы седые, брови темные, особых примет не имеет.

19., Марія Филомена Коссаковская, летъ отъ роду 57, росту очень високаго, носъ большой и длинный, ротъ широкой, глаза голубые, лице продолговатое, волосы светло-русые, брови светлые, особия приметы: лице красное и родимый знак на виске.

20., Марія Паулина Данилевичъ, летъ отъ роду 37, росту средняго, носъ долгий, глаза серые, лице продолговатое и смуглое, волосы светло-русые, брови светлые, особия приметы: родимый знак на веке.

21., Софія Станислава Загорская, летъ отъ роду 30, росту малаго, носъ длинный, ротъ широкой, глаза серые, лице смуглое и продолговатое, волосы темно-русые, брови темные, особых примет не имеет.

22., Бригида Пржевлочкая, летъ отъ роду 38, росту малаго, носъ малый, ротъ умеренный, глаза серые, лице круглое, волосы и брови темнорусые; особия приметы, лице рябое.

23., Анна Юлія Кацюевичъ, летъ отъ роду 34, ростъ высокій, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице кругловатое, волосы черные, брови темные; особия приметы, знак родимый на подбородке.

24., Розалія Терезія Горновская, летъ отъ роду 40, росту високаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице бледное, продолговатое, волосы и брови светлые; особых примет не имеет.

25., Иоанна Олимпія Шпицнагель, урожденная Искржицка, летъ отъ роду 43, росту средняго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице круглое, волосы темнорусые, брови тоже; особыхъ приметь неимееть.

26., Анна Магдалена Лазаревичъ, урожденна Крыдель, летъ отъ роду 37, росту малаго, носъ малый, ротъ малый, глаза черные, лице круглое, волосы темнорусые, брови тоже; особыхъ приметь неимееть.

27., Марія Александра О'Быръ, летъ отъ роду 26, росту малаго, носъ широкій, ротъ широкій, глаза серые, лице круглое, волосы русые, брови светлые; особыхъ приметь неимееть.

28., Марія Станислава Ельская, летъ отъ роду 33, росту средняго, носъ большой, ротъ умеренный, глаза темносерые, лице кругловатое, волосы темнорусые, брови темные; особия приметы: волосы на бороде.

29., Марцелла Гертруда Готовская, летъ отъ роду 42, ростъ средній, носъ обыкновенный, ротъ малый, глаза серые, лице кругловатое, волосы русые, брови светлые; особыхъ приметь неимееть.

30., Иозефа Франциска Графтію, летъ отъ роду 28, росту средняго, носъ большой, ротъ широкій, глаза темносерые, лице продолговатое, волосы черные; особыхъ приметь неимееть.

31., Марія Антонина Завадская, летъ отъ роду 34, росту высокаго, носъ большой, глаза голубые, лице продолговатое, волосы темные, брови тоже; особия приметы: знакъ родимый на лице.

32., Иозефа Ксавера Петровичъ, летъ отъ роду 27, росту высокаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице продолговатое, волосы темнорусые, брови тоже; особия приметы: родимый знакъ на лице.

33., Марія Агнешка Римкевичевна, летъ отъ роду 44, росту высокаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице круглое, волосы седые, брови темнорусые; особия приметы: родимый знакъ на бороде и челе.

34., Алоизія Александра Краузе, летъ отъ роду 40, росту малаго, носъ длинный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице продолговатое, волосы седые, брови темные; особыхъ приметь неимееть.

35., Антонина Екатерина Ходасевичъ, летъ отъ роду 37, росту высокаго, носъ длинный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице продолговатое, волосы светлорусые, брови светлые; особия приметы: родимый знакъ на бороде и на носу.

36., Евгения Салезия Флорентини, летъ отъ роду 37, росту средняго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице круглое, волосы черные, брови темные; особья приметы: родимый знакъ на лице. [1.70 v]

37., Марія Талда Рыкъ, летъ отъ роду 26, росту средняго, носъ длинный, орлиный, ротъ умеренный, глаза голубые, лице продолговатое, волосы темнорусые, брови тоже; особыхъ приметъ неимеетъ.

38., Юзефа Агата Туджинова, летъ отъ роду 30, росту средняго, носъ обыкновенный, ротъ широкий, глаза черные, лице кругловатое, волосы черные, брови тоже; особыхъ приметъ неимеетъ.

39., Анастасія Габріелла Штокъ, летъ отъ роду 48, росту средняго, носъ длинный, ротъ широкий, глаза серые, лице продолговатое, волосы седые, брови темнорусые; особья приметы: родимый знакъ между бровями.

40., Марія Викторія Ширвинская, летъ отъ роду 50, росту средняго, носъ малый, ротъ умеренный, глаза черные, лице продолговатое, волосы седые, брови черные; особья приметы: лице рябое.

41., Петроннеля Терезія Адамовичъ, летъ отъ роду 35, росту высокаго, носъ обыкновенный, ротъ умеренный, глаза серые, лице продолговатое, волосы темнорусые, брови тоже; особыхъ приметъ неимеетъ.

42., Служанка дворянка Стефанія Комаръ, летъ отъ роду 19, росту высокаго, носъ длинный, ротъ широкий, глаза серые, лице продолговатое, волосы темнорусые, брови тоже; особыхъ приметъ неимеетъ.

43., Ксендзь духовникъ монастыря Визитокъ Фома Любовицкій, летъ 35, росту средняго, глаза серые, носъ ротъ обыкновенные, лице круглое, подбородокъ островатый, волосы на голове и бровяхъ светлорусые, особья приметы: на лице семь малыхъ бородавокъ, именно на лбу две, на левой щеке две, на веке праваго глаза одна, на верхней губе одна и на правой щеке одна.

Монахини ордена Кармелитокъ:

1., Констанція Юсифовна Эймонтъ, летъ 38, глаза черные, волосы на голове и на вискахъ черные, носъ умеренный, лице продолговатое, подбородокъ продолговатый; особыхъ приметъ не имеетъ.

2., Тереза Францовна Грусь, летъ 28, глаза серые, волосы на голове и

вискахъ светлорусые, носъ, ротъ умеренные, лице чистое, подбородокъ круглый; особыхъ приметь не имеетъ.

3., Мавриція Николаевна Бобновская, летъ 40, глаза голубые, волосы на голове и вискахъ светло-русые, носъ умеренный, лице чистое круглое, подбородокъ круглый, особыхъ приметь не имеетъ.

4., Цецилія Михайловна Есьманъ, летъ 45, глаза голубые, волосы на голове и вискахъ светлорусые, носъ продолговатый, лице чистое круглое, подбородокъ круглый, особыхъ приметь не имеетъ. [I.71]

Išsiunčiamų į užsienį Vilniaus moterų vienuolynų – vizitiečių ir karmeličių, taip pat jų dvasios tėvo ir tarnaitės požymių aprašas

Vizitiečių ordino vienuolės

1. Vyresnioji Virginija Konstancija Timanaitė (Tyman), 45 m., mažo ūgio, nosis įprasta, burna maža, akys juodos, veidas apvalus, antakiai juodi, ypatingų požymių neturi.
2. Marija Liudvika Geilandaitė (Geiland), 73 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna plati, akys šviesiai mėlynos, veidas apvalus, plaukai žili, antakiai šviesūs, ypatingų požymių neturi.
3. Ona Jelizaveta Galeraitė (Galler), 70 m., vidutinio ūgio, nosis ilga, burna vidutinė, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
4. Teklė Augustina Grondskaitė (Grondskaja), 66 m., aukšto ūgio, nosis plati, burna nedidelė, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai žili, antakiai juodi, ypatingų požymių neturi.
5. Joana Kotryna Jankauskaitė (Jankovskaja), 65 m., vidutinio ūgio, nosis trumpa, burna vidutinė, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai šviesūs, ypatingų požymių neturi.
6. Joana Pranciška Giedraitytė (Giedrojč), 62 m., vidutinio ūgio, nosis ilga, burna vidutinė, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
7. Marija Julija Kovalskaitė (Kovalska), 67 m., vidutinio ūgio, nosis trumpa, burna vidutinė, akys tamsiai pilkos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
8. Juzefa Margarita Cvecinskaitė (Cvecinskaja), 52 m., mažo ūgio, no-

sis paprasta, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas apvalus, tamsiai rusvi plaukai, antakiai šviesūs, ypatingi požymiai: veide ir šalia kairiosios akies apgamas.

9. Marija Ksavera Malakauskaitė (Malachovskaja), 57 m., mažo ūgio, nosis plati, burna plati, akys mėlynos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai žili, ypatingi požymiai: kuprota.
10. Marija Saleza Čapskaitė (Čapskaja), 47 m., aukšto ūgio, erelio nosis, burna plati, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai žili, antakiai šviesūs, ypatingi požymiai: ant akies voko apgamas.
11. Jelizaveta Michalina Kruzaitė (Kruze), 48 m., mažo ūgio, nosis vidutinė, burna maža, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsiai rudi, ypatingi požymiai: apgamas nosies apačioje.
12. Marija Kazimiera Balinskaitė (Balinskaja), 40 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys juodos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai juodi, ypatingų požymių neturi.
13. Marija Sofija Bulgakaitė (Bulgak), 30 m., aukšto ūgio, nosis ilga, akys juodos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai juodi, ypatingų požymių neturi.
14. Juzefa Kazimiera Menickaitė (Menickaja), 28 m., mažo ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsūs, ypatingi požymiai: kuprota.
15. Marija Jadvyga Chruscickaitė (Chruscickaja), 26 m., vidutinio ūgio, nosis didelė, burna plati, akys mėlynos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai šviesūs, ypatingų požymių neturi.
16. Joana Marta Petkevičiūtė (Petkevič), 36 m., aukšto ūgio, nosis didelė, burna plati, akys melsvos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi, ypatingų požymių neturi.
17. Teresė Elena Fiorentinaitė (Fiorentini), 35 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
18. Marija Suzana Volodzko–Čapskaitė, 66 m., mažo ūgio, erelio nosis, maža burna, akys tamsios, veidas apvalus, plaukai žili, antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
19. Marija Filomena Kosakauskaitė (Kosakovskaja), 57 m., labai aukšto ūgio, nosis didelė ir ilga, burna plati, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai rusvi, antakiai šviesūs, ypatingi požymiai: veido oda raudona, smilkinyje apgamas.

20. Marija Paulina Danilevičiūtė (Danilevič), 37 m., vidutinio ūgio, nosis ilga, akys pilkos, veidas tamsaus gymio ir pailgas, plaukai šviesiai rusvi, antakiai šviesūs, ypatingi požymiai: ant akies voko apgamas.
21. Sofija Stanislava Zagorskaitė (Zagorskaja), 30 m., žemo ūgio, nosis ilga, burna plati, akys pilkos, veidas tamsaus gymio ir pailgas, plaukai tamsiai rusvi, antakiai tamsūs, ypatingų požymių neturi.
22. Brigita Prževlockaitė (Prževlockaja), 38 m., mažo ūgio, nosis maža, burna vidutinė, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi, ypatingi požymiai: veidas rauplėtas.
23. Ona Julija Kaciucevičiūtė (Kaciucevič), 34 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas apvalus, plaukai juodi, antakiai tamsūs, ypatingi požymiai: ant smakro apgamas.
24. Rozalija Teresė Garnauskaitė (Gornovskaja), 40 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas pailgas ir išblyškęs, plaukai ir antakiai šviesūs; ypatingų požymių neturi.
25. Joana Olimpija Špicnagel–Iskšickaitė, 43 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi; ypatingų požymių neturi.
26. Ana Magdalena Lazarevič–Kridelytė, 37 m., mažo ūgio, nosis maža, burna maža, akys juodos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi; ypatingų požymių neturi.
27. Marija Aleksandra Obirnaitė (O’Birn), 26 m., mažo ūgio, nosis plati, burna plati, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai rusvi, antakiai šviesūs; ypatingų požymių neturi.
28. Marija Stanislava Elskaitė (Elskaja), 33 m., vidutinio ūgio, nosis didelė, burna vidutinė, akys tamsiai pilkos, veidas apvalus, plaukai tamsiai rusvi, antakiai tamsūs, ypatingi požymiai: barzdos plaukai.
29. Marcelė Gertrūda Gatauskaitė (Gotovskaja), 42 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna maža, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai rusvi, antakiai šviesūs; ypatingų požymių neturi.
30. Juzefa Pranciška Graftaitė (Grafte, kitur Graftio), 28 m., vidutinio ūgio, nosis didelė, burna plati, akys tamsiai pilkos, veidas pailgas, plaukai juodi; ypatingų požymių neturi.
31. Marija Antanina Zavadskaitė (Zavadskaja), 34 m., didelio ūgio, nosis didelė, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsūs; ypatingi požymiai: ant veido apgamas

32. Juzefa Ksavera Petravičiūtė (Petrovič), 27 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi; ypatingi požymiai: ant veido apgamas
33. Marija Agnieška Rimkevičiūtė (Rimkevič, kitur – Rimkevičevna), 44 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai žili, antakiai tamsiai rusvi; ypatingi požymiai: ant kaktos ir barzdos apgamai.
34. Aloizija Aleksandra Krauzė, 40 m., mažo ūgio, nosis ilga, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai žili, antakiai tamsūs; ypatingų požymių neturi.
35. Antanina Kotryna Chodasevičiūtė (Chodasevič), 37 m., aukšto ūgio, nosis ilga, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai šviesiai rusvi, antakiai šviesūs; ypatingi požymiai: ant nosies ir barzdos apgamai.
36. Eugenija Salezija Fiorentinaitė (Fiorentini), 37 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas apvalus, plaukai juodi, antakiai tamsūs, ypatingi požymiai: ant veido apgamas.
37. Marija Talda Rikaitė (Ryk, kitur – Rikovna), 26 m., vidutinio ūgio, nosis erelio, ilga, burna vidutinė, akys mėlynos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi; ypatingų požymių neturi.
38. Juzefa Agota Tudžinaitė (Tudžinova), 30 m., vidutinio ūgio, nosis paprasta, burna plati, akys juodos, veidas apvalus, plaukai ir antakiai juodi; ypatingų požymių neturi.
39. Anastazija Gabrielė Štokaitė (Štok), 48 m., vidutinio ūgio, nosis ilga, burna plati, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai žili, antakiai tamsiai rusvi; ypatingi požymiai: tarp antakių apgamas.
40. Marija Viktorija Širvinskaitė (Širvinskaja), 50 m., vidutinio ūgio, nosis maža, burna vidutinė, akys juodos, veidas pailgas, plaukai žili, antakiai juodi, ypatingi požymiai: veidas šlakuotas (arba rauplėtas).
41. Petronėlė Teresė Adomavičiūtė (Adamovič), 35 m., aukšto ūgio, nosis paprasta, burna vidutinė, akys pilkos, veidas pailgas, plaukai ir antakiai tamsiai rusvi; ypatingų požymių neturi.
42. Stefanija Komaraitė (Komar), dvarininkė, tarnaitė, 19 m., aukšto ūgio, nosis ilga, burna plati, akys pilkos, veidas pailgas, antakiai ir plaukai tamsiai rusvi; ypatingų požymių neturi.
43. Tomas Liubovickis (Lubovickij), kunigas, vizitiečių vienuolyno

dvasios tėvas, 35 m., vidutinio ūgio, akys pilkos, nosis ir burna paprasta, veidas apvalus, smakras smailokas, plaukai ir antakiai šviesiai rusvi; ypatingi požymiai: ant veido septynios mažos karpos: ant kaktos dvi, ant kairiojo skruosto dvi, ant dešinėsios akies voko viena, ant viršutinės lūpos viena, ant dešiniojo skruosto viena.

Karmeličių ordino vienuolės

1. Konstancija Eimontaitė (Eimont), Juozapo, 38 m., akys juodos, plaukai ant galvos ir ant smilkinių juodi, nosis paprasta, veidas ir smakras pailgi; ypatingų požymių neturi.
2. Teresė Grusc, Pranciškaus, 28 m., akys pilkos, plaukai ant galvos ir ant smilkinių šviesiai rusvi, nosis paprasta, burna vidutinė, veidas skaistus, smakras apvalus; ypatingų požymių neturi.
3. Mauricija Bobnovskaitė (Bobnovskaja), Mikalojaus, 40 m., akys mėlynos, plaukai ant galvos ir ant smilkinių šviesiai rusvi, nosis vidutinė, veidas skaistus ir apvalus, smakras apvalus, ypatingų požymių neturi.
4. Cecilija Esmanaitė (Esman), Mykolo, 45 m., akys mėlynos, plaukai ant galvos ir ant smilkinių šviesiai rusvi, nosis ilgoka, veidas skaistus ir apvalus, smakras apvalus, ypatingų požymių neturi.

THE CLOSING OF THE VISITATION CONVENT IN VILNIUS

Vytautas Jogėla

Summary

The closing of the Visitation convent in Vilnius and the expulsion of the nuns to France have not been broadly explained or researched in Lithuanian historiography. The visitation nuns were distinguished by the fact that most of them had aristocratic roots.

The authorities of the Russian Empire considered the Catholic Church to be one of the most important organizers and supporters of the 1863 uprising. Thus, after the uprising was suppressed, it sought in various ways to break and limit the influence of the Catholic Church.

The program or project of the closing of the monasteries and convents in Vilnius was confirmed by the Minister of Internal Affairs of the Russian Empire and blessed by the czar.

News about the closing of the Visitation convent reached the nuncio in Paris, who addressed the envoy of the Russian Empire Andrei von Budberg with the request to allow the Visitation sisters of Vilnius to come to France. The head of the Visitation sisters in Rheims promised to accept them.

Forty-five nuns, one servant girl and one priest had to depart to France. All of them signed an obligation that on departing to France they would not return to the Russian Empire. Orthodox nuns moved into the facilities of the former Visitation nuns. The Russian imperial authorities passed over all the wealth of the former Visitation sisters to the Orthodox sisters. By abolishing Catholic convents and monasteries the Russian imperial authorities hoped to increase the influence of the Orthodox Church.

REGINA LAUKAITYTĖ

BAŽNYČIOS PADĖTIES IR NUOSAVYBĖS RESTITUCIJA LIETUVOJE PO 1990 M.*

Iš karto reikia pasakyti, kad Bažnyčios restitucija Lietuvoje yra sudėtingas ir iki šiol nebaigtas procesas, vargu ar jis apskritai kada nors bus baigtas. Restituciją sunkina politinė ir ekonominė padėtis šalyje. Pati Bažnyčia po sovietmečio sunkokai rado kalbą su demokratinius rinkimus laimėjusiais kairiosios pakraipos politikais, buvusiais Lietuvos Komunistų partijos (LKP) funkcionieriais. Tuo tarpu gerus dešiniųjų politikų ketinimus stabdo ekonominės bei finansinės galimybės.

Restitucija atkurtoje Lietuvos Respublikoje taikoma tik piliečiams ir Bažnyčioms, – kaip labiausiai nukentėjusiems nuo sovietų režimo. Ji apima ne visą nacionalizuotą, nusavintą turtą, o tik išlikusį, yra dalinė. Šiame straipsnyje apžvelgsime keletą klausimų: koks yra restitucijos objektas Lietuvoje, kokia įstatyminė bazė sukurta jai realizuoti ir kokie restitucijos proceso rezultatai. Sąvoka „Bažnyčia“ čia vartojama turint omenyje didžiausią Lietuvoje – Katalikų Bažnyčią. Kitų Bažnyčių padėtis ir nuosavybės restitucijos procesas vyksta lygiagrečiai su Katalikų, remiantis tais pačiais įstatymais, išskyrus straipsnyje aptariamus atvejus.

Kokia yra kitų šalyje gyvuojančių konfesijų teisinė padėtis? Jos diferencijuotos trimis pakopomis. Katalikų Bažnyčiai juridiniu statusu prilygsta dar aštuonios mažumų konfesijos, vadinamos tradicinėmis. Toks statusas joms suteiktas kaip tradicinėms, sudarančioms Lietuvos istorinio, dvasinio bei socialinio palikimo dalį**.

* Straipsnis parengtas Slovakijos Valstybės ir Bažnyčios santykių instituto projektui „Financing of Churches and religious societies in the 21st century“ 2009 m. kovo mėn.

** Mažumų konfesijos yra šios: graikų apeigų katalikų (unitų, 2001 m. surašymo duomenimis, jų buvo 364 žmonės), evangelikų liuteronų (19 637, arba 0,56 proc. visų gyventojų), evangelikų reformatų (7082, arba 0,2 proc.), stačiatikių (141 821, arba maždaug 4 proc.), sentikių (27 073, arba 0,78 prc.), judėjų (1272), musulmonų sunitų (2860) ir karaimų

Be tradicinių Bažnyčių, šiuo metu Lietuvoje įregistruota maždaug 160 vadinamųjų netradicinių religijų. Kai kurios jų gausesnės nei tradicinės, nors daugiausiai jungia 2–3 tūkst. narių. Pagal 1995 m. spalio 4 d. priimtą *Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymą* šios netradicinės religinės bendrijos gali būti valstybės pripažintos kaip Lietuvos istorinio, dvasinio ir socialinio palikimo dalis praėjus ne mažiau kaip 25 metams nuo pirminio jų įregistravimo Lietuvoje, įsitikinus, kad jų mokymas bei apeigos neprieštaruja įstatymams ir dorai, kad jas remia visuomenė. Toks pripažinimo procesas vyksta lėtai: per nepriklausomybės metus valstybės pripažintos tapo dvi ypač atkakliai to siekusios protestantiškos konfesijos: baptistai ir adventistai. Tiesa, naujasis – valstybės pripažintų Bažnyčių – statusas jų neprilygino minėtoms tradicinėms Bažnyčioms, nesuteikė teisių, kuriomis šios disponuoja*. Viena svarbiausių paskatų siekti valstybės pripažinimo – tai siekimas atsikratyti įtartino ar net pa-

* Tradicinės religijos turi tam tikrų privilegijų: gali registruoti santuokas, gauna nuolatinę paramą iš valstybės (ji padalijama pagal tikinčiųjų skaičių), turi teisę mokyti religijos valstybinėse mokyklose. Taip pat jos naudojasi mokesčių lengvatomis (telefonui ir šildymui), joms nereikia mokėti dvasininkų ir kitų darbuotojų socialinio ir sveikatos draudimo mokesčio. Šių tikybų dvasininkams leidžiama imtis sielovados kariuomenėje, jų dvasininkai ir teologijos studentai yra atleisti nuo karo tarnybos.

Valstybės pripažintoms Bažnyčioms būtina atskira registracija, jos turi teisę tuokti bei yra atleistos nuo kai kurių mokesčių. Skirtingai nuo tradicinių, jos negauna iš valstybės nuolatinės paramos (tačiau gali pretenduoti į atskirų socialinių bei kultūrinių projektų finansavimą), jų dvasininkai neatleisti nuo privalomosios karo tarnybos.

Trečiojoje pakopoje yra visos kitos religinės bendruomenės, kurios yra įregistruotos įstatymų nustatyta tvarka ir atitinka įstatymų reikalavimus. Jos įgyja juridinio asmens teises, pateikusios Teisingumo ministerijai reikiamus dokumentus: įstatus, duomenis apie save. Jos gali gauti valstybės paramą, reikalingą kultūriniais ir socialiniams projektams finansuoti, gali užsiimti labdara, leidybos veikla ir pan. Tačiau, skirtingai nuo valstybės pripažintų Bažnyčių, jos negali registruoti santuokų, gauti reguliarios valstybės paramos, dėstyti savo mokymo valstybinėse mokyklose, joms nesuteikiamos mokesstinės lengvatos, jos negauna socialinių pašalpų (*Religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas*, 1995 m. spalio 4 d., *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 89-1985; Tikėjimo laisvė ir religinių bendruomenių bei bendrijų statusas Lietuvoje, <http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=535&tid=600> (Lietuvos žmogaus teisių centro svetainė), žr. 2009 02 23).

(258). Visos jos gyvuoja Lietuvoje ne mažiau kaip 300 metų ir įstatyme išvardijamos būtent tokia eilės tvarka. Į Lietuvoje skelbiamus oficialiuosius statistinius duomenis apie įvairių konfesijų tikinčiųjų skaičių reikėtų žiūrėti skeptiškai, – visi analitikai sutinka, kad apytuštės šventovės, moksleivių nenoras lankyti tikybos pamokas, anaipatol neklestinti religinė spauda ir kiti požymiai rodo, jog jie yra gerokai perdėti.

vojingo „sektų“ įvaizdžio, kuri Lietuvos katalikų akyse nuo seno turi kitatikių religinės bendruomenės.

Restitucijos objektas. Lietuva – katalikiškas kraštas, gyventojų surašymų duomenimis, absoliuti dauguma žmonių laikė save katalikais (1923 m. – apie 86 proc., 2001 m. – 79 proc.). Tokioje valstybėje, net paliesoje konstitucinio sekuliarizmo, Bažnyčia negali būti eliminuota iš kultūrinio bei politinio gyvenimo. To atkakliai siekusi sovietų valdžia galų gale turėjo pripažinti kovojusi su vėjo malūnais. Net išstumta iš viešosios erdvės, katalikybė funkcionavo kasdieniniame žmonių gyvenime, istorinėje atmintyje.

Žlugęs sovietų režimas paliko labai ilgą negailestingų represijų prieš Lietuvos Katalikų Bažnyčią, dvasininkus sąrašą. Savo statuso ir nuosavybės Bažnyčia neteko dar pirmosios sovietų okupacijos metais, 1940–1941. Jau tuomet buvo uždarytos visos religinės organizacijos, konfesinės mokyklos, vienuolynai, buvo nacionalizuota bažnytinė žemė, paliekant bendruomenėms po 3 ha, pastatai buvo nacionalizuoti ar tiesiog sekvestruoti sovietų įstaigų bei raudonosios armijos reikmėms (išskyrus pačias bažnyčias). 1941–1944 m. Lietuvą okupavus vokiečiams Bažnyčia galėjo atnaujinti veiklą, atkurti uždarytus vienuolynus, dvasines seminarijas, mokyklas ir pan., tačiau nei ji, nei kiti savininkai neatgavo teisių į sovietų nacionalizuotą savo nuosavybę, nebent galėjo ją išsinuomoti.

1944–1990 m. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje buvo viena labiausiai persekiojamų institucijų. Viešajame gyvenime religija netoleruota, švietimas, kultūra buvo persmelkti ateistine pasaulėžiūra. Bažnyčia neteko viso turto – bažnyčių ir koplyčių (visų jų pastatai buvo nacionalizuoti; maždaug 85 katalikų bažnyčios buvo uždarytos, jų patalpos paverstos sporto ir kino salėmis, sandėliais, geriausiu atveju – muziejais, antai Vilniaus arkikatedroje veikė Paveikslų galerija, Šv. Jono bažnyčioje – Mokslo muziejus ir t.t.; Ateizmo muziejus irgi buvo įkurdintas bažnyčioje), žemės, valstybė nusavino likviduotų vyrų ir moterų vienuolynų, gausių katalikų organizacijų, dvasinių seminarijų nuosavybę, spaustuves, įvairias vaikų ugdymo įstaigas, prieglaudas ir t.t. Panašus likimas ištiko ir visas kitas Lietuvos Bažnyčias.

Juridinio Bažnyčios statuso sovietinėje valstybėje „įforminimas“ gero-kai atsiliko nuo realybės. Pirmieji įsakai dėl nacionalizavimo buvo priimti tik 1948 m., kai bažnytinės nuosavybės – ne tik pastatų, bet ir žemės – na-

cionalizavimo procesas daugelyje vietų buvo jau pasibaigęs. Faktiškai jos konfiskavimas vyko nuo pat okupacijos pradžios 1944 m. vasarą (juridinę galią tebeturėjo ir 1940–1941 m. nusavinimo aktai). 1948 m. birželio 19 d. Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas priėmė įsaką *Dėl maldos namų ir vienuolynų pastatų, taip pat religinių bendruomenių gyvenamųjų namų nacionalizavimo*, o tų metų liepos 8 d. Ministrų Taryba – slaptą nutarimą *Dėl vienuolynų ir maldos namų pastatų nacionalizavimo tvarkos*. Jais buvo nutarta per tris savaites, iki 1948 m. rugpjūčio 1 d., nacionalizuoti visus religinių bendruomenių ir vienuolynų sakralinius, gyvenamuosius bei ūkinius pastatus nepriklausomai nuo jų dydžio ir perduoti vietos valdžios institucijų komunaliniam fondui. Pagal nutarimą nacionalizuotų maldos namų pastatai galėjo būti perduoti įregistruotoms* religinėms bendruomenėms nemokamai ir neribotam laikui naudotis kulto reikalams pagal sutartį¹.

Likviduodami bažnytinius institutus, ypač vietinius, sovietų pareigūnai jų atstovų nelaikė lygiaverčiais partneriais ir nesirūpino iki galo sutvarkyti juridinių formalumų. Todėl nenuostabu, kad nepaisant valstybinių ir bažnytinių institucijų pastangų, iki šiol nepavyko sudaryti sovietmečiu nusavinto turto sąrašo.

Restitucijos teisiniai pagrindai. Kaip žinoma, sovietų režimas nesunaikino religijos. Tiesa, autentiška veikla (katechizavimas, religinė spauda, teologijos studijos, vienuolių gyvenimas) buvo įmanoma tik pogrindyje. Slaptoji katalikų dvasininkų veikla Lietuvoje ypač suintensyvėjo 8-ojo dešimtmečio pradžioje, pasirodžius „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikai“, kuri tapo pagrindiniu informacijos apie Bažnyčios bei tikinčiųjų padėtį šaltiniu Vakaruose. Nors pogrindyje veikė tik pavieniai asmenys, tačiau jis vertė sovietinę valdžią šiek tiek susilpninti spaudimą Bažnyčiai, veikė ir konformistiškai nusiteikusių visuomenę.

9-ajame dešimtmetyje SSRS prasidėjus „atšilimui“ (persitvarkymo,

* Nuostata dėl leidimo naudotis maldos namais tik įregistruotoms religinėms bendruomenėms šiuose teisės aktuose buvo svarbiausia – ja remiantis buvo likviduoti vienuolynai, uždarytos jų bažnyčios (valdžios institucijos jų tiesiog neregistravo), funkcionavo dvasininkų kontrolės sistema.

¹ 1948 m. liepos 8 d. Lietuvos SSR Ministrų Tarybos slaptas nutarimas *Dėl vienuolynų ir maldos namų pastatų nacionalizavimo tvarkos*, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. R 181, ap. 3, b. 15, l. 79.

viešumo epochai), Lietuvoje plečiantis Atgimimui ir įsikūrus Sajūdžiui, Bažnyčia be vargo atgavo politinę svorį ir socialinę statusą. Jos diskriminavimo politika akivaizdžiai diskreditavo sovietų valdžią, tad neatsitiktinai restitucijos procesas Lietuvoje prasidėjo dar iki valstybės nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. kovo 11 d. Juo buvo suinteresuota pati LKP, ypač prasidėjus varžytynėms dėl politinės valdžios su Sajūdžiu.

Restitucija Lietuvoje prasidėjo gana simboliu LKP žestu: 1988 m. spalį Sajūdžio steigiamajame suvažiavime dalyvavę LKP vadovai spontaniškai pareiškė apie Vilniaus arkikatedros gražinimą tikintiesiems. Šiuo žingsniu LKP veikėjai gerokai kilstelėjo savo populiarumo reitingus, tad netrukus žengė toliau – priėmė dar keletą Bažnyčiai palankių, jos statusą ir turto teises atkuriančių įstatymų.

1989 m. lapkričio 3 d. Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos SSR *Konstitucijos* 50 straipsnio pataisą, taip panaikindama Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės ir mokyklos principą². Pirmąkart po 45 metų religinės bendruomenės gavo juridinio asmens statusą ir galėjo disponuoti nuosavybe. 1990 m. vasario 14 d. Lietuvos SSR Aukščiausioji Taryba priėmė pirmąjį nuosavybės restitucijos įstatymą: *Dėl maldos namų bei kitų pastatų gražinimo religinėms bendruomenėms*. Juo buvo panaikintas minėtas 1948 m. birželio 19 d. Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas, numatyta palaipsniui gražinti Bažnyčiai ir religinėms organizacijoms priklausiusias patalpas. Vietos savivaldybės ir kitos valdžios institucijos turėjo pasirūpinti kompensacijomis, taip pat žmonių ir įstaigų, įsikūrusių nacionalizuotuose bažnytiniuose pastatuose, likimu³. Įstatymas atitiko Bažnyčios interesus, juo remiantis buvo pradėta gražinti uždarytas bažnyčias ir kitus pastatus.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, jau po kelių mėnesių buvo priimtas *Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas* (1990 m. birželio 12 d.). Juo valstybė pripažino šios Bažnyčios teisę vidaus gyvenime tvarkytis savarankiškai, pagal kanonų teisės normas, kartu įsipareigojo kompensuoti Bažnyčiai padarytus nuostolius pagal abipusiškai priimtus susitarimus, nevaržyti religinio švietimo ir auklėjimo, remti bažnytines

² K. Valančius, „Katalikų Bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos problemos“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 18, Vilnius, 2001, p. 338.

³ Dėl maldos namų bei kitų pastatų gražinimo religinėms bendruomenėms, 1990 m. vasario 14 d., *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 8–196.

kultūros ir labdaros institucijas. Aktas deklaravo, kad Bažnyčia ir valstybė bendradarbiaus kaip lygiaverčiai partneriai (pariteto principu)⁴.

Aktas sukėlė nemažai sumaišties visuomenėje. Mat pereinamuoju laikotarpiu buvo daug diskutuojama, kokia turėtų būti Lietuva, sovietmečiu išugdyta intelektualų karta nebejautė glaudaus ryšio su katalikybe, ūmus viešojo gyvenimo „sukatalikinimas“ daug kam buvo nesuprantamas ir nepriimtinas. Tai, kad restitucijos akto kūrėjai nutylėjo kitas Lietuvoje gyvuojančias konfesijas (jos nuo seno vienija tautines mažumas), paskatino diskusijas apie visuomenės su valstybine religija kūrimą. Ypač prieštaringų komentarų sulaukė tolesni valstybės ir Katalikų Bažnyčios suartėjimo ženklai: 1990 m. birželio 14 d. kardinolas Vincentas Sladkevičius ir valstybės vadovas Vytautas Landsbergis iškilmingoje aplinkoje pasirašė Lietuvos paaukojimo Švč. Jėzaus Širdžiai aktą, o 1991 m. rugsėjo 8 d. – Lietuvos paaukojimo Nekalčiausiosios Mergelės Marijos Širdžiai aktą.

Šią koliziją išsprendė 1992 m. priimta nepriklausomos Lietuvos Respublikos *Konstitucija*, kurioje konstatuojama, kad „Lietuvoje nėra valstybinės religijos“ (43 *Konstitucijos* straipsnis). Ji pripažino ir tradicines Lietuvoje (jų, kaip minėta, yra 9), ir kitas Bažnyčias bei religines organizacijas, jei pastarosios turi atramą visuomenėje, o jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dorai. *Konstitucija* garantuoja Bažnyčioms bei religinėms organizacijoms teisę tvarkytis pagal savus kanonus ir statutus, laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas, turėti maldos namus, labdaros įstaigas ir mokyklas dvasininkams rengti (jei tik tai neprieštarauja *Konstitucijai* ir įstatymams)⁵.

Tad svarbiausiais įstatymais – *Restitucijos aktu* ir *Konstitucija* – Bažnyčia atgavo savo statusą, galėjo grįžti prie jai būdingų socialinės bei kultūrinės veiklos sričių. Plėtotas tikybos mokymas mokyklose, religinės literatūros bei periodikos leidimas, Bažnyčios karitatyvinė veikla, atgijo vienuolijos, religinės organizacijos ir t.t. 1991 m. rugsėjo 30 d. buvo atkurti diplomatiniai santykiai su Vatikanu, netrukus Vilniuje ėmė reziduoti apaštalinis nuncijus Lietuvai, Latvijai ir Estijai. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teritorijos pasikeitimus po Antrojo pasaulinio karo, 1991 m. gruodį buvo

⁴ Katalikų bažnyčios padėties Lietuvoje restitucijos aktas, 1990 m. birželio 12 d., *Valstybės žinios*, 1990, Nr. 18-470.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

pertvarkytos Vilniaus ir Kauno metropolijos. Katalikų Bažnyčios padėties stabilumą garantuoja 2000 m. gegužės 5 d. pasirašytas konkordatas bei susitarimai su Vatikanu dėl tikybos dėstymo ir karių sielovados⁶. Svarbiausios katalikų religinės šventės yra įtrauktos į Lietuvoje įteisintų valstybinių švenčių sąrašą.

Bažnytinės nuosavybės restitucijos procesas pasirodė daug sudėtingesnis, nei jos padėties valstybėje atkūrimas. Su didžiausiomis kliūtimis susidurta pradėjus grąžinti Bažnyčiai priklausiusius pastatus, kuriuose buvo įrengti butai, veikė įvairios įstaigos. Tai palietė tūkstančių žmonių interesus, toli gražu ne visi, naudojęsi bažnytiniais pastatais kelis dešimtmečius, sutiko juos laisva valia palikti. Viena vertus, jie jautėsi esą saviškai dėl didelių kapitalinių įdėjimų pastatus remontuojant, perstatant, kita vertus, – nebuvo kur iškraustyti gyventojų, poliklinikų, vaikų darželių ir panašių įstaigų. Valdžios institucijų galimybės suteikti lygiavertes patalpas, butus, biurus buvo ribotos. Gyventojai skubėjo privatizuoti bažnytiniuose pastatuose esančius savo butus ir baimindamiesi išskeldinimo vienijosi į Būsimų benamių asociaciją. Daugeliu atvejų Bažnyčia buvo priversta bylinėtis dėl jai priklausančio turto, suinteresuoti asmenys ėmė ją viešai smerkti dėl „godumo“, „komercinių“ interesų.

Įstatymo vykdytojams susiduriant su ekonominės situacijos realybe ir atkakliu pasipriešinimu, 1994 m. vasario 28 d. Vyriausybė sustabdė Bažnyčiai priklausančio turto grąžinimą, kol tai bus reglamentuota atskiru įstatymu. Seimo dauguma* nutarė sukonkretinti minėtą 1990 m. vasario 14 d. įstatymą *Dėl maldos namų bei kitų pastatų grąžinimo religinėms bendruomenėms*. Po metų, 1995 m. kovo 21 d., kairiosios Seimo daugumos pastangomis buvo priimtas *Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas*.

Jau pats šio įstatymo projekto svarstymas sukėlė didelę įtampą tarp Bažnyčios ir kairiosios Seimo daugumos. Prezidentas Algirdas Brazaus-

⁶ „2000 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl santykių tarp Katalikų bažnyčios ir valstybės teisinių aspektų“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2022; „2000 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl kariuomenėje tarnaujantių katalikų sielovados“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2023; „2000 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo srityje“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 67-2024.

* Seimo rinkimus 1993 m. laimėjo buvusi LKP, nuo 1990 m. gruodžio veikusi Lietuvos demokratinės darbo partijos pavadinimu (dabar jau Lietuvos socialdemokratų partija).

kas nepasirašė įstatymo ir gražino Seimui jį svarstyti iš naujo. Restitucijos klausimą svarstė Lietuvos Konstitucinis Teismas, 1994 m. birželio 15 d. nutarime jis įsakmiai nurodė būtinybę suderinti buvusių ir esamų to paties turto savininkų teisėtus interesus.

Įstatymas buvo kiek patobulintas, tačiau vis tiek gerokai susiaurino Bažnyčios teises į turėtą nuosavybę. Teisė susigražinti nekilnojamąjį turtą suteikta toms religinėms bendrijoms, kurios veikė Lietuvos Respublikoje iki 1940 m. liepos 21 d. Pagal įstatymą, nuosavybė gali būti gražinama natūra arba išperkant įstatymo nustatyta tvarka. Bažnyčia nebegali pretenduoti į savo turtą, jei pastatuose buvo įrengti gyvenamieji butai ir gyvena nuomininkai, jei pastatai buvo pertvarkyti (padidinus daugiau kaip $\frac{1}{3}$) ar perstatyti (pakeitus daugiau kaip 50 proc. pagrindinių konstrukcijų), jei jie buvo perduoti mokslo, sveikatos priežiūros, kultūros, švietimo ir ryšių įstaigoms. Už negražinamą natūra turtą numatyta kompensacija lygiavertiū turtu arba pinigais, parama restauruojant paminklinius ansamblius, sakralinius pastatus, lengvatinėmis sąlygomis išnuomojant žemę. Kompensaciją pinigais už išperkamą nekilnojamąjį turtą numatyta išmokėti per 25 metus (pradedant mokėti po penkerių metų nuo sprendimo ją išmokėti priėmimo dienos)⁷.

Tokios įstatymo nuostatos pastebimai sumažino gražinamų objektų kiekį, visos Bažnyčios jas sutiko su nepasitenkinimu, protestais⁸. Vis dėlto bėgant metams daugumą problemų pavyko išspręsti, gyventojai ir kai kurios įstaigos palaipsniui kraustėsi iš bažnytinių pastatų. Kartu Bažnyčiai kilo kita svarbi problema – kaip panaudoti ir administruoti gražintą nuosavybę. Daugelis atgautų pastatų apleisti, jų pritaikymui saviems poreikiams reikia daug investicijų. Šiandien katalikų vyskupai pripažįsta, kad Bažnyčia negali išsilaikyti vien iš tikinčiųjų aukų, tuo tarpu užsienio fondų skiriamos lėšos po to, kai Lietuva tapo Europos Sąjungos nare, kasmet mažėja⁹.

⁷ „Lietuvos Respublikos religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymas, 1995 m. kovo 21 d.“, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 27-600.

⁸ A. Matusas, „Bažnyčios turto gražinimas“, *Katalikų pasaulis*, 1996, Nr. 4, p. 5–7.

⁹ J. Boruta, „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje kintančioje pokomunistinių laikų visuomenėje vyskupo žvilgsniu“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos Metraštinis*, t. 18, Vilnius, 2001, p. 325; P. Subačius, „Ekstensyvos plėtros pabaiga?“, *Naujasis židinys-Aidai*, 2005, Nr. 1/2, p. 13.

Sunkią Bažnyčios ekonominę situaciją neabejotinai palengvintų žemės nuosavybės gražinimas. Ji Lietuvoje gražinama tik piliečiams. 2003 m. Vyriausybė priėmė nutarimą suteikti Bažnyčiai nuosavybėn neatlygintinai žemės sklypus, esančius prie jau turimų pastatų ir kitų statinių (tačiau tik tokio dydžio, kuris būtinas esamiems pastatams ir kitiems statiniams eksploatuoti)¹⁰. Tuo tarpu ordinarai yra suinteresuoti disponuoti visa sovietų valdžios nacionalizuota žeme, kuri šiuo metu yra nepaprastai brangi, ypač didžiuosiuose miestuose. Antai Panevėžio vyskupo skaičiavimais, ši vyskupija prieš karą turėjo apie 5 tūkstančius hektarų žemės, vien Panevėžio mieste apie 50 hektarų¹¹. Žemės gražinimo bei kompensavimo už ją klausimus svarsčiusi Vyriausybės ir Bažnyčios atstovų darbo grupė taip ir nerado abiem pusėms priimtino sprendimo.

Tęsiant restitucijos procesą, 2005 m. vasario 15 d. buvo priimtas *Katalikų Bažnyčios nuosavybės teisės į kilnojamąsias kultūros vertybes atkūrimo įstatymas*¹². Juo atkurtos šios Bažnyčios nuosavybės teisės į valstybinėse saugyklose saugomas nacionalizuotas kultūros vertybes. Tiesa, gražinamos vertybės lieka įtrauktos į valstybinę apskaitą ir įrašomos į Kultūros vertybių registrą. Katalikų Bažnyčia privalo užtikrinti, kad jai gražintos vertybės būtų saugomos įstatymų nustatyta tvarka ir prieinamos visuomenei.

Šis įstatymas dar tik pradeda veikti – juo vadovaudamasis 2006 m. kovą Dailės muziejus perdavė Vilniaus arkivyskupijos kurijai iki tol muziejuje saugotą Katedros lobyną, ypatingos sakralinės, istorinės ir meninės reikšmės 988 vertybių rinkinį. Valstybiniai muziejai nenoriai tuština savo fondus, atsiranda daugybė kliūčių įrodinėjant įvairių objektų kilmę. Vis dėlto procesas prasidėjo, gražinamomis vertybėmis rūpinasi atskirose vyskupijose veikiančios Bažnytinio paveldo muziejai.

Kitų Bažnyčių padėties bei nuosavybės restitucija. Kaip jau minėta, kitų Bažnyčių padėties bei nuosavybės atkūrimo procesas vyko panašiai, kaip ir Katalikų Bažnyčios, – jos susidūrė su tomis pačiomis problemomis. Tiesa, 1995 m. priimti nuosavybės gražinimo apribojimai joms, palyginti

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 15 d. nutarimas Nr. 925, *Valstybės žinios*, 2003, Nr.71-3239.

¹¹ „Dievas buvo atkaklus, šaukdamas į kunigystę“, *XXI amžius*, 2008 06 06.

¹² Katalikų Bažnyčios nuosavybės teisės į kilnojamąsias kultūros vertybes atkūrimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 31-975.

negausioms ir neturtingoms, ypač nepriimtini. Jų vadovai mėgino vienyti, ginti savo teises teismuose (Evangelikų reformatų Bažnyčia savo teises į vieną Vilniaus pastatą, kuriame gyvena 12 šeimų, nesėkmingai bandė ginti net Europos žmogaus teisių teisme).

Mažumų religinėms bendruomenėms ypač stinga lėšų atgautiems sakraliniams pastatams remontuoti, apsaugoti juose esančias vertybes (nuo vagysčių ypač kenčia Lietuvos sentikių maldos namai). Vertybės nėra tinkamai inventorizuotos, aprašytos.

Išskirtinę padėtį užima Judėjų religinė bendruomenė, kuri tarpukariu buvo didžiausia ir turtingiausia religinė mažuma. 1940 m. Lietuvoje gyveno maždaug 260 000 žydų, gyvavo apie 520 jų bendruomenių¹³. Vokiečių okupacijos metais absoliuti dauguma šių žmonių buvo nužudyti, išsigelbėjo tik keli tūkstančiai. Šiuo metu veikia tik dvi judėjų bendruomenės – Vilniuje ir Kaune, vienijančios maždaug 1300 žydų.

Judėjų religinės bendruomenės nuosavybės restitucija Lietuvoje vyksta lėčiausiai. Iki šiol gražinta maždaug aštuntadalis turto¹⁴, – apie 10 namų ir kai kurios sinagogos. Judėjų nuosavybės restituciją stabdo bendruomenės susiskaldymas į priešiškas stovyklas, be to, įstatymų leidėjams sunku apsispręsti, ką laikyti judėjų bažnytiniu turtu. Mat jų religinis gyvenimas buvo neatsiejamai susijęs su visuomeniniu (veikė ne tik gausybė religinių draugijų lėšomis išlaikomų ligoninių, mokyklų, prieglaudų ir pan., bet ir religinės politinės partijos). Šiuos klausimus valdžios institucijos sprendžia nuo 2002 m. 2008 m. buvo parengtas įstatymo projektas¹⁵, kuriuo siūloma išlikusį žydų visuomeninės-religinės paskirties turtą ar kompensacijas už jį pervesti specialiai sudarytam Lietuvos žydų paveldo fondui. Projekte taip pat numatoma, jog šis turtas bei išmokos turi būti naudojami Lietuvos žydų religiniams, kultūros, švietimo, mokslo ir labdaros tikslams. Įstatymo projektas yra palankus judėjams, išplečia jų turtines teises. Įver-

¹³ Lietuvoje veikiančios ir valstybės šelpiamos tikybos (nedatuota, 1940 m. pradžia), LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1847, l. 33.

¹⁴ A. Lukšas, „Užsitęsęs Lietuvos žydų turto gražinimo procesas“, *Lietuvos Jeruzalė*, 2008, Nr. 9/10, <http://www.litjews.org/Default.aspx?Element=ViewArticle&ArticleID=1650&TopicID=20&Lang=LT> (Lietuvos žydų bendruomenės laikraštis, žr. 2009 02 26).

¹⁵ Lietuvos Respublikos Religinių bendrijų teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo tvarkos įstatymo 2, 5, 7, 8, 9, 12 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, www.tm.lt/getfile.aspx?taktdokid=d182526f-70ea-48cb-a163-f5215b937549 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos svetainė, žr. 2009 02 26).

tinus religinius, tradicinius ir istorinius judaizmo aspektus, pripažįstama, kad neįmanoma griežtai atskirti religinės ir bendruomeninės nuosavybės, tad visuomeniniams tikslams naudotas turtas traktuojamas kaip religinei bendruomenei priklausantis turtas. Įstatymas vis dar nėra priimtas, juo nepatenkinta dalis žydų, o ir žinomi teisininkai ginčija principą suteikti judėjams išskirtines teises¹⁶.

Restitucijos rezultatai. Bažnyčios Lietuvoje naudojasi juridinio asmens teisėmis, laisvai tvarkosi pagal savo kanonus bei statutus, gali laisvai skelbti savo mokslą, atlikti savo apeigas ir imtis socialinės veiklos. Valstybė iš esmės palankiai žiūri į nuosavybės restituciją, tačiau dėl ribotų ekonominių ir finansinių galimybių šis procesas Lietuvoje iki šiol nėra baigtas, be to, vyksta tik dalinė restitucija. Įstatymai nepasižymi stabilumu – įstatymų leidėjai vis dar tebesvarsto kelias aktualias teisės aktų pataisas ir naujus projektus.

Per beveik 20 nepriklausomybės metų restituciją reglamentuojančiais įstatymais plačiausiai pasinaudojo Lietuvos Katalikų Bažnyčia. Ji atgavo buvusį socialinį, juridinį statusą, absoliučią daugumą sakralinių pastatų. Jai gražinami ir kiti parapijoms, vienuolijoms priklausę išlikę pastatai, prasidėjo kilnojamųjų vertybių perdavimo procesas. Restitucija garantuojama ne tik Lietuvos įstatymais, bet ir 2000 m. pasirašytais sutartimis su Vatikanu.

Savo statusą atgavo ir Lietuvos religinių mažumų Bažnyčios, jos taip pat pasinaudojo galimybėmis susigrąžinti sovietų valdžios nacionalizuotus sakralinius pastatus (arba jų dalį, kaip judėjai), dalį kitų bažnytinių pastatų.

Didžiausią Bažnyčių nepasitenkinimą kelia tai, kad valstybė neatkuria jų nuosavybės teisių į sovietų valdžios nacionalizuotą žemę. Disponavimas ja arba kompensacija rinkos kaina labai pagerintų Bažnyčių ekonominę padėtį, leistų išplėtoti socialinius, labdaros, švietimo ir pan. projektus.

¹⁶ K. Čilinskas ir kt., Dėl žydų bendruomenei priklausiusio turto gražinimo, http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=54&Itemid=30 (žr. 2009 02 26)

THE RESTITUTION OF THE STATUS AND PROPERTY
OF THE CHURCH IN LITHUANIA AFTER 1990

Regina Laukaitytė

Summary

Analyzing the position of the churches active in Lithuania as well as the process of restitution, the article reviews the main laws and the results of restitution. In Lithuania, all church wealth, as well as the sacral buildings, were nationalized in 1944.

In the restored independent Republic of Lithuania all churches have the rights of legal entities, administer themselves freely under their own canons and statutes, can freely proclaim their teachings, carry out their rites, and engage in social work. The state essentially looks favorably on the restitution of property, but due to the limited economic and financial possibilities this process has not yet been completed in Lithuania. Moreover, there is only partial restitution; land is not returned to the churches. The lawmakers are still discussing several urgent amendments to the legal acts as well as new projects.

KONFERENCIJOS
„ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO ISTORIJA IR
ATMINIMAS LIETUVOJE“,

įvykusios Pažaislyje 2009 m. birželio 19 d.,

PROGRAMA

9 val. šv. Mišios Pažaislio bažnyčioje

10 val. konferencijos atidarymas.

Arkivyskupo S. TAMKEVIČIAUS, SJ, įžangos žodis

10–12 val. I dalis:

„Šv. Brunono Kverfurtiečio istorija“.

Moderatorius dr. M. PAKNYS

Dr. I. VAIŠVILAITĖ. „Misija, krikštas, christianizacija. Nuo 1009 iki 2009“

Dr. D. BARONAS. „Šv. Brunonas: misionieriaus dienoraštis“

I. LEONAVIČIŪTĖ. „Šv. Brunono ciklo šaltiniai“

Kun. R. ŠIŪLYS. „Šv. Brunono dvasingumas“

12.30–14.15 val. II dalis:

„Šv. Brunono Kverfurtiečio atminimas ir gerbimas“.

Moderatorė dr. I. VAIŠVILAITĖ

Dr. M. PAKNYS. „Šv. Brunono istorijos pasakojimas Pažaislio freskose“

Dr. L. JOVAIŠA. „Šv. Brunono gerbimas Lietuvoje ir Lenkijoje XIX–XX a.“

S. L. E. ŠICAITĖ. „Seserų kazimieriečių misija Pažaislyje. Tradicija ir dabartis“

Baigiamosios diskusijos, konferencijos apibendrinimas

DARIUS BARONAS

ŠV. BRUNONAS KVERFURTĖTIS: MISIONERIAUS PAŠAUKIMAS

Įvadas. Šv. Brunonas Kverfurtietis nugyveno trumpą, bet prasmingą gyvenimą. Gyvendamas žemėje jis spėjo sukrauti danguje lobį, kurio ir po tūkstančio metų, evangelisto Mato žodžius perfrazuojant, nei rūdys ėda, nei vagys įstengia išplėšti. Jo kankinystės žygdarbis pranoko siauras vietas ir trumpas laiko ribas, o jo pavyzdys ir šiandien, gal net labiau nei prieš šimtus metų, yra aktualus ir reikšmingas. Pirmiausiai jis svarbus dėl to, kad Šv. Brunonas Kverfurtietis yra „nepatogus“ šventasis tiems mūsų laikų Europos gyventojams, kurie, užmiršę krikščioniškąsias Europos šaknis, ją pačią stumia į barbarybės ir moralinės bei intelektualinės tamsos liūną. Šv. Brunonas reikšmingas tuo, kad jis padeda atrasti tas vertybes, kurias yra tikrasis Europos tautų solidarumo pagrindas. Jis nebuvo išskirtinis anuomet tuo požiūriu, kad, skatinamas artimo meilės idealo, išvyko skelbti Gerosios Naujienos Europos toliausiuose pakraščiuose gyvenusiems pagonims. Jis darė tai, ką iki jo ir po jo darė ir darys tūkstančių tūkstančiai kitų krikščionių, bet šiame didžiuliame būryje jam pavyko ypač priartėti prie kenčiančio Kristaus idealo ir pelnyti kankinio vainiką. Sekdamas savo pirmtakų ir draugų pavyzdžiu, Brunonas stengėsi realizuoti savo krikščioniškąjį pašaukimą, kuriam itin svarbūs du dėmenys: misionieravimas ir kankinystė. Iš savo meto misionierių Šv. Brunonas išsiskiria tuo, kad paliko gausų savo raštų rinkinį. Jo raštuose jaučiama emocinė įtampa ir autobiografinio pobūdžio apmąstymai, asmeniniai pasiryžimai ir budrumas, stiprus pareigingumas ir atgailavimas dėl savo netobulumų ar nuodėmių. Šv. Brunono Kverfurtiečio asmenybės bruožai ir jo raštų ypatumai nuo seno traukė tyrėjų dėmesį. Jam skirtos kelios monografinės studijos ir gausybė straipsnių, parašytų įvairių šalių mokslininkų¹. Šios

¹ H. G. Voigt, *Bruno von Querfurt. Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer*, Stuttgart: Steinkopf, 1907; R. Wenskus, *Studien zur historisch-politischen Gedankenwelt Bruns*

literatūros gausa – vienas iš ženklų, rodančių Šv. Brunono Kverfurtiečio reikšmingumą siekiant geriau suprasti Vidurio Europos tautų kelią link dabarties. Antra vertus, tai ženklas, rodantis, kad konkrečių problemų sprendimas yra lėtas ir nemažai pastangų reikalaujantis darbas. Kadangi stinga istorijos šaltinių, tai nemažai Brunono veiklos nuo Magdeburgo iki Romos ir nuo Romos iki Kijevo pėdsakų taip ir liks glūdėti amžių užmarštyje, nors ir kiek mokslininkai stengsis suprasti patį Brunoną, jo laikus ir aplinką. Tad ir šiame straipsnyje mes neketiname sau kelti nerealių tikslų, bet siekiame pamėginti atskleisti, kaip Brunonas suprato misionieriškąjį pašaukimą, kaip tai matyti iš jo paties raštų.

Susipažinus su pagrindine literatūra, susidarė įspūdis, kad dauguma jos skirta arba Šv. Brunono Kverfurtiečio gyvenimo keliui rekonstruoti, arba jo politinėms pažiūroms atskleisti, arba parodyti, kokia buvo krikščionybės būklė skirtingose Vidurio Europos šalyse X a. pabaigoje–XI a. pradžioje. Tuo tarpu darbų, kur būtų mėginta paanalizuoti Šv. Brunono Kverfurtiečio misionieriškąjį pašaukimą tarsi iš vidaus, susitelkiant ties tuo, *koks* misionieriaus profilis ryškėja iš jo paties rašytų tekstų, mano manymu, vis dar stinga. Vertingų pastebėjimų, net apibendrinimų yra gausioje literatūroje, tačiau darbo, kuriame būtų pamėginta integruotai paaiškinti istorinio ir hagiografinio pobūdžio šaltinių sąsajas, vis dar nėra. Tad šiuo savo straipsniu norėčiau padaryti bent žingsnelį šia kryptimi.

Šv. Brunono gyvenimo kelio pėdsakais. Būsimasis šventasis gimė apie 974 m. Kverfurto grafo Brunono ir jo žmonos Idos šeimoje. Paūgėjęs jis buvo išsiųstas mokytis į Magdeburgo katedros mokyklą, kur įgijo gerą išsilavinimą, dvelkiantį iš jo paties vėliau lotynų kalba parašytų tekstų, paremtų Šventojo Rašto išmintimi ir romėnų klasikų sentencijomis. Jaunasis Brunonas taip pat pasižymėjo muzikiniiais gabumais². Ką tik baigęs mokyklą, jis tapo Magdeburgo Šv. Mauricijaus bažnyčios kanauninku. Tinkamai

von Querfurt (= *Mitteldeutsche Forschungen*, 5), Münster, Köln: Böhlau Verlag, 1956. Taip pat žr. gausią bibliografiją: *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*, sudarė I. Leonavičiūtė, Vilnius: Aidai, 2006. Naujesni tyrimai pateikiami: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, Praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009.

² Petri Damiani, *Vita Beati Romualdi*, a cura di G. Tabacco (= *Fonti per la Storia d'Italia*, t. 94), Roma, 1957, p. 56: „Erat autem adprime liberalium artium doctrinis instructus maximeque in modulationis musicę studiis approbatus“; R. Wenskus, *Studien...*, p. 79.

realizuojami gabumai bei aukšta kilmė – giminystės ryšiai Kverfurto grafus siejo net su imperatoriškąja Otonų (arba Liudolfingų) dinastija – leido jam, ką tik įžengusiam į savo gyvenimo trečiąjį dešimtmetį, tapti jaunojo imperatoriaus Otono III (983–1002) dvaro kapelionu (997 m. antroje pusėje)³. Jaunajam dvasininkui ėmė vertis puikios karjeros galimybės. Tačiau tolesnis jo gyvenimo kelias pasisuka netikėta kryptimi: 998 m. pradžioje kartu su Otonu III atvyksta į Romą, o jau vasario mėnesį meta įprastą gyvenimo būdą ir įstoja į Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolyną. Galima manyti, kad tokiam žingsniui apsispręsti jį paskatino 997 m. įvykusi Šv. Adalberto Vaitiekaus kankinystė Prūsijoje, palikusi didžiulį įspūdį to meto Vakarų Europos pasaulietiniam ir dvasiniam elitui⁴. Reikia pabrėžti, kad Europos christianizacijos procesas ankstyvaisiais viduramžiais, iki pat Karolio Didžiojo laikų, praėjo labai taikiai, – nuo tų laikų, kai Bažnyčia nustota persekioti, kankinystės įvykių pasitaikydavo palyginti retai⁵. Ne raudonoji, bet baltoji kankinystė, ne greitos smurtinės mirties liudijant tikėjimą perspektyva, bet kantri kova su savo ir kitų nuodėmėmis buvo tapusi Kristui pasišventusių asketų kasdienybe. Tuo tarpu Šv. Adalberto kankinystė priminė, kad šią malonę galima pelnyti naujų krikščioniškų Europos šalių artimoje kaimynystėje. Tai buvo sukrečiantis netikėtumas. Dėl to ir Brunonui pats Šv. Adalbertas atrodė retas paukštis⁶. Šv. Adalberto kankinystės aprašymai rodo, kad jį nužudė demoniškus kultus praktikavę pagonys, dėvėję ritualines šuns kaukes, ir tuo patvirtinę realumą pasakojimų apie kinocefalus, arba šungalvius, apie kuriuos iki tol dauguma to meto krikščionių žinojo tik iš netiesioginių nuogirdų ar miglotų pranešimų⁷. Žuvęs

³ K. Görich, *Otto III.: Romanus, Saxonicus et Italicus. Kaiserliche Rompolitik und sächsische Historiographie*, Sigmaringen: Jan Thorbecke Verlag, 1993, p. 18.

⁴ Plačiau apie tai žr.: G. Labuda, *Święty Wojciech, Biskup-Męczennik, Patron Polski, Czech i Więger*, Wrocław: Funna, 2000, p. 258–262; T. Dunin-Wąsowicz, „Ślady kultu świętego Wojciecha w Europie zachodniej około 1000 roku“, in: *Tropami Świętego Wojciecha*, pod redakcją Z. Kurnatowskiej, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999, p. 221–234.

⁵ Plg.: R. Fletcher, *The Conversion of Europe: from Paganism to Christianity, 371–1386 AD*, London: Fontana Press, p. 232.

⁶ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, in: *Monumenta Poloniae Historica* [toliau – MPH], Kraków, 1893, t. 6, p. 398.

⁷ Plg.: I. Wood, *The Missionary Life: Saints and the Evangelisation of Europe, 400–1050*, Harlow: Pearson Education, 2001, p. 250–253.

997 m. balandžio 23 d. Šv. Jurgio kankinio dieną, Šv. Adalbertas tobulai pasekė Kristaus kančios pavyzdžiu, taip pat savo ruožtu tapo sektinas pavyzdys mūsų Šv. Brunonui.

Brunonui būdingą kankinystės troškimą rodo jau jo vienuolinio Bonifaco vardo pasirinkimas. Literatūroje nėra vienos nuomonės, kurio šv. Bonifaco vardą paėmė Brunonas – ar imperatoriaus Decijaus laikų kankinio Bonifaco († apie 304 m.), ar Vokietijos misionieriaus arkivyskupo Bonifaco, žuvusio 754 m. Petri Damiani rašo, kad Romoje, išvydęs senųjų laikų kankinio Bonifaco bažnyčią, Brunonas sušukęs: „Ir aš vadinuosi Bonifacu. Tad kodėl ir aš pats negalėčiau būti Kristaus kankinys?“⁸ Iš šio epizodo galima spręsti, kad Brunonas jau turėjo Bonifaco vardą, kurį reikėtų tiesiogiai sieti su Vokietijos apaštalu Šv. Bonifacu. Šis epizodas taip pat rodo, kad bent jau nuo 998 m. Brunonas degė kankinystės troškimu, kuris galiausiai išsipildė po vienuolikos metų. Mintys apie Evangelijos skleidimą tarp pagonių ir kankinystės troškimas Brunonui Kverfurtiečiui tapo tikslais, link kurių jis ėmė krypti savo kasdienybę. Tai nebuvo koks nors nutrūktgalviškas užsidegimas ar tuščia užgaida, bet kantrus ir ištvermingas rengimasis, kuris buvo realizuotas konkrečiais darbais.

Brunono mintys apie Evangelijos platinimą tarp pagonių ir jo misijų kelionės gerai atsiskleidžia iš trijų pagrindinių kūrinių. Tai Brunono rašytas „Šv. Adalberto gyvenimas“, „Penkių brolių kankinių gyvenimas“ ir „Laiškas vokiečių karaliui Henrikui II (1002–1024)“⁹. Šie kūriniai rašyti tuo metu, kai Brunonas buvo aktyvus misionierius. Laišką Henrikui II, rašytą prieš pat jo paskutinę misiją, galima laikyti savotišku Šv. Brunono testamentu. Iš to meto raštijos kūrinių Šv. Brunono raštai išsiskiria tuo, kad juose yra gėtinai daug autobiografinių faktų, kurie rodo, kaip pats Brunonas vertino savo aprašomus herojus ir kokiomis vertybėmis jis vadovavosi. Norint visa tai geriau suprasti, būtina remtis ir pačiais tekstais, ir jų kontekstais.

Sunkūs laikai. Brunonui teko gyventi prastais ir nelaimingais laikais; jie pagedo pasibaigus imperatoriaus Otono I epochai (936–973). Jo sūnus

⁸ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 56: „Hic itaque cum in capella regia moraretur, videns ecclesiam antiqui martiris Bonifatii, mox exemplo sui equivoci ad martirii desiderium provocatus, ait: «Et ego Bonifatius vocor. Cur ergo etiam ipse Christi martir esse non debeo?»“ Ši bažnyčia priklausė minėtam Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolynui.

⁹ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti episcopi et martyris“, *MPH*, t. 1, p. 189–222; „Brunonis Vita...“, p. 388–428; „Epistola Brunonis ad Henricum II“, *ibid.*, t. 1, p. 224–228.

Otonas II (973–983), paklauses naivių patarimų, ėmė neišmintingai valdyti ir sužlugdė tėvo stabilaus valdymo tvarką. Vokiečius ėmė persekioti pralaimėjimai. „Eite išėjo Otonas Pamaldusis, Otonas Griežtasis, mokėjęs suvaldyti netvarką, kurio aukso laikus sunkiomis dejonėmis prisimena [vokiečių žemė] dabar, kai įvairiais sunkumais prispausta Šventoji Bažnyčia be perstojo kenčia nuo kylančių priešų“¹⁰, – rašė Brunonas. Vieni nuožmiausių priešų tapo tarp Elbės ir Oderio gyvenusios slavų gentys. 983 m. sukilusios prieš vokiečių valdžią jos išsižadėjo krikščionybės ir sudarė teokratiškai organizuotą, agresyvią liutičių ir kitų genčių sąjungą. Vėlesnio imperatoriaus Otono III ir jam talkinusių Lenkijos valdovų Mieškos (apie 960–992) ir Boleslovo Narsiojo (992–1025) pajėgos niekaip negalėjo užgniaužti šios naujai atsigavusios pagonijos židinio. Dar blogiau nutiko, kai po staigios ir netikėtos Otono III mirties 1002 m. pradžioje kilo nesutarimai tarp Boleslovo Narsiojo ir Henriko II ir pastarasis sudarė prieš lenkus nukreiptą sąjungą su liutičiais. Brunono akimis žiūrint, tokia sąjungą buvo siaubingas akibrokštas ir tikras skandalas, todėl savo pasipiktinimą jis išreiškė apaštalo Pauliaus šūksniu: „Kaipgi galima gretinti Kristų su Beliaru?¹¹ kaip palyginti šviesą su tamsa? Kas tarp velnio Zvarazičiaus ir šventųjų vado, jūsų ir mūsų Mauricijaus? Kaip gali greta išsirikiuoti šventosios ietys ir velnių vėliavos, kurios maitinamos žmonių krauju?“¹² Tokie ir panašūs žodžiai buvo skirti karaliui Henrikui II, kurį Brunonas kvietė būti gailėstingu valdovu ir liautis kovojus su Boleslovu Narsiuoju. „Ar ne geriau kovoti prieš pagonis dėl krikščionijos, – rašė jis, – negu krikščionims taikyti jėgą dėl pasaulietinės garbės?“¹³ Brunonas apgailėstauja, kad karaliaus Henriko II širdyje nekilo mintis kovoti garbingas kovas prieš stabmeldžius liutičius ir taip pelnyti apaštalo vardą Dievo akyse¹⁴. „Deja, o nelaimingi laikai! – sušunka Brunonas. – Po šventojo imperatoriaus Konstantino Didžiojo, po tikinčiojo valdovo pavyzdžiu tapusio geriausiojo Karolio yra kas persekioja krikščionį, bet vargiai rasi, kas atverstų pagonį!“¹⁵

¹⁰ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 195–196. Plačiau apie politines Šv. Brunono Kverfurtiečio pažiūras žr.: K. Görich, *Otto III*, p. 17–51.

¹¹ Antrasis laiškas korintiečiams (2 Kor 6,15).

¹² „Epistola Brunonis ad Henricum II“, p. 226.

¹³ *Ibid.*, p. 226–227.

¹⁴ *Ibid.*, p. 227.

¹⁵ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 57.

Beveik tokiais pačiais žodžiais Brunonas jau buvo bylojęs ir savo rašytame „Šv. Adalberto gyvenime“¹⁶. Tai rodo, kad jam iš tikrųjų labai rūpėjo, kiek krikščionių valdovai yra pasiryžę tarnauti krikščionijai, remti misionierius, o prireikus ir rengti karo žygius prieš pagonis¹⁷. Čia reikia ypač pabrėžti, kad kviesdamas krikščionių valdovus imtis aktyvesnių veiksmų prieš pagonis, Brunonas rėmėsi Evangelijos pagal Luką epizodu, kur kalbama apie svetingą šeiminką ir nedėkingus svečius, kurie visaip teisinosi negalį atvykti į jo iškeltą didelę puotą, kol galiausiai šeiminkas supyko ir įsakė savo tarnui sukviesti elgetas, paliegėlius, akus ir raišus, o galų gale „varu atvaryti“ ir įvairiausius pakelių ir patvorių gyventojus, „kad mano namai būtų pilni“ (*Lk 14,16–24*). Posakį „varu atvaryti“ – „compellere intrare“ Šv. Brunonas pavartojo ne kartą, bet dėl to negalima teigti, kad jis buvo beatodairiškas prievartos prieš pagonis taikymo šalininkas. Nuodugnūs tyrimai atskleidė, kad Šv. Brunonas prievartos taikymui pritarė tik ypatingais atvejais, kai tekdavo susidurti su pagonimis apostatais. To meto krikščionių akimis žiūrint, apostatai, pasitraukę nuo krikščionybės, netapdavo vėl nekaltais pagonimis, jie buvo teisiami pagal tuo metu eretikams ir atskalūnams taikomus įstatymus ir papročius¹⁸. Liutičiai kaip tik ir buvo tokie pagonys atskalūnai.

Šv. Brunonas pasaulietinių valdovų paramą misionieriams palaikydavo ir tais atvejais, kai vietinių pagonių elitas trukdydavo laisvai skelbti Evangeliją. Šv. Brunonas teoriškai svarstė ir ieškojo politinių sprendimų, kokių prievartinių veiksmų būtų galima imtis prieš pagonis apostatus ar piktybiškai užsispyrusius pagonis. Bet tais svarstymais jis anaipol negrindė savo supratimo, kas yra misionieriaus pašaukimas. Visa savo esme jis buvo taikaus Evangelijos skelbimo šalininkas ir tai rodo tiek jo raštai, tiek jo gyvenimas, pasibaigęs kankinio mirtimi. Neadekvatiems ir neteisėtiems prievartos taikymo atvejams Brunonas visiškai nepritardavo. Misionierių

¹⁶ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 195.

¹⁷ A. Kuźmiuk-Ciekanowska, „Piśmiennictwo świętego Brunona z Kwerfurtu“, in: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, OlsztynUniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009, p. 308, 314.

¹⁸ Žr.: H.-D. Kahl, „Compellere intrare. Die Wendenpolitik Bruns von Querfurt im Lichte hochmittelalterlichen Missions- und Völkerrechts“, in: *Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der Deutschen Ostpolitik des Mittelalters*, hrsg. von H. Beumann, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, p. 199–220.

žodžio negirdėjusiems pagonims, jo manymu, Geroji Naujiena turėjo būti skelbiama tik taikiu būdu. Būtent tokios čia aptartos ypatybės ir perteikia esminius Brunono kaip misionieriaus portreto bruožus.

Pasirengimas misijai. Brunono požiūriu, misionieriaus darbui tiko tik labai gerai pasirengę asketai. Rengimasis turėjo vykti šventėjimo keliu, kuris prasidėdavo kuo aktyvesne kova su savo nuodėmėmis, ydomis ir netobulumais. Tapęs vienuoliu, Brunonas ėmė praktikuoti griežtą askezę: ilgais laikotarpiais pasninkaudavo ir maitindavosi tik ketvirtadieniais ir sekmadieniais, plikas guldavo į dilgėlių ar erškėčių tankynę. Pamatęs tokį vaizdą, vienas Šv. Romualdo aplinkos brolių Brunonui prikišo veidmainiavimą ir tuščiagarbiškumą, bet Brunonas atsakė: „Tau rūpi išpažinėjai, man – kankiniai“¹⁹. Palankiausia vieta tokioms ir panašioms kovoms buvo vienuolynas. Anot Brunono, Viešpaties kelio ieškantys asmenys vienuolynė galėdavo gauti trejų gėrybių: pradedantieji – bendruomeninį gyvenimą, subrendusieji ir Gyvojo Dievo trokštantieji – visišką vienatvę, o norintieji išsivaduoti iš savo kūno ir būti kartu su Kristumi – Evangelijos skelbimą pagonims²⁰. Tokiu vienuoliniu gyvenimo kelio apibūdinimu Brunonas išreiškė vieną svarbiausių kamaldulių ordino idealų²¹. Būtent tokį vienuolyną krikščioniškų žemių rytiniame pakraštyje, lenkų žemėje, norėjo įsteigti imperatorius Otonas III ir su juo bendradarbiavęs lenkų valdovas Boleslovas Narsusis²². Šv. Brunonas Kverfurtietis karštai palaikė tokius evangelizacijos užmojus. Vienuoliniu gyvenimo etapai ir veda nuo

¹⁹ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 57.

²⁰ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 392–393: „[...] tripla comoda querentibus viam Domini, hoc est noviter venientibus de seculo desiderabile cenobium, maturis vero et Deum vivum sicientibus aurea solitudo, cupientibus dissolvi et esse cum Christo euangelium paganorum.“ Tokių pat motyvą Brunonas dar kartą pakartojo apibūdinamas Otono III aukštuosius troškimus, kuriems taip ir nebuvo lemta išsipildyti. Žr.: *ibid.*, p. 400–401: „Et divina clemencia suam infirmitatem confortante, meliora volebat, qui etiam tria maxima bona, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium toto desiderio ardebat.“

²¹ J. Sydow, „Probleme der camaldulensischen Ostmission“, in: *Heidenmission und Kreuzzugsgedanke in der deutschen Ostpolitik des Mittelalters*, hrsg. von H. Beumann, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963, p. 148–149.

²² J. Strzelczyk, *Oton III*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2000, p. 181–183. R. Michałowski, *Zjazd Gnieźnieński: religijne przesłanki powstania arcybiskupstwa gnieźnieńskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, p. 226–227, 341.

bendruomeninio vienuolyno iki atsiskyrėlių bendruomenės (eremo) ir nuo eremo iki Evangelijos skelbimo pagonims²³. Pirmiausiai pasitraukama iš įprasto pasaulio į vienuolyną, paskui iš įprastesnės vienuolyno aplinkos – į dar nuošalesnę vietą. Pasišalinama nuo giminių, nuo kitų žmonių, siekiant didesnės meilės Kristui, kuri ypač atsiskleidžia pasiryžus skelbti Evangeliją pagonims. Toks vienuolinio gyvenimo kelias buvo būdingas airių ir anglosaksų vienuolių VI–VIII a. sąjūdžiui. Palikę savo gimines ir gimtąsias vietas, jie ėmė steigti krikščionybės židinius Europos žemyninėje dalyje. Dažnam airių vienuoliui giliai širdin įsmigo Viešpaties žodžiai, pasakyti Abraomui: „Eik iš savo gimtojo krašto, iš savo tėvo namų, į kraštą, kurį tau parodysiu“ (*Pr 12, 1*). Tą patį motyvą aptinkame ir Brunono rašytame „Penkių brolių kankinių gyvenime“; čia Brunono bendramintis Benediktas apibūdintas kaip gimtąją žemę palikęs atsiskyrėlis²⁴. Atpažįstame, kad tai ankstyvųjų viduramžių airių vienuolių tradicija, kuri padėdavo piligrimystei dėl Kristaus peraugti į misijas pagonims²⁵. Tokia tendencija Brunonui ir jo bendraminčiams tapo sąmoningai siekiamu tikslu. Piligrimystė, perauganti į misijas, kurios galiausiai baigdavosi kankinyste, labai ryškiai parodyta Brunono rašytame „Šv. Adalberto gyvenime“. Adalberto piligrimystė po šventąsias Prancūzijos vietas, tokias kaip Turas, kur ilsisi Šv. Martynas; Paryžius, kur ilsisi kankinys Šv. Dionizijus Areopagitas; Fleury vienuolynas, kur ilsisi Šv. Benediktas, praėjus vieniems metams peraugo į misijas į prūsų žemes ir baigėsi kankinystės triumfu²⁶.

Brunonas, pasirinkęs vienuolinį gyvenimą, ėjo būtent šiuo keliu: vienuolynas–eremas–misija–kankinystė. Kurį laiką pagyvenęs Šv. Aleksijaus ir Bonifaco vienuolyne, Brunonas 1000 m. rudenį prisijungė prie Šv. Romualdo ir jo atsiskyrėlių būrelio. Dėl gausių lankytojų ir Romoje tuo metu buvusios nestabilios padėties atsiskyrėliai išsikėlė ir įsikūrė naujoje vietoje – Perėjuje, netoli Ravenos, nuošalioje ir pelkėtoje Po upės žemupio vietovėje. Gyvendamas šiame ereme, Brunonas susidraugavo su bene mylimiausiu Šv. Romualdo mokiniu – Benediktu. Otono III pageidavimai siųsti misionierius į lenkų žemes, pokalbiai su Brunonu uždegė ir Benediktą Evangelijos platinimo troškimais. Štai kokiais argumentais Brunonas

²³ Taip pat žr.: A. Kuźmiuk-Ciekankowska, „Piśmiennictwo...“, p. 310.

²⁴ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 389.

²⁵ R. Fletcher, *The Conversion...*, p. 94.

²⁶ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 206–207.

įtikinėjo Benediktą: „Kokia nauda, kad mes, gyvendami nesveikoje, pelkėtoje vietoje, kone visi jau sergame? Kokius darbus celėje gali nudirbti rankomis tas, kuris savo kojomis sekmadienį nebegali nueiti į bažnyčią ir priimti Šventosios Komunijos? Koks skaitymo vaisius liks ar malda suliepsnos to žmogaus galvoje, kuris dėl ligotų sąnarių nepasikelia iš lovos? <...> O ar ne geriau, nelaukiant kol veltui išmirsime šioje pelkėje, atsidurti ten, kur galėtume atlikti abu šiuos dalykus“²⁷ Kokie tie dalykai? Tai benediktiniškas: *Ora et labora* – melskis ir dirbk! Šiuo benediktinišku idealu persismelkęs visas „Šv. Adalberto gyvenimo aprašymas“.

Šv. Adalbertas, patyręs, jog pagonys į jo žodžius reaguoja grieždami dantimis, putodami pykčiu, įsiutę ir mirtimi grasindami, ima sukti galvą, ko dar reikėtų imtis, kad sielų gelbėjimo darbas būtų vaisingas. Jis teiraujasi savo palydovų, gal derėtų apsivilkti pagonims įprastais drabužiais, kad jų netrikdytų, gal reikėtų užsiauginti ilgus plaukus ir barzdas, kad būtų į juos panašesni? Galbūt tada bus galima tarp jų įsikurti ir, apaštalų pavyzdžiu rankų darbu pelnantis duoną, gal atsivertų palankesnė galimybė jų evangelizavimui²⁸.

Visiškai tvirtai negalima pasakyti, ar šios Brunono užrašytos mintys buvo Adalberto, ar paties Brunono. Bet tai nėra esminis dalykas. Panašiai apie diskretišką požiūrį į pagonis samprotaujama ir „Penkių brolių kankinių gyvenime“²⁹. Taigi galima manyti, kad čia atskleidžiami misionierių apmąstymai, susiformavę paragavus tikros darbo misijų dirvonuose patirties. Tokie autentiški liudijimai yra retenybė to meto šaltiniuose, taigi galima pripažinti, kad Šv. Brunono raštams tenka išskirtinė vieta viduramžių misijų istorijos tyrimuose.

„Šv. Adalberto gyvenimo aprašymą“ Brunonas rašė tuo laiku, kai jį buvo ištikęs stiprus likimo smūgis. Lenkijoje įsikūrusi keturių eremitų bendruomenė laukė vėluojančio Brunono ir nebesulaukė. 1003 m. gūdžią vėlyvo rudens naktį, per Šv. Martyno vigiliją (lapkričio 10–11 d.), eremitų bendruomenę išžudė vietiniai plėšikai, tuščiai tikėjęsi rasti aukso ir sidabro. Dėl šios nelaimės Brunonas kaltino save ir tarsi atgailaudamas parašė „Penkių brolių kankinių gyvenimą“. Benedikto ir Jono noromis priimta mirtis, atleidžiant savo priešams ir kankintojams, tučtuojau juos pavertė

²⁷ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 394.

²⁸ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 214.

²⁹ I. Wood, *The Missionary Life...*, p. 239.

kankiniais. Nekantravę vykti evangelizuoti pagonių ir visiškai pasirengę pelnyti kankinių vainiką, jie net nepajuto, kad ši malonė bus rasta čia pat ir taip greitai. Tokį mirties būdą Brunonas pažymėjo kaip ypatingą Viešpaties malonę. Ne tik mirtis, bet ir kiekvienas smūgis, patirtas dėl Kristaus, Brunono akyse iškyla kaip itin brangi dovana. Adalbertui patyrus smūgį irklų į nugarą, Brunonas retoriškai klausia, ar kas nors žemėje gali savo verte prilygti kančiai, kuri savanoriškai pakeliama dėl Kristaus: „Juk net perlas taip ryškiai nespindi nešvarumų krūvoje, net karaliaus purpuras tarp paprastų žmonių, net rožės žiedas ant žemės ir net saulė taip ryškiai nešviečia danguje, kaip gražioje širdyje smūgis, kurį džiugiai priimi dėl savo Kristaus šlovės!“³⁰

Brunono raštuose matome, kad misija ir kankinystė yra labai glaudžiai tarpusavyje susijusios. Vis dėlto Brunono ir jo bendraminčių kankinystės troškimo nereikia tapatinti su asmeniniu susireikšminimu ar impulsyvumu. Anaipol. Atgailaudamas dėl savo nuodėmių, Brunonas parodo, jog misijai, o galiausiai ir kankinystei trukdo asmeninių įgeidžių tenkinimas. Tik savo valios atsižadėjimas leidžia visiškai pasikliauti Viešpaties gailėstingumu, kuris silpną žmogų padaro pajėgų pakelti kankinio mirtį. Brunono akimis žiūrint, kraujas, pralietas dėl Kristaus, galutinai ir visiškai panaikina nuodėmes, o krikšto vandeniui jos tik nuplaunamos. Taip kankinys pelno malonę susitikti su Viešpačiu akis į akį. Taip pelnomas asmeninis išganymas.

Tačiau ne vien tai rūpi tikram misionieriui ir kankiniui. Ne mažiau, o gal net daugiau, svarbus ir kitas aspektas, būtent – troškimas pelnyti Kristui kuo daugiau sielų. Šis, sakytume, kiekybinis aspektas Brunonui ir jo bendraminčiams buvo itin svarbus ir reikšmingas. Dėl sielų išganymo jie mokėsi svetimos slavų kalbos, auginosi ilgus plaukus, rengėsi vilkėti pasaulietiniais drabužiais, kad tik kuo geriau galėtų atverti pagonims kelią į amžinąjį gyvenimą³¹. Karštas troškimas pelnyti kankinio vainiką derėjo su išmintingu elgesiu. Toks pasirengimas, ir penkių brolių kankinių, ir Brunono nuomone, turėjo duoti proga „protingai kankinystei“ (*rationale*

³⁰ „[Brunonis] Passio Sancti Adalberti“, p. 213.

³¹ „Brunonis Vita Quinque Fratrum“, p. 426: „Volebant suscitare ad vitam christianitatis mortuos paganos, putantes tanto plus misericordiae invenire in conspectu imperatoris, quantum in eius servitium, pro quarum amore non pepercit unigenito Filio, plus inventarum animarum advexissent“.

martyrium), kur negalima neišgirsti pirminės kankinystės – kaip tikėjimo liudijimo – reikšmės³².

Šv. Adalbertui tik trumpą laiką teko evangelizuoti pagonis, penki broliai kankiniai visai neišvyko į misijas, o Šv. Brunonas su kaupu „atidirbo“ ir už kitus. 1004 m. iš Magdeburgo arkivyskupo Tagino gavęs misijinio vyskupo šventimus jis išvyko į Vengrijos rytinį pakraštį, kur skelbė Evangeliją šeklerių tautos žmonėms. Tolesnis jo kelias vedė į pečenegų stepes, paskui į Lenkiją ir Prūsus, kol galiausiai Rusios ir Lietuvos pasienyje jis pelnė kankinio vainiką – „romus kaip avinėlis“³³. Per šiuos paskutinius metus Brunono plėtota misijų veikla nusidriekė nuo Baltijos iki Juodosios jūros, jis pasiekė to meto europiečiams katalikams žinomo pasaulio tolimiausius kraštus. Taip jis realizavo savo tarnystę Bažnyčiai. Brunonas ir jo bendraminčiai ypatingą reikšmę teikė popiežiaus leidimui skelbti Evangeliją pagonims. Tuo metu toks leidimas nebuvo būtinas³⁴, tad Brunonas čia vėl pasirodo kaip vienas iš tų aukštą padėtį to meto visuomenėje užėmusių asmenų, kurie, rodydami pagarbą popiežiaus institucijai, siekė savo konkrečiais darbais prisidėti prie pasaulio atnaujinimo, kad jis taptų geresnis ir gražesnis³⁵. Mūsų nuomone, Brunonui būdingas pabrėžtinai stiprus Šv. Petro Sosto teisių akcentavimas rodo, kad jis buvo aktyvus popiežiškųjų misijų įgyvendintojas. Popiežiaus sankcionuotos ar jo autoritetu paremtos misijos teikė geriausias perspektyvas į krikščionių tikėjimą atverčiamų kraštų valdovams ir jų valdiniais, nes misijos nekėlė politinio dominavimo klausimo³⁶.

³² *Ibid.*, p. 409.

³³ „Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon“, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series*, Berolini: apud Weidmannos, 1935, t. 9, p. 388.

³⁴ Plg.: D. Sikorski, „Model misji za czasów św. Brunona“, in: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Kopiczko, Olsztyn: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2009, p. 61–62.

³⁵ Apie to meto popiežiaus institucijos būklę žr.: *Historia chrześcijaństwa: Religia-kultúra-polityka*, t. 4: *Biskupi, mnisi i cesarze 610-1054*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 1999, p. 624–633.

³⁶ D. Baronas, „Paskutinė šv. Brunono Kverfurtiečio misija geopolitikos kontekste“, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2001/2, Vilnius, 2002, p. 25. Apie imperatorių, karalių ir popiežių inicijuotų ar remtų misijų ypatumus žr.: A. Angenendt, *Kaiserherrschaft und Königstaufe. Kaiser, Könige und Päpste als geistliche Patrone in der abendländischen Missionsgeschichte* (=Arbeiten zur Frühmittelalterforschung, Bd. 15), Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1984.

Šv. Brunono misijų veikla parodė, kad net ir tarp žiauriausių pagonių Geroji Naujiena gali sulaukti pozityvaus atgarsio. 1008 m. atvykęs pas pečenegus, pasak Brunono, „visų žiauriausius pagonis“ (*omnium paganorum crudelissimos*) jis sugebėjo bent tris dešimtis iš jų atversti į Kristaus tikėjimą ir pasirūpinti taika tarp jų ir Kijevo Rusios valdovo Vladimiro³⁷. Paskutinės misijos metu tie patys prūsai, kurie neseniai buvo nužudę Šv. Adalbertą Vaitiekų, šį kartą, pasak Petro Damiano, Brunono „žiauriai pasigaili“³⁸ ir leidžia jam keliauti iki pat Lietuvos ir Rusios paribio. Šiame krašte Šv. Brunono apaštalinę veiklą iš pradžių lydėjusi sėkmė galiausiai atnešė tragišką mirtį. Ir tai aiškiai parodė, kad ten, kur misionierius jau tikisi pelnyti gausų sielų derlių, jam gali tekti sumokėti ir brangiausią – savo gyvybę – kainą.

Žvelgdami į tuos tolimus laikus iš tūkstančio metų perspektyvos, matome, kad toji auka nenuėjo veltui ne tik amžinojo išganymo požiūriu, bet ir grynai pasaulietiniu atžvilgiu – pirmą kartą dėl Šv. Brunono kankinystės paminėta Lietuva ir šiandien gyvuoja, gali laisvai džiaugtis tais tikėjimo lobiais, kuriuos anuomet ir mūsų krašto gyventojams nešė vienas iškiliausių viduramžių Europos misionierių.

ST. BRUNO OF QUERFURT: THE MISSIONARY VOCATION

Darius Baronas

Summary

This article tries to reconstruct the picture of a missionary as it appears in the writings of St. Bruno of Querfurt (†1009). Scholars have for a long time noted that St. Bruno saw a very close link between missionary enterprise and martyrdom. From his writings it becomes abundantly clear that he personally had a desire to suffer martyrdom. Such a desire, however, did not have much in common with a precipitous drive to become a martyr. He saw it, rather, as a crown awaiting the missionary at the end of a long road of self-mortification and self-renunciation. He offered for himself and for his ascetic readers a three-stage course of perfection: a communitarian life (*coenobium*) for beginners, a life in seclusion (*eremus*) for the

³⁷ „Epistola Brunonis ad Henricum II“, p. 224.

³⁸ Petri Damiani, *op. cit.*, p. 58.

advanced, and the mission to the pagans for the most perfect. Such a course of ascetic life was characteristic for Irish and Anglo-Saxon monks (in the 6th-8th c.) whose pilgrimages tended to evolve into missionary trips among the pagans. Bruno of Querfurt perhaps stands out as he personally pondered over this topic in a methodological, as it were, fashion. In the eyes of Bruno, the preparation for missionary activities must lead to rational martyrdom (*rationale martyrium*) in which one can hardly fail to notice the original notion of martyrdom as a testimony of the faith. Another noteworthy feature of Bruno of Querfurt's thoughts may be his insistence on having a papal licence to conduct Evangelization, which was usually not asked for in his days. Thus, he may be viewed not only as a devotee of St. Peter and his successors, but also as an advocate of papal missions, which tended to be most promising to newly converted rulers and their subjects. The sources of the above mentioned three-stage course of perfection remain a task for the future.

KUN. RIMGAUDAS ŠIŪLYS

ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO DVASINGUMAS

Labai paprastai tariant, dvasingumo sąvoka nusako ne tai, ką mes tikime, bet kaip tikime. Čia tiktų prisiminti Šv. Tomo Akviniečio pateiktą „Tėve mūsų“ maldos, aprėpiančios visą krikščionio gyvenimą, aiškinimą. Jis septynis šios maldos prašymus sugrupuoja į tris grupes: pirmaisiais dviem prašymais siekiama tikslo – tai Dievo garbinimas ir mūsų džiugesys Juo, kitais dviem – priemonių tikslui pasiekti (tai nuolankumas Dievui ir duona, kaip visuma to, ko reikia gyvenimui), o paskutiniais trimis – kliūčių link tikslo, kuris yra pats Dievas, pašalinimo¹. Kadangi dvasingumu stengiamasi aprėpti ir nagrinėti tai, kaip tikime, todėl šiuo atveju mus ir domina priemonės, padedančios eiti link tikslo, t.y. vienybės su Dievu tiek šiame, tiek būsimajame gyvenime.

Čia iš karto išskyla kelių tekstų iš Šv. Brunono Kverfurtiečio raštų svarba. Jie nulemia viso šio straipsnio struktūrą. Savo veikale „Penkių brolių gyvenimas“ jis rašo apie imperatoriaus Otono III sumanymą siųsti kai kuriuos uolesnius Šv. Romualdo mokinius į slavų kraštus netoli pagoniškų žemių statydintis vienuolyną. Taip būtų parūpintos „trys vertybės ieškantiems Viešpaties kelio, tai yra: naujai atėjusiems iš pasaulio – trokštamam bendruomeninis gyvenimas; jau subrendusiems ir trokštantiems Gyvojo Dievo – auksinė vienuma; trokštantiems būti išvaduotiems ir būti su Kristumi – Evangelijos skelbimas pagonims“². Kitoje vietoje sakoma, kad Otonas III, Dievo gailėstingumo sustiprintas, „troško geresnių dalykų: degė dideliu troškimu trijų aukštesnių gėrybių, nors ir vienos iš jų

¹ Plg.: S. Th., II-II, 83, 9.

² Brunonis Vita quinque fratrum (toliau – VQF) 2, in: *Monumenta Poloniae Historica*, VI, Warszawa 1961, p. 392–393: „tripla comoda querentibus viam Domini, hoc est noviter venientibus de seculo desiderabile cenobium, maturis vero er Deum vivum sicientibus aurea solitudo, cupientibus dissolvi et esse cum Christo euangelium paganorum“.

pakaktų išganymui: vienuolinio abito, eremo ir kankinystės“³. Palyginę tekstus, matome tokias dvasinės veiklos pakopas: bendruomeninis gyvenimas – vienuolinis abitas; vienuma – eremas; Evangelijos skelbimas pagonims – kankinystė. Nors šių trijų gėrybių seka pristatoma kaip Otono III sumanymas, tačiau, pasak J. Leclercq'o, šios bendruomeninio gyvenimo – atsiskyrėliškojo gyvenimo – Evangelijos skelbimo pakopos nėra nei ano meto, nei Šv. Romualdo programa, o asmeninis Šv. Brunono Kverfurtiečio įsitikinimas⁴. Tiksliau kalbant, pirmosios dvi gėrybės atspindi Šv. Brunono mokytojo Šv. Romualdo charizmą ir yra išsiskilusios dar už jį ankstesnėje vienuolinėje tradicijoje. Trečiosios gėrybės prijungimą galima priskirti arba Otonui III, arba pačiam Šv. Brunonui, tačiau ir jį turi ilgą tradiciją, kuri pradeda žymiausiais jos atstovais, kaip Šv. Grigalius Didysis ir Šv. Augustinas Kenterberietis, per Šv. Bonifacą Vinfridą bei Šv. Vaitiekų Adalbertą pasiekė ir Šv. Brunoną⁵.

Dabar galima panagrinėti kiekvieną iš tų trijų gėrybių atskirai. Pirmoji yra bendruomeninis gyvenimas. Pagal išsigalėjusią vienuolinę tradiciją, prieš tampant vienuoliu atsiskyrėliu, yra būtina išeiti bendruomeninio gyvenimo etapą. Štai Šv. Benedikto reguloje sakoma, kad atsiskyrėliai ne pirmo atsivertimo įkarščio pagauti, bet vienuolyne iškentę ilgalaikius bandymus, daugelio padedami išmoksta kovoti su velniu, ir todėl vienumoje, apsieidami be kitų paguodos, savo jėgomis ir Dievo padedami, geba kovoti su kūno ir minčių netobulumais⁶. Pati vienuolystė yra glaudžiai susijusi su draugyste. Remiantis Jono Kasijono (jis laikomas Rytų vienuolinės tradicijos skleidėju Vakarų pasauliui) raštais, net teigiama, kad vienuolystė yra institucionalizuota draugystė⁷.

Šv. Brunonas 998 m. buvo įstojęs į benediktinų vienuolyną. Jis pasirinko vienuolinį Bonifaco vardą, o 999 m. prisijungė prie Šv. Romualdo

³ VQF 7, 400–401: „meliora volebat, qui etiam tria maxima bona, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium toto desiderio ardebat“.

⁴ Plg.: J. Leclercq, „San Romualdo e il monachesimo missionario“, in: J. Leclercq, *Momenti e figure di storia monastica italiana*, Cesana-Badia di Santa Maria del Monte, 1993, p. 273.

⁵ Plg.: J. Wong, „Il triplex bonum nella vita dei primi discepoli di s. Romualdo“, in: *San Romualdo*, San Piero in Cariano, 2003, p. 271–272.

⁶ Plg.: *Šventojo Benedikto regula* I, 3–5, Vilnius, 1997, p. 21.

⁷ Plg.: L. Pizzolato, *L'idea di amicizia nel mondo antico classico e cristiano*, Einaudi, Torino, 1993, p. 327–328, 332.

pradėto atsiskyrėliškosios vienuolystės sąjūdžio. G. Tabacco sako, kad artimiausioje Šv. Romualdo aplinkoje ėmė megztis glaudūs tarpusavio draugystės ryšiai⁸. Vienas vienuolis – Benediktas iš Benevento buvo įgijęs ypatingą Šv. Romualdo palankumą, kaip teigia Šv. Brunonas: „mokytojas Romualdas labai gyrė Benediktą, kad jis per pasninkus ir budėjimus buvęs kaip uola ir dėl savo klusnumo bei elgesio tyrumo, Dievas liudinininkas, nusipelnė mano ir visų pagyrų“⁹. Taip pat ateis laikas, kai Romualdas norės, kad jis taptų abatu: „nuo to laiko, kai jam [Šv. Romualdui] Dievo Dvasia numatė atpažinti asmenis, nieko geresnio Ji nerado šiam darbui kaip Benediktą, apie kurį sakoma: „Jo širdį užvaldė dangaus karalystės mintys“¹⁰. Todėl nenuostabu, kad Šv. Brunonas yra patikimas būtent jo globai ir tarp šių vyrų – Brunono ir Benedikto – užsimezga draugystės ryšys. Veikale „Penkių brolių gyvenimas“ šis ryšys apibūdinamas artimos draugystės sąvokomis: „meilės privilegija“ (*privilegium amoris*)¹¹, „meilės ženklas“ (*signum amoris*)¹² ir „meilės įkaitas“ (*pignus amoris*)¹³. Šios sąvokos, kilusios feodalinėje ir imperinėje aplinkoje, išreiškia glaudų ryšį ir žymi kur kas stipresnę prasnę, negu gali atrodyti iš pradžių, o sąvoka „meilės privilegija“ nėra nauja, bet iki XI a. retoka; atrodo, ja dažniausiai reiškiamas ypatingas evangelisto Jono ir Jėzaus tarpusavio ryšys, todėl ji pasirenkama ir išskirtiniam Brunono bei Benedikto ryšiui nusakyti, aiškiai susiejant su kristologine perspektyva¹⁴.

Šv. Brunonas ima įkalbinėti Benediktą kartu su juo vykti į slavų kraštus skleisti Evangelijos ir ryžtis numirti už Kristų: „tomis dienomis aš pakišau

⁸ Plg.: G. Tabacco, *Spiritualità e cultura nel Medioevo*, Liguori, Napoli, 1993, p. 170.

⁹ VQF 2, 391: „Hunc Benedictum ita laudavit magister Romualdus, ut in ieiuniis et vigiliis quasi saxum esse affirmaret; et propter innocentiam obediencie et castitatem morum, in quibus teste Deo delectabiliter ambulavit, merito eum mihi et omnibus mirabiliter predicavit“.

¹⁰ VQF 2, 393: „Neminem vero ad hoc opus – ut in discernendis personis spiritus Dei ipsi inerat – meliorem invenit quam Benedictum, de quo dictum est: „In cuius pectore cogitationes caeli civitatem posuerunt“.

¹¹ Plg.: VQF 2, 394.

¹² Plg.: VQF 4, 396.

¹³ Plg.: VQF 5, 397.

¹⁴ Plg.: L. Saraceno, „L'amicizia spirituale: un tratto del carisma romualdino-camaldolese“, in: *Il carisma nel secolo XI*, San Piero in Cariano, 2006, p. 170.

mintį palaimintajam Benediktui, kurį dėl meilės privilegijos buvau įpratęs vadinti „savo broliu“, kad vyktų skleisti Evangelijos į slavų kraštus, tvirtindamas, kad aš pats esu pasirengęs šiam darbui. Vieta yra pavojinga, jam sakiau, tai pragaištinga pelkė. Kiekvienas – nuo pirmo iki paskutinio – čia gali susirgti. Tačiau ar tai ne ypatingas Dievo ženklas, kad iš tiek nusilpusių ligonių niekas nemiršta? Kokius darbus, klausiu aš, nudirba celėje rankomis tas, kuris savo kojomis sekmadienį nebegali nueiti į bažnyčią ir priimti Šventosios Komunijos?“¹⁵ Benediktą šie argumentai įtikina. R. Fornaciari teigia, kad vokiečių vienuolis suardo gražų mokytojo Romualdo ir mokinio Benedikto ryšį. Juk iš pradžių atkalbinėjo jį sutikti, kad būtų renkamas Perėjo abatu, o dabar pats įtikino jį dalyvauti misijoje ir galutinai palikti savo mokytoją Romualdą¹⁶. Tai taip pat parodo silpną Benedikto charakterį. Užuoat buvęs Brunono vienuolinio gyvenimo vadovas, jis pats tapo toks, kuriam vadovavo. Aišku, Brunonas buvo pranašesnis, nes artiškai bendravo su imperatoriumi Otonu III.

Šiaip ar taip, misija su kankinystės perspektyva sujungia Šv. Brunoną ir Benediktą. Tai matyti iš Šv. Brunono žodžių jų atsiseikinimo kalboje: „tada tariu: „Mieliausiasis mano broli, maldauju tave dėl mūsų bendros vilties, Jėzaus Kristaus, Mergelės Sūnaus, prisimink, ką žinojai turint [bendra] mane su tavimi ir tave su manimi. Kai tu meldiesi ar giedi psalmes, visuomet prašyk ir maldauk Gyvąjį Dievą, kad dėl savo Vardo Jis išpildytų vienintelį troškimą, kurį davė mums abiem, kad nemirtume nei tu, nei aš, nusidėjęs, tol, kol patirsime dėl Dievo gailestingumo tą laimingą dieną, tai yra praliesime kraują mainais už visų nuodėmių atleidimą iš Dievo [galybės] piršto“¹⁷.

¹⁵ VQF 2, 394: „Ego autem, quem pro privilegio amoris „frater meus“ appellare solebat, inter horas beato Benedicto suggerebam, ut in Sclavoniae partes causa euangelizandi perrexisset, asserens, me ipsum in hoc opus esse paratum. „Infestus“, inquit, „locus et inimica palus hec est. A minimo usque ad summum quis iam hic non infirmatur? et ita, ut proprie Dei signum sit, in tanta infirmitate ne quis moriatur. Qualia, queso, in cella opera manus eius faciunt, cuius pedes, cum venerit domenica, sacrum communionem in ecclesia querere non poterunt?“

¹⁶ Plg.: R. Fornaciari, „Romualdo di Ravenna, I suoi discepoli Benedetto di Benevento e Giovanni e il monachesimo missionario dell'età ottoniana“, in: *Ottone III e Romualdo di Ravenna*, Gabrielli Editori, San Piero in Cariano, 2003, 255.

¹⁷ VQF 5, 397: „tunc: „Dulcissime“, inquit, „frater meus, rogo te per communem spem, Ihesum Christum, virginis filium, memento, quod me tecum et te mecum habere nosti. Cum oras aut psallis, semper precare et obsecra Deum vivum, ut, quod dedit ambobus,

Benediktas su vienuoliu Jonu išvyksta į Lenkiją ir kunigaikščio Boleslovo rūpesčiu ten įsikuria. Prie jų prisijungia keletas vietinių žmonių. Šv. Brunonas nevyksta kartu su jais, bet pasilieka Italijoje pasirūpinti popiežiaus leidimu vykdyti misijas, o po to ketina prisijungti prie iškeliavusiųjų brolių.

Tokie ketinimai, o kokia buvo tikrovė? Šv. Brunonas uždelsė kelionę į Romą, o gavęs popiežiaus sutikimą ir nuvykęs į Vokietiją jau niekada nebesiekė savo bendražygių. Plėšikai brolius, įsikūrusius Lenkijoje, 1003 m. lapkričio 11 d. nužudo.

Dabar reikia bent glaustai aptarti jau minėtą Šv. Brunono veikalą „Penkių brolių gyvenimas“ (iš viso buvo nužudyti penki žmonės: Benediktas, Jonas, du lenkų novicijai ir virėjas). J. Leclercq mano, kad tai nėra įprastinis hagiografinis viduramžių kūrinys, o pasakojimas apie kankinystę¹⁸. Tačiau P. Tomea išvelgia giliau ir patikslina, kad pagrindinis veikėjas čia yra pats autorius, nutiesęs kelią Benediktui ir Jonui į mirtį, todėl šis veikalas yra sukrečiantis Šv. Brunono autobiografinis dokumentas, kur atsiskleidžia sąžinės graužatis dėl išduoto Benedikto pasitikėjimo¹⁹. Šv. Brunonas pasakoja, kad broliai stebėjosi, kodėl jis neatvyksta su leidimu ir kaltino jį aplaidumu bei melu, nes jie nebūtų ten vykę, jeigu jis nebūtų jų įtikinęs ir nebūtų šiam sumanymui palenkęs imperatoriaus Otono III²⁰. Todėl visai suprantama, kodėl pokalbyje, kuriame galutinai įveikia Benedikto priešinimąsi, Šv. Brunonas save pavadina atsainiu sūnumi (*filius negligentiae*²¹). Galiausiai, užsiminęs apie jiems gresiančią mirtį, Šv. Brunonas ima save plakti tokiais žodžiais: „neverta, kad aš, šuo, prisijungčiau prie šventųjų, kad aš, kiaulė, prisitartinčiau prie perlų. Tai nebuvo netiesa, nes aš nenorėjau vykti pas juos, o jie tiek dienų ir naktų manęs laukė tokioje negandoje, nepanorau būti šventas su šventaisiais ir išrinktasis su išrinktaisiais. Verčiau norėjau būti vargingu ir apgailėtinu

desiderium unum perficiat propter nomen suum, nec prius moriamur, quam et tu et ego peccator videamus in misericordia Dei felicem diem, scilicet fuso sanguine per rationem, in digito Dei remissionem omnium peccatorum“.

¹⁸ Plg.: J. Leclercq, „San Romualdo e il monachesimo missionario...“, p. 260.

¹⁹ Plg.: P. Tomea, „La colpa e il martirio“, in: *San Romualdo*, San Piero in Cariano, 2003, p. 193.

²⁰ Plg.: VQF 9, p. 402.

²¹ VQF 3, 395.

sarabaitu²², paklūstančiu tiktai savo valiai, saktu veidmainiu, kupinu tuščia garbiškumo“²³.

Taigi pirmasis Šv. Brunono sukurtos veiklos dėmuo įgyja labai konkrečių ir netikėtą pavidalą. Tai, kas bendra daugeliui vienuolių – bendruomeninis gyvenimas ir draugystė – pinasi su atsainumu, beveik išdavyste. Tai neliks be pėdsako. Dievas yra labai galingas ir geras netgi iš blogio išgauti gėrį²⁴, todėl visa, kas nutinka gyvenime, sudaro visumą ir turi tapti tuo, kas padeda eiti į pagrindinį tikslą, t.y. Dievą. Kaip tai išsipildo Šv. Brunono gyvenime, aptarsime toliau.

Antrasis Šv. Brunono veiklos dėmuo – eremitinis gyvenimas. Brunonas vienuoliniame gyvenime iš pradžių sekė Šv. Romualdu, suteikusių vienuoliams atsiskyrėliams regulą. Pirmiausiai jis jiems pasiūlė laikytis Šv. Benedikto regulos, o veikale „Penkių brolių gyvenimas“ pateikiama „mažoji regula“. Čia, pasak J. Wongo, yra glaustai aprašytas atsiskyrėliškojo gyvenimo idealas²⁵. Šis tekstas skamba taip: „Sėdėk savo celėje tarsi rojuje; mesk šalin iš atminties visą pasaulį, stebėk savo mintis, kaip geras žvejys stebi žuvis. Vienintelis kelias yra psalmėse: jo nepalik. Jei visko negali, tai atėjęs su nauju įkarščiu stenkis čia vienur, čia kitur dvasia giedoti psalmes ir suprasti jas protu. Kai skaitydamas imsi blaškytis, nepaliauk [skaityti], bet tuojau pasitaisyk, stenkis suprasti. Pirmiausia stenkis atsidurti Dievo akivaizdoje nuolankus ir dievobaimingas, kaip tas, kuris atsiduria priešais imperatorių, sunaikink visą save ir lauk Dievo malonės kaip viščiukas, kuris be motinos pagalbos nieko neparagaus, neturės kuo pasisotinti“²⁶.

²² Sarabaitas, kaip ir gyrovagas, anot *Šventojo Benedikto regulos* I, 6–12, yra blogas vienuolis, tas, kuris gyvena ne pagal regulą.

²³ VQF 10, 404: „et me canem ad sanctos et me porcum ad margaritas venire dignum non erat, non iniuria, quia nolui venire ad eos, qui me expectaverunt cum tanta tribulatione, tot dies, tot noctes, cum sanctis sanctus, cum electis electus, quin potius esse ut miser et miserabilis sarabaita in propria voluntate et spinosus hypocrita in vana gloria.“

²⁴ Plg.: KBK 311.

²⁵ Plg.: J. Wong, „Il triplex bonum nella vita dei primi discepoli di s. Romualdo“, in: *San Romualdo*, San Piero in Cariano, 2003, p. 257.

²⁶ VQF 32, 427: „Sede in cella quasi in paradiso; proice post tergum de memoria totum mundum, cautus ad cogitationes, quasi bonus piscator ad pisces. Una via est in psalmis; hanc ne dimittas. Si non potes omnia, qui venisti fervore novicio, nunc in hoc, nunc illo loco psallere in spiritu et intelligere mente stude, et cum ceperis vagari legendo, ne desistas, sed festina intelligendo emendare; pone te ante omnia in presentia Dei cum timore et tremore,

Yra žinoma, kad Šv. Romualdas savo dvasinį mokymą kūrė remdamasis Jono Kasijono raštais²⁷, o nagrinėjamas tekstas puikiai dera su dykumos vienuolių tradicija²⁸. Iš esmės šis supažindina, kaip reikia skaityti Psalmyną, mąstyti ir melstis. Tai yra skirtingos vientisos dvasinės veiklos pakopos: *lectio, meditatio, oratio*²⁹.

Trečiasis šios veiklos dėmuo yra Evangelijos skelbimas – kankinystė. Dabar reikia pažvelgti į dar kai kuriuos mūsų Šventojo gyvenimo faktus. Būdamas dvylikos metų, pradėjo lankyti Magdeburgo katedros mokyklą, kuri buvo viena svarbiausių Saksonijoje. Vėliau yra iššventinamas į kunigus ir paskiriamas kanauninku tame pačiame mieste. Čia tarp dvasininkų sklido troškimas evangelizuoti slavų teritorijas³⁰. Galiausiai 995 m. Otonas III Brunoną pasirenka imperatoriaus dvaro kapelionu. 997 m. kankinio mirtimi Prūsiose miršta Šv. Vaitiekus Adalbertas. Ši kankinystė padaro didelį įspūdį tiek imperatoriaus dvaro aplinkai, tiek pačiam Brunonui; vėliau jis naujam kankiniui paskirs atskirą veiklą³¹. 998 m. Brunonas įstoja į benediktinų vienuolyną, o po metų ima sekti Šv. Romualdu, tačiau glaudžių ryšių su Otonu III ir jo aplinka nenutraukia. Otonas III, Romualdas ir Brunonas suartėja. Otonas III net žada ateityje tapti vienuoliu. Ketinama kurti krikščionių krašto pakraštį (netoli pagonišku žemių) vienuolyną ir skleisti Evangeliją bei pasiekti kankinystę. Sumanymo autorius – Šv. Brunonas³²; jis iš tikrųjų daug prisidėjo prie šio plano įgyvendinimo, arba pats imperatorius Otonas III³³, tačiau Šv. Romualdas atsisakė prie to prisidėti.

Šv. Brunonas pabrėžia du dalykus: Evangelijos skelbimą pagonims ir kankinystę. Kyla klausimas, koks santykis yra tarp šių dviejų dalykų. J. Leclercq mano, kad pirmutinis jo siekis buvo kankinystė, o Evangelijos

quasi qui stat in conspectu imperatoris; destrue te totum et sede quasi pullus, contentus ad gratiam Dei, qui, nisi mater donet, nec sapit nec habet quod comedit”.

²⁷ Plg. VQF 2, 390.

²⁸ Plg. J. Wong, „Il triplex bonum nella vita...“, p. 257–268.

²⁹ *Ibid.*, p. 262.

³⁰ Plg.: R. Fornaciari, „I cinque Fratelli martiri (+1003)“, in: *Vita monastica*, Nr. 230 (2005), p. 72.

³¹ *Ibid.*, p. 66.

³² Plg.: R. Fornaciari, „Romualdo di Ravenna...“, p. 244.

³³ Plg.: J. Leclercq, „San Romualdo e il monachesimo missionario...“, p. 264–266.

skelbimą jis laikė priemone šiam tikslui pasiekti³⁴. Kiti autoriai, atrodo, irgi linksta prie tokios nuomonės³⁵. Kebloka tai tiksliai nustatyti, nes nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių draudžiama siekti kankinystės. Tai negali būti tikslas, o tik priemonė tam tikromis sąlygomis paliudyti tikėjimą. Tiesa, jau Šv. Brunonas veikalė „Penkių brolių gyvenimas“ atsako į priekaištą, kad nusidėjėliams ieškoti kankinystės yra puikybė³⁶, tačiau jo atsakymas keblumo nepašalina. Taip pat nereikia nutylėti, kad kraštutinišką Šv. Brunono kalbėseną galėjo paveikti viduramžiškas dvasinių veikalų stilius³⁷. Deja, šiame darbe šio keblumo mes irgi neišspręsimė. Galima tik pridurti, kad Šv. Brunonui tiek bendruomeninis, tiek atsiskyrėliškas gyvenimas savo viršūnę pasiekia plėtojant trečiąją veiklos dėmenį³⁸.

Šio straipsnio tikslas buvo išnagrinėti Šv. Brunono Kverfurtiečio dvasingumą kaip visumą priemonių, kurios jį vedė į glaudesnę vienybę su Dievu. Pirmiausia, tai bendruomeniškas gyvenimas, kurio kontekste užsimezga artima draugystė tarp jo ir vienuolio Benedikto. Šios draugystės pavyzdys yra Jėzus ir jo mylimas mokinys Jonas. Antra, tai eremitiškas gyvenimas, kuriam būdinga sena maldos tradicija. Galiausiai trečia, tai Evangelijos skelbimas su galbūt perdėtu kankinystės siekimu. Tačiau į šias priemones įsipina ir nenumatytų dalykų, būdingų tik mūsų Šventajam. Jis neišpildo savo pažado Benediktui ir šis žūsta nesulaukęs savo bičiulio. Kaltė paženklinā Brunono gyvenimą ir atrodo, kad jį skatina jį eiti pirmyn: jis nesitraukia nuo savo plano ir visiškai atsidavęs pradeda skelbti Evangeliją pagonių tautoms, kol galiausiai 1009 m. sutinka kankinio mirtį Lietuvos ir Rusios žemių pasienyje.

³⁴ *Ibid.*, p. 267–271.

³⁵ Plg.: J. Wong, „Il triplex bonum nella vita...“, p. 268; P. Tomea, „La colpa e il martirio...“, p. 207–208.

³⁶ Plg.: VQF 2, 394.

³⁷ Plg.: R. Fornaciari, „Romualdo di Ravenna...“, p. 266.

³⁸ Plg. R. Fornaciari, „I cinque Fratelli martiri (+1003)...“, p. 68–71.

THE SPIRITUALITY OF ST. BRUNO OF QUERFURT

Rimgaudas Šiūlys

Summary

The article analyzes the spirituality of St. Bruno of Querfurt expressed in his writings. In his work "The Life of Five Brothers" he presents the plan of Otto III to send some of the most avid disciples of St. Romuald to the Slavic countries to build a monastery near the pagan lands. In this way the "three obligations" seeking the Lord's path, namely: for the new arrivals -- the desired communitarian life, for those mature and seeking the live God -- golden solitude, for those desiring to be free and with Christ -- the Gospel to the pagans, would be fulfilled. We receive the following explained course of spiritual life: communitarian life -- the monk's habit, the golden solitude -- hermitage, preaching the Gospel to the pagans -- martyrdom. According to established monasterial tradition before becoming a hermit monk it is necessary to pass through a stage of communitarian life. The *regula* (Rule) of St. Benedict states that the hermits "seized by not the first heat of conversion, but after enduring long term challenges in the monastery with the help of many others learned to fight against the devil, and well armed we leave the ranks of the brothers for the fight for solitude, now calm, without the consolation of others, by ones own strength as well as the assistance of God, are able to fight against the imperfections of body and thoughts". The second component -- the life of a hermit. St. Bruno for some time in this monasterial life followed St. Romuald, who provided a *regula* for the hermit monks. First of all he offered them the *regula* of St. Benedict, but in the work "The Life of Five Brothers" the so-called "little *regula*", in which the ideal for a hermit life is compactly described, is included. The third component is preaching the Gospel -- martyrdom. St. Bruno keeps mentioning two things: the preaching of the Gospel and martyrdom. It is thought that his primary goal was martyrdom, and he understood the preaching of the Gospel as a method to reach this goal. With complete sacrifice he begins to preach the Gospel to the pagan nations until finally in 1009 he meets a martyr's death on the border of Lithuania and Rus'.

MINDAUGAS PAKNYS

ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO FRESKOS PAŽAISLIO KAMALDULIŲ VIENUOLYNE

Pažaislio vienuolynas Šv. Brunono gerbimo istorijoje užima išskirtinę vietą visoje Europoje. Čia nutapytas freskų ciklas, kiek žinoma, plačiausias dailėje atpasakojantis Šv. Brunono misiją ir kankinystę. Freskos nutapytos nedideliame koridoriuje, jungiančiame vienuolyno patalpas su zakristija ir presbiterija. Šiuo tapybiniu ciklu paskutiniu metu itin susidomėta, nes būtent Šv. Brunono misijos metu pirmą kartą istorijos šaltiniuose buvo paminėtas Lietuvos vardas. Šiame straipsnyje apžvelgiama, koku keliu ir kodėl toks Šventojo istoriją pasakojantis ciklas atsirado Pažaislyje, ką bendra su juo turėjo vienuolyno savininkai kamalduliai.

Galima klausyti, kodėl toks svarbus valstybei freskų ciklas atsirado itin uždaro regulos eremitiškais principais besivadovaujančių kamaldulių vienuolyne ir kodėl jo pavyzdžiai nepaplito? Tai lėmė uždaras vienuolijos pobūdis ir menkas Šv. Brunono gerbimas LDK. Daugiausiai Šv. Brunono (arba Bonifaco) kultas plito tarp Šv. Benedikto regulos besilaikančių vienuolių, nes Šv. Brunonas buvo benediktinas ir artimas kamaldulių įkūrėjo Šv. Romualdo mokinys, bendražygis. Labiausiai Šv. Brunono kultas pastebimas Lenkijos ir Lietuvos kamaldulių provincijoje, mat šiuose kraštuose jis vykdė savo šventą misiją ir buvo nužudytas.

Šv. Brunono misijos aprašymas žinomas iš kelių šaltinių keliolikos nuorašų. Šiuose šaltiniuose misija ir paties Šv. Brunono kankinystė aprašomi nevienodai. Dėl tų nevienodumų Šv. Brunonas net dviejose vietose XVI a. pabaigoje įrašytas į „Martyrologium Romanum“ kaip skirtingas asmuo – kaip Šv. Brunonas (spalio 15 d.) ir kaip Šv. Bonifacas (pagal vienuolinį vardą birželio 19 d.)¹. Abiem atvejais hagiografiniame pasako-

¹ Pirmą kartą „Martyrologium Romanum. Editio princeps“ 1584 m. parengė Bažnyčios istorikas Cesare Baronius (1538–1607). Dabar Šv. Brunono šventė minima kovo 9 d.

jime skirtingai buvo nurodyta ir misijos bei kankinystės vieta – pirmuoju atveju minima Šv. Brunono misija į Prūsiją, antruoju – pas rusų karalių. Aprašymuose šiek tiek skyrėsi misijos eiga, kankinystės aplinkybės ir Šventojo palaikų likimas. Šv. Brunono kelionė į Prūsiją plačiausiai aprašyta vokiškose (vadinamosiose Saksų ir Bavarų) versijose, o pagal Šv. Petro Damiano „Šv. Romualdo gyvenimą“ (kuris tapo Italų versijos pagrindu) misija pasiekė rusų karaliaus kraštus. Tik XVIII a. pradžioje hagiografinė klaida buvo ištaisyta ir oficialiuose Šventųjų gyvenimų aprašymuose abi biografijos sujungtos į vieną². Nors ir vėliau dar ne kartą pasitaikydavo, kai abu pasakojimai buvo pristatomi kaip atskiri. Dėl tų hagiografinio pasakojimo skirtumų Šv. Brunono istorija skirtingai buvo vaizduojama ir dailėje.

Kamalduliai žinojo ir skaitė Šv. P. Damiano (1007–1072) Šv. Romualdo biografijoje aprašytą Šv. Brunono (tarp vienuolių žinomo kaip Šv. Bonifacas) misiją ir kankinystę. Pirmą kartą „Šv. Romualdo gyvenimas“ buvo publikuotas 1513 m., o XXVII jo skyriuje įterptas platus Šv. Brunono misijos aprašymas. Šiandien kai kurie istorikai mano, kad būtent Šv. P. Damiano pasakojimas galėjo būti tiksliausias ir artimiausias tiesai. Visi faktai ir duomenys apie Šv. Brunono misiją Šv. Romualdo aplinkoje buvo kruopščiai renkami, o Romualdas, Brunono bičiulis, asmeniškai rūpinosi misijos sėkme. Sužinojęs apie Brunono kankinystę Romualdas pats karštai panoro vykti į misijas ir tapti kankiniu. Misija jam pasisekė visai neblogai (Vengrijoje buvo įsteigti trys vienuolynai), tačiau kankiniu jis netapo. Šv. Petras Damianis, rašydamas Šv. Romualdo biografiją, tikrai turėjo pasinaudoti kamaldulių žinoma informacija ir Šv. Brunono misijos smulkmenos jam turėjo būti neblogai žinomos.

Nors benediktinų aplinkoje Šv. Brunono hagiografinis pasakojimas buvo žinomas ir anksčiau, tačiau Lenkijoje ir Lietuvoje jis išpopuliarėjo vėliau. Tik XVII a. pradžioje tas pasakojimas buvo įrašytas į čia rengiamus „Šventųjų gyvenimus“. Paplito Šv. P. Damiano versija su Šv. Bonifaco šventės minėjimu birželio 19 d., o Šv. Brunono hagiografinis aprašymas (su minėjimo diena spalio 15 d.) jei ir sutinkamas, paprastai būna trumpesnis, lakoniškesnis. Šv. Bonifaco misijos aprašymas pateikiamas beveik visuose

² I. Leonavičiūtė, „Šv. Brunono Kverfurtiečio ciklo šaltiniai“, in: *1009 metai: šv. Brunono Kverfurtiečio misija*, parengė I. Leonavičiūtė, Vilnius, 2006, p. 220. Abi biografijas į vieną pirmą kartą sujungė Conrad Janning, žr.: *Acta Sanctorum*, t. VI: Junii, 1715, p. 217–225.

šio laikotarpio hagiografiniuose aprašymuose³. Šv. Bonifacą, kaip Šv. Romualdo mokinį, XVII a. pradžioje žinojo „Šventųjų gyvenimų“ autorius Petras Skarga. Šv. Bonifaco misijos aprašymą jis įtraukė prie birželio 21 d., iš karto po Šv. Romualdo gyvenimo pristatymo⁴. Šis aprašymas labai artimas Šv. P. Damiano pasakojimui apie Šv. Bonifaco kelionę pas rusų karalių. Tuo tarpu apie Šv. Brunono misiją į Prūsiją jo „Šventųjų gyvenimuose“ nėra nė menkiausios užuominos.

Šv. Brunono kultą nuo XVII a. Lenkijoje bei Lietuvoje platino ne tik populiarėjantys Šventųjų gyvenimo aprašymai, tačiau ir tuo metu į kraštą atsikėlę kamalduliai. Pirmasis kamaldulių vienuolynas Lenkijoje buvo įsteigtas 1605 m. Bielianuose prie Krokuvos. Jis visą laiką išliko Lenkijos–Lietuvos kamaldulių provincijos centras. Vėliau buvo funduoti kiti Lenkijos ir Lietuvos kamaldulių vienuolynai: Rytvianuose (1621), Bielianuose prie Varšuvos (1641), Pažaislyje (1662), Beniševe (1663), Vygriuose (1667) ir Šance (1722). Prie kamaldulių fundacijų prisidėjo ir karaliai. Bielianų (prie Krokuvos) bažnyčioje koplyčią įrengė Zigmantas Vaza, Bielianų prie Varšuvos vienuolyną fundavo Vladislovas Vaza, Vygrių kamaldulių vienuolyno steigimo iniciatorius buvo Jonas Kazimieras. Steigti kamaldulių vienuolynus buvo sunkiau, nei kitus vienuolynus miestuose. Reikėdavo pasirūpinti ne tik vienuolių pragyvenimą garantuojančia fundacija, bet ir vienuolyno bei bažnyčios statybomis nuošalioje vietovėje.

Kamaldulių vienuolynuose Lenkijoje ir Lietuvoje nuo pat jų egzistavimo pradžios buvo atmenami ir gerbiami pirmieji Šv. Romualdo sekėjai šiuose kraštuose, atvykę XI a. pradžioje ir čia nukankinti – Penki broliai kankiniai iš Šv. Brunonas (Bonifacas). Jų istorijas pasakojantys ar primenantys atvaizdai dažnai aptinkami šiuose vienuolynuose. Šv. Brunonas gerbiamas ne tik šiuose kraštuose. Iki šiol tebėra Šv. Brunono koplyčia kamaldulių eremitų (*Sacro Eremo Tuscolano*) vienuolyne Fras-katyje, netoli Romos. Čia altoriaus paveiksle vaizduojamas Šv. Brunono nukirsdinimas.

³ Šv. Brunono misijos aprašymai XVI–XVIII a. leidiniuose, skelbtuose Lenkijoje ir Lietuvoje, aptarti straipsnyje: J. Nastalska, „Święty Bruno-Bonifacy w polskim piśmiennictwie historiograficznym i hagiograficznym do końca XVIII wieku“, in: *Święty Brunon. Patron lokalny czy symbol jedności Europy i powszechności Kościoła*, pod. red. A. Kopiczko, Olsztyn, 2009, p. 329–348.

⁴ P. Skarga, *Żywoty świętych starego i nowego zakonu na każdy dzień przez cały rok*, t. 1, Petersburg, 1862, p. 590.

Tačiau dažniausiai Šv. Brunono atvaizdus aptinkame Lenkijos ir Lietuvos kamaldulių vienuolynuose. Pavyzdžiui, įrengiant karališkąją Šv. Benedikto koplyčią Bielianų prie Krokuvos vienuolyno bažnyčioje šalia pagrindinių Šv. Benedikto paveikslų buvo pakabinti mažesni paveikslų ciklai, pasakojantys Šv. Brunono ir Šv. Vladislavo (tuometinio koplyčios geradario ir įkūrėjo Vladislavo Vazos dangiškojo globėjo) istorijas⁵.

Atskirai verta paminėti apie Šv. Brunonui rodytą pagarbą kitame kamaldulių Bielianų prie Varšuvos vienuolyne. Čia 1669 m. buvo padėtas kertinis naujos bažnyčios akmuo. Statybomis rūpinosi pats karalius Mykolas Kaributas Višniovieckis. Pagrindinių statybos darbų užbaigimo akcentas buvo iškilminga procesija į Bielianus, kai 1673 m. birželio 19 d. buvo perneštas Šv. Brunono paveikslas iš Šv. Jono kolegijos bažnyčios Varšuvoje, kadaise jai dovanotas Jono Kazimiero⁶. Šios iškilmės buvo skirtos pagerbti būtent Šv. Brunonui jo šventės minėjimo dieną. Neseniai, 1656 m. Šv. Brunono šventė kaip tik buvo kamaldulių atnaujinta⁷. Tačiau labiausiai prie šio iškilmingo paminėjimo prisidėjo tikriausiai Apaštalu Sosto 1673 m. sausio 21 d. paskelbtos apeigos *officium*, iškėlusios Šv. Brunono minėjimo dieną iki *semiduplex* šventės rango ir leidusios ją švęsti visoje Lenkijos–Lietuvos valstybėje⁸. Šiame 1673 m. iškilmingai perneštame paveiksle Šv. Brunonas pavaizduotas dėvintis baltą abitą ir kapą, su mitra ant galvos, rankose laikantis pastoralą ir palmės šakelę, simbolizuojančius jo misiją ir kankinystę. Už Šventojo figūros dešinėje ir kairėje tolimoje vaizduojamos dvi jo istorijos scenos, liudijančios sėkmingą misiją – Šv. Brunonas išbandomas ugnimi ir misionierius krikštija pagonių karalių.

Tarp šios šventės garbingų svečių Bielianuose prie Varšuvos buvo ir du valstybės senatoriai, iš kurių vienas – Pažaislio fundatorius ir mecenatas LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas⁹. Šie įvykiai galėjo turėti įtakos ir parenkant ikonografines temas Pažaislio freskoms. Juolab kad Pažaislio bažnyčios dekoravimas sienine tapyba prasidėjo visai netrukus – vos po kelerių metų.

⁵ S. Tomkowicz, *Bielany*, Kraków, 1904, p. 36.

⁶ M. Janocha, *Kamedulskie Bielany*, Warszawa, 2004, p. 37.

⁷ J. B. Mittarelli et A. Costadoni, *Annales Camaldulenses*, t. 4, Venetiis, 1759, p. 361–362.

⁸ *Officium S. Bonifacii Martyris*, Vilnae, 1673.

⁹ J. B. Mittarelli et A. Costadoni, *op. cit.*, p. 426–428.

Taigi Šv. Brunono istoriją vaizduojantis ciklas Pažaislyje atsirado ne atsitiktinai. XVII a. 2-ojoje pusėje Šventojo gerbimas buvo labai sustiprėjęs. Nors jo kultas vėliau iki pat XIX a. pabaigos nekito, pasakytina, kad būtent XVII a. 2-ojoje pusėje dėmesys jam Lenkijoje ir Lietuvoje buvo didžiausias. Galima manyti, kad toks tapybinis Šv. Brunono istorijos pasakojimas galėjo atsirasti tuo metu bet kuriame iš Lenkijos–Lietuvos kamaldulių vienuolynų. Pažaislio dekoravimo darbai tuo metu buvo intensyviausi, o įgyvendinama ikonografinė programa – plačiausia. Čia pravartu pažymėti, kad Šv. Brunono tapybinis ciklas Pažaislyje atsirado ne kaip siekis įamžinti pirmojo misionieriaus Lietuvoje atminimą, o kaip vieno iš pirmųjų Šv. Romualdo sekėjų šiuose kraštuose gerbimo išraiška.

Visas Pažaislio ansamblis suplanuotas ir įrengtas kaip kamaldulių vienuolynas. Eremitišką pobūdį rodo tiek nuošalios vietos vienuolynui parinkimas, tiek ansamblio išplanavimas, tiek ikonografinė bažnyčios puošybos programa. Vienuolynas pastatytas toliau nuo miesto, negyvenamoje teritorijoje, miškų ir upės juosiamame kalnelyje. Pažaislio vienuolyno kompleksą sudarė ne tik bažnyčia ir vienuolyno pastatas, bet ir kiti kamaldulių vienuolynams būdingi pastatai – svečių namai, ofisinės, eremitoriumas su vienuolių nameliais. Šalia driekėsi platūs sodai ir daržai. Bažnyčios puošyboje iš kitų pirmiausiai išsiskiria kamaldulių (Šv. Romualdo, Šv. Benedikto, Šv. Brunono, pal. Bogumilo, pirmųjų šventųjų atsiskyrių) ir Švč. M. Marijos ikonografinės temos. Tapybinės arba lipdybinės scenos vienuoliams turėjo priminti labiausiai gerbtų šventųjų pavyzdžius. Itin ryškus kamaldulių vienuolynuose buvo Dievo Motinos kultas.

Pažaislio kamaldulių vienuolynas statytas XVII a. trečiame trečdalyje¹⁰. 1667 m. spalio 20 d. padėti Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo pas Elzbietą bažnyčios ir vienuolyno kertiniai akmenys. Bažnyčios pastatas iškilo per kelerius metus – 1674 metais bažnyčia buvo pašventinta. 1674–1685 m. atlikta dauguma interjero dekoravimo darbų. Vienuolyno ir kitų ansamblio

¹⁰ Apie Pažaislį ir jo statybos istoriją pagrindinė informacija pateikiama: H. Kairiūkštytė-Jaciniene, „Pažaislis ein Barockkloster in Litauen“, in: *Tauta ir žodis*, t. 1(6), Kaunas, 1928. Vertimas į lietuvių kalbą: *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*, Vilnius, 2001; S. Meškauskas, „Klasztor kamedulów w Pożajściu“, in: *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historiae Artium*, t. 5, Poznań, 1991, p. 95–115; M. Paknys, „Nowe źródła o artystach w Pożajściu w kregu mecenatu Krzysztofa Zygmunta Paca“, *Biuletyn historii sztuki*, 2000, Nr. 1/2, p. 153–162; L. Šinkūnaitė, „Baroko pilnatis Pažaislio vienuolyno ansamblyje“, in: *Darbai ir dienos*, t. 26, Kaunas, 2001, p. 7–28; M. Paknys, *Pažaislis. Menas ir istorija*, Vilnius, 2005.

pastatų statyba užtruko ilgiau. Daugiausiai dėmesio skirta Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo pas Elzbietą bažnyčiai, svarbiausiam ir puošniausiam ansamblio statiniui. Bažnyčia baigta XVIII a. pradžioje, konsekruota 1712 m., o kai kurie kiti ansamblio pastatai iškilo dar vėliau.

Visus statybos ir dekoravimo darbus, kol buvo gyvas, atidžiai prižiūrėjo pats mecenatas – LDK kancleris Kristupas Zigmantas Pacas (m. 1684). Dažnai lankydamasis Pažaislyje Pacas nesunkiai galėjo kontroliuoti ir statybų eigą, ir išlaidas. Jis pats rinkosi architektus, lipdytojus, tapytojus. Vis dėlto statybos užsitęsė ir buvo baigtos jau po steigėjo mirties. Po K. Z. Paco mirties Pažaislio statybomis labiausiai rūpinosi jo giminaitis – Maltos ordino kavalierius Kazimieras Mykolas Pacas, kuris Kristupo Zigmanto Paco lėšomis keletą metų studijavo užsienyje ir paveldėjo nemažą jo turto dalį.

Pažaislio ansamblis – ne tik vienas gražiausių, bet ir vienas geriausiai išlikusių baroko paminklų Lietuvoje. Didžioji dalis meno vertybių sukurtos XVII a. paskutiniame trečdalyje. Pažaislio savitumą lemia unikali visa architektūra. Pirmą kartą Europoje panaudota įgaubta bažnyčios fasado plokštuma, gana retas šešiakampis planas, ašinė simetriška viso vienuolyno kompozicija. Stiuko lipdybos, tapybos ir marmuro derinimas puošiant bažnyčią pavertė Pažaislį objektu, vertu ypatingo dėmesio kalbant ne tik apie Lietuvos, bet ir visos Europos baroką.

Visos Šv. Brunono istoriją pasakojančios freskos sukurtos florentiečio tapytojo Michelangelo Pallonio (1637–tarp 1711–1713)¹¹. Yra žinoma, kad fundatorius atidžiai rinkosi dekoratorių. Viena pagrindinių iškeltų sąlygų buvo ta, kad meistras dirbtų vienas, o ne vadovautų gausiam pameistrių būriui. Todėl tikėtina, jog Palloni dirbo vienas arba su vienu ar dviem pagalbininkais. Įvertinant Pallonio tapybą, reikia pažymėti, kad bendru freskų plotu Pažaislio bažnyčia toli pralenkė kitus LDK XVII a. architektūros paminklus. Iki tol tokių užmojų gausiai ištapyti sienas freskomis LDK nebuvo. Vien bažnyčios patalpose yra per 100 skirtingų siužetų įvairaus dydžio kompozicijų. Pagrindinės bažnyčios patalpos sienine tapyba dekoruotos 1678–1685 metais. Palloni freskos atnešė LDK tapybai daug naujovių. Dar niekad iki tol nebuvo taip išraiškingai perteikiama vaiz-

¹¹ Plačiausiai M. Palloni tapyba aptarta monografijoje: M. Karpowicz, *Działalność artystyczna Michelangela Pallonio*, Warszawa, 1967. Tiesa, autorius klaidingai įvardijo, kad bažnyčioje pirmoji dešinėje pusėje koplyčia yra Šv. Brunono Bonifaco. Iš tikrųjų ši koplyčia skirta Šv. Pranciškui Saleziečiui; joje nėra Šv. Brunoną vaizduojančių freskų.

duojamų asmenų ekspresija, architektūros fonai. Palloni labai sėkmingai naudojo erdvės iliuziją, spalvinę įvairovę, šviesšėšėlius. Jis savo freskose nuolat keitė vaizdavimo rakursą – kartais jo scenos tapomos žiūrint žmogaus akių lygyje, kartais iš apačios arba vadinamuoju „varlės žvilgsniu“, o kartais scena netgi pakeliama ant laiptelių, kad būtų galima pavaizduoti kuo aštresniu kampu. Palloni naudojami perspektyvos teikiamais efektais, juos vykusiai kaitalioja. Daugiaplanėse kompozicijose neretai vaizduojami ne perteikiamo siužeto, o XVII a. istoriniai asmenys. Dauguma šių principų būdingi ir Šv. Brunono istoriją vaizduojančiose freskose. Palloni Pažaislį paliko po fundatoriaus K. Z. Paco mirties, atlikęs didžiąją dalį darbų (tik bažnyčios kupolo freska, tapyta XVIII a. pradžioje, priskiriama Giuseppi Rossi).

Gausiai freskomis puoštoje bažnyčioje tapytos įvairios ikonografinės temos. Visoje bažnyčios tapyboje ryškus Švč. Mergelės Marijos išaukštinimas. Kopyčiose, koridoriuose, choro, kapitulos ar zakristijos patalpose plėtojamos savarankiškos atskirų Šventųjų ikonografinės temos. Bažnyčios kopyčiose pagerbti kamaldulių vienuolijos globėjai ir Pažaislio fundatorių šventieji užtarėjai. Koridoriuose – pirmųjų vienuolių, gyvenusių mūsų krašte pagal kamaldulių pavyzdį, tapybiniai pasakojimai. Zakristijos ir kapitulos patalpose ištapytomis scenomis primenama Paskutinė vakarinė ir Kristaus kančia. Atskirų patalpų skliautuose vaizduojamos atskirų Šventųjų apoteozinės scenos.

Skirtingos ikonografinės temos plėtojamos dviejuose koridoriuose, vedančiuose iš presbiterijos į kapitulą ir zakristijos puses. Šiuose dviejuose simetriškuose koridoriuose tapytos scenos pasakoja apie pirmuosius Šv. Romualdo sekėjus Lenkijoje ir Lietuvoje. Koridoriais, jungiančiais vienuolyno patalpas su bažnyčia, vaikščiojo tik vienuoliai, todėl toks ikonografijos parinkimas labai suprantamas.

Koridoriuje, einančiame iš vienuolyno pietinės pusės pro zakristiją, ištapytas Šv. Brunono gyvenimo pasakojimas. Su pirmuoju Lietuvos vardo istorijos šaltiniuose paminėjimu siejamas Šv. Brunonas buvo, kaip minėjome, vienas pirmųjų Šv. Romualdo mokinių, sukūrė pirmųjų Šv. Romualdo mokinių atsiskyrėlių gyvenimo aprašymą („Penkių brolių kankinių gyvenimas“). Kiek vėliau ir patį Šv. Brunoną, išvykusį į misiją krikštyti pagonių, ištiko panašus likimas.

Į šį koridorių iš bažnyčios pusės patenkama pro duris presbiterijoje. Jau freska virš šių durų presbiterijoje atkreipia dėmesį į Šv. Brunoną,

„Šv. Romualdas įveda Lenkijos kunigaikštį Kazimierą į Kliuni vienuolyną“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

kaip Šv. Romualdo mokinį, ir tarsi nurodo neatsitiktinai koridoriaus dekoravimui parinktą Šv. Brunono ciklą. Įdomi presbiterijos freskos istorija. Palloni ją ištapė dekoruodamas bažnyčią, tačiau XIX a., perėmus bažnyčią ir vienuolyną stačiatikiams, ji buvo užtapyta dažais. Freska atidengta tik 1983 m., nes jos siužetas buvo žinomas iš apačioje užrašyto pavadinimo: „Šv. Romualdas įveda Lenkijos kunigaikštį Kazimierą į Kliuni vienuolyną“. Tokio istorinio įvykio, atrodo, niekada nebuvo, – jis atsirado Petrii Skargai norint interpretuoti Petro Damiano Šv. Romualdo gyvenimo aprašymą ir jį susieti su senosiomis Lenkijos kronikomis. P. Damianis rašė, kad Šv. Romualdas turėjo mokinį slavų kunigaikštį, kurį įvedė į vienuoliją. Žinodamas apie lenkų kronikose minimą Boleslovo Narsiojo vaikaitį Kazimiero vienuolystę benediktinų vienuolijoje jaunystės laikais, jis spėjo, kad minimas slavų kunigaikštis buvęs būsimasis Lenkijos karalius Kazimieras Atnaujintojas (Odnowiciel)¹². Iškilmingas siužetas, kuriame sujungiamos Šv. Romualdo, kamaldulių įkūrėjo, ir pamaldaus Lenkijos karaliaus linijos, labai tiko presbiterijai. Freskoje kunigaikštis vaizduojamas nuolankiai suklupęs prieš jo pasitikti išėjusį vienuolyno abatą. Šv. Romualdas šalia

¹² P. Skarga, *op. cit.*, t. 1, p. 588–590.

karalaičio vaizduojamas tarsi užtariantis būsimąjį vienuolį. Tuo tarpu kitas kamaldulio rūbais vilkintis vienuolis, kairėje pusėje, neabejotinai irgi aktyviai dalyvaujantis siūlant priimti kunigaikštį į vienuolyną, galėtų būti Šv. Brunonas, kuris P. Damiano vadinamas uoliausiu ir stropiausiu iš visų jo mokinių¹³. Freskoje kunigaikščio Kazimiero palydovai vaizduojami vilkintys XVII a. 2-osios pusės drabužiais ir tarsi pasyviai stebintys visą sceną. Tarp šių palydovų portretų galima įžiūrėti ir kai kurių tuometinių didikų ar net karaliaus fiziologinių panašumų.

Pagaliau pereikime prie Šv. Brunono istoriją vaizduojančio freskų ciklo aptarimo. Ką vaizduoja šios freskos, kokią istoriją jos pasakojo kamaldulių vienuoliams?

Pažaislio bažnyčios koridoriuje ant sienų tapytose freskose išryškinti kaip tik abu svarbiausi Šventojo gyvenimo momentai – misija (popiežiaus palaiminimas misijoms, išvykimas, pamokslavimas pagonims, stebuklas, vietinio kunigaikščio krikštas) ir kančia bei kultas (nužudymas, relikvijų pagerbimas ir pastatyta bažnyčia virš jo palaikų). Sėkminga misija ir kančia už tikėjimą sudaro pagrindą misionieriaus šventumui. Skliautas ir paskliautė puošti stiuko lipdyba, kur išsiskiria kankinystę simbolizuojančios palmių šakos, karūnos, lelijų žiedai ir t. t.

Iš viso koridoriuje nutapyta 11 freskų: aštuonios iš jų, pasakojančios Šv. Brunono istoriją, išdėstytos aukštai sienose prie pat skliauto, o lubose trijose scenose tradiciškai vaizduojamos šventųjų apoteozės. Pasakojimas apie Šv. Brunoną pradedamas freska vakarinėje koridoriaus sienoje, prie išėjimo į vienuolyną durų, ir baigiama freska pietinėje sienoje, virš to paties išėjimo į vienuolyną. Trys koridoriaus skliaute esančios freskos apoteozinės, liudijančios Šventojo laimingą žemiško gyvenimo pabaigą. Taigi kurios aštuonios freskos pasakoja apie Šv. Brunono misiją, kankinystę ir pagerbimą po mirties?

1. „Popiežius Silvestras II įšventina Šv. Brunoną arkivyskupu“. Iš tikrųjų Silvestras II tik paskyrė Šv. Brunoną misionieriumi į nepakrikštytus kraštus. Toks istorinis įvykis žinomas vykęs Romoje 1002 m. O arkivyskupo šventimus Šv. Brunonas gavo kiek vėliau – 1004 m. iš Magdeburgo

¹³ Manoma, jog Kazimieras tikrai buvo atiduotas į vienuolyną, kad įgytų išsilavinimą, tačiau jo susidūrimas su Šv. Romualdu iš tikrųjų menkai tikėtinas. O Šv. Brunonas žuvo 7 metai prieš gimstant Kazimierui.

„Popiežius Silvestras II įšventina Šv. Brunoną arkivyskupu“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

„Šv. Brunonas išvyksta į misijas“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

„Šv. Brunonas pamokslauja pagonių karaliui“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

arkivyskupo rankų. Tačiau XVII a. plačiausiai buvo remiamasi P. Damiano informacija, kuris savo rašytoje biografijoje užsimena, kad Šv. Brunonas nuvyko į Romą ir popiežius jį išventino arkivyskupu, todėl būtent pirmoji scena vaizduojama kaip Šv. Brunono išventinimas. Pažaislio freskose apsilankymai pas popiežius vaizduojami dar dviejose freskose ir lengvai atpažįstami iš būdingos popiežiaus aprangos, vienodo vaizduojamo interjero. Šv. Pranciškaus Saleziečio koplyčioje taip pat vaizduojama „Šv. Pranciškaus Saleziečio audiencija pas popiežių“, o šalia presbiterijos ir kapitulos pusę vedančiame koridoriuje ištapyta freska „Pal. Bogumilas pop. Aleksandro III akivaizdoje atsisako arkivyskupijos“.

2. „Šv. Brunonas išvyksta į misijas“. P. Damianis apie tai rašo: „Vienas senas vienuolis, kuris lydėjo Šv. Brunoną nuo Ravenos sienų, man pasakoją, kad šis garbingas vyras kartu su visais, kurie paskui jį sekė, visą kelią ėjo pėsčias ir basas, nuolat giedodamas ir dar pralenkdamas“. Freskoje preciziškai stengiamasi perteikti šiuos žodžius. Šventasis vaizduojamas einantis priekyje, gestikuliuojantis rankomis, tarsi giedantis. O paskui misionierių vedamas žirgas rodo, kad misionierius, nors ir turėdamas iš ko rinktis, sąmoningai pasirinko sunkesnę keliavimo būdą – pėsčiomis. Siužete vaizduojama pati kelionės pradžia, mat vėliau, kelionei sunkėjant ir atšalus orams, kaip pasakoja P. Damianis, Šv. Brunonas vis dėlto tęsė kelionę raitas.

3. „Šv. Brunonas pamokslauja pagonių karaliui“¹⁴. Šventasis vaizduojamas ant nedidelio kalnelio, priešais karalių ir jį supantį pagonių būrelį. Tapytojas Palloni ir čia randa progos perteikti vaizduojamų asmenų nuotaikas – Šv. Brunonas nutapytas emociškai įtikinėjantis, karalius vaizduojamas neslepiantis susidomėjimo, o jį supantys pagonys – nustebę. Galima atkreipti dėmesį į tai, kad tapytojas ignoravo P. Damiano informaciją, jog kai pagonių karalius nusistebėjo pamokslaujančio misionieriaus apranga, kuri jam pasirodė skurdi, Šv. Brunonas persirengė brangiu vyskupo rūbu. Visose freskose Pažaislyje Šv. Brunonas vaizduojamas vilkintis kukliu baltu kamaldulio abitū. O vaizduojami pagonys neretai tapytojo „aprengti“ XVII a. 2-osios pusės Abiejų Tautų Respublikos bajorų drabužiais. Kaip minėta, toks istorinių siužetų tapymo bruožas buvo būdingas M. Palloni'ui.

¹⁴ P. Damianis Šv. Brunono sutiktą valdovą vadino rusų karaliumi. Saksų versijoje jis įvardijamas prūsų karaliumi, o Vipertas jį vadino prūsų karaliumi Netimeru. Siekiant neutralumo, jis čia ir toliau vadinamas tiesiog pagonių karaliumi.

„Šv. Brunono išbandymas ugnimi“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

„Šv. Brunonas krikštija pagonių karalių“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

„Šv. Brunono nukirsdinimas“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

4. „Šv. Brunono išbandymas ugnimi“. Tai viena įspūdingiausių viso ciklo freskų. Tapytojas čia įamžina vieną svarbiausių misijos momentų – Šv. Brunono įvykdytą stebuklą, kai jis, karaliui pareikalavus, praėjo tarp dviejų vienas šalia kito degančių laužų ir liko nė kiek ugnies nepalietas. Freskoje puikiai matyti Palloni'o gebėjimas perteikti vaizduojamų asmenų nuotaikas. Čia išreikštos įvairiausios emocijos – nuo tikėjimu ir pasiryžimu spinduliuojančio Šv. Brunono, nuostabos ar net išgąščio neslepiančių pagonių iki visišką ramybę spinduliuojančio misionieriaus palydovo. Tapytojas siužetą vaizduoja rūmų architektūros fone, kurio gale nutapytas lengvai atpažįstamas jo gimtosios Florencijos katedros kupolas. Tokia aplinka, nors ir prasilenkia su istorine realybe, suteikia siužetui iškilmingumo. Architektūros fonas iškilmingumui sustiprinti šiame cikle tapomas tik du kartus. Abu kartus jis pasirinktas vaizduojant Šv. Brunono stebuklus – išbandymą ugnimi ir stebuklą prie Šv. Brunono palaikų.

5. „Šv. Brunonas krikštija pagonių karalių“. Misijos sėkmę vainikuojanti scena gana šilta ir rami. Pačiame freskos centre klūpo prabangiais drabužiais vilkintis karalius. Centrinė ašis išryškinta nuolankiai nulenкта valdovo galva, krikštijančia Brunono ranka ir ryškiais saulės spinduliais viršuje, kurie simbolizuoja, kad krikšto aktas vyksta ne be Apvaizdos malonės. Tuo suteikiama siužetui iškilmingumo. Kompozicijos centre dominuoja baltais kamaldulių abitais vilkintys misionieriai. P. Damianis savo Šv. Romualdo gyvenimo aprašyme nenurodė, su kiek palydovų į misijas išvyko Šv. Brunonas. Visame šiame cikle Palloni šventąjį vaizdavo lydimą vieno, o šioje freskoje – dviejų palydovų kamaldulių. Tuo tarpu du karaliaus palydovai dešinėje freskos pusėje atrodo nepatiklūs ar abejojantys ir kontrastuoja su dešinėje pusėje vos matomu palydovu, vaizduojamu pamaldžiai sudėtomis rankomis. Kaip žinome, karaliaus palankumo misionieriui nepakako ir Šv. Brunono mirtį nulėmė būtent abejojantys ar sukurstyti karaliaus aplinkos žmonės. Tačiau kartu P. Damianis minėjo, kad prieš kankinystę Šventasis dar spėjo pakrikštyti būrius įtikėjusių pagonių. Tapytojas šią istorinio pasakojimo žinią apie pagonių bendruomenės religinį susiskaldymą įtraukia į ciklo pasakojimą būtent per šias tris figūras.

6. „Šv. Brunono nukirsdinimas“. Ši freska tragiškiausia iš visų ciklo scenų. Misijas toliau pagonių krašte vykdeš Šv. Brunonas buvo nužudytas karaliaus brolio įsakymu. Jis vaizduojamas dešinėje freskos pusėje, pagonių būrio priekyje. Jo rankos gestas aiškiai rodo, kad viskas vyksta jo nurodymu. O pačiame freskos centre nutapyta galvos netekęs Šv. Brunonas ir

„Stebuklas prie Šv. Brunono palaikų“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

Freskos „Stebuklas prie Šv. Brunono palaikų“ fragmentas. Atsivertęs ir atgailaujantis karaliaus brolis, tarp 1678–1685, M. Palloni

jo budelis. Šiuo būdu, kuris būdingas baroko dailei, sustiprinamas siužeto dramatismas. Saksų versijoje Šv. Brunono nužudymas aprašomas kiek kitaip. Karaliaus brolio tarnai atvykę rado jį aukojant Mišias prie altoriaus. Vienas išsitraukė kardą ir nukirto Šv. Brunonui ranką, tačiau ji ir toliau stebuklingai atnašavo prie altoriaus. Kiti atvykę tarnai nukirto Šventajam ir galvą, kurią įmetė į upę. Būtent toje versijoje prūsų (o ne rusų!) karalius pavadinamas Netimeru, o jo brolis, Šv. Brunono žudikas – Zebedenu. Vis dėlto kalbant apie Pažaislio freskas, reikia nepamiršti, kad jos tapy-

Freskos „Šv. Kristupo nukirsdinimas“ fragmentas.
Fundatorius Kristupas Zigmantas Pacas, tarp 1678–1685, M. Palloni.

tos remiantis P. Damiano pasakojimu (kuriam Šv. Brunono krikštijami pagonys – rusai), todėl nekorektiška būtų čia vaizduojamus personažus įvardyti minėtais vardais.

7. „Stebuklas prie Šv. Brunono palaikų“. P. Damianis pasakoja, kad nužudžius Šv. Brunoną karaliaus brolis apako ir kartu su palydovais buvo ištiktas stabo. Atvykęs karalius išvydo stebuklą, ėmė uoliai ir karštai melstis prie Šventojo palaikų, kol stabo ištiktieji atgavo jutimus ir įtikėjo, ėmė atgailauti už savo nusikaltimus. Šiai freskai pasirinktas jau finalinis šio pasakojimo momentas – karaliaus brolis vaizduojamas pamaldžiai klūpantis prie Šventojo karsto ir atgailaujantis. Tapytojas, kaip ir Šv. Brunono išbandymo ugnimi scenai, čia parinko iškilmingesnę architektūros foną, o Šventojo palaikus „įkėlė“ į ištaigingą barokinių formų sarkofagą. Nesunkiai atpažįstamas šioje freskoje ir Palloni'o siekimas perteikti emocijas. Karaliaus brolis vaizduojamas panašiai, kaip Šv. Kristupo nukirsdinimą stebintis ir savo šventajam dangiškam globėjui adoruojantis pats vienuolyno fundatorius K. Z. Pacas¹⁵. Tik šioje freskoje paryškintas karaliaus brolio atsiprašymas ir nuolankumas, – jis vaizduojamas kiek palinkęs į priekį, o vidinė įtampa perteikiama ištempusia ištiesta dešiniąja ranka.

¹⁵ Plačiau apie šią freską Šv. Kristupo koplyčioje žr.: M. Paknys, „Postać fundatora w fresku Michelangela Palloniego w Pożajściu“, in: *Artyści włoscy w Polsce*, Warszawa, 2004, p. 293–299.

„Virš Šv. Brunono palaikų statoma bažnyčia“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

„Pal. Bogumilas stato Dobrovos bažnyčią“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

8. „Virš Šv. Brunono palaikų statoma bažnyčia“. P. Damiano rašytoje Šv. Romualdo biografijoje trumpai užsiminama, kad virš Šventojo kūno atsivertę pagonys pastatė bažnyčią. Šioje freskoje kairėje pusėje vaizduojama grupelė bažnyčių statančių asmenų, dešinėje – įpusėjusi bažnyčios statyba. Freska prastos būklės, todėl sunku įžiūrėti asmenis, vaizduojamus freskoje. Panaši freska yra simetriškai pastatyta kitame koridoriuje; ten vaizduojamas ciklas, pasakojantis apie pal. Bogumilo gyvenimą. Freskoje

„Pal. Bogumilas stato Dobrovos bažnyčią“ pavaizduoti asmenys gali būti tiesiogiai siejami su freskų tapymo metu (1678–1685 m.) Pažaislyje dirbusiais architektu, kamalduliais ir statybų organizatoriais¹⁶. Tikėtina, kad to meto amžininkų grupė galėjo būti nutapyta ir šioje virš Šv. Brunono kapo bažnyčios statybas vaizduojančioje freskoje. Dvi paskutinės ciklo freskos pasakoja apie įvykius jau po Šv. Brunono mirties ir Šventojo pagerbimą. Abiejose šiose freskose vaizduojamų asmenų apranga bei architektūra atitinka tapymo laikotarpio drabužius ir pastatus. Taip tarsi suartinama XI a. (kai vyko vaizduojami įvykiai) ir XVII a. 2-osios pusės Šv. Brunono gerbimo tradicija.

Pažaislio Šv. Brunono istoriją vaizduojantis freskų ciklas unikalus ikonografiniu požiūriu. Jį kuriant nebuvo naudojamosi ankstesniais Šventojo vaizdavimo pavyzdžiais. Savarankiškai buvo atrinkti svarbiausi jo gyvenimo ir kankinystės momentai, kurie turėjo reprezentuoti Šventąjį. Dėl labai uždaros kamaldulių vienuolijos šis ciklas taip pat ir vėliau nebuvo kopijuotas ar naudotas ikonografiniu pavyzdžiu daileje.

Aptariant Šv. Brunonui skirtą freskų ciklą, atkreiptinas dėmesys ir į kitą, simetriškai pastatytame koridoriuje nutaptą ciklą. Šiauriniame koridoriuje, kuris iš presbiterijos pro kapitulos patalpą veda į vienuolyną, vaizduojama palaimintojo Bogumilo istorija. Šis XIII a. pradžioje miręs Gniezno arkivyskupas atsisakė aukštų dvasininko pareigų ir iki gyvenimo pabaigos gyveno kaip eremitas. Nuo XVII a. pradžios jo gyvenimo aprašymas kaip sektinas pavyzdys dažnai pateikiamas kamaldulių tekstuose. Jis buvo gerbiamas ne tik Pažaislyje, bet ir kituose Lenkijos ir Lietuvos kamaldulių vienuolynuose¹⁷. Pirmosios keturios freskos sienose vaizduoja pal. Bogumilo stebuklus (stebuklingai perveda parapijiečius per upę, pašaukia žuvis, jomis pamaitina parapijiečius, stebuklingai įveikia ilgą kelią

¹⁶ Labiausiai tikėtina, kad freskoje vaizduojamas ilgametis Pažaislio architektas Pietro Puttini, žr.: M. Paknys, „Nowe źródła o artystach w Pożajściu w kręgu mecenatu Krzysztofa Zygmunta Paca“, *Biuletyn historii sztuki*, 2000, Nr. 1/2, p. 153–162.

¹⁷ XVII a. pradžioje pal. Bogumilas buvo laikomas pirmųjų kamaldulių pavyzdžio sekėju. Antai jo išsami biografija pristatyta Martyno Baroniuzo knygelės apie Penkis brolius kankinius pabaigoje, nurodant pavyzdingiausius pirmųjų kamaldulių Lenkijoje sekėjus [M. Baroniuz, *Vitae, gesta et miracula sanctorum Quinque Fratrum Polonorum eremitarum Casimiriensium Ordinis S. Romualdi Abbatis camaldulensium*, Cracoviae, 1610, p. 34–36]. Penki broliai kankiniai, Šv. Brunonas ir pal. Bogumilas nurodomi kaip ankstyvieji kamaldulių pirmtakai šiose žemėse ir kamaldulių istorijos tyrinėjimuose, žr.: L. Zarewicz, *Zakon kamedulów, jego fundacye i dziejowe wspomnienia w Polsce i Litwie*, Kraków, 1871, p. 18.

į Gniezną). Kitose keturiuose freskose matoma palaimintojo bažnytinė karjera ir pareigų atsisakymas (išventinimas arkivyskupu, bažnyčios statybos, pareigų atsisakymas ir iškeliavimas iš Gniezno)¹⁸.

Beje, manoma, kad antrajam koridoriui iš pradžių buvo parinkta ne pal. Bogumilo, o kitos temos – Penkių brolių kankinių, vienų pirmųjų kamaldulių sekėjų Lenkijoje – ciklas. Penki broliai kankiniai itin populiarūs visuose Lenkijos ir LDK kamaldulių vienuolynuose, jų gerbimą galima aptikti ir kituose vienuolynuose Europoje. Jų kultas šiuose kraštuose plito nuo pat pirmojo vienuolyno įsteigimo Krokuvoje XVII a. pradžioje. Taip simboliškai buvo sujungiami tik tuo metu atsikėlusių kamaldulių veikla su vienais pirmųjų misionierių šiuose kraštuose, eremitiško gyvenimo pradininkais. 1663 m. Lenkijoje Penkių brolių kamaldulių garbei vienuolyną skyrė Beniševo fundatorius Albertas Kadžidlovskis.

Pažaislyje šiame šiauriniame koridoriuje pavaizduotos scenos puikiai būtų derėjusios su Kristaus kančios temomis, kuriomis dekoruota kapitulos patalpa. Taip pat jos puikiai būtų tikusios bendrai šiauriniame ir pietiniame koridoriuose įprasmintai kamaldulių pirmtakų mūsų kraštuose idėjai. Apie pirmuosius kamaldulius mūsų kraštuose, Penkis brolius kankinius pasakoja ir scena virš praėjimo, vedančio iš presbiterijos į koridorių – „Karalius Boleslovas Narsusis aplanko pirmuosius Šv. Romualdo mokinius Lenkijoje“. Prisiminkime, priešingoje presbiterijos pusėje, kaip minėta, freska „Šv. Romualdas įveda karalaitį Kazimierą į Kliuni vienuolyną“ yra tarsi savotiška užuomina apie Šv. Brunono ciklą, slypintį už freskos esančiame koridoriuje. Tačiau šiauriniam koridoriui buvo pasirinkta kita tema – pal. Bogumilo istorijos pasakojimas. Galima spėlioti, kad pal. Bogumilo tema buvo pasirinkta dėl aktualumo – būtent XVII a. antroje pusėje intensyviai vyko šio Gniezno arkivyskupo beatifikacijos proce-

¹⁸ Pažaislio tapybos tyrinėtoja dr. Laima Šinkūnaitė neseniai paskelbė klaidingą hipotezę, jog šiame cikle vaizduojama Šv. Vaitiekiaus hagiografinė istorija [L. Šinkūnaitė, „1009 metai ir Pažaislis. Krikščioniškųjų misijų tema“, *Soter*, 2000, Nr. 3 (31), p. 75–84; L. Šinkūnaitė, „Pažaislio vienuolyno dekoru ikonografinė programa: nauji tyrinėjimų aspektai“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys*, Vilnius, 2001, p. 7–26]. Klaidinga ikonografinė atribucija paneigta straipsnyje: M. Paknys, „Pal. Bogumilas Pažaislio freskose“, *Naujasis židinys*, 2002, Nr. 6, p. 315–322. Tiesa, autorė lieka kurčia argumentams ir toliau populiariuose tekstuose klaidina visuomenę [L. Šinkūnaitė, *Šv. Brunonas Kverfurtietis Pažaislio freskose*, Kaunas, 2009]. Pal. Bogumilo freskų cikle nėra nė vienos kankinystės ar priešiško susidūrimo su prūsais scenos, todėl tapybinio pasakojimo priskyrimas Šventajam kankiniui laikytinas rimta profesionalumo spraga.

„Karalius Boleslovas Narsusis aplanko pirmuosius Šv. Romualdo mokinius Lenkijoje“, freska, tarp 1678–1685, M. Palloni

sas¹⁹. Beje, tokia tendencija pastebima ir parenkant kitas ikonografines temas – Šv. Pranciškus Salezietis ir Šv. Marija Magdalena de Paci (kuriems paskirtos atskiros koplyčios) buvo visai neseniai kanonizuoti – jų skelbimo šventaisiais procesai baigti jau prasidėjus Pažaislio statyboms. Anksčiau buvo minėta, kad ir Šv. Brunono pasirinkimui įtakos taip pat galėjo turėti šventės aktualumas. Toks fundatoriaus „polinkis“ į martirologijos naujoves neatrodo keistas, jei atsižvelgsime ir į K. Z. Paco įdiegtas menines naujoves Pažaislyje.

Taigi Šv. Brunonas šiame tapybiniame kontekste pasirodo kaip vienas pirmųjų kamaldulių pirmtakų, sektinas pavyzdys, kurį vienuoliams visuomet turėjo priminti nutapytas ciklas. Freskos išdėstytos kaip nuoseklus pasakojimas, kuriame kruopščiai atrinkti svarbiausi Šv. Brunono gyvenimo, kankinystės ir garbinimo momentai. Įsivaizduokime, jog cikle nebūtų antros ar septintos freskos. Pasakojimas prarastų nuoseklumą ir

¹⁹ Beatifikacijos byla vyko XVII a. viduryje, tuo tikslu išleistas leidinys: S. Damalevicio, *Vita S. Bogumili archiepiscopi gnesnensis eremitae camaldulensis, Romae, 1661*. Tačiau palaimintuoju Bogumilas paskelbtas tik 1925 m.

įtaigumą, kuris baroke buvo itin vertinamas. Jei po pirmosios freskos (kuriuje popiežius išventina Šv. Brunoną arkivyskupu) sektų pamokslavimas pas pagonių karalių (III freska), siužeto perkėlimas iš popiežiškųjų rūmų tiesiai į gūdžią pagonišką provinciją taptų sunkiai suvokiamas. Būtent šiuos siužetus „suriša“ II freska, vaizduojanti išvykimą į misijas. Panaši sąsaja, pavyzdžiui, ir su priešpaskutine VII freska. Vaizduojant po Šventojo nukirsdinimo (VI freska) statomą bažnyčią (VIII freska) būtų galima numanyti, kad stengtasi parodyti, jog po mirties kankinys tapo šventuoju ar buvo garbinamas kaip šventasis. Tačiau kas, kaip vyko po mirties, kodėl garbinamas? Stebuklas po Šv. Brunono mirties ir jo žudiko atsivertimas bei Šv. Brunono palaikų pagarbinimas (VII freska) išsklaido abejones ir klausimus, tad puikiai tinka bendrai siužetinei linijai pagrįsti. Todėl vertinant puikų tapytojo M. Palloni'o freskų atlikimą reikia pažymėti ir puikų tapybinio pasakojimo „scenarijaus“ parinkimą.

Freskos nutapytos sekant P. Damiano pasakojimu apie Šv. Brunono kelionę pas pagonių rusų karalių. Neteisinga manyti, kad Šv. Brunono istorija nutapyta Pažaislio freskose dėl to, kad tai buvo pirmasis misionierius Lietuvos paribyje – Kvedlinburgo analų šaltiniai, paminintys Lietuvos vardą, buvo paskelbti vėliau nei tapytos Pažaislio freskos. Todėl kamalduliai, mecenatas K. Z. Pacas ar tapytojas M. Palloni nė neįsivaizdavo, kad jo istorijos aprašyme galėjo nuskambėti Lietuvos vardas. Todėl tikrai neverta tikėtis, kad aptariamame XVII a. tapybiniame cikle Pažaislyje stengtasi parodyti, kaip šiandien įsivaizduojame, pirmąją būtent lietuvių krašte vykusią misiją. Šv. Brunonas visų pirma vertintinas kaip vienas pirmųjų misionierių, Šv. Romualdo mokinių ir sekėjų, pavyzdys Lenkijos ir Lietuvos kamaldulių provincijoje XVII a. gyvenantiems vienuoliams. Jei po freskomis būtų buvę įkomponuoti siužetus įvardijantys užrašai, Lietuvos vardo juose tikrai nebūtų buvę. Tačiau tai nemenkina puikios tapybos freskų, kurios pasakoja apie tikrus prieš tūkstantmetį vykusius įvykius, vertės.

THE FREScoes OF ST. BRUNO OF QUERFURT IN THE CAMALDULIAN MONASTERY IN PAŽAISLIS

Mindaugas Paknys

Summary

The cycle of frescoes painted in the church of the monastery in Pažaisliai, as far as it is known, is the broadest exhibition in art relating the mission and martyrdom of St. Bruno. The Camaldulian monks were aware of the history of St. Bruno (as a monk known as St. Boniface) as written in the biography of St. Romuald by St. Peter Damian (1007–1072). An *Officium* proclaimed by the Holy See on January 21, 1673 raised the commemoration day of St. Bruno up to the *semiduplex* rank of holy days. Thus, great attention was given to St. Bruno in the 17th c. in the other Camaldulian monasteries in Poland and Lithuania. One can state that the cycle picturing the history of St. Bruno did not appear in Pažaisliai by chance.

The Florentine painter Michelangelo Palloni (1637 – between 1711–1713) painted all of the frescoes relating the history of St. Bruno. He decorated the church with wall paintings in 1678–1685. Various iconographic themes are painted in the abundantly fresco decorated church. The honoring of the Blessed Virgin Mary in all of the paintings of the church is clear. In the chapels, corridors, choir, the premises of the capitula or sacristy the independent iconographic themes of various saints are expressed. In the two corridors joining the facilities of the monastery and the church, the histories of the first monks who lived in our land according to the Camaldulian way are painted. In the frescoes of the northern corridor the history of the Blessed Bogumila are depicted and the cycle of the St. Bruno frescoes are painted in the southern corridor.

In the southern corridor a total of 11 frescoes are painted: eight of them relating the history of St. Bruno are located high in the walls right by the dome while the apotheoses of the saints are traditionally depicted in three scenes in the ceiling. The first fresco depicts Pope Sylvester II consecrating Bruno as an archbishop, the second – St. Bruno's departure on his mission. The next three frescoes describe the successful mission of St. Bruno – preaching to the pagans, the challenge to St. Bruno by fire, and the baptism of the pagan king. The last three frescoes depict the martyrdom of St. Bruno and his honoring after death – the slaying of St. Bruno, the miracle by his remains, and the church being built on his grave.

The cycle of frescoes depicting the history of St. Bruno in Pažaisliai is unique in an iconographic sense. Examples from earlier depictions of the saint were not used during its creation. The most important moments of his life and martyrdom, which had to represent the Saint, were selected independently. Due to the closed nature of the Camaldulian monastery this cycle was also later not copied or used as an iconographic example in art.

S. BONIFACIUS ARCHIEP ET MARTYR. ORD. S. BEN.

*Neglectâ aulâ eremiticâ aus⁹ pede nud⁹ humum verrere, et inter vepreta se
volutare solebat. Ut perfidos cum rege Ruthenos ad X^{ti} sacra perduceret, ex
condicto rogum ardentem Archipræsul illasus pertransijt. Miraculo im-
posturæ deputato, ab ingratis tandem Martyr caditur.*

J. Umbach d.

B. Kilian sc.

Šv. Bonifacas. Įklija Karolio Andrzejowskio knygos „Kalendarz benedyktyński“
(Vilnius, 1768) egzemplioriuje (Lietuvos Dailės muziejaus biblioteka)

LIUDAS JOVAIŠA

ŠV. BRUNONO KVERFURTIEČIO KULTAS LIETUVOJE: LITURGINIS IR HAGIOGRAFINIS ASPEKTAS

Šv. Brunono Kverfurtiečio kultas Lietuvoje niekada nebuvo itin ryškus. Ėjimas Šv. Vaitiekaus pėdomis lėmė, kad Šv. Brunonui vietinės Katalikų Bažnyčios atmintyje tiesiog nebeliko vietos. Jo pirmtakas Prūsijos apaštalas Šv. Vaitiekus tapo pirmuoju šventuoju Lenkijos globėju, o jo relikvijų saugojimo vieta Gnieznas – Lenkijos bažnytinė sostinė. Kadangi Šv. Brunono relikvijos neišliko, tai ryškus jo kulto centras nesusiklostė, be to, ir Lenkijos globėjo vieta jau buvo „užimta“. Rusia atsidūrė Rytų Bažnyčios įtakos sferoje, o kraštai, į kuriuos vyko šventasis misionierius – Prūsija, Lietuva, Jotva – liko pagoniški. Iki pat XXI a. pradžios Lietuvoje nebuvo nė vienos Šv. Brunono Kverfurtiečio titulo bažnyčios, koplyčios ar altoriaus. Išskyrus XVII a. freskų ciklą Pažaislio kamaldulių vienuolyne, daugiau jokių šio šventojo kankinio atvaizdų daugiau nežinoma¹. Vis dėlto reikia pripažinti, kad Šv. Brunonas Kverfurtietis nuo XVII a. pabaigos buvo minimas Lietuvos vyskupijų ir vienuolių liturginiuose kalendoriuose, taip pat įvairiose „Šventųjų gyvenimų“ laidose. Būtent šiems Šv. Brunono kulto aspektams – liturginiam ir hagiografiniam – ir skiriamas šis straipsnis.

Prieš leidžiantis į tyrinėjimo peripetijas, svarbu atkreipti dėmesį, kad apie Šv. Brunono gyvenimą bylojantys šaltiniai mini du šventojo vardus – Brunoną ir Bonifacą. Dalis jų (pirmiausia kamaldulio Šv. Petro Damiano pasakojimas) šventąjį misionierių ir kankinį vadina vien Bonifacu, kiti – tik Brunonu. Kadangi ilgą laiką nebuvo plačiau žinomi kiti šaltiniai, pateikiantys abu Šv. Brunono Kverfurtiečio vardus, XVI a. kard. Cezaris Baronijus, rašydamas Bažnyčios istoriją ir rengdamas Romos martirologi-

¹ Išsamiai Šv. Brunono freskų ciklą Pažaislyje šiame „Metrašči“ tome skelbiamame straipsnyje aptaria Mindaugas Paknys.

jų, išskyrė du šventuosius – Rusios apaštalą Šv. Bonifacą, minimą birželio 19 d., ir Prūsijoje misionieriaus Šv. Brunoną (minėjimas spalio 15 d.). Kad tai schizofreniškas vientisos Šv. Brunono Kverfurtiečio asmenybės traktavimas, istorikai pirmą kartą pastebėjo tik XVIII a. pradžioje², tačiau senoji tradicija savo pozicijas istorinėje literatūroje užleido labai pamažu, o liturginiame (taip pat ir Lietuvos vyskupijų bei vienuolių) kalendoriuje Šv. Bonifaco ir Šv. Brunono atskyrimas išliko iki pat XX amžiaus.

Patronus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. 1673 m. sausio 21 d. Šv. Apeigų kongregacija, prašoma Lenkijos karaliaus ir kamaldulių ordino Monte Corona kongregacijos, leido minėti Šv. Bonifaco (t. y. Šv. Brunono Kverfurtiečio³) dieną kaip *semiduplex* rango šventę visoje Lenkijos Karalystėje. Šis nutarimas galiojo ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje; tai liudija tais pačiais 1673 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išleistas *Officium S. Bonifacii Martyris Ordinis Eremitarum Camaldulensium S, Romualdi, semiduplex (...) die 19 Iunii recitandum*⁴. Šiame mažame 4 puslapių spaudinyje buvo paskelbta žinutė apie Šv. Apeigų kongregacijos nutarimą ir išspausdinti tos dienos brevijoriaus skaitiniai (IV–VI) apie Šv. Bonifaco gyvenimą.

Kongregacijos 1673 m. nutarimu Šv. Bonifacas tapo vienu iš šventųjų Lenkijos ir Lietuvos globėjų⁵. 1725 m. Vilniaus vyskupijos rubricelėje ties birželio 19 diena pažymėta Lenkijos Karalystės globėjo Šv. Bonifaco *festum semiduplex ad libitum*⁶. Lenkijos Karalystės globėjo Šv. Bonifaco *semiduplex*

² Apie Šv. Brunono misijos šaltinių atradimo ir interpretacijos istoriją plačiau žr.: Inga Leonavičiūtės straipsnį „Šv. Brunono Kverfurtiečio ciklo šaltiniai“, in: *1009 metai: Šv. Brunono Kverfurtiečio misija / A. D. 1009: missio S. Brunonis Querfordensis* (= *Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae*, 5), ed. Inga Leonavičiūtė, Vilnius 2006, p. 217–219.

³ Nuo XVI a. liturginėje ir hagiografinėje literatūroje (pvz., Cezario Baronijaus Romos martirologe) buvo klaidingai išskiriami du asmenys: Šv. Bonifacas, Rusios vyskupas ir kankinys (minimas birželio 19 d.), ir Šv. Brunonas Kverfurtietis, Prūsijos apaštalas ir kankinys (šventė spalio 15 d.).

⁴ Du šio leidinio egzemplioriai išliko Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos (toliau – LMAB) ir Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) Retų knygų skyriuose.

⁵ Žr., pvz., *Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae et Sueciae ad normam Missalis Romani accommodatae*, Vratislaviae MDCCLXXVI. Čia minima *festum semiduplex* birželio 19 diena.

⁶ Egzempliorius be titulinio lapo saugomas LMAB, L-20 / 930/1725.

rango šventė buvo minima ir kitose – Žemaičių⁷ bei Lucko⁸ – vyskupijose, taip pat ir jau po Didžiosios Kunigaikštystės aneksijos, XIX a. pradžioje įkurtose Minsko⁹ ir Augustavo, arba Seinų¹⁰, vyskupijose. Pažymėtina, kad dėl kitų, aukštesnio rango švenčių (pvz., Devintinių oktavos), neretai užimančių birželio 19 dieną, liturginis Šv. Bonifaco minėjimas dažnai buvo keliamas į kurią nors vėlesnę dieną.

Ypatingą vietą Šv. Bonifaco minėjimas užėmė Mogiliavo arkivyskupijos, kurią Kotryna II įsteigė po pirmojo Respublikos padalijimo, liturginiame kalendoriuje. Čia Šv. Bonifacas buvo pagerbiamas birželio 18 dieną aukštesnio rango švente – *sub ritu duplici* – kaip Rusijos globėjas. Šį skirtumą nuo kitų Respublikos vyskupijų *expressis verbis* nurodo 1805 m. Mogiliavo arkivyskupijos rubricelė: *S. Bonifacii E. M. Patr. Ross. dx (hac die colitur in Nostra Dioecesi, extra hanc semiduplex, atque diem aliam sibi assignatam habet, inter Patronos Poloniae 19 hujus ponitur)*¹¹. Šv. Bonifacas kaip Rusijos globėjas minimas ir vėliau, pvz., 1829 m. rubricelėje¹². 1863 m. jis tituluojamas jau tik vyskupijos globėju, tačiau pagerbiamas dar aukštesnio rango – *duplex majus* – švente¹³; 1898 m. rubricelėje matome, kad Lenkijos Karalystės ir Mogiliavo arkivyskupijos globėjo šventė jau perkelta į įprastinę datą – birželio 19 dieną¹⁴.

⁷ Žr., pvz., *Directorium horarum canonicarum et missarum (...) pro dioecesi Samogitiensi in annum Domini MDCCCXX*, Vilnae [s. a.]; *Ordo divini officii et missarum ad usum dioecesis Samogitiensis seu Telsensis, pro anno Domini MCMXII*, Vilnae, 1911, p. 38.

⁸ Žr., pvz., *Directorium horarum canonicarum et missarum ss. pro dioecesi Luceoriensi in annum Domini MDCCCLXII*, Vilnae, 1861, p. 27–28.

⁹ Žr., pvz., *Directorium divini officii ac missarum SS. pro dioecesi Minscensi in annum Domini MDCCCLX*, Vilnae, 1859, p. 26–27.

¹⁰ Žr., pvz., *Directorium divini officii ad usum (...) dioecesis Sejnensis seu Augustoviensis (...) pro anno Domini MCMI*, Varsaviae, s. a., p. 47.

¹¹ *Directorium officii divini et missarum generale pro utroque clero archidioecesis Mohileviensis in anno Domini MDCCCV (...)*, Mohileviae, s. a.

¹² *Directorium officii divini ac missarum ad usum archidioecesis Mohileviensis pro Anno Domini MDCCCXXIX*, Mohileviae, s. a.

¹³ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro archidioecesi Mohyloviensi in annum Domini MDCCCLXIII (...)*, Vilnae, 1862, p. 22.

¹⁴ *Directorium divini officii et missarum pro archidioecesi Mohiloviensi in annum Domini 1898*, Wilno, 1898, p. 75.

Abiejų Tautų Respublikos paveldas Šv. Bonifaco kulto pavidalu¹⁵ išgyveno visą XIX amžių ir sulaukė naujų politinių permainų, pagimdžiusių modernias Lenkijos ir Lietuvos Respublikas. Lietuvos bažnytinės provincijos su sostine Kaune įkūrimas 1926 m. iš liturginio kalendoriaus galutinai pašalino Abiejų Tautų Respublikos paveldo likučius¹⁶.

Pasakytina, kad Šv. Brunono liturginis minėjimas spalio 15 d. Lietuvos vyskupijų liturginiuose kalendoriuose niekada nefigūravo. Pirma, Šv. Brunonas nebuvo įtrauktas į Lenkijos ir Lietuvos šventųjų globėjų būrį, ir jo šventė buvo minima tik Varmijos ir Sambijos vyskupijose. Antra, Vilniaus vyskupijoje spalio 15 d. *duplex* rango švente buvo minima jos globėja Šv. Teresė, tad vietos kitam šventajam įsiterpti nebuvo – net Šv. Jadvygos šventė čia buvo keliama į spalio 17 dieną¹⁷.

Šv. Bonifacas Vilniaus vyskupijos liturginiame kalendoriuje XX a. pradžioje. XX a. pradžioje Vilniaus vyskupijos liturginiame kalendoriuje įvyko keistos ir sunkiai paaiškinamos permainos. 1911 m. rubricelėje dar minima įprasta *semiduplex* rango šventė birželio 19 d., tačiau 1917 m. rubricelėje ties birželio 5 diena (sic!) pažymėta vyskupo ir kankinio Šv. Bonifaco, antrojo globėjo (*minus principalis*), *duplex maius* rango šventė¹⁸. 1919 m. išleisti Vilniaus vyskupijos *officia propria*, apriboti pal. Jurgio Matulaičio¹⁹, rodo, kad tokiu pačiu rangu – *duplex maius* – vyskupijoje buvo minimi: Šv. Vincentas Kadlubekas (kovo 8), Šv. Vaitiekus (balandžio 24), pal. Andriejus Bobola (gegužės 16), pal. Kunigunda (liepos 24), Šv. Kazimiero relikvijų perkėlimas (rugpjūčio 26), Marijos Vardo šventė (rugsėjo 12),

¹⁵ Kartais, ypač XIX a. antroje pusėje, santrumpa *P. R. P. (Patronus Regni Poloniae)* dingdavo iš vyskupijų rubricelių puslapių (pvz., Vilniaus vyskupijos 1870 m. rubricelės), bet gan greitai vėl pasirodydavo.

¹⁶ Šv. Bonifaco šventės nematyti jau Žemaičių vyskupijos rubricelėje 1915 metams, žr.: *Ordo divini officii et missarum ad usum Samogitiensis seu Telsensis dioecesis pro anno Domini MCMXV*. Visai neminimas Šv. Bonifacas 1916 m. Mogiliavo arkivyskupijos ir Minsko vyskupijos rubricelėje, žr.: *Directorium Divini officii et missarum pro archidioecesi Mohiloviensi necnon pro dioecesi Minscensi in annum Domini bissexilem 1916*, s. 1., s. a.

¹⁷ Žr. *Missae propriae patronorum et festorum...* (kaip 5 išn.).

¹⁸ *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae ad usum insignis eccl. cathedralis et dioecesis Vilnensis (...)* pro anno Domini MCMXVII compositus, Vilnae, s. a., p. 99.

¹⁹ *Officia propria dioecesis Vilnensis iuxta calendarium a S. Sede adprobaturum*, s. a., [1919]. Šio leidinio egzempliorius išlikęs LMAB fonduose.

pal. Vladislovas Gelniovietis (rugsėjo 25), Šv. Stanislovo relikvijų perkėlimas (rugsėjo 27), pal. Jonas Duklietis (spalio 1), padėka už Chotino pergalę (spalio 10) ir Šv. Mikalojus (gruodžio 6). Aukštesne *duplex II classis* švente buvo pagerbiami Šv. Stanislovas Kostka (lapkričio 13) ir Aušros Vartų Gaillestingumo Motina (lapkričio 16). Aukščiausio rango – *duplex I classis* su oktava – iškilmės buvo skirtos Šv. Kazimierui, Šv. Jurgiui ir Šv. vyskupui Stanislovui.

Minėtame 1919 m. leidinyje Šv. Bonifacas minimas tik kaip vyskupas ir kankinys, netituluojamas šalies, vyskupijos ar katedros globėju. Čia perspausdinami brevijoriaus skaitiniai iš 1673 m. leidinio (*matutinum* IV–VI skaitiniai apie Šv. Bonifaco gyvenimą ir kankinystę, paremti Šv. Petro Damiano pasakojimu), pridodant trumpą malda²⁰ drauge su nuorodomis dėl kitų tos dienos brevijoriaus tekstų²¹.

Kas ir kodėl Vilniaus vyskupijoje pakėlė Šv. Bonifaco šventės rangą, nežinoma. Įdomu, kad ir šventės data kartu perkelta į birželio 5 dieną, kai Visuotinėje Bažnyčioje minimas Vokietijos apaštalas Šv. Bonifacas. Ar nebus čia įsivėlusį klaidą, supainiojant šiuodu Bonifacius? 1939 m. Vilniaus arkivyskupijos rubricelėje ties birželio 5 diena žymima *duplex* rango Šv. vyskupo ir kankinio Bonifaco šventė. Kažin ar čia turėtas omenyje „mūsiškis“ Šv. Brunonas Bonifacas, ar – galbūt ištaisius klaidą – Vokietijos apaštalas? Naujai įkurtų Lietuvos vyskupijų (Kauno, Panevėžio, Kaišiadorių, Telšių) ir visos Lietuvos bažnytinės provincijos liturginiame kalendoriuje birželio 5 dieną *duplex* rango švente taip pat buvo minimas Šv. Bonifacas – veikiausiai VIII a. vyskupas ir kankinys²².

²⁰ „Oratio. Deus, qui nos beati Bonifacii Martyris tui atque Pontificis annua solemnitare laetificas, concede propitius, ut cuius natalitia colimus, de eiusdem etiam protectione gaudeamus. Per Dominum“, in: *Officia propria dioecesis Vilnensis*, p. 63.

²¹ „Ant. et Pss. ad oo. Horas et vv. Nocturnorum de currenti hebdomada, die, ut in Psalt.; rel. de Comm. Martyr., praeter ea, quae sequuntur“ [i. e. Oratio et Lectiones], *ibid.*

²² Žr. *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae pro anno Domini 1939 ad usum dioecesis Kaišėdorensis*, s. 1, s. a., p. 78; *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae ad usum dioecesis Panevėžensis*, Neapolis, 1939, p. 62; *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae pro anno Domini 1938 ad usum Archidioecesis Kaunensis*, Neapolis, 1937 (čia ties birželio 4 d. įrašas: *De S. Bonifacio nihil hoc anno*); *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae pro anno Domini 1944 ad usum dioecesis Telšensis*, s. 1, s. a., p. 48; *Ordo divini officii recitandi missaeque celebrandae pro anno Domini 1946 ad usum provinciae ecclesiasticae in Lituania*, Kaunas, 1946, p. 63.

Šv. Brunono Bonifaco kulto pėdsakai vienuolijų liturginiuose kalendoriuose. Daugumos Lietuvos vienuolijų rubricelėse – kitaip nei vyskupijų liturginiuose kalendoriuose iki XX a. pradžios – Šv. Bonifaco minėjimas neturėjo tokio aukšto rango. Tokiu pat kaip ir vyskupijų kalendoriuose *semiduplex* rangū birželio 19-oji buvo minima trinitorių²³, basųjų karmelitų²⁴ ir regulinių Laterano kanauninkų²⁵; atrodo, kad kažkokia forma Šv. Bonifacas buvo pagerbiamas ir dominikonų²⁶ bei senosios observancijos karmelitų²⁷, bet jokių užuominų apie šį Šventąjį nėra augustinų, bernardinų, pranciškonų konventualų ir jėzuitų rubricelėse. Užtat ypatingą vietą Šv. Bonifaco šventė užėmė Šv. Benedikto regulos vienuolijose – Lietuvoje gyvavusiuose benediktinų ir benediktinių vienuolynuose bei kamaldulių eremuose.

Knygoje „*Officia propria Patronorum Ordinis S. Benedicti ad usum sanctimonialium ordinis eiusdem...*“ (Vilnae, 1648) dar nerasime jokios užuominos apie Šv. Bonifacą arba Šv. Brunoną. Kaip matyti iš Senųjų Trakų prioro ir Vilniaus benediktinių nuodėmklausio Krizostomo Zigmanto Zdrowskio parengtų ir, atrodo, Vilniaus benediktinių abatės Marci belės Joanos Gruževskytės lėšomis 1681 m. išleistų „*Officia propria SS. Patronorum Sacri Ordinis Divi Benedicti*“, vyskupo ir kankinio Bonifaco šventė benediktiniškose bendruomenėse tuomet buvo minima, kaip įprasta, birželio 19 d., tačiau aukštesne – *duplex* – rango švente²⁸. Šiame leidinyje buvo vėl perspausdinti 1673 m. paskelbti brevijoriaus skaitiniai apie Šv. Bonifaco gyvenimą ir kankinystę, prie jų pridėjus maldos teks-

²³ Žr. *Directorium horarum canonicarum et missarum (...) ad usum FF. Ord. SSS. Trinitatis provinciae S. Joachim (...) pro anno Domini MDCCCLX*, Vilnae, 1859, p. 16 (čia pažymėta, kad Šv. Bonifacas yra Lenkijos globėjas).

²⁴ Žr. *Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum ad usum fratrum ac monialium ordinis carmelitarum discalceatorum in Rossia (...) pro anno Domini MDCCCLIX*, Vilnae, 1858, p. 23.

²⁵ Žr. *Directorium divini officii et missarum pro Congregatione Canonicorum Regularium Lateranensium in annum MDCCCLXI conscriptum*, Vilnae, 1860, p. 15.

²⁶ Žr. *Directorium divini officii recitandi (...) Sacri Ordinis Praedicatorum in Provincia Lituaniae pro Anno Domini MDCCCXLVI*, Vilnae, s. a.; *Directorium divini officii recitandi missaeque celebrandae (...) Sacri Ordinis Praedicatorum (...) pro provincia Lithuaniae et Russiae in annum MDCCCLXIII*, Vilnae, 1862, p. 23.

²⁷ *Directorium divini officii recitandi missarumque celebrandarum (...) ordinis fratrum B. V. D. Genitricis Mariae de Monte Carmelo (...) in annum Domini 1861 (...)*, Vilnae, 1860, p. 19.

²⁸ *Officia propria SS. Patronorum Sacri Ordinis Divi Benedicti ex recenti breviario benedictino desumpta (...) in gratiam sanctimonialium ejusdem Ordinis (...)*, Vilnae, 1681, p. 101–103.

ta²⁹. Įdomu, kad nedatuotame daugmaž to paties laikotarpio (?)³⁰ seserų benediktinių kilmės (proveniencija – *Bogumiła Bykowska ZSOB* – žymiai vėlesnė) rankraštyje Šv. Bonifacas visai neminimas! Užtat čia ties spalio 15 d. aptinkame vyskupo ir kankinio Šv. Brunono liturginį minėjimą (*commemoratio*). Brunonas čia pristatomas kaip rusėnų vyskupas (*episcopus Ruthenorum*) ir Šv. Benedikto ordino vienuolis, 1008 m. nukankintas už Evangelijos skelbimą pirma nukertant rankas ir kojas, o galiausiai ir galvą³¹.

Tad XVII–XVIII a. sąvartoje Šv. Benedikto ordino liturginiame kalendoriuje, regis, egzistuoja dvi alternatyvios Šv. Brunono Kverfurtiečio gerbimo formos: 1) Šv. Bonifaco *duplex* rango šventė birželio 19 d., ir 2) Šv. Brunono minėjimas spalio 15 d. XVIII a. benediktinų bendruomenėse atsiranda ir naujas, savitas variantas: Šv. Bonifaco šventė ar minėjimas (ne visai aišku) birželio 20 dieną. Tai liudija Liubino vienuolyno profeso ir Vilniaus benediktinų nuodėmklausio t. Karolio Andrzejowskio Vilniuje 1768 m. išleistas „Benediktinų kalendorius“³², taip pat Lenkijos benediktinų Šv. Kryžiaus kongregacijos (jai priklauso ir Lietuvos vienuolynai) rubricelės³³. Tradiciją pagerbti Šv. Bonifacą birželio 20 d. benediktinai galbūt bus perėmę iš kamaldulių kalendoriaus; čia Šv. Romualdo mokinys buvo gerbiamas – kaip šio ordino šventasis – *duplex II classis* švente birželio 20 d., mat birželio 19-oji buvo skira Šv. Romualdui³⁴.

²⁹ „Oratio. Infirmis nostris respice, omnipotens Deus: et quia pondus propriae actionis gravat, Beati Bonifacij, Martyris tui atque Pontificis, intercessio gloriosa nos protegat. Per Dominum etc.“, *ibid.*, p. 101.

³⁰ Galimas dalykas, rankraštis yra vėlesnis nei datuojama. Jo datavimas XIX amžiumi paaiškintų, kodėl minimas Šv. Brunonas, o ne Šv. Bonifacas (apie tai žr. toliau šiame straipsnyje), ir kodėl proveniencinis įrašas toks „pavėluotas“.

³¹ „Eodem die natalis est etiam sancti Brunonis Episcopi Ruthenorum et martyris, ex monacho nostri ordinis, qui Evangelium in ea regione praedicans, ab impiis tentus, manibus pedibusque praecisis, capite truncatus est anno Domini millesimo octavo, indictione sexta“, [Officium Sanctorum], LMAB, L – 17 / 176/1, puslapiai nenumeruoti.

³² *Kalendarz benedyktyński na każdy dzień całego roku życiem świętych Pańskich Zakonu S. Oycy y Patryarchy (...) Benedykta (...) przez X. Karola Andrzejowskiego (...) do druku podany*, d. 1, Wilno, 1768, p. 611.

³³ Žr., pvz., *Directorium divini officii (...) pro Commoditate monachorum sub Regula S. P. Benedicti Congregationis Polonae Sanctae Crucis (...) in Annum Domini MDCCLXXXVI ordinatum*, Lublin, s. a. Čia užsimenama apie tiksliau neapibrėžtą liturginį Šv. Bonifaco minėjimą birželio 20 d. Liubino, Varšuvos, Sieciechovo ir Senujų Trakų vienuolynuose.

³⁴ Žr., pvz., *Directorium divini officii (...) ad usum eremitarum Camaldulensium Congrega-*

XIX a. įvyko daug permainų vienuolių organizacinėje santvarkoje: padalijus Respubliką nutrūko tradiciniai ryšiai tarp tai pačiai provincijai ar kongregacijai priklausiusių vienuolynų. Rusijos imperijos teritorijoje atsidūrę kelių Šv. Benedikto regulos ordinų – benediktinų, cistersų, kamaldulių ir kartūzų – vienuolynai buvo sujungti į vieną bendrą kongregaciją. Jos leistose rubricelėse visai nebeaptinkame Šv. Bonifaco vardo³⁵, užtat spalio 15 d. žymimas Šv. Brunono minėjimas³⁶. Kodėl benediktinų kalendoriuje Šv. Bonifaco šventę birželio 19/20 d. pakeitė Šv. Brunono *commemoratio* spalio 15 d., nežinia. Galbūt koks mokytas vienuolis kur nors (pvz., *Acta Sanctorum*) išskaitė, kad tuodu asmenis reikia tapatinti?

Šv. Brunono liturginis gerbimas Lietuvoje XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje. XX a. pradžioje Lietuvoje Šv. Brunono Bonifaco liturginis gerbimas kone visai sunyko: XIX a. buvo uždaryta dauguma Šv. Benedikto regulos vienuolynų, o po I pasaulinio karo, kuriantis nepriklausomai Lietuvai, senosios Respublikos globėjas irgi prarado savo aktualumą. Po tokio atoslūgio Šv. Brunono Kverfurtiečio kulto atnaujinimą paskatino kaimyninių Lenkijos vyskupijų pavyzdys. 1963 m. Šv. Brunonas Kverfurtietis buvo paskelbtas pirmuoju Lomžos vyskupijos globėju; tuo pačiu metu jis tapo ir antruoju Varmijos arkivyskupijos globėju. Kadangi Šv. Brunono liturginė iškilmė Visuotinės Bažnyčios kalendoriuje minima Gavėnios laikotarpiu (kovo 9 d.), jo šventė Lenkijoje buvo perkelta iš pradžią į liepos 15, vėliau – į liepos 13 d. Po II Vatikano Susirinkimo prie Lietuvos Vyskupų Konferencijos įsteigus Liturginę komisiją, buvo pradėta rūpintis mišiolio lietuvių kalba parengimu. Ilgamečio šios komisijos sekretoriaus kun. Vaclovo Aliulio, MIC, liudijimu, būtent šiam darbui vykstant buvo pakoreguotas

tionis Montis Coronae degentium in Regnis et Provinciis S. C. R. A. Majestati nec non Ser. Reg. Polon. et Magn. Duc. Lithuaniae subjectis pro anno Domini M.DCC.LXIX, Viennae, s. a.

³⁵ Vieno 1797 m. Minsko vyskupijos rubricelės egzemplioriaus marginalijose kažkoks benediktinas užsiminė apie šventę *S. Bonifacij Ep. M. O. N. d. a. ex 19 hujus* (perkelta į birželio 20 d.), žr. *Directorium horarum canonicarum et missarum (...) pro Anno Domini MDCCXCVII (...) ecclesiarum in praefecturis Minscensi et Volhinensi sitarum, Berdiczoviae, s. a., VUB egzempliorius, Rubr. 38 / 1797.*

³⁶ Žr., pvz., *Directorium divini officii juxta ritum monasticum persolvendi (...) in commodum monachorum sub Regula S. P. N. Benedicti in Imperio Rossiae degentium (...) in Annum Domini MDCCCXXX ordinatum, Vilnae, s. a.;* čia užsimenama apie *Com. S. Brunonis E. M. in L. et Mis.*

ir Lietuvos vyskupijų liturginis kalendorius. Vienam komisijos nariui pasiūlius, Šv. Brunonas Kverfurtietis – kaip Šv. Bonifacas (Brunonas) – į jį buvo įrašytas kaip antrasis Vilniaus arkivyskupijos globėjas³⁷. Jo šventės data (liepos 12 d.) buvo perimta iš atnaujinto Lenkijos vyskupijų liturginio kalendoriaus³⁸. Patvirtinus ir išleidus naujojo mišiolio tekstą, Šv. Bonifacas Brunonas pradėtas minėti Vilniaus arkivyskupijoje privalomu minėjimu (*memoria*)³⁹ liepos 12 dieną. 1987 m., beatifikavus Jurgį Matulaitį, liepos 12-oji tapo pagrindine šio palaimintojo minėjimo diena, o Šv. Bonifaco Brunono minėjimas Vilniaus arkivyskupijoje buvo perkeltas į liepos 13 dieną⁴⁰. Tokia praktika tęsėsi iki pat pastarųjų metų, kai Šv. Brunono privalomam minėjimui (*memoria obligatoria*) Lietuvoje paskirta kovo 9-oji, nustatyta Visuotinės Bažnyčios kalendoriuje⁴¹.

Šv. Bonifaco „gyvenimai“ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais. Pirmasis Šv. Bonifaco biografiją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais pateikė Petras Skarga savo garsiuosiuose „Šventųjų gyvenimuose“, pirmą kartą išleistuose Vilniuje 1579 m.⁴² Šventojo misionieriaus gyvenimas čia nebuvo išskirtas kaip atskiras; jis buvo prijungtas prie birželio 21 d. pateikto Šv. Romualdo gyvenimo (nors p. 576 kolontitulas ir skelbia, kad tai „Šv. Bonifaco, Rusų apaštalo, gyvenimas“). Skargos pateikto Šv. Bonifaco gyvenimo pagrindas – Šv. Petro Damiano pasakojimas. Biografijos pabaigoje garsusis pamokslininkas ir polemistas pabrėžia Šv. Bonifaco, kaip Rusios apaštalo, misijos reikšmę⁴³. Šventojo misionieriaus veiklos

³⁷ Pirmasis iš Lietuvos istorikų ryšį tarp Lietuvos ir Šv. Brunono misijos išvelgė Edvardas Gudavičius 1983 m. paskelbtame straipsnyje. Tą pačią mintį Lietuvos vyskupijų liturginė komisija kalendoriaus reformos kontekste išreiškė ir efektyviai įgyvendino keleriais metais anksčiau!

³⁸ Už šią informaciją straipsnio autorius dėkingas kun. Vaclovui Aliuliui.

³⁹ *Katalikų kalendorius–žinynas 1982*, Kaunas–Vilnius, 1982, p. 36.

⁴⁰ *Katalikų kalendorius–žinynas 1988*, Kaunas–Vilnius, 1988, p. 35.

⁴¹ *Liturginis kalendorius 2008–2009*, Vilnius, 2008, p. 47–48.

⁴² *Żywoty Świątych Starego i Nowego Zakonu na każdy dzień przez cały rok (...) przez Ks. Piotra Skargę*, Wilno, 1579, p. 575–576.

⁴³ „Obacz czytelniku: 1. Isz Ruskie krainy nie tylko do Greków, ale y od Rzymskiego Kościoła nawrócone są do wiary (...). Znac pewnie, isz na początku u Rusi Rzymskie y Łacińskie koscioły były (...) 2. Bądź tesz tego pewien, isz Ruś na początku prawowierną y

aktualumas jo biografui nekelia nuostabos, turint omenyje karštą Petro Skargos angažavimąsi Bažnyčių unijos reikalui: 1577 m., kiek anksčiau už „Šventųjų gyvenimus“, Vilniuje pasirodė garsioji Skargos knyga „Apie Dievo Bažnyčios vienybę“ (*O jedności Kościoła Bożego pod jednym pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu*).

Remiantis Šv. Petro Damiano tekstu, vėliau buvo suredaguoti ir brevioriaus skaitiniai apie Šv. Bonifaco gyvenimą ir kankinystę; jie be pakeitimų buvo skaitomi daugiau nei du šimtmečius – nuo 1673 m. iki XX a. pradžios⁴⁴. (Įdomu, kad skaitiniuose įrašyta – to nėra Damiano pasakojime – kad Šv. Bonifacas atvyko **prie Baltijos jūros kranto** (!) ir čia pasakė pamokslą rusų karaliui⁴⁵). Šv. Petro Damiano liudijimas taip pat buvo labai svarbus t. Karoliui Andrzejowskiui, savo „Benediktinų kalendoriuje“ (1768) palikusiam išsamiausią Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais Šv. Bonifaco gyvenimo aprašymą⁴⁶. Beje, šis autorius išvardija ir kitus savo šaltinius: *Florentin. Historie Kameldulenskie. Petrus de Natalibus. Buzelin y inni*⁴⁷.

Savo pasakojime Andrzejowskis iš esmės seka Damianiu, tačiau detales vaizduoja gana laisvai. Antai, pvz., Damianis rašo, kad Bonifacas pamatė šventojo kankinio Bonifaco **bažnyčią** (*videns ecclesiam antiqui martiris Bonifatii*)⁴⁸, o anot Andrzejowskio, šis regėdavo Šv. Bonifaco **atvaizdą** (*ile razy przechodził koło Obrazu Bonifacego Świątego...*)⁴⁹. Būdingas Andrzejowskio naratyvo bruožas – tikras „sarmatiškas“ porinimas: labai gyvi ir detalūs, tačiau kiaurai pramanyti įvairių Šv. Bonifaco misijos scenų aprašymai⁵⁰. Autorius nežino tikslios šventojo kankinio mirties datos

Katolicką wiarę, gdy ieszcze na on czas y Grekowie w posluszeństwie kosciola Rzymyskiego żyli, przyięli (...)”, *ibid.*, p. 576.

⁴⁴ Plg. *Officium s. Bonifacii martyrís* (1673) ir *Officia propria dioecesis Vilnensis* (1919).

⁴⁵ „Denique ubi ad littora Baltici maris pervenit, coram Rege Ruthenorum Christum prae-dicans“, žr. *Officia propria SS. Patronorum Sacri Ordinis Divi Benedicti (...)*, Vilnae, 1681, p. 102.

⁴⁶ *Kalendarz benedyktyński (...)*, d. 1, Wilno, 1768, p. 611–614.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 614. Čia minimi šie leidiniai: Petrus de Natalibus, *Catalogus Sanctorum et gestarum eorum*, Venetiis 1493 (1 leidimas); *Historiarum Camaldulensium libri iii.* auth. Aug. Florentino, Florentiae, 1575.

⁴⁸ Cit. pagal: 1009 metai: Šv. Brunono Kverfurtiečio misija, p. 194.

⁴⁹ *Kalendarz benedyktyński*, p. 611.

⁵⁰ Štai kaip aprašomas misionieriaus pokalbis su karaliumi: „Przyiął Król Bonifacego, lubo odartego, w prostym Zakonnym Habicie, y bosego, y rzecze do niego: Po coś tu

(nurodo, kad tai nutiko apie 1000 metus); anot jo, Šv. Bonifacas iškart po savo konsekracijos vyksta į Rusiją – žinoma, per Lenkiją, nes juk Rusia yra Lenkijos dalis...⁵¹

Karolio Andrzejowskio parašytas Šv. Bonifaco gyvenimas – bene paskutinis žinomas šio Šventojo hagiografijos paminklas, sukurtas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir rašytas lenkiškai. Ypatingas vyskupo Motiejaus Valančiaus dėmesys lietuviškai raštijai drauge su modernios (ir katalikiškos) lietuvių tautos formavimusi XIX a. atvėrė kelią hagiografinėi literatūrai lietuvių kalba.

Šv. Brunono Bonifaco gyvenimai XX a. Lietuvos hagiografinėje literatūroje. Pirmuosius „Šventųjų gyvenimus“ lietuvių kalba parengė ir 1858 m. išleido Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius⁵². Šioje knygelėje mokyta vyskupas sudėjo gyvenimus tik tų šventųjų, kurių vardai buvo labiausiai paplitę Žemaitijoje. Savaime aišku, Šv. Bonifacui čia vietos neatsirado. Šventojo gyvenimas nebuvo įtrauktas ir į kitus, platesnius leidinius – Serafino Lauryno Kušeliausko „Visų metų gyvenimus šventųjų“ (1889) ir 1908 m. Seinuose išleistus J. Baltrušaičio „Šventųjų mūsų globėjų gyvenimus“ (į pastaruosius pateko tik keletas „tautinių“, su senąja Respublika susijusių šventųjų – Šv. Kazimieras, Šv. Vaitiekus ir Šv. Stanislovas).

Veikiausiai pirmą kartą Šv. Bonifaco gyvenimas lietuvių kalba buvo paskelbtas 1927 m. trumpų šventųjų gyvenimų, skirtų kiekvienai metų dienai, tritomyje (1945 m. perspausdintas Jungtinėse Amerikos Valstijose)⁵³. „Rusų apaštalo ir kankinio“ Šv. Bonifaco gyvenimas čia pateiktas ties kovo

przyszedł w postaci żebraka do mnie? izali potrzebujesz złota albo sukień? wraz tobie dać każe, tylko tym czasem niechciey prawić baiek babskich, bo słyzałem, że jakiegoś Boga Zawieszonego na Krzyżu opowiadasz, ale jak ciebie obdarować jałmużną każe, wraz mi się wynoś z Państwa moiego. Odpowiada Bonifacy: Miałem dosyć bogactwa y wszelkich dostatkow na swiecie, alem temi dla milosci Chrystusowej statecznie wzgardzil; pochodzę z zacney Krwi y pokolenia, alem się stal policzony między ubogie, bo ktorzykolwiek do-browolnie dla milosci Boga stają się ubogiem, ci osiągaia Niebo; a zas bogaczom ciasna droga iest do Nieba, przeto częstokroc nie trafiaia do niego“, *ibid.*, p. 612.

⁵¹ „Skoro wkroczył w granice Polskie (bowiem Ruś jest część Polski), wraz zaczął Apoloststwo swoje (...)“, *ibid.*

⁵² *Ziwataj szwetuju, tu kuriu wardajs žemajczej už wis gieb wadinties (...)*, Wilniuj 1858.

⁵³ *Ištisų metų šventųjų gyvenimai*, t. 1–3, Kaunas, 1927–1928. Šv. Bonifaco gyvenimas – d. 1, p. 188–191.

15 d. – galbūt dėl to, kad, biografijos autoriaus nuomone, „Šv. Bonifaco šventės diena iki šiolei nėra tikrai paskirta“⁵⁴. Šv. Bonifaco gyvenimas šiame leidinyje, kaip įprasta, pagrįstas Damiano pasakojimu; kankinystės data nurodyta „apie 1008 m.“ Pabaigoje pridėtas trumpas pamokymas: „Kur reikia, ten Dievas stebuklu patvirtina Šv. tikėjimo tiesą. Tokį stebuklą padarė, kad palengvintų atvirsti rusų tautai. Tačiau mums nedera reikalauti iš Dievo naujų ženklų patvirtinti toms tiesoms, kurios per daug amžių nesuskaitomais (sic!) yra patvirtintos“⁵⁵.

Ypatinga vieta XX a. lietuviškoje hagiografijoje tenka kun. Kazimiero A. Matulaičio, MIC, išleistiems šventųjų gyvenimams⁵⁶. Šv. Brunono biografija, paskelbta ties gruodžio 2 d. ir apimanti 5 puslapius, šioje knygoje yra pati plačiausia. Turinio požiūriu K. A. Matulaičio pateiktas Šv. Brunono gyvenimas liudija lūžį lokalinėje hagiografijos tradicijoje. Pirma, čia kalbama veikiau apie Šv. Brunoną Kverfurtietį nei apie Šv. Bonifacą („Brunonas, arba Bruno, lietuviams yra žinomas kaip Šv. Bonifacas“⁵⁷). Antra, autorius remiasi ne vien Šv. Petru Damianiu, bet ir – nė kiek ne mažiau – Viperto pasakojimu. Trečia, aprašoma Šv. Brunono misija vyksta nebe Rusioje, o Prūsijoje; šiuodu kraštus autorius sujungia „Prūsų Rusnės karaliaus“⁵⁸ asmeniu. Galiausiai ši biograma aiškiai byloja apie Šv. Brunono kankinystės aktualumą Lietuvai: su tuo įvykiu susijęs pirmasis Lietuvos vardo paminėjimas Magdeburgo analuose. Anot autoriaus, „Šv. Brunono–Bonifaco mirtis nenuėjo veltui, nes atnešė tikėjimą į prūsų žemę. (...) Šv. Bonifaco dėka prūsai ir jų kaimynai lietuviai susipažino su Kristaus mokslu vienuoliktojo šimtmečio pradžioje“⁵⁹. Šv. Brunono gyvenimas baigiamas pastaba apie kankinio minėjimą birželio 19 d. ir trumpu pamokymu: „Dideliems darbams atlikti reikia didelės aukos, net gyvybės, kad Dievo vardas būtų žinomas, pagerbtas ir pamiltas“⁶⁰.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 191.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Šventųjų gyvenimai kiekvienai metų dienai*, Chicago, 1949. Šv. Brunono gyvenimas – p. 637–642.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 637.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 640.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 637–638, 642.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 642.

Išvados. Šv. Brunono Kverfurtiečio kulto istorija Lietuvoje paini ir sudėtinga. Vis dėlto smulkmenišką išsigilinimą į įvairius jos vingius bei peripetijas gali sudaryti klaidinga išpūdi – kad šis šventasis misionierius Lietuvoje buvo labiau žinomas ir gerbiamas, nei buvo iš tiesų. Visuotinai žinomas kaip istorijos veikėjas, susijęs su pirmuoju Lietuvos vardo paminėjimu, Šv. Brunonas lietuviams niekada nebuvo ir iki šiol netapo tikru, gyvai gerbiamu šventuoju – užtarėju ir krikščioniško gyvenimo pavyzdžiu.

Lietuvai švenčiant savo vardo paminėjimo tūkstantmetį, Šv. Brunonas sulaukia ypatingo dėmesio ir Lietuvos Katalikų Bažnyčioje. 2007 m. sausio 7 d. Klaipėdoje įkurta pirmoji Lietuvoje Šv. Brunono Kverfurtiečio parapija, o 2009-ieji Lietuvos vyskupų paskelbti jubiliejiniais „Evangelinės žinios tūkstantmečiui Lietuvai“ metais⁶¹. Lieka viltis, kad minimas jubiliejus paskatins atrasti ir pažinti šventąjį misionierių Brunoną, kurio kankiniška mirtis tapo mūsų tėvynės gimtadieniu.

THE CULT OF ST. BRUNO OF QUERFURT IN LITHUANIA: THE LITURGICAL AND HAGIOGRAPHIC ASPECT

Liudas Jovaiša

Summary

The cult of St. Bruno of Querfurt in Lithuania was never especially distinct. At the beginning of the 21st century there was not a single church, chapel or altar in Lithuania dedicated to St. Bruno of Querfurt. Except for the cycle of frescoes in the Camaldolese monastery in Pažaislis, there is no other portrayal of this holy martyr. Nevertheless, St. Bruno of Querfurt, just as the apostle of Rus St. Boniface, has from the 17th century been mentioned in the liturgical calendars of Lithuania's dioceses and religious orders, as well in various "Lives of the Saints" issued in the Lithuanian and Polish languages. Thus, this article is devoted to the liturgical and hagiographic aspect of the St. Bruno cult in Lithuania.

⁶¹ Jubiliejaus metus Lietuvos vyskupai paskelbė 2008 m. lapkričio 30 d., pirmą Advento sekmadienį. Ganytojų laiško tekstą žr.: *Artuma*, 2008, Nr. 12.

P u b l i k a c i j o s

IRMA STUNDYTĖ

ŽEIMIŲ PARAPIJOS ARCHYVAS

Žeimių parapija. Pirmąją Romos katalikų bažnyčią Žeimiuose (Jonavos r.) XV–XVI a. sandūroje fundavo tuometinis Žeimių dvarininkas, Vitebsko kaštelionas Andrius Zaviša¹. Jam mirus dvarą ir bažnyčią paveldėjo jo sūnus Vitebsko kaštelionas, Semeliškių laikytojas, karališkasis maršalas Melchioras Zaviša². Tuometiniam Žeimių savininkui priėmus protestantizmą³, bažnyčia 1565 m. atiduota evangelikams reformatams⁴, kurių veikla plačiau nėra tyrinėta, tačiau jos reikšmė to meto kultūriniame Žeimių gyvenime, be abejo, buvo labai svarbi – 1595 m. Žeimiuose buvo funduota leidykla, 1603–1605 m. Žeimių bažnyčioje protestantizmą plėtojo evangelikų pamokslininkas Jokūbas Čieševskis⁵. Katalikų bažnyčios veikla Žeimiuose buvo atgaivinta 1631 m. gegužės 12 d. Kauno pilies teismo sprendimu, Vilniaus kapitulos įsakymu⁶. XVII a. pradžioje katalikai visoje LDK atsiiminėjo bažnyčias, todėl Žeimių bažnyčios atsiėmimas iš reformatų nebuvo išskirtinis. Zavišų giminės rankose Žeimiai išbuvo iki 1636 m.

¹ Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m. (originalo kalba: Księga Inwentarzów Kościoła Parafialnego Żeymeńskiego, od roku 1732 do 1820), *Žeimių parapijos archyvas* (toliau – ŽPA), lapai nenumeruoti.

² Bolesław Gruźewski, *Kościół ewangelicko-reformowany w Kielmach*: Rys historyczny na dokumentach urzędowych, Warszawa, 1912, p. 135.

³ I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 590.

⁴ Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., ŽPA.

⁵ Jolita Sarcevičienė, „Moterys“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarytojai Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 400–401.

⁶ M. Miežinis, „Iš Lietuvos. Žeimė“, *Viltis*, 1909, Nr. 46; Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19, in: Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m., Lietuvos valstybinis istorijos archyvas (toliau – LVIA) f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

1636–1780 m. Žeimių dvaras ir bažnyčia buvo priklausomi nuo Medekšų giminės. 1720 m. Smolensko kanauninkas Andrius Medekša pakartotinai fundavo naują, nedidelę, medinę bažnyčią Žeimiuose⁷. 1780 m. Medekšos Žeimius perdavė būsimam Livonijos vyskupui, tituliniam Cinos vyskupui Juozui Kazimierui Korvinui-Kosakovskui, kuris toliau rūpinosi ir bažnyčia. 1780 m. liepos 25 d. vyskupas konsekrovo bažnyčią, suteikdamas jai Švenčiausiosios Mergelės Marijos Užgimimo titulą⁸.

Reiktų akcentuoti, kad Žeimių parapijoje kunigu dirbęs S. Grigalinskas (1820–1864 m.) ir S. Taurocevičius (1864–1896 m.) buvo labai sulenkinę parapiją⁹. Tų pačių dvasininkų pastangomis pakeista ir bažnyčios išvaizda. 1847 m. bažnyčia buvo restauruota: sutvirtinti jos pamatai, pusė pastato perstatyta¹⁰. 1889 m. buvo parengtas naujas mūrinės bažnyčios projektas (manoma, architekto Ustino Golinevičiaus), tačiau jis liko neįgyvendintas. Po beveik dešimt metų inžinierius architektas Vaclovas Michnevičius sukūrė naują neogotikinės bažnyčios projektą. 1898 m. Žemaičių pavyskapis Gasparas Felicijonas Cirtautas pašventino naujai statomos bažnyčios pamatus. Bažnyčios statymu rūpinosi tuometinis Žeimių klebonas kun. Matas Miežinis¹¹. Jis Žemaičių vyskupo įgaliotas 1906 m. pašventino pastatytąją bažnyčią, palikdamas senosios bažnyčios Švč. Mergelės Marijos Gimimo titulą.

Per Pirmąjį pasaulinį karą, vokiečių okupacijos metu, Žeimių parapija buvo be kunigo (kun. Jonas Šereiva pasitraukė iš miestelio). Tuo metu vokiečiai bažnyčioje laikė arklius. Žeimių parapijos klebonas kun. Jonas Gėgžna buvo 1939–1945 metų įvykių liudytojas; jis paliko apie šį laikotarpį atsiminimų sąsiuvinį¹². Sovietiniu laikotarpiu Žeimių bažnyčia didelių

⁷ Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių 1757 01 28, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventoriaus knyga, 1732 – 1820 m., ŽPA, l. 10; Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31.

⁸ Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacija 1783 11 19., LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3507, l. 31; Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių 1817 11 15, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., ŽPA, l. 51; Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių 1818, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., ŽPA, l. 55.

⁹ M. Miežinis, „Iš Lietuvos. Žeimė“, *Viltis*, 1909, Nr. 46, 49.

¹⁰ Lietuvos TSR architektūros paminklai. Istoriniai tyrimai. Istorinės apybraižos: Žeimiai, Vilniaus apskrities archyvas, f. 5, b. 2820, l. 181.

¹¹ M. Miežinis, „Iš Lietuvos. Žeimė“, *Viltis*, 1909, Nr. 49.

¹² Kunigo Jono Gėgžnos atsiminimų sąsiuvinis Žeimių parapijos archyvo apraše pažymėtas Nr. 114.

fizinių išpuolių nepatyrė. Dabar parapija priklauso Kauno arkivyskupijai, Jonavos dekanatui.

Žeimių bažnyčios istorija XX a. pradžioje domėjosi Matas Miežinis, jai paskyrė straipsnį, kuriame, remdamasis tuo laikotarpiu buvusiais bažnyčios archyve šaltiniais, aptarė pirmosios Žeimių parapijos pastatymo datos klausimą, fundatorius, pirmąsias altarijas ir altaristus. Akcentavo Žeimių parapiinės bažnyčios atsiėmimo iš protestantų ypatybes. Daug dėmesio skyrė Žeimių bažnyčios veiklai, parapijos riboms XVIII a. pabaigoje–XX a. 1-ajame dešimtmetyje nusakyti¹³. M. Miežinio pėdomis nepasėkė nė vienas istorikas. Dažniausiai apie šią parapiją užsimenama bendro pobūdžio leidiniuose, kuriuose apie Lietuvos bažnyčias pateikiami duomenys ganėtinai skurdūs ir prieštaringi¹⁴. Žeimių parapija minima tyrinėjimuose, kurie siejasi su čia gyvenusiais dvarininkais, švietėjais, įvairiais sukilimais ir t.t.

Žeimių parapijos archyvo susiformavimas ir raida. Pasak Roberto Jurgaičio, Lietuvos parapijų archyvai yra vienas iki šiol mažai tirtų istorinių šaltinių kompleksų, kurie gali būti vertingi atskirų vietovių praeities šaltiniai¹⁵. Ne išimtis ir Žeimių parapijos archyvas. Nors jis ir neatspindi tikslios bei išsamios parapijos istorijos, tačiau pateikia įdomių ir naudingų duomenų apie parapijos veiklą, jos ūkinius reikalus, parapijiečius ir t.t.

XVIII–XIX a. inventoriuose bažnyčios archyvas išsamiai nedetalizuojamas, knygų skaičius nurodomas padrikai. Inventoriuose ir vizitacijose bažnytiniam archyvui dažniausiai buvo skirtas skyrius pavadinimu: *Akta Metryk chrzestnych, ślubnych i pogrzebowych*¹⁶. Minėtas skyrius skaidomas

¹³ M. Miežinis, „Iš Lietuvos. Žeimė“, *Viltis*, 1909, Nr. 46, 49, 51, 54, 57.

¹⁴ Bronius Kviklys, Lietuvos bažnyčios, t. 3 (Kauno arkivyskupija), Čikaga, 1983, p. 472–473; Bronius Kviklys, Mūsų Lietuva, t. 2, Vilnius, 1991, p. 475; Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*: žinynas, Vilnius: Pradai, 1993, p. 225–226.

¹⁵ Robertas Jurgaitis, Pašvitinio parapijos archyvas, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2004 metai, 2. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 179.

¹⁶ Žeimių bažnyčios inventorių 1782 02 09, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., *ŽPA*, l. 25–25v; Žeimių bažnyčios inventorių 1806 06 11, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., *ŽPA*, l. 43; Žeimių bažnyčios inventorių 1820 09 04, in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., *ŽPA*, l. 63v–64; Žeimių bažnyčios vizitacija 1851 m., in: Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m., *ŽPA*, lapai nenumuruoti.

į poskyrius: *Metryki Chrzestne, Metryki Ślubne, Metryki Pogrzebowe*, kur chronologiška tvarka surašytos knygos, nurodant jų pavadinimą bei apimantį laikotarpį; knygos išvaizda, būklė ir kt. neaptariama. 1782 m. Žeimių bažnyčios inventoriuje fiksuotos 8, 1806 m. – 11, 1820 m. – 15, 1851 m. – 22 bažnyčios archyve buvusios metrikų knygos (neįskaitant pamokslų, senų teologinių knygų, inventorių, ūkinių dokumentų bei siunčiamųjų ir gaunamųjų raštų bylų). Vėlesnių metų inventoriuose parapijos archyvas nedetalizuojamas. Remiantis iki šiol išlikusiomis archyvo knygomis, bylomis, galima teigti, kad bažnyčios archyvas toliau buvo kaupiamas ir kad istoriniai Lietuvos įvykiai jo nesugniuždė (žr. 1 lentelę).

1851 m. Žeimių parapiinės bažnyčios vizitacijoje fiksuojamos bažnytinės metrikų knygos nuo 1663 m. (žr. jungtusių metrikų knygą, 1663–1695 m.). Susipažinus su dabartiniu Žeimių parapijos archyvu, matyti, kad jame seniausia, jungtusių metrikų knyga apima 1663–1695 m., krikšto metrikų knyga – 1698–1703 m., mirties metrikų knyga – 1737–1804 m. laikotarpį. Parapijiečių sąrašų knyga apima tik 1905 m. Ūkinių dokumentų bylos tėra 1699 m. Ikivedybinių apklausų knyga apima 1827–1831 m. laikotarpį. Gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų bylos siekia 1687 m. Reikia pabrėžti, kad ne kiekviena parapija gali pasigirti turinti išlikusias XVII a. metrikų knygas. Knygose bei dokumentuose vyrauja lotynų, lenkų kalbos, bet yra įrašų ir rusų, lietuvių kalbomis.

1 lentelė. **Žeimių parapijos archyvo struktūra, remiantis Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga, 1732–1820 m.**¹⁷

(2006 m. duomenys pateikiami, susipažinus su Žeimių parapijos archyvu).

Žeimių parapijos archyvo knygos	1782	1806	1820	1851	2006
Krikšto metrikų	4	7	8	12	23
Jungtusių metrikų	2	3	3	5	19
Mirties metrikų	2	1	4	4	16
Ikivedybinės apklausos	-	-	-	1	11
Parapijiečių sąrašų	-	-	-	-	2

¹⁷ Žeimių parapiinės bažnyčios inventoriaus knyga, 1732–1820 m., ŽPA. Prie knygos papildomai prisegta ir vėlesnė Žeimių parapijos vizitacijos medžiaga (1851 ir 1853 m. vizitacijų duomenys) bei kiti dokumentai; knygos pavadinimas neatitinka turinio.

2006 m. balandžio–gegužės mėn. užfiksuotos visos parapijoje saugomos Žeimių parapiinės bažnyčios archyvo knygos, apimančios XVII–XX a. XVI a. knygų ar dokumentų neaptikta, nors pirmoji Žeimių bažnyčia pastatyta 1522 m. 2006 m. pavasarį bažnyčios archyvas buvo saugomas dviejose vietose: seniausios knygų – bažnyčios zakristijoje (76 saugojimo vienetai) ir naujausios – dabartinėje klebonijoje (47 saugojimo vienetai).

Archyvo aprašo parengimo principai. Darbe aprašyti 123 įvairaus pobūdžio ir įvairių laikotarpių saugojimo vienetai (knygos, bylos ir kt.): 23 krikšto metrikų knygos (apima laikotarpį nuo 1698 iki 1999 m.), 11 iki-vedybinių apklausų knygų (1827–1906 m.), 19 jungtųjų metrikų knygų (1663–1995 m.), 16 mirties metrikų knygų (1737–2000), 4 bendros metrikų bylos, 2 parapijiečių sąrašų knygos (1905–1989 m.), 15 gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų bylų (1687–1989 m.), 18 ūkinių dokumentų bylų (1699–1990 m.), 2 inventorių knygos (1732–1853 m., Šėtos parapijos 1941 m. inventorius), 13 įvairaus pobūdžio bylų (1919–1991 m.).

Darbe visi archyvo saugojimo vienetai suskirstyti į dešimt sąlyginių grupių. Apraše pirmiausia fiksuojamas knygos ar bylos pavadinimas, skliausteliuose nurodomas pavadinimas, esantis viršelyje originalo kalba. Kai pavadinimo viršelyje nebūdavo, jis buvo nustatomas iš titulinio lapo, įrašų pradžios ar kitur esančių duomenų originalo kalba, nurodant, iš kur šis užrašas paimtas. Įrašai pateikiami originalo kalba, nemoderninant. Ilgesnis pavadinimas, einantis per kelias eilutes, skaidomas simboliu /, kuris reiškia kitą eilutę. Fiksuojamos chronologinės ribos ir bendra knygų išvaizda, būklė, nurodomi esantys antspaudai, knygų apimtis, įrašų kalbos, pateikiama bendro pobūdžio anotacija. Reikėtų paminėti, kad kiekviena Žeimių parapijos archyve aptikta knyga, byla, dokumentas galėtų tapti atskiru tyrimo objektu.

Rengiant Žeimių parapijos archyvo aprašą naudotasi R. Jurgaičio panašiai sudarytu aprašu kaip pavyzdžiu¹⁸.

ŽEIMIŲ PARAPIJOS ARCHYVO APRAŠAS

Krikšto metrikų knygos

1. Krikšto metrikų knyga (Nr. 2 Liber Baptisatorum / 1698–1703). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knyga

¹⁸ Robertas Jurgaitis, *op. cit.*, p. 179–196.

pailgos formos su odiniais raištukais. Gale yra 2 raudonos spalvos antspaudai. Iš viso 76 numeruoti lapai; juose 881 – įrašas. Formuliaras ir įrašai lotynų kalba.

2. Krikšto metrikų knyga (Nr. 3 Liber Baptisatorum Zeymenskie / 1704–1720). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos. Knyga pailgos formos su odiniais raištukais. Gale yra 2 raudonos spalvos antspaudai. Knygoje iš viso 137 numeruoti lapai, kuriuose yra 1797 numeruoti įrašai. Formuliaras ir įrašai lotynų kalba.

3. Krikšto metrikų knyga (Nr. 4 Liber Baptisatorum / 1721–1737). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rožinės spalvos. Knyga pailgos formos su odiniais raištukais. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje yra 62 numeruoti lapai, kuriuose 796 numeruoti įrašai. Formuliaras ir įrašai lotynų kalba.

4. Krikšto metrikų knyga (Книга крестных / Жеймейском костёле). Apima 1910–1925 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Formuliaras ir įrašai rusų kalba.

5. Krikšto ir gimimo metrikų knyga (Žeimių R. K. Bažnyčios gimimo – / krikšto metrikų knyga / 1925 m.). Apima 1925–1936 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale raudonos spalvos nuskilęs antspaudas. Iš viso 286 numeruoti puslapiai, tačiau prirašyti 242, o kiti tušti. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

6. Krikšto metrikų knyga (Pakrikštytųjų / Protokolai 1936 m). Apima 1936–1940 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai raudonos spalvos. Knygos gale raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 200 numeruotų lapų, prirašyti 149 lapai, o kiti tušti. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

7. Krikšto metrikų knyga (Krikštų / aktai / 1940). Apima 1940–1944 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai raudonos spalvos. Knygos gale yra švininis antspaudas su Vyčiu. Iš viso 122 numeruoti lapai, prirašyta 120 lapų, kiti tušti.

8. Krikšto metrikų knyga (Krikštų / metrikai / 1940 08). Apima 1940–1945 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knygos gale švininis antspaudas su Vyčiu ir užrašu: KAUNO METROPOLIJOS KURIJA. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

9. Krikšto metrikų knyga (Krikštų / aktai / 1944). Apima 1944–1948 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale švininis antspaudas su Vyčiu. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

10. Krikšto metrikų knyga (Kauno Arkivyskupijos / Žeimių R. Kat. Bažnyčios / Pakrikštytųjų metrikai / Nuo 1946 m. sausio 1 d.). Apima 1946–1955 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

11. Krikšto metrikų knyga (Kauno Arkivyskupija / Žeimių R. K. Bažnyčios / Pakrikštytųjų aktai / nuo spalio 1948 m. iki 1954 m. V 16). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

12. Krikšto metrikų byla. Joje yra pažymos gimimo ir krikšto tematika. Apima 1952–1960 m. laikotarpį. Aplankas popierinis, žalios spalvos. Aplanke yra 50 numeruotų pažymų, rašytų lietuvių kalba.

13. Krikšto metrikų knyga (Kauno Arkivyskupija / Žeimių R. K. Bažnyčios / pakrikštytųjų metrikų / Protokoliai / 1954 m. V 23). Apima 1954–1961 m. laikotarpį. Viršelis kietas, šviesiai margas. Įrašai lietuvių kalba.

14. Krikšto metrikų knyga (Kauno Arkivyskupijos / Žeimių Dekanato / Žeimių R. Kat. Bažnyčios / Pakrikštytųjų metrikai / nuo 1955). Apima 1955–1960 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale švininis antspaudas su Vyčiu. Knygoje iš viso 120 numeruotų lapų, tačiau prirašyta tik 43, kiti tušti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

15. Krikšto metrikų byla. Apima 1961–1977 m. laikotarpį. Viršelis kietas, žalios spalvos. Iš viso 218 lapų – 203 numeruoti ir 15 nenumeruotų. Įrašai lietuvių kalba.

16. Krikšto metrikų knyga (Kauno Arkivyskupijos / Kėdainių Dekanato / Žeimių R. Kat. Bažnyčios / pakrikštytųjų metrikai). Apima 1978–1986 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai raudonos spalvos. Knygoje 189 numeruoti ir prirašyti lapai; 53 nenumeruoti bei neprirašyti lapai. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

17. Krikšto metrikų juodraštinė knyga (įrašas įvadiniame lape: Žeimių švč. M. Marijos / gimimo parapijos krikšto / metrikų juodraščiai, pradėti / 1986 m. vasario mėn. 22 d.). Apima 1986–1987 m. laikotarpį. Viršelis kietas, žalios spalvos. Įrašai lietuvių kalba.

18. Krikšto metrikų byla. Apima 1979–1980 m. laikotarpį. Pažymos apie įvykusį krikštą sudėtos voke. Iš viso voke yra 174 pažymos; jų įrašai lietuvių kalba.

19. Krikšto ir gimimo metrikų knyga (Gimusiųjų ir krikštytųjų knyga).

Apima 1988–1989 m. laikotarpį. Kietu, raudonos spalvos viršeliu. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

20. Krikšto metrikų knyga (Krikšto knyga / 1990–1992 m.). Viršelis kietas, rudos spalvos. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

21. Krikšto metrikų knyga (Krikšto knyga). Apima 1992–1994 m. laikotarpį. Viršelis kietas, raudonos spalvos. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

22. Krikšto metrikų knyga (Krikštų knyga). Apima 1995–1999 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai žalios spalvos. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

23. Krikšto metrikų byla (Krikštų knyga / Žeimiai / 1999 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis minkštas, geltonos spalvos. Byloje 116 įrašų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

Ikivedybinių apklausų knygos

24. Ikivedybinių apklausų knyga (Księga Examinów przedślubnych / Kościoła Parafialnego Żeymenovskiego / od roku 1827). Apima 1827–1831 m. laikotarpį. Viršelis kietas, šviesiai margas. Knyga su odiniu raištuku. Gale raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 100 numeruotų bei prirašytų lapų. Įrašai lenkų kalba.

25. Ikivedybinių apklausų knyga (užrašas kiekvieno naujo įrašo pradžioje: Examen przedślubny przy świadkach czyniony zabierających się do stanu małżeńskiego). Apima 1832–1836 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale raudonas antspaudas. Iš viso knygoje 80 numeruotų bei prirašytų lapų. Įrašai lenkų kalba.

26. Ikivedybinių apklausų knyga (Księga Examinów przedślubnych / Kościoła Parafialnego Żeymenovskiego / od roku 1836). Apima 1836–1838 m. laikotarpį. Viršelis kietas, šviesiai margas. Knyga su odiniais raištukais. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 100 numeruotų bei prirašytų lapų. Įrašai lenkų kalba.

27. Ikivedybinių apklausų knyga (Księga Examinów przedślubnych / Kościoła Parafialnego Żeymenovskiego / od roku 1838). Apima 1838–1847 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knyga su odiniais raištukais. Gale yra raudonas antspaudas. Iš viso 200 numeruotų ir prirašytų lapų. Įrašai lenkų kalba.

28. Ikivedybinių apklausų knyga (Księga Examinów przedślubnych / Kościoła Parafialnego Żeymenovskiego / od roku 1848). Apima 1848–

1853 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Iš viso 100 prirašytų bei numeruotų lapų. Knyga su odiniais raištukais. Įrašai lenkų kalba.

29. Ikivedybinių apklausų knyga (užrašas kiekvieno naujo įrašo pradžioje: Examen przedślubny przy świadkach czyniony zabierających się do stanu małżeńskiego). Apima 1854–1859 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale raudonas antspaudas. Iš viso knygoje 100 numeruotų ir prirašytų lapų. Įrašai lenkų kalba.

30. Ikivedybinių apklausų knyga (Книга предбрачныхъ / показаний на 1866 г.). Apima 1866–1875 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos. Knygos gale raudonas antspaudas. Iš viso 196 numeruoti bei prirašyti lapai. Įrašai rusų kalba.

31. Ikivedybinių apklausų knyga (Книга для записки предбрачныхъ / показаний на 1875 г.). Apima 1875–1884 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos. Knygos gale tamsiai raudonos spalvos, aptrupėjęs antspaudas. Iš viso 192 numeruoti bei užpildyti lapai. Formuliaras ir įrašai rusų kalba.

32. Ikivedybinių apklausų knyga (Книга для записки / предбрачныхъ показаний / на 1884 г.). Apima 1884–1893 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos. Knygos gale raudonas antspaudas. Iš viso 190 numeruotų bei užpildytų lapų. Įrašai lenkų ir rusų kalbomis.

33. Ikivedybinių apklausų knyga (Предбрачные показания / отобранный при свидателяхъ / отъ вступающихъ въ / супружескій бракъ). Apima 1893–1901 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knygos gale yra raudonas antspaudas. Iš viso 192 numeruoti bei užpildyti lapai. Įrašai rusų kalba.

34. Ikivedybinių apklausų knyga (užrašas kiekvieno naujo įrašo pradžioje: Происходило в Жеймянском Округе причодском костёле 1902 года Предбрачные показания отобранные при свидетелях от поступающих в супружеский брак). Apima 1902–1906 m. laikotarpį. Be viršelio. Yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 94 numeruoti bei prirašyti lapai. Įrašai rusų kalba.

Jungtvių metrikų knygos

35. Jungtvių registracijos knyga (Liber Matrimoniorum / 1663–1695). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, šviesiai rožinis. Knyga pailgos formos su odiniais raištukais. (Knyga apgraužta pelių?) Knygos gale yra nuskilęs, raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 58 numeruo-

ti lapai; juose 947 numeruoti įrašai. Formuliaras ir įrašai lotynų kalba.

36. Jungtuvių registracijos knyga (Liber Matrimoniorum / 1697–1731). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, šviesiai rožinis. Knyga pailgos formos su odiniais raištukais. Gale 2 raudoni antspaudai. Iš viso 83 numeruoti lapai; juose 907 numeruoti įrašai. Formuliaras ir įrašai lotynų kalba.

37. Jungtuvių registracijos knyga (Книга регистрации браков / в Жеймейском костёле). Apima 1918–1920 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 83 numeruoti lapai; prirašyti 63, kiti tušti. Formuliaras ir įrašai rusų kalba.

38. Jungtuvių registracijos knyga (Книга регистрации брака / Жейменского костёла). Apima 1861–1866 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos. Knygos gale raudonas antspaudas. Iš viso 100 numeruotų lapų; prirašyti 66, kiti tušti. Įrašai lenkų ir rusų kalbomis.

39. Jungtuvių registracijos knyga (1921–1925). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga kietu, juodos spalvos viršeliu. Gale yra juodos spalvos antspaudas su Vyčiu. Knygoje iš viso 96 numeruoti bei prirašyti lapai. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

40. Jungtuvių registracijos knyga (Žeimių R. K. Bažnyčios / nuo 1925 11 / iki 1930 02). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga kietu, tamsiai rudos spalvos viršeliu. Gale yra raudonos spalvos antspaudas su Vyčiu. Knygoje iš viso 96 numeruoti bei prirašyti lapai. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

41. Jungtuvių dokumentų byla (Žeimių parapijos Bažnyčios / santuokos dokumentai / 1930 05 01–1932 12 31). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Aplanke yra dokumentai, išduoti kitų parapijų kunigų, kur pažymima, kad jauniems nėra kliūčių susituokti; gimimo ir krikšto metrikų išrašai ir kt. Popierinis, rožinis aplankas. Iš viso 85 numeruoti dokumentai. Formuliaras lietuvių kalba, dokumentai lotynų ir lietuvių kalba.

42. Jungtuvių registracijos knyga (Aktai / nuo 1930 m. vasario 16 d. / iki 1935 m. kovo 3 d.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas su Vyčiu. Iš viso 120 prirašytų bei numeruotų lapų. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

43. Jungtuvių registracijos byla. Apima 1930–1993 m. laikotarpį. Byloje yra susegta 516 pavienių lapų, dažniausiai tai santuokos pažymos, pasirašytos liudytojų ir kunigo. Pažymos susegtos į raudonos spalvos aplanką. Pažymos lietuvių kalba.

44. Jungtusių registracijos knyga (Santuokos registracijos knyga). Knygoje registruotos santuokos 1934–1941 m. laikotarpiu, taip pat sutuoktinių aukos bažnyčiai. Kietu, juodos spalvos viršeliu. Knygos lapai nenumeruoti. Antspaudo nėra. Įrašai ir formuliaras lietuvių kalba.

45. Jungtusių registracijos knyga (Vedybų aktų knyga 1935 m.). Apima 1935–1940 m. laikotarpį. Knyga kietu, juodos spalvos viršeliu. Gale raudonos spalvos antspaudas. Iš viso knygoje 112 numeruotų ir užpildytų lapų, dar 8 knygos lapai iškirpti. Į knygą yra įdėta dar 15 pavienių lapų, dažniausiai tai pažymos, informuojančios apie priimtą Moterystės sakramentą. Įrašai ir pažymos lietuvių kalba.

46. Jungtusių dokumentų byla (Vedusiųjų dokumentai / Žeimių parapijos Bažnyčioje / nuo 1936 m. sausio). Aplanke dokumentai, apimantys 1936–1939 m. laikotarpį. Dažniausiai susegti santuokos liudijimai, pasirašyti tuometinio Žeimių dekanu kun. J. Gėgžnos. Aplanke iš viso 164 numeruoti santuokos liudijimai. Formuliaras lietuvių kalba, santuokos liudijimai lotynų, lenkų, lietuvių kalbomis.

47. Jungtusių registracijos knyga (Vedybų aktai / 1940–1947 m.). Apima 1940–1951 m. laikotarpį. Knyga kietu viršeliu, tamsiai raudonos spalvos. Gale yra švininis antspaudas su Vyčiu, o kitoje antspaudo pusėje užrašas: KAUNO METROPOLIJOS KURIJA. Knygoje iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

48. Jungtusių dokumentų byla. Šviesiai žalias, popierinis aplankas, apimantis 1941–1961 m. laikotarpį. Byloje yra pažymos, kurias išduodavo klebonas savo parapijiečiams, norintiems susituokti kitoje parapijoje. Aplanke yra ir mišrios tikybos jaunavedžių sutarčių. Dokumentai lotynų, lietuvių kalba.

49. Jungtusių registracijos knyga (Kauno Arkivyskupija / Žeimių R. K. Bažnyčios / Jungtusių metrikai / Nuo 1944 metų). Apima 1944–1960 m. laikotarpį. Knyga kietu, tamsiai margu, apiplyšusiu viršeliu. Gale švininis antspaudas su Vyčiu. Iš viso knygoje 120 numeruotų lapų, tačiau prirašytų 88, kiti – tušti. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

50. Jungtusių registracijos knyga (Žeimių parapija / Jungtusių aktai / nuo 1947 m. rugpjūčio mėn. 17 d.). Apima 1947–1955 m. laikotarpį. Knyga kietu, tamsiai margu viršeliu. Iš viso 117 numeruotų ir prirašytų lapų. Formuliaras ir įrašai lietuvių kalba.

51. Jungtusių registracijos knyga (Jungtusių sakramento / įrašai Žei-

mių švč. P. M. gimim. B – čios / 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962). Apima 1956–1965 m. laikotarpį. Viršelis kietas, pilkos spalvos. Gale knygos yra švininis antspaudas su Vyčiu. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

52. Jungtvių registracijos knyga (Santuokų knyga). Apima 1993–2000 m. laikotarpį. Knyga kietu, rudos spalvos viršeliu. Įrašai lietuvių kalba.

53. Jungtvių registracijos knyga. Apima 1994 – 1995 m. laikotarpį. Knyga kietu, juodu viršeliu. Įrašai lietuvių kalba.

Mirties metrikų knygos

54. Mirties metrikų knyga (Liber Defunctorum / 1737–1804). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, rožinės spalvos. Knyga pailgos formos su odiniais raištukais. Gale yra 2 raudonos spalvos antspaudai. Knygoje iš viso 85 numeruoti lapai; juose 1527 numeruoti įrašai. Formulias ir įrašai lotynų kalba.

55. Mirties metrikų knyga (įrašas įvadiniame lape: Mirimo protok. Knyga / 1922). Apima 1922–1926 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygos gale nuskilęs raudonos spalvos antspaudas. Knygoje 100 numeruotų lapų, prirašyti tik 38, kiti tušti. Įrašai lietuvių kalba.

56. Mirties metrikų knyga (Žeimių R. Kat. Parapijos / Mirusiųjų protokolų knyga). Apima 1926–1932 m. laikotarpį. Viršelis minkštas, šviesiai rudos spalvos (apiplyšęs). Knygos gale nuskilęs raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 150 numeruotų ir prirašytų lapų, dar 7 prirašyti (pažymos) lapai įdėti atskirai. Įrašai lietuvių kalba.

57. Mirties metrikų knyga (Kauno Arkivyskupija / Žeimių R.K. Bažnyčios / Mirusiųjų protokolai / 1936 – 1940 (1953)). Apima 1936–1953 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai raudonos spalvos. Gale yra raudonos spalvos antspaudas. Knygoje 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

58. Mirties metrikų knyga (Žeimių R. Kat. Bažnyčios / nuo 1940 I 01 iki / 1954 IX 25 / Mirimų metrikai). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Gale yra švininis antspaudas su Vyčiu ir užrašu: KAUNO METROPOLIJOS KURIJA. Knygoje 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

59. Mirties metrikų knyga (Mirusiųjų aktai / 1940–1945 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga kietu tamsiai raudonos spalvos viršeliu.

Gale yra švininis antspaudas su Vyčiu. Iš viso 120 numeruotų ir prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

60. Mirties metrikų knyga (Mirusiųjų / Aktai 1945 – 1953 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai raudonos spalvos. Gale yra švininis antspaudas su Vyčiu ir užrašu: KAUNO METROPOLIJOS KURIJA. Knygoje iš viso 120 numeruotų ir prirašytų puslapių. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

61. Mirties metrikų knyga (Kauno Arkivyskupijos / Žeimių dekanato / Žeimių R. Kat. Bažnyčios / Mirimų metrikai 1954–1979 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Gale yra švininis antspaudas. Knygoje iš viso 120 numeruotų lapų; prirašyti tik 52, kiti 62 lapai – tušti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

62. Mirties metrikų knyga (Žeimių švč. P. Marijos gimimo / Bažnyčios – Parapijos Mirusiųjų / Protokolų knyga / Pradėta 1958 – 1968 m. baigta). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga minkštu, šviesiai rudos spalvos viršeliu. Gale yra Žeimių katalikų parapijos vykdomojo komiteto antspaudas. Knygoje 100 numeruotų bei prirašytų lapų. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

63. Mirties metrikų knyga (Žeimių parapijos b – čios / Mirusiųjų Protokolų knyga / Pradėta 1968 metais / Baigta 1976 V 11 d.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga šviesiu viršeliu (dešinysis knygos kampas nuplyšęs). Knygoje 120 numeruotų bei prirašytų lapų, dar 13 prirašytų (pažymų) įdėta atskirai. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

64. Mirties metrikų knyga (Kauno Arkivyskupijos / Kėdainių Dekanato / Žeimių R. Kat. Bažnyčios / mirusiųjų metrikai / 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knygos viršelis kietas, mėlynos spalvos. Numeruoti ir prirašyti 64 lapai, kiti nenumeneruoti ir neprirašyti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

65. Mirties metrikų knyga (įrašas įvadiniame lape: Mirusiųjų protokolų knyga / nuo 1985 m.). Apima 1985–1987 m. laikotarpį. Knyga minkštu, mėlynos spalvos viršeliu. Įrašai lietuvių kalba.

66. Mirties metrikų knyga (Mirusiųjų metrikų knyga 1988 I 03–1990 I 21). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga minkštu, baltos spalvos viršeliu. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

67. Mirties metrikų knyga (Mirusiųjų knyga / 1990–1993 III 18). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga minkštu, rudos spalvos viršeliu. Įrašai lietuvių kalba.

68. Mirties metrikų knyga (Mirusiųjų aktai / 1995–1996 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knyga minkštu, šviesiu viršeliu. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

69. Mirties metrikų knyga (Laidotuvių knyga / Pradėta 1993 m. lapkričio mėn. / Baigta 2000 m. sausio 1 d.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

Bendrosios metrikų bylos

70. Bendroji metrikų knyga. Apima 1912–1929 m. laikotarpį. Knyga šviesiai rudu, kietu viršeliu. Knygoje registruojami gimimo, krikšto, sužadėtuvių, vedybų, laidotuvių atvejai Žeimių parapijoje. Prirašyta 182 numeruoti lapai. Įrašai iki 1920 m. rusų kalba, nuo 1920 m. – lietuvių kalba. Gale yra raudonas antspaudas.

71. Dokumentų byla. Joje tvarkingai susegtos pažymos gimimo, santuokos, mirties tematika. Aplankas popierinis, tamsiai rudas. Apima 1928–1940 m. laikotarpį. Pažymos nenumeruotos. Pažymų turinys lietuviškas.

72. Bendroji metrikų knyga (Gimimo knyga 1981–1983 m. / Mirties knyga 1982–1983 m.). Knygoje registruojami gimimo ir mirimo atvejai viršelyje nurodytu laikotarpiu. Iš viso 356 numeruoti ir užpildyti puslapiai.

73. Bendroji metrikų knyga. Apima 1983–1985 m. laikotarpį. Knygoje registruojami gimimo ir mirimo atvejai Žeimių parapijoje. Viršelis kietas, šviesiai rudos spalvos. Įrašai lietuvių kalba.

Parapijiečių sąrašų knygos

74. Parapijiečių sąrašų knyga (Списки прихожан / Жейменского костёла на 1905 г.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Iš viso 58 prirašyti nenumeruoti lapai. Parapijiečių sąrašai sudaryti pagal kaimus. Įrašai rusų kalba.

75. Parapijiečių sąrašų sąsiuvinis (Žeimių parapijiečių sąrašas / 1989 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis šviesiai žalios spalvos, popierinis. Lapai nenumeruoti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

Gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų bylos

76. Gauti raštai surišti balta juoste. Apima 1687–1831 m. laikotarpį. Raštai antspauduoti popieriniu, rašaliniu ar raudonu antspaudu (tokiu kaip knygos). Raštai yra atsiųsti iš katalikiškų institucijų ar kitų parapijų klebonų. Raštai lotynų kalba.

77. Gautųjų raštų aplankas. Apima 1781–1829 m. laikotarpį. Raštai susegti į šviesiai rudos spalvos popierinį aplanką, kurio kairiame šone yra tamsiai ruda juosta. Aplanke susegti raštai gauti iš vyskupo I. J. Masalskio, Rusijos imperatoriaus Aleksandro I ir kt. Iš viso yra 105 numeruoti raštai. Aplanke yra ir nesusegtų 16 gautų raštų. Raštai lotynų, rusų, lenkų kalbomis.

78. Gautųjų dokumentų aplankas. Apima 1895–1903 m. laikotarpį. Dokumentai susegti į šviesiai rudos spalvos, popierinį aplanką. Dokumentai nenumeruoti, rusų kalba.

79. Gaunamų dokumentų byla (Прихотские списки Жейменского / костёла с 1905 года). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Formuliaras ir įrašai rusų kalba.

80. Gautų dokumentų aplankas. (Įvairūs dokumentai). Apima 1911–1931 m. laikotarpį. Aplankas popierinis, tamsiai rudos spalvos. Dokumentai nesusegti, tačiau tvarkingai sudėti. Dažniausiai tai kitų klebonų rašyti laišakai bei katalikiškų institucijų siųsti antspauduoti dokumentai tuometiniam Žeimių klebonui. Yra sudėti ir aukų lapai. Aplanke yra 205 dokumentai vokiečių, rusų, lotynų, lietuvių kalbomis.

81. Gautų dokumentų aplankas. Apima 1921–1929 m. laikotarpį. Rudas, popierinis aplankas, kuriame susegti dokumentai, gauti iš Žemaičių vyskupijos kurijos, Kauno vyskupijos kurijos. Dažniausiai dokumentuose buvo nurodymai dėl parapijiečių registracijos pvz., nurodoma (pažymint parapijiečio vardą ir pavardę) jį išbraukti iš krikšto knygos ir pan. Dokumentai rašyti lotynų, lietuvių kalbomis.

82. Gaunamųjų raštų byla. Apima 1930–1940 m. laikotarpį. Aplankas popierinis, žalios spalvos. Aplanke esantys dokumentai – tai Žeimių dekanato parapijų raštai su naujienomis, pranešimais apie įvykusius svarbius įvykius ir t.t. Visi raštai, esantys byloje, adresuoti tuometiniam Žeimių dekanui kun. Jonui Gėgžnai. Iš viso yra 855 numeruoti dokumentai, kurie visi susegti į aplanką. Dokumentų turinys lietuvių kalba.

83. Dokumentų aplankas (Arkivyskupijos raštai – įsakymai Žeimių parapijai / nuo 1931 m. sausio 1 d.). Tamsiai mėlynas, popierinis aplankas, kuriame susegti dokumentai, gauti iš arkivyskupijos. Nors aplankas pradėtas nuo 1931 m. sausio 1 d., tačiau čia esantys dokumentai apima 1929–1950 metų laikotarpį. Formuliaras lietuvių kalba. Aplanke esantys dokumentai rusų, lietuvių kalba.

84. Gautų dokumentų aplankas. (Žeimių dekanato / dekanalinių

konferencijų dokumentai / 1931 m. 01 01). Aplankas popierinis, rožinės spalvos. Aplanke yra dokumentai, siųsti iš Kauno arkivyskupijos kurijos, Žeimių dekanato dokumentai – pranešimai apie vykčius renginius, konferencijas dekanate. Dokumentai atspindi Žeimių dekanato veiklą 1931–1942 metais. Formulias lietuvių kalba, dokumentai lotynų, lietuvių kalbomis.

85. Siunčiamųjų raštų sąsiuvinis (Išeinamųjų raštų knyga / Žeimių parapija / už 1933 metus). Apima 1933 m. laikotarpį. Viršelis popierinis, juodos spalvos. Sąsiuvinyje registruojami išsiųsti raštai kitoms parapijoms bei katalikiškoms institucijoms. Sąsiuvinyje 35 nenumeruoti lapai, užpildyti 26, kiti 6 – tušti. Formulias bei įrašai lietuvių kalba.

86. Siunčiamųjų raštų knyga (Žeimių parapijos / leidžiamųjų raštų knyga / 1934–1940 mt.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Knygos viršelis kietas, juodos spalvos. Knygoje registruojami iš Žeimių parapijos išsiųsti dokumentai. Knygoje 100 numeruotų lapų. Pirmųjų dviejų lapų knygoje nėra – išplėsti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

87. Gautųjų dokumentų aplankas (Žeimių dekanato raštai / iš kurijos). Daugiausia padėkos raštų tuometiniam Žeimių dekanui kun. J. Gėgžnai už aktyvų katalikiškos spaudos platinimą. Apima 1940–1946 m. laikotarpį. Šviesiai žalios spalvos, popierinis aplankas. Raštai nenumeruoti. Formulias ir raštai lietuvių kalba.

88. Dokumentai, gauti iš Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos kurijos, kitų parapijų klebonų (pvz., Klaipėdos klebono kun. L. Povilonio, Švenčionėlių klebono kun. B. Laurinavičiaus ir kt.) gauti dokumentai. Visi dokumentai susiję su tuometiniais bažnytiniais reikalais. Apima 1947–1962 m. laikotarpį. Dokumentai susegti į popierinį, šviesiai žalią aplanką, kurio viršus nuplyšęs, likusi tik galinė aplanko dalis. Aplanke esantys dokumentai antspauduoti arba pasirašyti asmenų, kurie juos siuntė 1947–1962 m. Žeimių parapijos klebonams. Visų dokumentų turinys lietuviškas. Aplanke yra 318 dokumentų.

89. Gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų byla (Žeimių Šv. P. Marijos Gimimo bažnyčios / susirašinėjimų su valst. įstaigomis / ir gaunamųjų raštų byla / pradėta 1948 m.). Apima 1948–1987 m. laikotarpį. Byla popierinė, šviesiai žalios spalvos. Ant bylos formuliario, po pavadinimu uždėtas Žeimių katalikų parapijos vykdomojo komiteto pirmininko antspaudas. Byloje yra gauti raštai ar siunčiamųjų raštų kopijos (pvz., Žeimių klebonas E. Jokubauskas 1965 m. sausio 3 d. Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio

vyskupijos kurijai siuntė 1964 m. pranešimą – ataskaitą, kur pažymėjo, kiek Žeimių parapijoje buvo pakrikštyta vaikų, sutuokta porų, palaidota žmonių ir pan.). Dokumentai susegti tvarkingai. Formuliaras ir dokumentai, esantys aplanke, rašyti lietuvių kalba.

90. Gaunamieji raštai (Gaunamieji raštai). Aplankas popierinis, šviečiai žalios spalvos su vertikalia juoda juosta kairiajame šone. Raštai apima 1962–1989 m. laikotarpį. Aplanke susegti raštai, gauti iš Kauno arkivyskupijos kurijos, Lietuvos Vyskupų Konferencijos bei kitų parapijų kunigų. Aplanke susegti 28 gauti raštai. Formuliaras ir raštai lietuvių kalba.

Ūkinių dokumentų bylos

91. Ūkinių dokumentų knyga. Knygos tituliniam lape ir priešlapyje užrašų nėra. Iš knygos turinio galima suprasti, kad tai knyga apie ūkinius Žeimių dekanatui priklausiusių parapijų reikalus. Trumpai aprašoma kiekviena parapija, jos pajamos, išlaidos ir t.t. Apima 1699–1717, 1742–1746, 1772 m. laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos, apiplyšęs. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Lapai nenumeruoti. Įrašai lotynų kalba.

92. Išlaidų knyga (Книга расходов / Жейменского Костёла). Apima 1853–1880 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Iš viso 30 numeruotų puslapių, prirašyti 25, kiti – tušti. Knygos gale yra suskilęs raudonos spalvos antspaudas. Knygoje nurodoma koku tikslu ir kokia suma buvo panaudota, kiek bažnyčiai dar yra likę pinigų ir pan. Įrašai rusų, lenkų kalbomis.

93. 1888 m. pajamų ir išlaidų knyga (Книга прихода – расхода / Жейменского Костёла / на 1888 г.). Knygoje esantys duomenys apima 1890 m. Pirmas knygos lapas išplėštas. Iš viso 10 numeruotų lapų, užpildytas tik antras knygos lapas, kiti tušti. Viršelis kietas, tamsiai margas, apiplyšęs. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Įrašai rusų kalba.

94. Aukų kvitų knyga. Apima 1898–1926 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsus. Knygoje iš viso 150 numeruotų lapų, užpildyti tik 32. Knygos lapą sudaro 10 kvitų. Kvitai pažymi gautas aukas iš parapijiečių (nurodomas jų vardas, pavardė, gyvenamoji vieta ir aukos dydis. Knygos gale yra raudonas antspaudas. Kvitai pildyti rusų, lenkų, lietuvių kalbomis.

95. Papildoma aukų knyga. (Дополнительная книга для / записи добровольных / пожертвований прихожан на / постройку нового каменного / в месте Жеймянского каталического / приходского костёла).

Apima 1901–1904 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Iš viso 92 numeruoti ir prirašyti lapai. Formulias ir įrašai rusų kalba. Nurodomi aukotojai, jų gyvenamoji vieta, aukų dydis.

96. Aukų knyga. Apima 1901–1911, 1918, 1920–1921 m., laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Viršelyje ir tituliname lape įrašų nėra. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Iš viso 143 numeruoti lapai, prirašyta tik 1–6, 104–143, kiti tušti. Nurodomi aukotojų vardai, pavardės, gyvenamoji vieta, aukų dydis. Įrašai rusų, lietuvių kalba.

97. Aukų knyga (Книга квитанции для / вносимых денег на постройку / нового каменного костёла / в городе Жеймях с 1905 года). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygoje pažymimos parapijiečių pavardės, aukų sumos, kurios skirtos naujos mūrinės bažnyčios statybai Žeimiuose. Knygoje iš viso 100 lapų, prirašyta tik 62, kiti tušti. Formulias ir įrašai rusų kalba.

98. Ūkinių dokumentų knyga (Книга для записи прихода / и расхода денежных сумм / по содержанию духовенства / Ковенского деканата / на 1906 год). Knygoje esantys duomenys apima 1909–1910 m. laikotarpį. Knygoje 20 nenumuotų lapų, iš kurių 12 prirašyta, kiti – tušti. Viršelis kietas, tamsiai margas. Formulias ir įrašai rusų kalba.

99. Pajamų ir išlaidų knyga (Žeimių bažnyčios įplaukų ir išlaidų knyga). Apima 1919–1926 m. laikotarpį. Viršelis kietas, tamsiai margas. Knygoje iš viso 141 numeruotas lapas, prirašyti 72, kiti tušti. Knygos gale yra raudonas antspaudas. Įrašai rusų ir lietuvių kalba.

100. Išlaidų byla (Žeimių R. Katalikų parap. bažnyčios / pateisinamieji dokumentai / nuo 1926 metų). Apima 1926–1929 m. laikotarpį. Dokumentai susegti į šviesiai rudą, popierinį aplanką. Formulias ir išlaidas pateisinantys dokumentai lietuvių kalba.

101. Pajamų ir išlaidų knyga (Žeimių parapijos bažnyčios pajamų ir išlaidų kasos knyga). Apima 1926–1939 m. laikotarpį. Knygos viršelis kietas, tamsiai rudos spalvos, dekoruotas medžiaga. Knygoje iš viso 77 numeruoti lapai, iš kurių užpildyti 70. Knygos gale raudonas antspaudas su Vyčiu. Knygos formulias ir įrašai lietuvių kalba.

102. Išlaidų byla (Pateisinamieji dokumentai / 1930 m. gegužės 1 d.). Šviesiai žalias, popierinis aplankas. Apima 1930–1939 m. laikotarpį. Aplanke yra turto administravimo apyskaitos dokumentai bei pateisinamieji dokumentai, susiję su Žeimių bažnyčios išlaidomis, tai sąskaitos, kvitai ir t.t. Formulias ir dokumentai lietuvių kalba.

103. Aukų byla (Žeimių dekanato / mokesčių pakvitavimas / Seminarijos reikalams / nuo 1931 m. sausio 1 d.). Apima 1931–1945 m. laikotarpį. Aplankas popierinis, tamsiai mėlynos spalvos. Aplanke susegti dokumentai iš Kauno kunigų seminarijos, kuriais prašoma padėti seminarijos auklėtiniams atlikti rinkliavą Žeimių dekanate. Surašytos sumos, surinktos rinkliavų metu. Formuliaras bei aplanke esančių dokumentų turinys parašytas lietuvių kalba. Dokumentai nenumeruoti.

104. Rinkliavos byla (Dekanatinė rinkliava). Visi duomenys apie rinkliavas, kurios buvo skirtos Kauno metropolijos kurijai ir vyko 1932–1945 m. Žeimių dekanate. Aplankas popierinis, raudonos spalvos. Jame pateikiami dokumentų nuorašai ar originalai, kuriuose pažymimi kunigai, priklausę tuometiniam Žeimių dekanatui, jų aukotos sumos. Visi dokumentai ar jų nuorašai antspauduoti tuometinio Žeimių dekanato J. Gėgžnos bei Kauno metropolijos kurijos notaro. Dokumentai lietuvių, rusų kalba.

105. Ūkinių dokumentų byla (Asmeniškų, mokesčių sąskaitų, / skundų ir kt. raštų aplankas / nuo 1945 m.). Apima 1945–1990 m. laikotarpį. Aplankas popierinis, šviesiai žalios spalvos. Aplanke susegti mokesčių sąskaitų kvitai. Jų yra 147. Kvitai rusų, lietuvių kalba.

106. Išlaidų byla. Apima 1951–1952 m. Rožinis, popierinis aplankas, kuriame tvarkingai susegti bažnyčios sąskaitų mokėjimo kvitai. Kvitai lietuvių, rusų kalba.

107. Išlaidų byla. Rožinis, popierinis aplankas. Apima 1953–1960 m. laikotarpį. Aplanke tvarkingai susegti bažnyčios sąskaitų mokėjimo kvitai. Kvitai lietuvių, rusų kalba.

108. Pajamų byla (Kulvos bažnyčios pajamų dokumentai). Apima 1982–1990 m. Segtuvo viršelis kietas, rudos spalvos. Dokumentai susegti tvarkingai, nuosekliai. Dokumentai numeruoti atsižvelgiant į metus (1982 m. – 19 dokumentų; 1983 m. – 14; 1984 m. – 14; 1985 m. – 17; 1986 m. – 19; 1987 m. – 9; 1988 m. – 6; 1989 m. – 9; 1990 m. – 16 dokumentų). Iš viso 123 dokumentai lietuvių kalba.

Inventorių knygos

109. Žeimių parapiinės bažnyčios inventorių knyga (Księga Inwentar-zów Kościoła Parafialnego Żeymeńskiego, od roku 1732, do 1820). Prie šios knygos papildomai yra prisegta ir vėlesnė vizitacijų medžiaga (1851, 1853 m.) bei kiti dokumentai. Tad šios knygos pavadinimas neatitinka jos turinio. Paminėtina, kad knygą sutvarkė 1898–1910 m. Žeimiuose klebona-

vęs Matas Miežinis (apie tai byloja knygoje paliktas įrašas). Knygos viršelis kietas, tamsiai margas. Joje dalis lapų sunumeruota, dalis ne. Knygos gale yra raudonos spalvos antspaudas. Visi įrašai lenkų kalba.

110. Šėtos parapijos bažnyčios inventorių (Kauno Arkivyskupijos Žemių Dekanato, / Šėtos parapijos bažnyčios inventorių / 1941 m. spalio mėn.). Baltas, popierinis aplankas. Aplanke yra sunumeruota ir prirašyta 12 puslapių. 1941 m. inventoriaus aprašas patvirtintas Kauno metropolijos Žemių dekanato antspaudu. Įrašai lietuvių kalba.

Kitos bylos

111. Dokumentų byla (Aktai svetimtikių perėjusių / į Romos Katalikų tikėjimą). Apima 1919–1939 m. Į šviesiai rudą, popierinį aplanką įdėtas rožinis popierinis aplankas ir jame susegti dokumentai, kurie pažymi parapijiečių atsivertimą į Romos katalikų tikėjimą. Aktų turinys lotynų kalba. Prie kiekvieno akto yra protokolas lietuvių arba lotynų kalba, kuriame žmogus išsako norą priimti katalikų tikėjimą. Aktų (be protokolų) yra 18.

112. Žemių parapijos krikščioniškosios mokslo brolijos nariai ir valdyba 1925 m. Violetinės spalvos, 9 lapų sąsiuvinis, kuriame užpildytas tik 1 lapas, kiti – tušti. Įrašai lietuvių kalba.

113. Konferencijų byla (Dekanatinių konferencijų aplankas / Kas liko nuo karo 1944 metais). Dokumentai susegti tvarkingai popieriniame, rožinės spalvos aplanke. Aplanke esantys dokumentai rodo 1931–1939 m. Žemių dekanato veiklą. Dokumentai lietuvių, rusų kalba.

114. Atsiminimų sąsiuvinis. XX a. pirmoji pusė. Plonas sąsiuvinis žalios spalvos viršeliu. Čia yra 12 nenumuruotų, ranka prirašytų lapų. Įrašai lietuvių kalba. Tai kun. J. Gėgžnos atsiminimų sąsiuvinis. Sąsiuvinio gale yra kun. J. Gėgžnos parašas.

115. Dokumentai – prašymai suteikti dispensą, dažniausiai vedybų klausimu. Dokumentus rašė Žemių dekanatui priklausiusių parapijų klebonai. Apima 1941–1942 m. laikotarpį. Dokumentai numeruoti, jų 254. Visi jie surišti juostele. Dokumentai rašyti lotynų, lietuvių kalba.

116. Prašymai dispensuoti nuo užrašų (Dispensai nuo užrašų 1944 m.). Rožinis, popierinis aplankas, kuriame susegti Žemių dekanatui priklausiusių kunigų prašymai dispensuoti nuo užrašų tam tikrus parapijiečius (prašyme nurodomas parapijiečio vardas ir pavardė, parapija, kuriai jis priklauso ir t.t.). Aplanke yra 50 prašymų, kurie rašyti lotynų ir lietuvių kalba. Formuliaras lietuvių kalba.

117. Prie Komunijos priėjusiųjų knyga (Pirmoji šv. Komunija nuo 1945–47 m.). Apima viršelyje nurodytą laikotarpį. Viršelis kietas, juodos spalvos. Knygoje iš viso 49 numeruoti lapai; prirašyta tik 13, kiti 36 – tušti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

118. Dokumentų byla. Joje esantys dokumentai rodo Žeimių katalikų parapijos vykdomojo komiteto veiklą bei bažnyčios materialinę padėtį 1950–1953 m. Byloje yra Žeimių katalikų religinės bendruomenės susirinkimų protokolai, pranešimai, Žeimių klebono ir kitų bažnyčios tarnautojų algų lapai. Dokumentai susegti į rožinį, popierinį aplanką, rašyti lietuvių kalba.

119. Sąsiuvinis be viršelio (1952 IV 27–1954 I 3). Sąsiuvinyje tarsi kunigo sau sudarytas ateities planas; apžvelgiamos pagrindinės katalikų šventės, sietinos su krikščioniškuoju bažnyčios kalendoriumi, numatyti ateities darbai sau ir t.t. Sąsiuvinyje 12 nenumeruotų lapų, prirašyta – 10. Įrašai lietuvių kalba.

120. Dokumentų byla, kurioje yra pažymos, išduotos laidojimo reikalų, mirties liudijimai, kunigų pasiaiškinimai, kodėl negali laidoti ir t.t. Popierinis, žalios spalvos aplankas. Apima 1953–1961 m. laikotarpį. Pažymos lietuvių kalba, nenumeruotos.

121. Ligonių lankymo knyga (1954 m. aplankytų ligonių sąrašas). Apima 1954–1962 m. laikotarpį. Žalios spalvos sąsiuvinis, kuriami pažymimas aplankytas ligonis – nurodoma vardas, pavardė, amžius, liga, gyvenamoji vieta. Sąsiuvinis 12 lapų, užpildyta 10, kiti – tušti. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

122. Ligonių lankymo knyga (Žeimių parapijos ligonių lankymo knyga / pradėta 1963 m.). Apima 1963–1974 m. laikotarpį. Knyga kietu, šviesiai rudos spalvos su horizontaliomis tamsiai rudomis juostelėmis viršeliu. Užpildyta 13 nenumeruotų knygos lapų. Kiti tušti. Įrašai numeruojami atsižvelgiant į metus. Knygoje fiksuojami aplankyti ligoniai. Formulias ir įrašai lietuvių kalba.

123. Komuniją priėjusiųjų sąrašas. Surišta 10 nenumeruotų lapų. Nurodyta vaikų, kurie 1973–1991 m. priėjo Pirmos Komunijos Žeimių bažnyčioje, vardai, pavardės, amžius ir gyvenamoji vieta. Įrašai lietuvių kalba.

THE ARCHIVE OF THE ŽEIMIAI PARISH

Irma Stundyė

Summary

The archives of Lithuania's parishes are a historical field that have so far been little investigated and can serve as valuable sources of information about various places. The archive of the Žeimiai parish is not an exception and provides interesting and useful information about events in the parish, its economic matters, parishioners, etc. In April – May 2006 I visited Žeimiai with the purpose of making a register of the archive of Zeimiai parish church covering the 16th – 20th centuries. All the archive books, kept in the parish covering the 17th – 20th centuries were registered. No books or documents from the 16th century were discovered. The archive of the Žeimiai church in 2006 was kept in two places: in the church sacristy (76 protected items) and the current residence of the pastor (47 protected items). Among the various 123 protected items there were: 23 books of baptismal certificates, 11 books of prenuptial inquiries, 19 books of marriage certificates, 16 books of death certificates, 4 mixed files of certificates, 2 register books of parishioners, 15 files of received and sent correspondence, 18 files of economic documents, 2 inventory books, and 13 files of various kind. Chronologically the oldest books in the archive are stored in the church sacristy, and the newest ones are kept in the pastor's residence. The oldest item in the archive of the Žeimiai parish is the book of marriage certificates, covering the period 1663–1695. The dominating languages in the books and documents are Latin, Polish, Russian, and later Lithuanian.

IEVA ŠENAVIČIENĖ

LIETUVOS KATALIKŲ DVASININKIJA PATRIOTINIAME SAJŪDYJE 1861–1862 M.

2. ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJA

Įvadas. Šis darbas yra antroji straipsnių ciklo, kuris apima 1861–1862 m. politiniuose patriotiniuose įvykiuose dalyvavusių Vilniaus generalgubernatorijos katalikų dvasininkų personalijas, dalis. Šioje dalyje, kaip ir pirmojoje*, daugiausia analizuojant duomenis, kuriais apie dvasininkiją disponavo Rusijos administracija, aprašomi Žemaičių vyskupijos dvasininkai ir su jais susijusios manifestacijos bei kitokie įvykiai.

Iš visų Vilniaus generalgubernatorijos politinių įvykių Žemaičių vyskupijos, ypač Kauno ir Panevėžio, įvykiai istoriografijoje yra išsamiausiai aprašyti. Pažymėtini amžininko Jono Stellos-Savickio atsiminimai apie 1861 m. liepos 31 (rugpjūčio 12) d. manifestaciją Kaune, skirtą Liublino unijos metinėms paminėti¹; šią manifestaciją mini ir Pawełas Kubickis². Ryškesnius incidentus, susijusius su Panevėžio, Kauno kunigais, yra apžvelgę Vaclovas Biržiška, Antanas Alekna, Vytautas Merkys³. V. Merkys

* Žr.: I. Šenavičienė, „Lietuvos katalikų dvasininkija patriotiniame sąjūdyje (1861–1862). 1. Vilniaus vyskupija“, in: *LKMA Metraštis*, t. 31, Vilnius, 2008, p. 244–278.

¹ [J. Stella-Sawicki], *Szkice z powstania 1863 roku, naryszone przez Pułkownika Strusia*, Kraków, 1889.

² *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych*, opracował P. Kubicki, cz. 1–3, Sandomierz: Nakładem autora, 1933–1939.

³ V. Biržiška, *Aleksandrynas: senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*, t. 3, 2 (fotografuotas) leidimas, Vilnius, 1990; A. Alekna, *Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius*, Klaipėda, 1922; 2 leid., Čikaga, 1975; V. Merkys, *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999.

rašė ir apie periferijos – Naujamiesčio, Telšių dvasininkų incidentus. Šiek tiek duomenų apie dvasininkijos dalyvavimą manifestacijose pagal publikuotus šaltinius pateikė Rimantas Vėbra⁴. Vis dėlto apibendrinančio vaizdo apie Žemaičių vyskupijos dvasininkijos dalyvavimą patriotiniame sąjūdyje neturime. O ir žinomi duomenys neretai yra netikslūs: stokojama šaltinių, todėl įvykiai dažnai perpasakojami, grindžiami atsiminimais. Čia aptarsime Žemaičių vyskupijos dvasininkijos dalyvavimą Kauno, Panevėžio miestų, po to – kitų Kauno gubernijos vietovių politiniuose įvykiuose⁵.

Kaunas

Andriejus Gabševičius (Gabszewicz). Kauno gimnazijos tikybos mokytojas ir gimnazijos (pobernardinų) bažnyčios vedėjas A. Gabševičius į valdžios akiratį pateko 1861 m. birželio 4 (16) d., kai per liturgiją bažnyčioje buvo sugiedotas patriotinis himnas. Įtarę, kad surašinėja giedotojų pavardes, mokiniai iš bažnyčios prievarta išvesdino raštininką dvarininką Tomaševskį, uždarė buv. bernardinų vienuolyne, iškratė ir prisaikdino neišduoti giedotojų.

A. Gabševičius dėl giedojimo tuomet nebuvo apkaltintas, kaltais, kad paveikę mokinius, įvardyti bažnyčioje buvę asmenys iš Varšuvos⁶. Tačiau kunigą Rusijos valdžia apkaltino, kad savo pamokslais ir veiksmais darąs mokiniams blogą įtaką. Vilniaus švietimo apygardos globėjas Aleksandras Širinskis-Šichmatovas paprašė Žemaičių vyskupą Motiejų Valančių pakeisti jį kitu, patikimesniu mokytoju. M. Valančius bandė A. Gabševičių gelbėti. Atsakė, kad šalinant mokytoją iš pareigų, derėtų nurodyti blogus jo poelgius, kad besitęsiant neramumams gyventojai neturėtų preteksto kaltinti valdžios neteisybe. Pats siūlėsi reikalą ištirti, tačiau, bijodamas būti šališkas, prašė į Kauną pasiųsti komisiją, kuri, talkinama Kauno augustinų

⁴ R. Vėbra, *1863–1864-ųjų sukilimo Lietuvoje prologas (1861–1862 m. manifestacijos)*, Vilnius, 1995.

⁵ Kauno gubernijoje, išskyrus Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskritį, karo padėtis buvo paskelbta 1861 m. rugpjūčio 22 (rugsėjo 3) d. ir iki sukilimo nebuvo panaikinta, o 1863 m. kovo 5 (17) d. ji įvesta ir Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrityje.

⁶ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 512 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 06 04, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 378, PS, 1861 m., b. 102, d. 1, l. 3–6.

vienuolyno viršininko ir parapiinės (augustinų vienuolyno) bažnyčios klebono Augustino Sčedzinskio (Strzedziński), nustatytą tiesą⁷.

Deja, vyskupo diplomatija nedavė rezultatų. Globėjas manė, kad tyrimas nereikalingas, nes pasitikėjo gimnazijos direktoriais Vasiljevu ir Zajončkovskiu, turėjo ir kitos informacijos. Be to, pažymėjo, kad Romos katalikų tikybės mokytojų paskyrimas ir šalinimas iš pasaulietinių mokyimo įstaigų, pagal 1838 m. Romos katalikų dvasinės kolegijos taisykles, priklausęs Mokyklų žinybai, o vyskupui lieka tik sutikti ir siūlyti į šias pareigas Romos katalikų dvasinę akademiją baigusius asmenis⁸.

M. Valančius naujo mokytojo kandidatūros neskubėjo pristatyti. Globėjui motyvavo tuo, kad neturįs jokių kaltinimų prieš A. Gabševičių, tad negalįs jo atleisti, prieš tai neištyręs reikalo. Kunigas uoliai dirbo, buvo pakeltas garbės kanauninku, tad jo atleidimas be pagrindo kompromituotų vyskupą. Reikalui iširti pats sudaręs komisiją iš dvasininkų A. Sčedzinskio ir Lapių filialisto Jurgio Marcinkevičiaus (Marcinkiewicz), ir kol A. Gabševičiaus kaltė nebus įrodyta, tol jis dirbs⁹.

Vyskupas taip pat išsiuntinėjo laiškus įtakingiems asmenims Kaune, prašydamas paremti A. Gabševičių¹⁰.

Netrukus M. Valančius gavo komisijos tyrimo medžiagą (87 lapų), kuri liudijo A. Gabševičiaus nekaltumą. Apklausti 64 įtakingi Kauno asmenys¹¹ apibūdino jį kaip puikų kunigą ir jaunimo auklėtoją, pavyzdinę mokytoją, rūpestingai prižiūrintį mokinių moralę ir religingumą.

Dvasininkų komisijos buvo apklaustas ir pats A. Gabševičius. Jis įrodė,

⁷ Vilniaus švietimo apygardos globėjo raštas Nr. 78 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 07 12, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 81; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus atsakymas Nr. 1728, 1861 07 25, *ibid.*, l. 82.

⁸ Vilniaus švietimo apygardos globėjo raštas Nr. 108 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 22, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 83–84.

⁹ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2035 Vilniaus švietimo apygardos globėjui, 1861 09 09, *ibid.*, l. 89; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2031 Augustinui Sčedzinskiui, 1861 09 09, *ibid.*, l. 90.

¹⁰ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2037 Kauno gubernijos bajorų vadovui Juozapui Daugirdui, 1861 09 09, *ibid.*, l. 126.

¹¹ Tarp jų – Kauno gubernijos bajorų vadovas Juozapas Daugirdas, Kauno vicegubernatorius Piotras Koreckis, miesto meras Denksas, kunigaikštis Giedraitis, Kaune gyvenę valstybės, kolegijos, rūmų, tituliniai patarėjai, kolegijos asesoriai, gubernijos sekretoriai ir registatoriai.

kad kaltinimai buvo paremti asmeniniu direktoriaus kerštu. Mat A. Gabševičius, vadovaudamas pobernardinų bažnyčiai, skundė Vasiljevą gubernijos valdžiai, kad jis neteisėtai užvaldęs pobernardinų vienuolyno pastatą ir atidavęs jį prekiauti žydui Chatskiui. Šis bažnyčios žemėje pasistatė namą, kuriame atidarė smuklę ir viešuosius namus (tai paliudijęs policmeisteris). Ant bažnytinės žemės pasistatė namą ir Vasiljevas, jį nuomojo įgulos sargybai; namas buvo nugriautas vicegubernatoriui įsakius.

Komisija konstatavo, kad A. Gabševičius diegė mokiniams pagarbą įstatymui, tvarkai, vyresniesiems. Gimnazijos mokiniai įsimaišė į Kauno politinius įvykius prieš jo valią. Buvo prašęs direktorių įvesti nuolatine mokinių priežiūrą bažnyčioje, tačiau tai jis padaręs tik tada, kai jam paliepęs Vilniaus švietimo apygardos globėjas¹².

Komisijos tyrimo medžiaga M. Valančius pateikė A. Širinskiui-Šichmatovui. Remdamasis jos išvadomis, prašė A. Gabševičių palikti, pats atsisakė jį atleisti iš šių pareigų¹³. Tačiau aštrėjant politinei situacijai Rusijos administracijai A. Gabševičiaus nekaltumo įrodymų nereikėjo, užteko ruso direktoriaus noro. Globėjas kreipėsi į Vilniaus generalgubernatorių, kuris davė įsakymą Kauno mokyklų direkcijai atleisti A. Gabševičių iš pareigų nuo 1861 m. lapkričio 1 (13) d. Į jo vietą M. Valančius buvo priverstas paskirti Klemensą Kairį (Kajro)¹⁴.

1861 m. lapkričio 5 (17) d. gimnazijos bažnyčioje A. Gabševičius pasakė mokiniams atsisveikinimo kalbą, kurioje priminė Jėzaus kančias ir ragino iškentėti visas negandas, kurias kenčia Bažnyčia. Jaunimas apsupo bažnyčioje buvusį policmeisterį, išvadino šnipu, vėliau kieme apmėtė purvu¹⁵.

Policijai buvo nurodyta iškeldinti A. Gabševičių naktį vengiant neramumų, tačiau gimnazistai sužinojo, susirinko ir pakėlė triukšmą. Globėjo atsiųstas vadovauti gimnazijai Barčevskis pranešė Kauno gubernatoriui,

¹² Augustino Sčedzinskio ir Jurgio Markevičiaus raportas Nr. 369 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 09 20, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 91–94.

¹³ M. Valančiaus raštas Nr. 2214 Vilniaus švietimo apygardos globėjui, 1861 09 29, *ibid.*, l. 95–96; Vilniaus švietimo apygardos globėjo raštas Nr. 3610 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 11 04, *ibid.*, l. 97.

¹⁴ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2558 Vilniaus švietimo apygardos globėjui, 1861 10 28 (25?), *ibid.*, l. 98.

¹⁵ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1545 vidaus reikalų ministrui, 1861 11 11, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 45–47.

kad kunigas neva sukėles gimnazistų maištą. Gubernatorius lapkričio 22 (gruodžio 4) d. įsakė A. Gabševičiui išvykti iš Kauno į Varnius.

A. Gabševičius atvyko į Varnius 1861 m. gruodžio 3 (15) d., ten kitą dieną Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymu buvo suimtas ir ištremtas į Oloneco guberniją, Petrozavodską. Prieš išvykdamas pavedė Žemaičių vyskupijos seminarijos rektoriui Juozapui Silvestrui Dovydaičiui (Dawidowicz) prašyti M. Valančių ištirti jo reikalą nedalyvaujant Vasiljevui ir Barčevskiui¹⁶.

A. Gabševičiaus bylos medžiaga, ypač įtakingų Kauno, tarp jų ir rusų valdininkų, teigiami liudijimai, tarsi nerodė jo veiklos prieš valdžią – greičiau atvirkščiai. Atvykęs į Varnius, A. Gabševičius kolegoms kunigams pasakojo, kad stengęsis mokinius raminti, skiepijęs klusnumą valdžiai, panaudodavęs savo įtaką, kad nekrestų šunybių direktoriui, – o jiems vargiai galėjo meluoti.

M. Valančius A. Gabševičiaus reikalą dar kartą bandė išjudinti 1862 m. Tų metų gegužės mėn. jis nusiuntė Vilniaus generalgubernatoriui prašymą išrūpinti jam caro malonę grįžti į tėvynę dėl sveikatos. Generalgubernatorius atrašė, kad turėsiąs jo prašymą omenyje – pasitaikius progai panaudosiąs savo įtaką ir padarysiąs paslaugą vyskupui¹⁷.

Vyskupas taip pat nusiuntė vidaus reikalų ministrui savo susirašinėjimo su Vilniaus švietimo apygardos globėju kopijas. Iš jo 1862 m. rugpjūtį gavo atsakymą, kad atsiūsta medžiaga padėties nebekeičia, nes A. Gabševičius jau atleistas iš pareigų ir ištremtas¹⁸.

Motiejus Stanskis (Stański), Mikalojus Svolkenis (Swolkeń), Gelazijus Mangėla (Mongiałło). Viena didžiausių Lietuvos katalikų dvasininkijos 1861–1862 m. politinių bylų yra susijusi su 1861 m. Kauno ir Užnemu-

¹⁶ Juozapo Silvestro Dovydaičio raštas Nr. 301 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 12 08, *ibid.*, l. 217–218.

¹⁷ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1277 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 05 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1862 m., b. 131, l. 1; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 402 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 05 26, *ibid.*, l. 2; tas pats raštas, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 17.

¹⁸ Vidaus reikalų ministro raštas Nr. 446 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 07 20, ir Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus atsakymas Nr. 1775, 1862 08 04, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 87–88.

nės manifestacija Liublino unijai paminėti. Rusijos valdžios administracijos įsitikinimu, po šios demonstracijos labai sustiprėjusios patriotinės ir priešiškos valdžiai nuotaikos¹⁹.

Liublino unijos šventė buvusiose Abiejų Tautų Respublikos (ATR) žemėse turėjo pademonstruoti istorinės Lenkijos ir Lietuvos valstybės gyvybingumą, tad sukilimo šalininkai Varšuvoje jai rengėsi iš anksto. Dalyvauti minėjime buvo raginami ir katalikų dvasininkai, apeliuojama į jų tautinius, religinius jausmus, keliama aukos dėl tėvynės prasmė²⁰. Efektingiausios iškilmės, simbolizuojančios Lietuvos ir Lenkijos sąjungą, turėjo įvykti ant tilto per Nemuną tarp Kauno ir Aleksoto, tuomet jungusio Lenkijos Karalystei priklausiusią Užnemunę ir Lietuvą.

Minėjimo data buvo pasirinkta 1861 m. liepos 31 (rugpjūčio 12) d.²¹ Varšuvai ir buvusios ATR žemėms numatytas vienodas scenarijus: pamaldos visose bažnyčiose, procesija, uždarytos parduotuvės, nusiimtas gedulas, vakare – iliuminacijos ant langų, ramybė, rimitis, visokių provokacijų vengimas. Skelbimai su nurodymais dėl procesijos pasirodė Kaune jau prieš savaitę.

Gandai apie planuojamą renginį pasiekė Rusijos valdžios administraciją. Pabūgęs atsakomybės, Kauno gubernatorių Stanislovas Chominskis paprašė dviejų savičių atostogų ir išvyko į Peterburgą, o vicegubernatoriui Piotruvi Koreckiui paliko instrukciją neleisti, kad mieste kiltų kokių neramumų, tačiau „daryti tai švelniai“. Liepos 19 (31) d. P. Koreckis kreipėsi į Augustavo gubernatorių, prašydamas imtis priemonių. Aleksoto karinis viršininkas įsakė žandarų karininkui ir apskrities viršininkui policinėmis ir karinėmis priemonėmis sulaukyti nuo procesijos Marijampolės apskrities gyventojus²².

P. Koreckis taip pat davė nurodymą išardyti pontoninį tiltą per Nemuną, ispravnikui nurodė neleisti keltis manifestuotojams per Nemuną valtėmis, tvarkai palaikyti mobilizavo įgulos komandos kuopą bei kelis rai-

¹⁹ Kauno gubernatoriaus raštai Nr. 703, 888 vidaus reikalų ministrui, 1861 08 07, 1861 08 23, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 2–3, 5–10.

²⁰ E. Niebelski, *op. cit.*, p. 65; *Przegląd Rzeczy Polskich*, 1861 09 01, p. 5–8.

²¹ Ludwiko Mierosławskiego kreipimasis „Bracia Rodacy!“, raginantis paminėti Liublino unijos metines, *Vyriausiasis senųjų aktų archyvas (Varšuva)* (toliau – *AGAD*), sign. 206, l. 1.

²² Vilniaus politinių bylų tardymo komisijos medžiaga, 1861 10 02, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 178–200.

tus žandarus. Kauno policmeisteriui liepė perspėti augustinų vienuolyno viršininką, kad dvasininkai nesugalvotų dalyvauti procesijoje²³.

Papildomą politinį aštrumą būsimai procesijai suteikė incidentas, įvykęs manifestacijos išvakarėse. Naktį iš liepos 30 į 31 (iš rugpjūčio 11 į 12) d. kažkas šovė į sargyboje stovėjusius 5 kazokus ir valdininką, kurie vicegubernatoriaus įsakymu saugojo statomą geležinkelio tiltą per Nemuną. 2 ar 3 val. nakties pro sargybinius praėjo 3 žmonės, kurie į klausimą, kas eina, atsakė nesuprantama kalba; vienas jų smogė valdininkui per galvą pagaliu ar sauja smulkių akmenų. Neatpažintoji grupė vyrų pasuko į kiemą, kur buvo geležinkelio tiesėjų dirbtuvės ir gyveno inžinieriai. Po to išlindę iš už tvoros, esą paleido 3 šūvius į orą. Tačiau nei inžinieriai, nei darbininkai negirdėjo nei šūvių, nei triukšmo – tik naktinis sargas²⁴. Vis dėlto Rusijos valdžios šis precedentas buvo kvalifikuotas kaip pavojingas išpuolis prieš kariuomenę. Padaryta išvada, kad incidentą sukėlė girti geležinkelio statytojai užsieniečiai, Kauno apskrieties teismas pradėjo tyrimą²⁵.

Liepos 31 (rugpjūčio 12) d. pagal Bažnyčios kanonus procesijos neturėjo būti, tačiau Rusijos valdžia toleruodavo liaudies eisenas į bažnytines šventes, tad procesija buvo organizuojama naujos Pėtnyčių (Piatek) koplyčios, priklausiusios Fredos dvarininkui J. Godlevskiui (Godlewski), ir jos 14 Kryžiaus kelio stočių, statytų pagal Vilniaus Kalvarijų pavyzdį, šventinimo pretekstu. Šventinimas buvo leistas Augustavo (Seinų) vyskupijos valdžios. Tą dieną (buvo pirmadienis) 8 val. ryto Kauno gyventojai (moters pasipuošusios šviesiomis suknelėmis) rinkosi augustinų vienuolyno bažnyčioje. Į Kauną atvyko daug žmonių iš apylinkių.

Vienuolyno viršininkas A. Sčedzinskis, du kartus perspėtas policijos,

²³ Kauno vicegubernatoriaus raštas Nr. 667 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 07 24, *ibid.*, b. 11, l. 1.

²⁴ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 706 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 07, *ibid.*, l. 11–12.

²⁵ Šis precedentas, taip pat Kauno Liublino unijos minėjimo, Vilniaus Pohuliankos manifestacijos, prieš kurias buvo panaudota kariuomenė, paskatino paskelbti Vilniaus generalgubernatoriaus cirkuliarą, leidusį Kauno ir Gardino gubernatoriams esant reikalui naudoti prieš demonstrantus šaunamąjį ginklą (Vilniaus generalgubernatoriaus cirkuliaras Nr. 581–582 Kauno ir Gardino gubernatoriams, 1861 08 09, *Сборник документов музея Графа М. Н. Муравьева* (toliau – *Сборник документов...*), составитель А. Белецкий, т. 1, Вильна, 1906, p. 104).

griežtai atsisakė dalyvauti procesijoje, taip pat tai uždraudė vienuoliams²⁶. Amžininkas J. Stella-Savickis rašė, kad dvasininkijos atsargumas atrodė dirbtinis, palyginti su narsiu dievobaimingos ir religingos lietuvių liaudies nusiteikimu. Tačiau vis dėlto atsirado keletas vienuolių, kurie prisiminė, kad Dieviškasis Mokytojas mylėjo savo tėvynę ir verkė dėl jos nedalios, tad nenusisuko nuo susirinkusių žmonių, kartu su jais meldėsi ir verkė drauge su nelaimingu kraštu²⁷. Tokie buvo jauni vienuoliai M. Svolkenis, G. Mangėla ir M. Stanskis.

Apie 10 val. iš parapinės bažnyčios kelių tūkstančių (M. Stanskis per apklausą sakęs, kad per 20 tūkst.) žmonių procesija, lydima dvasininkų, su bažnytinėmis vėliavomis pajudėjo link Nemuno. Tuo pat metu panaši procesija ėjo iš Užnemunės Lenkijos Karalystėje. Tiltas buvo išardytas, o gatvę į jį užstojo būrys raitų kazokų.

1-osios kavalerijos divizijos vadas generolas leitenantas Nikolajus Burgardas įsakė ulonų eskadronui su apnuogintais kardais šuoliuoti link tilto, o iš kitos pusės apsupti žmones įsakė įgulos batalionui. Padarinius buvo sunku prognozuoti²⁸. Tačiau sustabdyti kelių tūkstančių žmonių minios, beje, nuolat augančios, pasirodė nebeįmanoma. Į Kauno vicegubernatoriaus ir policmeisterio Michailo Vasiljevo prašymus skirstytis atsakyta, kad tai malda Dievui ir niekas neprivers jos nutraukti. Kauno vicegubernatoriui teko spręsti, ką pasirinkti: ar aukas, nukaunant ir skandinant, ir vis dėlto politines ir religines apeigas po to, ar vien tik apeigas, pridengtas visais šventais atributais, be aukų, nes išoriškai procesija atitiko religinę, jai vadovavo kunigai²⁹. Pasirinko variantą be kraujo praliejimo. Policmeisteriui liepė išrikiuoti būrį abiejose gatvės pusėse ir

²⁶ Augustino Sčedzinskio pasiaiškinimas ypatingajai tardymo komisijai, 1861 08 03, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 33–35.

²⁷ J. Stella-Sawicki, Wspomnienia z Kowna w roku 1862 [!], *Nacionalinės bibliotekos Varšuvoje Rankraščių skyrius* (toliau – VNB), Rps. BN. IV 6522, l. 5–11.

²⁸ Nežinomo asmens laiškas generalinio štabo papulkininkui J. Stellai-Savickiui, 1861 08 02, *Революционный подъем в Литве и Белоруссии в 1861–1862 гг.* (toliau – *Революционный подъем ...*), Москва, 1964, p. 357–358.

²⁹ Kauno vicegubernatoriaus raštas Nr. 684 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 07 31, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 7–8; tas pats raštas, *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai* (toliau – LIŠ), t. 2: 1861–1917, Vilnius, 1965, p. 28–29; tas pats 1861 07 31 raštas: *Революционный подъем ...*, p. 355–357; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas, be Nr., žandarų šefui, 1862 01 26, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 105–131.

praleisti žmones. Trims kazokams iš minios smogta pagaliais, tačiau jie minios nepuolė³⁰.

Priekyje su kryžiais ir vėliavomis ėję dvasininkai sustojo prieš tiltą. Ėmė garsiai melstis, kitoje tilto pusėje tą patį darė Užnemunės kunigai. Daugel žmonių ėmėsi atstatinėti tiltą: iš abiejų upės krantų tempė prie tilto išardytąsias dalis. Kunigai M. Stanskis ir G. Mangėla perkelti valtimi per Nemuną.

Štai kaip aprašo šiuos įvykius Boleslovas Limanovskis. Procesijos priekyje ėjo baltai vilkinčios merginos, su vainikais ant galvų; jos nešė altorėlius. Paskui jas žengė vyrai su vėliavomis, už jų – žmonių apsupti dvasininkai. Išvydusi ant kelio kazokus, procesija stabtelėjo, tačiau netrukus pajudėjo toliau. Prieš pat tiltą kazokai pastojo kelią. Stumdami, mušami rimbais, žmonės ėmė klauptis ir giedoti patriotinį himną. Tai paveikė: kazokai nusitraukė kepures, pradėjo žegnotis ir atsitraukė. Merginos žengė ant tilto ir suklaupė prie išardytų lentų. Iš Aleksoto ėjusi procesija, simbolizavusi Lenkiją, skambant Kauno bažnyčių varpams, žengė ant tilto ir užtraukė himną, jai atliepė Kauno (simbolinės Lietuvos) procesija. „Nuo jungtinės giesmės sudrebėjo oras ir žemė, jai antrino širdžių plakimas, ašaros laistė abu Nemuno krantus, susimaišydamos jo vandenyse, iš abiejų pusių viena kitos link lenkėsi vėliavos, o kunigai laimino kryžiais ir smilkyklėmis. Žmonės puolė ant kelių, abiejų procesijų merginos lenkėsi vienos kitoms, Lietuva puokštes ir vainikus metė į Lenkiją, o Lenkija – į Lietuvą, ir Nemunas plukdydamas jas sumaišė ir sujungė, kaip jau seniai yra susijungusios Lenkijos ir Lietuvos širdys“. Taip besisveikinant buvo pataisytas tiltas, procesijos susiliejo, iš debesų pasirodžiusi saulė nuauksino džiugesio nušviestus veidus³¹.

Tiltas buvo atstatytas apie 12 val. Procesijos iš Kauno ir iš Užnemunės susijungė ir nuėjo į Garliavos parapiją, į Pėtnyčių koplyčią. Netoli koplyčios procesiją pasitiko parapijos klebonas ir pasakė trumpą lietuvišką kalbą. Koplyčioje vyko Mišios, Kryžiaus kelio stočių šventinimas. Po apeigų Kauno ir Užnemunės procesijos patraukė atgal, jas kurį laiką lydėjo Garliavos tikintieji. Atsisveikinant kažkoks kunigas vėl pasakė kalbelę

³⁰ Dono kazokų pulko Nr. 42 2-osios šimtinės vado esaulo Maliuchino raportas Nr. 15 Kauno gubernatoriui, 1861 08 01, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 33–35.

³¹ [B. Limanowski], *Historja ruchu narodowego od 1863 do 1864 r.*, t. 1, Lwów, 1882, p. 107–108.

lietuviškai. Aleksote Užnemunės procesija atsiskyrė, o Kauno procesija patraukė namo³².

19 val. vakaro, policijos liudijimu, 5 tūkst. žmonių tvarkingai grįžo į Kauną. Jiems užėjus ant tilto, parapiinėje bažnyčioje pradėta skambinti varpais. Bažnyčia buvo apšviesta, procesiją prie bažnyčios sutiko augustinų vienuolyno prefektas Izidorius Šauklinskis (Szawklinski). Procesija nuėjo į bažnyčią, ten įvyko pamaldos.

Vilniaus generalgubernatorius įvykius įvardijo kaip piktaivališkai politinius, reikalingus atskiroms tyrimams³³. Kadangi procesija įvyko prieš pasirodant „Laikiniosios padėties taisyklėms apie Vakarų krašto policijos teismus“ bei 1861 m. rugpjūčio 11 (23) d. Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymui gubernatoriams, pagal kurį už tokią manifestaciją kaltininkai baudžiami trumpu areštu, pinigine bauda ir karo postoviu, Kauno gubernatorius įvykius tyrė bendra tvarka, taikoma kriminaliniams nusikaltimams, tam gavo generalgubernatoriaus sutikimą³⁴.

Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymu rugpjūčio 7 (19) d. Kaune buvo sudaryta ypatingoji tardymo komisija³⁵, į kurią paskirtas ir dvasininkijos atstovas augustinas Bartolomėjus Pukšta (Puksza)³⁶.

Komisija atliko formalų tyrimą. Buvo apklausta daugelis procesijos dalyvių (dvasininkai, bajorų vadovai, valdininkai, mokytojai, inžinieriai, amatininkai, žydai ir kt.)³⁷. Pas M. Stanskį, M. Svolkenį ir G. Mangėlą buvo

³² Kauno vicegubernatoriaus raštas Nr. 684 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 07 31, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 7–8; tas pats raštas: *Революционный подъем ...*, p. 355–357; Kauno policemeisterio raportai Nr. 101, 104 Kauno gubernatoriui, 1861 07 31, 08 01, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 36–37; Augustino Sčedzinskio, Mikalojaus Svolkenio, Motiejaus Stansko, Gelazijaus Mangėlos 1861 08 03, 10 parodymai ypatingajai komisijai, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 33–35, 40–51.

³³ Kauno vicegubernatoriaus raštas Nr. 763 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 14, *ibid.*, b. 11, l. 18–19.

³⁴ *Ibid.*, l. 18–19; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Kauno gubernatoriui, 1861 08 17, *ibid.*, l. 20.

³⁵ Kauno gubernatoriaus raštai Nr. 727, 762, 763 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 09; 08 14, *ibid.*, l. 13, 15–19.

³⁶ Augustino Sčedzinskio raportas Nr. 248 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 13, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 107.

³⁷ Iš kai kurių apklausų aiškėja, kad žmonės gerai žinojo apie Varšuvos sukilimo rengėjų nurodymus dėl procesijos ir patriotinę bei politinę procesijos esmę (taip pat žr.: Matildos Bril laiškas broliui Hilary Briliui, 1861 07 29, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 90–91).

padarytos kratos, jie apklausti. Rasti 5 numeriai Poznanės laikraščio ir patriotinis himnas. Kunigai savo veiksmus aiškino žmonių prievarta. Sakė, kad po Mišių žmonės patys juos privertę lydėti procesiją. Patys paėmę kryžių, vėliavas, altorėlius, žibintus, apsupę kunigus, o tie negalėję priešintis žmonių kvietimui melstis. Nors apie vienuolyno viršininko draudimą ir žinojė, tačiau tokios ganytojiškos paslaugos nelaike kuo nors prieštaraujančia tikėjimui. Nepersivilkė iškilmių rūbais, ėję tik su kamžomis. Nė vienas neįvardijo tų, kas juos privertė, taip pat tų, kas nešė vėliavas, kryžių, taisė tiltą, nepasakė Užnemunės kunigų pavardžių, jų pamokslų turinio, neprisipažino, kad girdėję giedant patriotinį himną. I. Šauklinskis aiškinosi, kad laukęs procesijos, nes iš bažnyčios buvęs paimtas procesijos kryžius, vėliavos. Buvęs su bažnytiniais rūbais, nes į bažnyčią turėję atvežti kažkokį mirusį kunigą. Viršininko A. Sčedzinskio perspėtas nedalyvauti procesijoje, joje ir nedalyvavęs³⁸.

1861 m. rugsėjo 9 (21) d. tyrimo medžiaga buvo persiųsta Vilniaus politinių bylų tardymo komisijai³⁹. M. Svolkenis, M. Stankis, G. Mangėla spalio 22 (lapkričio 3) d. Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymu buvo suimti ir išvežti į Vilnių⁴⁰. Vilniaus politinių bylų tardymo komisija jiems pateikė kaltinimą ir pradėjo detalų tyrimą⁴¹.

M. Stankis, M. Svolkenis ir G. Mangėla buvo pripažinti kaltais ir 1862 m. sausio 26 (vasario 7) d. atiduoti karo teismui teisti įprasta kriminaline tvarka, tačiau nuosprendį priimant pagal karo lauko įstatymus⁴². Visą laiką jie buvo suimti. Nuteisti uždaryti į tvirtovės kameras 2 metams⁴³.

³⁸ Motiejaus Stankio, Mikalojaus Svolkenio ir Gelazijaus Mangėlos ypatingosios tardymo komisijos apklausos protokolai, 1861 08, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 40–51.

³⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 769 Vilniaus politinių bylų tardymo komisijai, 1861 09 09, *ibid.*, b. 11, l. 27.

⁴⁰ Augustino Sčedzinskio raportas Nr. 451 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 23, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 191; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1228 Vilniaus politinių bylų tardymo komisijai, 1861 10 31, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 33, 241; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1425 vidaus reikalų ministrui, 1861 10 28, *ibid.*, b. 43a, l. 40–43.

⁴¹ Vilniaus tardymo komisijos raštas, be Nr., datos, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 102r, l. 242.

⁴² Vilniaus generalgubernatoriaus raštas, be Nr., žandarų šefui, 1862 01 26, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 105–131.

⁴³ *Bojownicy kapłani*, d. 2, t. 3, p. 534.

1862 m. balandžio 17 (29) d. caras, G. Mangėlai, M. Svolkeniui ir M. Stanskiui kaip bausmę užskaitęs ilgai trukusį teismo procesą bei areštą, savo gimtadienio proga leido grįžti į vyskupiją. Vyskupui liepė juos apgyvendinti vienuolynuose, kur jie būtų labai griežtai prižiūrimi dvasinės vadovybės ir policijos⁴⁴. G. Mangėlai ir M. Svolkeniui nuo 1862 m. gegužės 26 (birželio 7) d., M. Stanskiui nuo birželio 1 (13) d. buvo paskirta neterminuota vieša policijos priežiūra⁴⁵. M. Svolkenis gegužės mėn. apsigyveno Dotnuvos bernardinų vienuolyne, o 1864 m. rugsėjį vienuolyną uždarius, buvo ištremtas į Sibirą, Tobolsko guberniją. G. Mangėla pateko į Troškūnų bernardinų vienuolyną, o 1864 m. jį uždarius, perkeltas į Kretingos bernardinų vienuolyną, galiausiai paleistas. M. Stanskis uždarytas į Tytuvėnų bernardinų vienuolyną (1864 m. vienuolynas uždarytas)⁴⁶.

Augustinas Sčedzinskis (Strzedziński). Kauno augustinų vienuolyno viršininkas augustinų ordino vienuolis A. Sčedzinskis nepritarė manifestacijoms, stengėsi vykdyti civilinės valdžios nurodymus ne dėl lojalumo, o dėl to, kad jam labiausiai rūpėjo Bažnyčios ir religijos reikalai⁴⁷. 1861 m. spalio mėn. rašė vyskupui M. Valančiui, kad sunku apsaugoti nemalonumus, kuriuos jam tenka patirti dėl dabartinės anarchijos, įsiskverbusių į vienuolyną ir apėmusios kai kuriuos brolius. Prašė atleisti jį iš vienuolyno viršininkų, nes pareigos viršijančios jo jėgas⁴⁸. Pirmą kartą A. Sčedzinskis į valdžios akiratį pateko per Kauno manifestaciją Liublino unijai paminėti,

⁴⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 369 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 05 02, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 83, l. 235–236.

⁴⁵ Žinios apie Kauno gubernijos asmenis, 1862 m. esančius policijos priežiūroje, 1863 03 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 31, l. 48–118.

⁴⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 369 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 05 02, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 235–236; Plg.: Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1280 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 05 12, *ibid.*, l. 236; M. Valančius, *Namų užrašai*, sudarė Aldona Prašmantaitė, Vilnius, 2003, p. 587, 593, 615; K. Misius, R. Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 158, 194, 295.

⁴⁷ Antai pasipriešino policijos reikalavimui po Mišių palikti degančias žvakes, kad policija galėtų matyti giedančiuosius patriotines giesmes (Augustino Sčedzinskio raštas Kauno laikinojo policijos teismo pirmininkui, 1861 09 29, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 177).

⁴⁸ Augustino Sčedzinskio raportas Nr. 448 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 18, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 174–175; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1430 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 10 30, *ibid.*, l. 24–26.

antrą kartą – per 1861 m. rugpjūčio 25–28 (rugsėjo 6–9) d. įvykius Kaune tuoj po to, kai Vilniaus generalgubernatorijoje buvo įvesta karo padėtis.

Įvedus karo padėtį, siekdama nedelsiant nutraukti manifestacijas, Kauno policija apsupo bažnyčias, prasidėjo manifestuotojų areštai, tikinčiųjų varžymai. Policija papirko ir nugirdė 20 amatininkų. Jie pradėjo skelbti, kad bažnyčiose gieda tik niekšai, dėl kurių miestas neprivalas kęsti egzekucinių postovių ir rekvizicijų, todėl nutarę patys juos gaudyti ir atiduoti valdžiai. Rugpjūčio 25 (rugsėjo 6) d. papirktieji jau stovėjo prie įėjimo į Gailestingųjų seserų koplyčią, įžeidinėdami moteris, vienai netgi pagrasino kartuvėmis. Kai žmonės koplyčioje sugiedojo patriotinį himną, amatininkai įteikė policijai sufalsifikuotą giedotojų sąrašą, dėl to 2 vaikinais buvo suimti. Rugpjūčio 27 (rugsėjo 8) d. (sekmadienį) miesto užkardų sargyba neįleido aplinkinių kaimų valstiečių į miestą iki Sumos pabaigos. Kauno parapijėje bažnyčioje buvo pristatyta policijos ir samdytų triukšmadarių, turėjusių trukdyti patriotines giesmes giedantiems, pagaliau kunigas iš sakyklos paskelbė apie patriotinių giedojimų draudimą. Nuskambėjus „Bogurodzicai“, valdžios pasamdyti žmonės ėmė triukšmauti, žvalgytis žmonėms į veidus, įžeidinėti moteris, trunkyti durimis. Paleido gandą, kad į bažnyčią tuoj įeisianti kariuomenė, žmonės ėmė bėgti. Keli iš bažnyčios išeinantys tikintieji buvo suimti. Kitą dieną (rugpjūčio 28 (rugsėjo 9) d.) panašios scenos vėl pasikartojo. Nors bažnyčioje buvo šventė, Šv. Augustino diena, tačiau kaimiečių į miestą vėl neįleista. Giedotos specialiosios maldos, tarp jų ir už tariamai žuvusius Vilniuje, o po Mišių vėl areštuojami žmonės⁴⁹.

M. Valančiui pareiškus protestą, incidentas buvo pradėtas tirti. Į Kauno laikinąją policijos teisumą buvo pakviestas Augustinų ordino vienuolis B. Pukšta, kad prisaikdintų 14 liudytojų apie parapijėje bažnyčioje rugpjūčio 28 (rugsėjo 9) d. vykusį patriotinio himno giedojimą. Kunigas atsisakė prisaikdinti visus 14 asmenų, nes jie 1 ar 2 metus nebuvo buvę Velykinės išpažinties, tad pagal Tridento Susirinkimo nutarimus laikytini prakeiktais ir atskirtais nuo Bažnyčios; tai teismui jis išdėstė ir raštu⁵⁰. Kadangi pagal

⁴⁹ Kauno kunigo anoniminis laiškas Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 28, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 123–124; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2036 Kauno gubernatoriui, 1861 09 09, *ibid.*, f. 378, PS, 1861 m., b. 130, l. 3–4.

⁵⁰ Bartolomėjaus Pukštos pasiaiškinimas Kauno laikinajam policijos teismui, 1861 10, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 186.

Rusijos įstatymus priesaikos negali priimti tik asmenys, kurie niekad nėra buvę išpažinties, teismas B. Pukštos argumentus pripažino niekiniais ir apie tai informavo A. Sčedzinskį. Vietoj B. Pukštos paskirtas vienuolis Augustinas Simutavičius (Simutowicz) pasielgė taip pat. Tada, bijodamas nemalonumų, liudytojus prisaikdino pats A. Sčedzinskis. Dėl šito veiksmo jis sulaukė vyskupo M. Valančiaus įspėjimo⁵¹.

Tiesioginiai kaltinimai patriotinio sąjūdžio rėmimu A. Sčedzinskiui buvo iškelti dėl 1861 m. spalio 3 (15) d. gedulo Mišių parapiinėje bažnyčioje. Čia tuo metu buvo užsakytos egzekvijos su katafalku už velionį parapijietį Tada Kulviečą; iš gėlių nupinti ir mirusiojo inicialai. Policiją tačiau pasiekė gandai, kad Mišios iš tiesų vyksiančios už Tada Kosciušką. Kauno gubernatorius įspėjo A. Sčedzinskį, kad už tokias Mišias bažnyčia būsianti uždaryta. Kunigas nuvyko aiškintis pas gubernatorių, tas jį informavo, kad tądien atvykstaš imperatoriaus brolis, dėl to draudžiamos visos bažnytinės iškilmės. A. Sčedzinskis nuskubėjo į bažnyčią ir, pamatęs prasidedančias Mišias, buvo priverstas perduoti policmeisteriui gubernatoriaus draudimą. Tas įsiveržė į bažnyčią ir įsakė Mišias nutraukti. Kunigai I. Šauklinskis, M. Stanskis, M. Svolkenis Mišias tęsė. Dėl to A. Sčedzinskis naktį buvo iškviestas pas Kauno karo viršininką apklausai.

Prasidėjo įvykio tyrimas. Dar jam nesibaigus A. Sčedzinskį Vilniaus generalgubernatorius nutarė ištremti į Petrozavodską, apkaltindamas, kad be gubernatoriaus leidimo leidęs laikyti Mišias už T. Kosciušką⁵². A. Sčedzinskį tačiau užtarė naujasis Kauno gubernatorius Grigorijus Krygeris. Jis rašė, kad jo pirmtakas Stanislovas Chominskis apibūdinęs A. Sčedzinskį geriausiais požymiais – „kaip geranorišką žmogų, kuris už nepritarimą manifestacijoms ne kartą buvo įžeidinėjamas ir persekiojamas. Kiek žinoma, gatvėse jam buvo metami grasinimai ir paskviliai, o į jo buto langus svaidomi akmenys“. Kol vykstaš bylos tyrimas, jis prašė sustabdyti A. Sčedzinskio išsiuntimą į Petrozavodską, nes jo kaltė esanti ne didesnė už tų kunigų, kurie laikė Mišias, ir civilių, kurie jose dalyvavo⁵³. Energingai

⁵¹ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštai Nr. 2209, 2290 Augustinui Sčedzinskiui, 1861 09 30; 10 10, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 159, 172.

⁵² Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1147 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 17, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 192.

⁵³ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1345 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 10 19, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 127, l. 19–21.

įsikišo ir M. Valančius. Jis parašė laišką V. Nazimovui, kad A. Sčedzinskis priklausas tiems dvasininkams, kurie dėl priešinimosi manifestacijoms yra nukentėję nuo parapijiečių, ir būtų uždraudęs Mišias, jei tai būtų buvę įmanoma⁵⁴.

Vilniaus generalgubernatorius nusileido, ir A. Sčedzinskis liko Kaune augustinų vienuolyno viršininku. 1861 m. per Kalėdas, laikydamas naktinę liturgiją parapiinėje bažnyčioje, bandė nutraukti patriotinio himno giedojimą; už tai dvasinės ir civilinės valdžios buvo pagirtas⁵⁵, vėliau netgi apdovanotas Šv. Stanislovo III laipsnio ordinu. Caro valdžios įteikiniėjami ordinai katalikų dvasininkijos simpatijų paprastai „nenupirkdavo“ ir Bažnyčios hierarchų akyse jos nekompromituodavo. 1864 m. gruodį vyskupui M. Valančiui persikėlus į Kauną ir kapitulai užėmus vienuolyną, A. Sčedzinskis buvo paskirtas augustinų bažnyčios klebonu. Talkino M. Valančiui bandant išvaduoti per sukilimą represuotus kunigus.

Panevėžys

Liudvikas Montvidas (Montwid), Antanas Mackevičius (Mackiewicz), Alfonsas Kareiva (Korejwo), Rapolas Kirkila (Kirkilfo). Panevėžio parapiinės bažnyčios klebonas L. Montvidas, jo vikaras A. Mackevičius, Panevėžio gimnazijos kapelionas bei tikybos mokytojas A. Kareiva ir Ukmergės dekanato Vadoklių vikaras R. Kirkila buvo patriotinių religinių manifestacijų ne tik Panevėžyje, bet ir Kauno gubernijoje iniciatoriai. Priešingai nei daugelis tyliai patriotiniam sąjūdžiui pritarusių ar veikusių aplinkybių priverstų kunigų, šie kunigai veikė atvirai ir energingai, neslėpdami savo politinių įsitikinimų.

1861 m. balandžio 14 (26) d. Panevėžio dvasininkijos ir vietos bajorų iniciatyva Panevėžio bažnyčioje įvyko iškilmingos gedulo Mišios už Varšuvos aukas, per kurias pirmą kartą Lietuvoje buvo sugiedotas patriotinis himnas⁵⁶. Birželio 11 (23) d. per bažnytinę šventę A. Kareivos apmokyti

⁵⁴ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2438 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 10 28, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 62–63, 192, 195.

⁵⁵ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1825 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 12 28, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 102, d. 1, l. 76, 79.

⁵⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 128 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 02 06, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 227–231.

15 gimnazijos mokinių bažnyčioje vėl giedojo patriotinį himną. Nuo tol patriotinis himnas A. Kareivai vadovaujant bažnyčioje buvo giedamas kas sekmadienį lenkų ir lietuvių kalbomis.

Birželio 19 (liepos 1) d. Panevėžio bažnyčioje gedulo Mišias laikė L. Montvidas, A. Mackevičius ir A. Kareiva; per jas A. Kareiva pasakė politinį pamokslą. Birželio 22 (liepos 4) d. per Devintines kunigai suorganizavo procesiją prie trijų Panevėžyje pastatytų altorių. Procesijos metu prie gedulingojo altoriaus, buvusio prieš namus, kur buvo apsistojęs Jo didenybės Bavarijos karaliaus Peterburgo ulonų pulko vadas (vėliau – Panevėžio ir apskrities karo viršininkas) Antonas Dobrovolskis, buvo sugiedotas patriotinis himnas⁵⁷. Prieš Liublino unijos metines kunigai iš anksto išsiuntinėjo žemvaldžiams kvietimus, ragindami atsivežti produktų po Mišių vyksiančiam bajorijos ir liaudies pasilinksminimui, aukoti pinigų. 1861 m. liepos 31 (rugpjūčio 12) d. išvakarėse klebonas L. Montvidas pakvietė žmones atvykti į pamaldas ir pasilinksminimą. Iškilmėse dalyvavo apie 2000 žmonių. Vyrai vilkėjo vadinamosiomis vengrikėmis, galvas dengė konfederatėmis, moterys buvo pasipuošusios baltomis suknelėmis ir žydrais kaspinais. Pasilinksminimo metu A. Mackevičius pasakė kalbą, kurioje peikė valdžią, o L. Montvidas nepalankiai aiškino baudžiamos panaikinimą. Abu kunigai dalijo žmonėms rašytines knygeles su patriotiniu himnu, jiems dalyvaujant buvo iškelta patriotų vėliava⁵⁸.

Panevėžio bažnyčia Rusijos valdžios buvo įvardyta kaip antiviryriausybinių neramumų židyns. Į Panevėžį buvo sutelkta daugiau kariuomenės. Sunerimęs vyskupas M. Valančius jau anksčiau buvo liepęs konsistorijai nusiųsti į Panevėžį komisiją, susidedančią iš Panevėžio dekaną Juozapą Kobylinskį (Kobyliński) ir Smilgių kleboną Ignatą Stančaičių (Stanczajc), padėčiai ištirti⁵⁹.

L. Montvidas, A. Mackevičius ir A. Kareiva Kauno gubernatoriaus buvo apkaltinti netvarkos, siekiančios nuversti teisėtą valdžią ir panaikinti

⁵⁷ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 613 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 07 07, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 101; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1669 Telšių konsistorijai, 1861 07 22, *ibid.*, l. 102.

⁵⁸ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 888 vidaus reikalų ministrui, 1861 08 23, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 5–10; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 128 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 02 06, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 227–231;

⁵⁹ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1669 Telšių konsistorijai, 1861 07 22, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 102.

jos įstatymus, kėlimu, nepagarba valdžiai ir valdžios nurodymų nepaisymu. Gubernatorius pareikalavo, kad vyskupas šiuos kunigus iš Panevėžio iškeltų, ir M. Valančius davė atitinkamą nurodymą konsistorijai⁶⁰.

Tuo metu Kauno gubernijoje buvo įvesta karo padėtis, tačiau Panevėžio bažnyčioje patriotinių himnų giedojimas ir agitaciniai pamokslai bei kalbos tęsėsi. Į Panevėžį Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymu atvyko ypatingų įpareigojimų valdininkas pulkininkas Henrikas Bo. Apšilankęs pas L. Montvidą, prašė sustabdyti manifestacijas, nes teks atsakyti valdžiai. Klebonas, iš pradžių aiškinęs, kad rusiškai nesupranta, galiausiai įsitarščiavęs pasakė: „Aš turiu savo valdžią“. Tai sakydamas parodė ant krūtinės juodą kaspiną su baltais apvadais, papuoštą lenkų ereliu ir dar kažkokiu maištininkų ženklų. Paklaustas, koks čia ordinas, pasakė: „Šventosios Dvasios“. Visa tai vyko raštininko akivaizdoje.

Už patriotinius giedojimus H. Bo įsakymu buvo areštuoti du valstiečiai. Kai jie buvo paleisti, A. Kareiva ir A. Mackevičius rugsėjo 3 (15) d. nuvedė juos pas fotografą. Kai policija pareikalavo, kad valstiečiai atvyktų apklausai, būrys moterų, vedamos kunigų, atėjo prie gorodničiaus buto ir pakėlė triukšmą.

Rugsėjo mėn. prie Panevėžio kunigų prisijungė Vadoklių vikaras R. Kirkila. Rugsėjo 8 (20) d. per Šilinę jis, taip pat Panevėžio vikaras A. Mackevičius miesto bažnyčioje pasakė politinius pamokslus, po kurių patriotinį himną ėmė giedoti ir liaudis, giedojimo metu vargonai nutilo. Tą dieną Panevėžyje pirmąkart Lietuvoje į bažnyčią įsiveržė kariuomenė. Per Sumą prieš pat pakylėjamą Panevėžio ir apskrities karo viršininku paskirtas A. Dobrovolskis su ginkluotais kareiviais įsiveržė į bažnyčią ir areštavo himną giedojusį žmogų, kurį prie bažnyčios durų perdavė kazokams. Pergąsdinti žmonės ėmė bėgti iš bažnyčios. Kai dekanas J. Kobylinskis įsiveržėliams pagrasino pranešias vyskupui, jam buvo atsakyta: „Ne vyskupas čia valdo – ir jūs, ir jūsų bažnyčia mums priklausote“⁶¹.

Rugsėjo 10 (22) d. A. Mackevičius po pamokslų ėmė įsakyti, atsiklaupė ir ėmė giedoti patriotinį himną. Kitą dieną himnas bažnyčioje giedotas net 4 kartus.

⁶⁰ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 804 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 17, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 113–114; Žemaičių vyskupo Motiejiaus Valančiaus raštas Nr. 1907 Kauno gubernatoriui, 1861 08 22, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 114.

⁶¹ Panevėžio dekanas Juozapas Kobylinskis raportas Nr. 300 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 09 08, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 129.

Ypač kliuvo Rusijos valdžiai A. Kareiva. Kad jis pamokslais ir elgesiu daro blogą įtaką mokiniams, vyskupui 1861 m. liepą rašė Vilniaus švietimo apygardos globėjas A. Širinskis-Šichmatovas. Nuo 1861 m. kovo mėn. pabaigos A. Kareiva artimiau bendravo su gedulo Mišių ir aukų rinkliavų organizatoriumi Panevėžio apskrities teismo valdininku Leonu Rimkevičiumi (Rymkiewicz)⁶², tad globėjas prašė M. Valančių pakeisti jį kitu, patikimesniu mokytoju. M. Valančius neskubėjo kunigo šalinti – atsakė, kad pasirengęs tai padaryti, jeigu mokytojas iš tiesų pasirodys nusikaltęs. Šiuo sudėtingu metu esą reikėtų neduoti preteksto žmonėms kaltinti valdžią neteisybe. Panevėžyje A. Kareiva labai giriamas, tad jį atleidus be jokio tyrimo, kiltų triukšmas. Prašė atsiųsti geranorišką žmogų, kuris pakalbėtų su klebonu I. Stančaičiu apie A. Kareivos elgesį⁶³.

Vis dėlto A. Kareiva rugpjūčio mėn. gavo vyskupo nurodymą persikelti į Pumpėnus, tačiau apie 3 savaites, iki rugsėjo 17 (29) d., ten nevyko, laukdamas iš atostogų grįžtančių mokinių. Rugsėjo 17 (29) d. po Mišių Panevėžio gimnazijos koplyčioje pasakė mokiniams atsisveikinimo kalbą, kviesdamas vadovautis jo pamokymais, ragino kentėti ir laukti geresnių laikų. Po tokios alegorinės kalbos Kauno gubernatorius rugsėjo 19 (spalio 1) d. M. Valančių pranešė, kad A. Kareiva buvo A. Dobrovolskio suimtas ir be teismo ir nuosprendžio įkalintas Kaune⁶⁴.

M. Valančius dėl to kreipėsi į Kauno gubernatorių, prašydamas kunigą paleisti ir žadėdamas įdarbinti jį kokioje nors tolimesnėje parapijoje⁶⁵. Vidaus reikalų ministerijos valdininkui majorui Steseliui buvo pavesta iširti A. Kareivos arešto aplinkybes, taip pat kariuomenės incidentą Panevėžio bažnyčioje. Kauno karo viršininkas gavo Vilniaus generalgubernatoriaus nurodymą, kad jam pavaldūs miestų ir apskričių karo viršininkai uždraustų kariuomenei pažeidinėti bažnyčių šventumą ir tenkintųsi stebėjimu, kurie kunigai ir pasauliečiai naudoja bažnyčias savo politiniams jausmams demonstruoti.

Netrukus po rugsėjo mėn. įvykių M. Valančius įvykdė Kauno gubernatorių

⁶² Pranešimas Kauno gubernatoriui, [1861], *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 7a, l. 1.

⁶³ Vilniaus švietimo apygardos globėjo raštas Nr. 78 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 07 12, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 81; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus atsakymas Nr. 1728, 1861 07 25, *ibid.*, l. 82.

⁶⁴ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1129 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 09 19, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 169–170.

⁶⁵ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2436 Kauno gubernatoriui, 1861 10 28, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 191.

toriaus pageidavimą ir perkėlė L. Montvidą į Ramygalą, šiek tiek vėliau – į Rozalimą vikaru, A. Mackevičių pasikvietė į Varnius griežtai epitimijai jam pačiam prižiūrint, o iš R. Kirkilos pareikalavo Šilinės pamokslo teksto⁶⁶. M. Valančiaus veiksmai išgelbėjo kunigus nuo sunkesnių represijų. Nors Vilniaus generalgubernatorius ir manė, kad juos derėtų atiduoti karo teismui ir ištremti į tolimas gubernijas, tai padaryti prašė vidaus reikalų ministro leidimo, tačiau kadangi M. Valančiaus juos jau buvo nubaudęs perkeldamas į kitas vietas, o A. Kareiva buvo įkalintas, nutarė apsiriboti įsakymu, kad jie vyskupo būtų pasiūsti į skirtingas apskritis be teisės vadovauti parapijoms ir pavesti griežtai prižiūrėti klebonams. Visiems kunigams už manifestacijas generalgubernatoriaus potvarkiu 1862 m. vasarį ir kovą paskirta neterminuota vieša policijos priežiūra⁶⁷. 1862 m. vasarį A. Kareiva, Kaune ir Vilniuje iškalėjęs 5 mėnesius, buvo paleistas ir išsiųstas į Varnius⁶⁸. Generalgubernatoriaus paliepimu M. Valančius jį paskyrė Lyduokių vikaru Vilkmėrgės (Ukmergės) klebono Jeronimo Balevičiaus (Balewicz) priežiūroje. Jam taip pat (nuo 1862 m. vasario 6 d.) paskirta neterminuota vieša policijos priežiūra⁶⁹. R. Kirkila paskirtas Dusetų vikaru Vidiškių klebono Antano Juzumo (Juzumowicz) priežiūroje, A. Mackevičius – Suveiniškių filialistu Rokiškio klebono Viktoro Rusteikos (Rustejko) priežiūroje, L. Montvidas liko Rozalimo vikaru Šeduvos dekanu Juozapo Monkevičiaus (Monkiewicz) priežiūroje. Nubaustiesiems vyskupas patarė eiti pareigas „visapusiškai apdairiai“⁷⁰.

1862 m. birželį M. Valančius prašė Vilniaus generalgubernatorių tarpininkauti, kad L. Montvidas būtų išvaduotas iš policijos priežiūros ir kad jam būtų gražintos atimtosios privilegijos. Generalgubernatorius atsakė, kad toks potvarkis būtų per ankstyvas, dar negalys jo daryti; tačiau turėsiąs

⁶⁶ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2181 Kauno gubernatoriui, 1861 09 26, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 138.

⁶⁷ Žinios apie Kauno gubernijos asmenis, 1862 m. esančius policijos priežiūroje, 1863 03 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 31, l. 48–118.

⁶⁸ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 128 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 02 06, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 227–231.

⁶⁹ Žinios apie Kauno gubernijos asmenis, 1862 m. esančius policijos priežiūroje, 1863 03 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 31, l. 48–118.

⁷⁰ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 510 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 02 17, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 232; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštelis Alfonsui Kareivai, 1862, *ibid.*, l. 232.

tai omenyje ir vos pasitaikys proga suteiksiąs šią paslaugą vyskupui⁷¹.

1863 m. vasarį L. Montvidas „už įsikišimą į administracinius reikalus“ buvo areštuotas ir nugabentas į Kauną⁷². Išstremtas gyveno Tambovo gubernijoje Sperske, ten buvo policijos priežiūroje, 1871 m. grįžo į Kuršą. A. Kareiva išėjo į sukilimą, vėliau pasitraukė į užsienį⁷³. A. Mackevičius, sukilimo vado bendravardis ir bendrapavardis, dalyvavo sukilime, 1864 buvo areštuotas ir laikytas Dineburgo (Daugpilio) tvirtovėje⁷⁴.

Kauno gubernija

Jonas Balandis (Boładź). Panevėžio apskrities Naujamiesčio bažnyčios administratorius J. Balandis valdžiai užkliuvo dėl patriotinių himnų giedojimo bažnyčioje jau paskelbus karo padėtį Vilniaus generalgubernatorijoje. Kauno gubernatorius pranešė M. Valančiui, kad 1861 m. rugpjūčio 28 (rugsėjo 9) d. Upytės filijinėje bažnyčioje J. Balandis laikė gedulo Mišias už emigracijoje mirusį lenkų patriotą Adomą Jurgį Čartoriskį (Czartoryski), nors kalbėta, kad iš tiesų tai buvo Mišios už tariamai žuvusius Vilniuje; giedotas ir patriotinis himnas⁷⁵.

Kauno gubernatorius netrukus vėl pranešė vyskupui, kad 1861 m. rugsėjo 17 (29) d. Naujamiesčio bažnyčioje per Mišias, kurias laikė J. Balandis, akompanuojant vargonams, giedota patriotinė giesmė. M. Valančius reikalą iširti pavedė Panevėžio dekanui J. Kobylinskiui. Tas ištyrė, kad taip iš tiesų buvo, tačiau nustatė, kad kunigas bandė giedotojams sutrukdyti ir draudė bažnyčioje naujoviškus giedojimus⁷⁶.

⁷¹ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1490 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 06 26, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 131, l. 3; Vilniaus generalgubernatoriaus atsakymas Nr. 695 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 07 18, *ibid.*, l. 4.

⁷² Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 321 raštas Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1863 02 16, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 246; *Bojownicy kapłani*, d. 2, t. 2, p. 696–699.

⁷³ M. Valančius, *op. cit.*, p. 581–593.

⁷⁴ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1213 Vilniaus generalgubernatoriui, 1864 08 11, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 668.

⁷⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1238 vidaus reikalų ministrui, 1861 10 31, *Сборник документов...*, p. 186–190; Vilniaus generalgubernatoriaus pranešimas žandarų šefui, 1861 10 31, *Революционный подъем ...*, p. 375.

⁷⁶ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1140 vidaus reikalų ministrui, 1861 09 22, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 28–29; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2288

Vilniaus generalgubernatorius pareikalavo iš M. Valančiaus, kad J. Balandis būtų nubaustas, nes įvykis įvyko po karo padėties bei 1861 m. rugpjūčio 9 (21) d. Valdančiojo Senato įsako dėl manifestacijų draudimo paskelbimo⁷⁷. M. Valančius teisingai J. Balandį, esą kunigas per liturgiją negalėjęs giedojimui sutrukdyti, beje, to neįstengianti net policija, tam turinti daug daugiau priemonių. Ir apskritai dvasininkija neturėtų būti kaltinama nuolaidžiaujanti manifestacijoms, nes, paskelbusi žmonėms valdžios valią, pati šventai ją vykdo. Jėga tramdyti nepaklusniusius ji neįstengia ir neturi teisės, nes jos paskirtis grynai dvasinė ir poveikio priemonės tik dvasinės⁷⁸.

1861 m. rugsėjo 28 (spalio 10) d. Krekenavos bažnyčioje per Mišias, kurias taip pat laikė J. Balandis, akompanuojant vargonams, vėl buvo pradėtas giedoti patriotinis himnas. Reikalą M. Valančiaus pavedimu vėl tyrė J. Kobylinskis. Jis nustatė, kad kunigas buvo įsigilinęs į liturgiją, todėl ir norėdamas nebūtų galėjęs giedotojų nutraukti: buvo išstatytas Švč. Sakramentas ir jis privalėjęs klūpėti prieš altorių tol, kol bus sugiedota giesmė „Tegul būna garbinamas“. Parapijiečiams jau buvo paskelbęs apie draudimą giedoti visas naujoviškas giesmes, tad paprasta liaudis, taip pat ir dvasininkai giedojime nedalyvavę⁷⁹.

Spalio 10 (22) d. Krekenavos bažnyčioje pastebėta, kad kunigas J. Balandis jau pats lietuviškai gieda patriotinį himną drauge su bajorais ir prastuomene⁸⁰. Šį faktą ir vėl tyrė J. Kobylinskis⁸¹.

Vilniaus generalgubernatoriui ir Kauno gubernatoriui reikalaujant

Panevėžio dekanui Juozapui Kobylinskiui, 1861 10 10, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 161; Panevėžio dekanas Juozapas Kobylinskis raportas Nr. 345 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 28, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 204.

⁷⁷ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1189 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 28, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 205–206.

⁷⁸ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2495 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 11 04, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 207; tas pats raštas: *Сборник документов...*, p. 196.

⁷⁹ Panevėžio dekanas Juozapas Kobylinskis raportas Nr. 9 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 01 07, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 223.

⁸⁰ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1523 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 11 10, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 211; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1545 vidaus reikalų ministrui, 1861 11 11, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 45–47.

⁸¹ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1545 vidaus reikalų ministrui, 1861 11 11, LVIA, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 45–47; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2576 Juozapui Kobylinskiui, 1861 12 04, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 210.

M. Valančius paskyrė J. Balandžiui griežtą epitimiją – atlikti mėnesio rekolekcijas Dotnuvos bernardinų vienuolyne prižiūrint viršininkui – kaip pats rašė, dėl to, kad blogai elgėsi, atkreipė į save policijos dėmesį, ir siekdamas jį apsaugoti nuo didesnių nelaimių⁸².

Henrikas Balevičius (Balewicz). Vidaus reikalų ministras į Vilkmergės (Ukmergės) bažnyčios kleboną H. Balevičių dėmesį atkreipė 1861 m. balandžio 11 (23) d., kai jo vadovaujamoje bažnyčioje įvyko iškilmingos gedulo Mišios su muzikantų choru už žuvusius Varšuvoje. Apie tai jis pranešė vyskupui. M. Valančius pavedė Vilkmergės (Ukmergės) dekanui Andriejui Dulskiui (Dulski) ištirti įvykius. Tiriant paaiškėjo, kad jokių gedulingų pamaldų už žuvusius nebūta, o vyko gedulo Mišios už mirusį parapijietį, drauge – kažkokio valstiečio užsakytos egzekvijos ir grafienės Čapskos užsakyta vigilija už giminės mirusiuosius. Pastaroji ir pasikvietusi muzikantus. Dėl to Mišios buvusios ilgos, jas laikė 4 kunigai, tarp jų 3 atvykę iš Vidiškių. Miestelio gorodničius, būdamas priešiškas kunigams, kad jie sekmadieniais uždraudė turgus, iš kurių jis turėjęs naudos, slapta įskundė juos Vilniaus generalgubernatoriui, nors pats nei bažnyčioje buvo, nei Mišių klausė, nei tyrimo atliko. Po to ir pats savo kaltę pripažino⁸³.

1861 m. birželio 4 (16) d. Vilkmergės (Ukmergės) bažnyčioje pirmą kartą buvo giedamas patriotinis himnas. H. Balevičius išėjo iš klausyklos ir paprašė žmones nutilti, įsakė skambinti prie altoriaus. Dėl giedojimo kilo šurmuly, kunigas negalėjo baigti laikyti Mišių. Vietos gorodničiaus paprašytas pasiaiškinti, kreipėsi į vyskupą užtarimo. Rašė jam, kad manąs, jog netvarka per viešas pamaldas negalinti būti toleruojama⁸⁴.

⁸² Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 92 Kauno gubernatoriui, 1862 01 15, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 212; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 93 Jonui Balandžiui, 1862 01 15, *ibid.*

⁸³ Vidaus reikalų ministro raštas Nr. 790 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 04 12, *ibid.*, b. 83, l. 71–72; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1224 Vilkmergės (Ukmergės) dekanui Andriejui Dulskiui, 1861 04 28, *ibid.*, l. 72; Vilkmergės (Ukmergės) klebono pasiaiškinimas Nr. 456 Vilkmergės (Ukmergės) dekanui, 1861 05 11, *ibid.*, l. 73–74; Vilkmergės (Ukmergės) dekanas raštas Nr. 93 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 05 15, *ibid.*, l. 75; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1476 vidaus reikalų ministrui, 1861 05 27, *ibid.*, l. 74.

⁸⁴ Klebono Henriko Balevičiaus raštas Nr. 494 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 06 06, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 77.

Birželio 11 (23) d. mokydamas iš sakyklos katekizmo, H. Balevičius aiškino žmonėms, kad bažnyčią privalu gerbti, to nedarantys tik piktaivaliai, tamsūs, pamišę, klastingi žmonės arba padaužos. Taip pat pranešė gorodničiui dviejų birželio 4 (16) d. giedotojų patriotų pavardes.

Įvykį tyręs, matyt, tas pats A. Dulskis vyskupui aiškino, kad kunigo išdavystė nebuvo iš blogos valios. Manė, kad kunigas nenusikalto išduodamas, nes pasakė tiesą, parodė klusnumą valdžiai ir gynė save ir bažnyčią⁸⁵.

Dėl bendradarbiavimo su valdžia nuo klebono nususuko žymiausi parapijos asmenys. Vietos patriotai pradėjo jį persekioti, trukdė eiti pareigas, grasino. Jų įgąsdinti 2 kunigai neatvyko į birželio 22 (liepos 3) d. Vilkmergėje (Ukmergėje) vykusią iškilmingą procesiją. Naktį iš birželio 21 į 22 (iš liepos 2 į 3) ir iš 23 į 24 (iš liepos 4 į 5) d. buvo išdaužyti klebono namo priangio langai, dėl to valdžia įsakė atlikti tyrimą ir nustatyti smurtautojus⁸⁶.

Vincentas Lukoševičius (Łukaszewicz). 1861 m. rugpjūčio 15 (27) d. Kauno gubernatorius išsiuntinėjo Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymą nutraukti manifestacijas⁸⁷. 4-ojo stano pristavas paprašė Pavandenės vikarą V. Lukoševičių apie tai paskelbti iš sakyklos. 1861 m. rugpjūčio 20 (rugsėjo 1) d. V. Lukoševičius, skelbdamas valdžios draudimą, aiškino žemaitiškai, jog tokie įsakymai draudžia giedoti šventas giesmes ir maldas, varžo katalikų tikėjimą, dėl jų jau daugelyje vietų suimti dvasininkai, o valstiečiai privalo vienytis su dvarininkais, nes kitaip juos engs vyriausybė. Blogai atsiliepė apie imperatorių. Sakė, kad caras nori visus išžudyti, jau daug išžudęs žmonių Vilniuje ir kitur. Kunigas sakėsi pats esąs viskam pasirengęs, nieko nebijęs ir parapijiečius ragino pasirengti mirčiai, prieiti išpažinties.

Klebonas Tadas Knapskis (Knapski) paskelbė žmonėms, kad vikaro

⁸⁵ Raštas, aiškinantis įvykio aplinkybes, b. d., *ibid.*, l. 78–80.

⁸⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 595–596 žandarų šefui ir vidaus reikalų ministrai, 1861 08 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 73a, l. 61–65; Vilkmergės (Ukmergės) gorodničiaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 06 25, *ibid.*, b. 107, l. 25, 31a; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 616 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 07 07, *ibid.*, b. 107, l. 29–30.

⁸⁷ K. R. Jurgėla neteisingai nurodo šį raštą esant liepos 15 d. (K. R. Jurgėla, *op. cit.*, p. 198).

aiškinimai neteisingi ir apie V. Lukoševičiaus pamokslą pranešė vyskupui. M. Valančius pavedė prelatui Pranciškui Kšižanauskiui (Krzyżanowski) ir kanauninkui Ignotui Kulvinskiui (Kulwiński) ištirti įvykį vietoje ir, jei pasirodytų tiesa, atvežti kunigą į Varnius⁸⁸. Po tyrimo vikaras buvo tuoj uždarytas į Varnių pataisos namuose, o paskui perkeltas į Šiaulių apskritį, Luokės parapiją⁸⁹.

Tačiau V. Lukoševičiaus išgelbėti M. Valančiui nepavyko: Vilniaus generalgubernatoriaus V. Nazimovo 1861 m. lapkričio 11 (23) d. nurodymu 1861 m. lapkričio 26 (gruodžio 8) d. kunigas Luokėje buvo suimtas ir išvežtas į Vilniaus citadelę, pas jį padaryta krata. Per kratą rastas patriotinis himnas⁹⁰.

Netrukus, 1862 m. sausio 3 (15) d., V. Lukoševičius administracine tvarka, be specialaus tyrimo, Vilniaus generalgubernatoriaus buvo ištremtas į Oloneco guberniją, Podušės miestą – „už neteisingą aiškinimą iš sakyklos per pamaldas vyriausybės potvarkių turint tikslą sukelti liaudies neramumus“⁹¹. Jam buvo paskirta policijos priežiūra.

M. Valančius V. Lukoševičiaus reikalais bandė rūpintis 1862 m. gegužės mėn., – jis nusiuntė V. Nazimovui prašymą. Rašė, kad caras pagal generalgubernatoriaus teikimą yra išvadavęs daug krašto manifestacijose dalyvavusių asmenų, tad prašė atkreipti dėmesį į ištremtą V. Lukoševičių ir išrūpinti jam caro malonę grįžti į tėvynę dėl blogos sveikatos. Gene-

⁸⁸ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1901 prelatui Pranciškui Kšižanauskiui, 1861 08 21, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 115. Kai kuriuose valdžios raštuose vietoj jų nurodomas Žemaičių vyskupijos seminarijos inspektorius Antanas Beresnevičius (Bereśniewicz) ir Varnių pataisos namų prižiūrėtojas Ambraziejus Pranciškus Kašarauskas (lenkiškai rašėsi – Kossarzewski).

⁸⁹ Telšių zemskinio ispravniko raštai Nr. 117, 149 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 29; 10 10, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 1, 4, 8.

⁹⁰ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1292 Šiaulių karo viršininkui, 1861 11 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 5, 7; Luokės klebono raportas Nr. 28 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 11 27, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 214, Kratos aktas, 1861 12 01, *ibid.*, l. 11.

⁹¹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštai Nr. 1648 vidaus reikalų ministrui ir Nr. 1649 žandarų šefui, 1861 12 31, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 14; tas pats raštas: *Сборник документов...*, p. 227; Vilniaus komendanto raštas Nr. 12 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 01 03, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 16; Nuteistų ir ištremtų Žemaičių vyskupijos kunigų sąrašas, 1863–1864 05 01, *LVIA*, f. 439, ap. 1, b. 50, l. 6; M. Valančius, *op. cit.*, p. 585.

ralgubernatorius tradiciškai atsakė, kad turėsias jo prašymą omenyje ir pasitaikius progai panaudosis savo įtaką⁹².

Prasidėjo Oloneco gubernatoriaus, Vilniaus generalgubernatoriaus ir vidaus reikalų ministro susirašinėjimas dėl V. Lukoševičiaus sugražinimo⁹³. Matyt, ministro sprendimas buvo neigiamas, nes 1867 m. vasarą V. Lukoševičius dar gyveno Oloneco gubernijoje. Po caro 1867 m. gegužės 17 (29) d. įsako prašė leidimo apsigyventi Lenkijos Karalystėje. Tačiau leidimas negautas dėl kaltinimų sunkumo⁹⁴.

Maciunskis (Macinskis). Neigiamai į manifestacijas žiūrėjo ir jas sutrukdyti mėgino Raseinių dominikonų vienuolyno viršininkas ir bažnyčios klebonas Maciunskis. Jo pastangomis manifestacijos Raseiniuose nesulaukė dvasininkijos palaikymo.

1861 m. birželio 18 (30) d. Maciunskiui pavyko įtikinti žmones Raseinių bažnyčioje negiedoti patriotinio himno⁹⁵. Maciunskis buvo ir prieš 1861 m. liepos 31 (rugpjūčio 12) d. Liublino unijos šventimą. Valdžiai liepus, paskelbė iš sakyklos, kad unijos šventė išgalvota blogų žmonių.

Tą dieną Mišios įvyko anksčiau nei įprasta, tačiau šventei sukliudyti nepajėgta: po Mišių žmonės su bažnytiniu kryžiumi ir vėliavomis nuėjo prie apylinkėse esančio kryžiaus, ten sugiedojo patriotinį himną, vėliau ta

⁹² Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1277 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 05 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1862 m., b. 131, l. 1; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 402 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 05 26, *ibid.*, l. 2; tas pats raštas, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 17.

⁹³ Gubernijų, kuriose gyveno ištremti asmenys, gubernatoriams caro potvarkiu, išdėstytu 1861 10 18 vidaus reikalų ministro rašte Nr. 123, buvo suteikta teisė kreiptis į vidaus reikalų ministrą dėl jų pasigailėjimo. Oloneco gubernatorius, prašomas A. Gabševičiaus ir V. Lukoševičiaus, kreipėsi į Vilniaus generalgubernatorių V. Nazimovą, ar jis sutiktų, kad šie kunigai grįžtų. Generalgubernatorius neprieštaravo ir dėl galutinio sprendimo kreipėsi į vidaus reikalų ministrą (žr.: Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 770 vidaus reikalų ministrui, 1862 10 30, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 18).

⁹⁴ Lenkijos Karalystės vietininko raštas Nr. 5850 Vilniaus generalgubernatoriui, 1867 07 27, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 20; Vilniaus generalgubernatoriaus atsakymas Nr. 3339, 1867 08 25, *ibid.*, l. 21–22; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 770 vidaus reikalų ministrui, 1862 10 30, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 119, l. 18.

⁹⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas N. 595–596 žandarų šefui ir vidaus reikalų ministrui, 1861 08 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 73a, l. 61–65; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 615 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 07 07, *ibid.*, b. 102, d. 1, l. 12–14.

proga linksminosi dominikonų sode. Vienuoliai dominikonai patriotinėje religinėje procesijoje ir pasilinksminime nedalyvavo: po Mišių užsidarė savo celėse ir užsirakino. Dėl šios demonstracijos buvo pradėtas tyrimas. Dvasininkai nebuvo apkaltinti⁹⁶.

Po karo padėties paskelbimo imtasi griežtų priemonių prieš patriotines eisenas. 1861 m. rugsėjo 8 (20) d. planuojamai procesijai iš Raseinių į Šiluvą, bažnytinei šventei ir mugei sutrukdyti buvo pasitelktas vyskupas, dvasininkija, valdžios agentai, kariuomenė, suimti jos organizatoriai. Šiluvoje bijota didelės demonstracijos.

Kauno gubernatorius Šiluvoje bei Raseiniuose įkurdino po vieną kavalerijos divizioną ir pavedė policijai žiūrėti, kad procesija neįvyktų⁹⁷. Taip pat kreipėsi į Žemaičių vyskupą M. Valančių, kad jis užkirstų kelią Bažnyčios kanonų nenustatytai procesijai ir uždraustų dvasininkijai dalyvauti „religija prisidengusioje manifestacijoje“. M. Valančius komandiravo į Raseinius ir Šiluvą Šiluvos dekaną, Viduklės kleboną Anuprą Kolendą (Kolenda), kad nuvežtų raštišką draudimą dvasininkijai dalyvauti procesijoje, nurodymą jai išaiškinti žmonėms, kokios griežtos bus valdžios priemonės, ir neleisti išduoti procesijai vėliavas, altorėlius, bažnytinį kryžių bei kitokius bažnytinius rekvizitus. Klebonas Maciunskis liepė paslėpti visus procesijų rekvizitus, kad jie nebūtų panaudoti planuojamoje procesijoje. Buvo areštuoti ir į Vilnių išsiųsti Raseinių procesijos organizatoriai⁹⁸.

Nors Maciunskis buvo prieš manifestacijas, stengėsi sulaikyti nuo jų žmones, jose pats nedalyvavo ir savo dvasininkams draudė dalyvauti, tačiau kai būdavo paliečiami Bažnyčios interesai, netylėdavo. Kai valdžia ėmė persekioti žmones, giedančius Bažnyčios aprobuotas giesmes „Bogu-

⁹⁶ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 691 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 02, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 115, l. 28–29; Tardymo komisijos protokolas, 1861 09 21, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 115, l. 8–10.

⁹⁷ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 825 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 19, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 109, l. 4.

⁹⁸ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 888 vidaus reikalų ministrui, 1861 08 23, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 43a, l. 5–10; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 809 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 18, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 116; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1984 dekanui Anuprui Kolandai, 1861 08 28, *ibid.*, l. 117; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1041 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 09 10, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 102, d. 1, l. 45–46.

rodzica“ ir „Prie tavo durų stovime, Viešpatie“ ir taip trukdyti religinėms apeigoms, Maciunskis kreipėsi į M. Valančių, prašydamas protestuoti dėl tokių giedojimų persekiojimo⁹⁹.

Juozapas Mickevičius (Mickiewicz). 1861 m. balandžio 28 (gegužės 10) d. Vilniaus generalgubernatorius gavo laišką, pasirašytą dvarininko Augusto Šmidto (Szmidt), kad Grinkiškio parapijos Vosiliškio filijinės bažnyčios filialistas J. Mickevičius yra labai mėgstamas dvarininkų, – pirmasis sėda su kryžiumi ant žirgo, dažnai su jais bendrauja. Kovo 20 (balandžio 1) d. jo bažnyčioje vykusios iškilmingos gedulo Mišios už žuvusius Varšuvoje, po kurių žmonės kunigui dėkojo. Patarė kunigą išskeldinti¹⁰⁰.

1861 m. birželio pabaigoje Vilniaus generalgubernatorius, pasirėmęs gautu anoniminiu pranešimu, rašė Kauno gubernatoriui, kad kunigas pasižymi žalingomis politinėmis mintimis, daro įtaką smulkiesiems dvarininkams, ir įsakė atlikti slaptą tyrimą. 1861 m. rugsėjo 30 (spalio 12) d. Kauno gubernijos karo viršininkui nurodė atlikti dar vieną slaptą tyrimą dėl Liublino unijos šventimo, o viršininkas tai pavedė atlikti Kauno zemskiniam ispravnikui. Ispravnikas nustatė, kad bažnyčioje 1861 m. liepos 31 (rugpjūčio 12) d. iš tiesų vyko iškilmingas Liublino unijos minėjimas, kuriame dalyvavo daug dvarininkų ir valstiečių. Bažnyčioje stovėjo sukryžiuotos 2 vėliavos. Tačiau iš parapijiečių, kurie pasirodė labai prisirišę prie kunigo, nepavyko sužinoti, kas vėliavose buvo pavaizduota, koks buvo pamokslas, ar kunigas dėkojo žmonėms, ar rinko pinigų, ar mokė žemaitiškai giedoti patriotinį himną. Anonimo asmenybė taip pat nebuvo nustatyta, tad tyrimas nutrauktas¹⁰¹.

Pilypas Mokšeckis (Mokrzecki). Kalvarijos konventualų pamokslininkų ordino vienuolis, puikus pamokslininkas P. Mokšeckis už agitacinius pamokslus 1844 m. buvo įkalintas Vitebsko gub. Zabieliškės dominikonų

⁹⁹ Raseinių dominikonų vienuolyno viršininko Maciunskio raportas Nr. 89 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 09 11, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 136.

¹⁰⁰ Dvarininko Augusto Šmidto laiškas Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 04 28, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 108, l. 1.

¹⁰¹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 420 Kauno gubernatoriui, 1861 06 30, *ibid.*, l. 2; Kauno zemskinio ispravniko raštai Nr. 347, 354 Kauno gubernijos karo viršininkui, 1861 10 14, 20, *ibid.*, l. 5–6, 10; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1251 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 10 07, *ibid.*, l. 8a; Raštelis, [1861] 06 19, *LVIA*, f. 439, ap. 1, b. 284, l. 17.

vienuolyne¹⁰², o 1858 m. rugsėjį Vidaus reikalų ministerijos nurodymu perkeltas į Žemaičių Kalvarijos dominikonų vienuolyną griežton dvasinės vadovybės priežiūron. Nuo 1858 m. spalio 8 (20) d. už „piktavališkus“ pamokslus jam paskirta neterminuota, vieša ir akyla policijos priežiūra¹⁰³.

Vienuolyno viršininkai P. Mokšeckui, matyt, nebuvo griežti, nes jis 1861 m. rugsėjo 3 (15) d. iš Varnių atvyko į Telšius ir Telšių bažnyčioje po liturgijos pasakė politinį pamokslą. Vilniaus generalgubernatorius pavedė atlikti tyrimą, kurio metu buvo nustatyta, kad pamokslas rėmėsi Krokuvos laikraščio pasakojimu, kaip valstietis ėjo į Romą pas popiežių, susitiko su Garibaldžiu ir ką jam žadėjo šie asmenys. Generalgubernatorius ir Kauno gubernatorius susisiekė su M. Valančiumi, prašydami gražinti P. Mokšeckį į vienuolyną, dar sustiprinti dvasinę kontrolę ir neleisti jam išvykti iš vienuolyno, laikyti Mišių ir sakyti pamokslų¹⁰⁴. Vyskupas dėl to kreipėsi į vienuolyno viršininką, perspėdamas stebėti P. Mokšeckį, kad tas savo elgesiu nesulauktų tremties ir „nesuteiktų vyskupui skausmo netekus uolaus kunigo“¹⁰⁵.

1862 m. birželį M. Valančius prašė Vilniaus generalgubernatorių tarpininkauti, kad P. Mokšeckis būtų išvaduotas iš policijos priežiūros ir kad jam būtų gražintos atimtos privilegijos. Generalgubernatorius atsakė, kad toks potvarkis yra per ankstyvas, tačiau turėsiąs vienuolį omenyje ir pasi-taikius progai suteiksiąs šią paslaugą vyskupui¹⁰⁶.

¹⁰² 1844 m. uždarant Vilniaus Šventosios Dvasios dominikonų vienuolyną vienuolis P. Mokšeckis per paskutines pamaldas pasakė pamokslą, kad paskutinį kartą meldžiasi bažnyčioje, kuri dominikonų buvo globojama kelis šimtus metų. Dabartinius laikus palygino su pirmaisiais trimis amžiais, kai krikščionys buvo persekiojami. Tai žmonėms padarė didelį įspūdį, jie pradėjo verkti ir aimanuoti, mieste pasklido kalbos. Po to P. Mokšeckui Rusijos valdžios buvo uždrausta sakyti pamokslus, jis pašalintas iš Bajorų instituto kape-liono pareigų (M. Valančius, *op. cit.*, p. 377).

¹⁰³ Žinios apie Kauno gubernijos asmenis, 1861 ir 1862 m. esančius policijos priežiūroje, 1862 01 26 ir 1863 03 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1862 m., b. 10, l. 120; 1863 m., b. 31, l. 48–118.

¹⁰⁴ Pilypo Mokšeckio byla, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 122.

¹⁰⁵ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 565 Kalvarijos vienuolyno viršini-ninkui, 1862 02 20?, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 234; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 171 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 02 14, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 233; tas pats raštas, *ibid.*, b. 122, l. 6.

¹⁰⁶ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1490 Vilniaus generalguber-natoriui, 1862 06 26, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 131, l. 3; Vilniaus generalgubernatoriaus atsakymas Nr. 695 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 07 18, *ibid.*, l. 4.

Prasidėjus sukilimui, 1863 m. gegužės mėn. pradžioje Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje sukilėliai privertė P. Mokšeckį perskaityti jų manifestą. Dėl to jis buvo areštuotas ir uždarytas į Telšių kalėjimą. Birželio 8 (20) d. vyskupui buvo pranešta, kad P. Mokšeckį kitą dieną rengiamasi sušaudyti. Vyskupas išskubėjo į Telšius jo gelbėti, per pasiuntinį kreipėsi į generolą Jegorą Maidelį, kad imas P. Mokšeckį savo atsakomybėn¹⁰⁷. P. Mokšeckis buvo išgelbėtas nuo mirties, tačiau karo lauko teismas 1863 m. rugpjūčio 2 (14) d. jį nuteisė ištremti¹⁰⁸.

Jokimas Moncevičius (Moncewicz). Telšių klebonas J. Moncevičius 1852 m. savo lėšomis išleido M. Valančiaus „Tamošiaus iš Kempės“ vertimą¹⁰⁹, dėl to pelnė jo palankumą. J. Moncevičiaus bažnyčioje 1861 m. balandžio 8 (20) d. įvyko labai iškilmingos gedulo Mišios už Varšuvos aukas ir tariamai koplyčioje kareivių nužudytą Mišias laikiusį kunigą; Mišias, kaip dvasinei valdžiai rašė Telšių Šv. Nikolajaus stačiatikių cerkvės šventikas, J. Moncevičius pats ir organizavęs¹¹⁰. 1861 m. rugpjūčio 15 (27) d. per vakarines pamaldas, kai visi žmonės klūpėjo ir tik vienas Telšių žandarų komandos raštininkas Ignotas Bučinskis stovėjo dairydamasis, Telšių bažnyčios šveicorius Telšių apskrities teismo raštininkas Petrulevičius¹¹¹ priėjęs paprašė jį atsiklausti arba išeiti iš bažnyčios. I. Bučinskis vėliau pasakojo, kad šveicorius esą lazda sudavęs jam per kojas. Tačiau parapijiečiai ir klebonas liudijo, kad I. Bučinskis, kuris bažnyčioje buvo su kareiviais, pats apšaukė šveicorių, smogė jam į krūtinę ir, talkinamas kareivių, ėmė stumdyti žmones, stumtelėjo ir gubernijos sekretorių Beinorą, grasindamas jam areštu. Bažnyčioje kilo sumaištis, nutrūko pamaldos. Tai sužinojęs Telšių žandarų komandos praporščikas Aleksandras Brandtas

¹⁰⁷ M. Valančius, *op. cit.*, p. 795.

¹⁰⁸ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Raseinių karo viršininkui, 1863 05 24, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 292; Nuteistų ir ištremtų Žemaičių vyskupijos kunigų sąrašas, 1863–1864 05 01, LVIA, f. 439, ap. 1, b. 50, l. 6.

¹⁰⁹ M. Valančius, *op. cit.*, p. 865.

¹¹⁰ Telšių Nikolajaus stačiatikių cerkvės šventiko Vladimiro Popovo raportas Kauno stačiatikių vyskupui Aleksandrui, 1861 04 09, LVIA, f. 1537, ap. 1, b. 407, l. 1, 4.

¹¹¹ Šveicoriai buvo parapijiečiai savanoriai, palaikę bažnyčioje tvarką (Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2086 Kauno gubernatoriui, 1861 09 16, LVIA, f. 1671, ap. 4, b.83, l. 133).

atvyko į bažnyčią ir pagrasino šveicorių areštuoti. Parapijiečiai giedojo patriotinį himną akompanuojant vargonams. Po pamaldų išėjusį iš bažnyčios A. Brandtą gatvėje žmonės iškeikė ir apmėtė akmenimis.

Rugpjūčio 19 (31) d. į Telšius tirti įvykių atvyko Vidaus reikalų ministerijos pasiųstas majoras Steselis; savo ruožtu tyrimą pradėjo ir vyskupo M. Valančiaus dvasiniai deputatai. Tuo metu Vilniaus generalgubernatorijoje buvo paskelbta karo padėtis, tačiau byla nutarta baigti administracine tvarka, nes incidentas įvyko prieš jos paskelbimą¹¹².

Vykstant tyrimui, įtampą Telšiuose dar labiau pakurstė vienuolis P. Mokšeckis, kuris atvyko į Telšius ir bažnyčioje rugsėjo 3 (15) d. pasakė politinį pamokslą. M. Valančius perspėjo J. Moncevičių, kad savo elgesiu užsitraukia grėsmę būti ištremtas, tad liepė būti atsargesniam ir neduoti pagrindo policijai skųstis¹¹³.

Pagrindiniu netvarkos kaltininku Telšiuose valdžia pripažino J. Moncevičių, kuris aktyviai dalyvavo visose manifestacijose¹¹⁴. Pasibaigus tyrimui, 1861 m. gruodį Vilniaus generalgubernatorius įsakė M. Valančiui jį perkelti į tolimą parapiją be teisės ją valdyti. 1862 m. pradžioje M. Valančius perkėlė J. Moncevičių į Ilūkstą (Kuršo gubernija) vikaru be teisės valdyti parapiją¹¹⁵. Jam paskirta policijos priežiūra.

1862 m. birželį vyskupas prašė Vilniaus generalgubernatorių tarpininkauti, kad J. Moncevičius būtų išvaduotas iš policijos priežiūros, kad jam būtų grąžintos atimtosios privilegijos ir leista sugrįžti į buvusią darbo

¹¹² Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 888 vidaus reikalų ministrui, 1861 08 23, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 43a, l. 5–10; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 925 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 29, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 121; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1015 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 09 07, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 116, l. 4–6; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 823 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 08 19, *ibid.*, l. 1–2; tas pats raštas, *Сборник документов...*, p. 133–134;

¹¹³ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 2185 kunigui Jokimui Moncevičiui, 1861 09 26, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 43a, l. 153.

¹¹⁴ Petrulevičius, Beinoras ir apskrities teismo tarnautojas Šimkevičius suimti ir laikyti areštinėje, 2 pastarieji atleisti iš tarnybos.

¹¹⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1596, Kauno gubernatoriui, 1861 12 22, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 116, l. 19–23; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 1851 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 12 29, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 221; Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus atsakymas Nr. 14, 1862 01 09, *ibid.*, l. 222; Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 71 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 01 18, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 116, l. 25.

vieta. Generalgubernatorius tačiau tradiciškai atsakė, kad toks potvarkis yra per ankstyvas¹¹⁶.

1863 m. vasario mėn. J. Moncevičius buvo areštuotas ir uždarytas į Dineburgo (Daugpilio) tvirtovę¹¹⁷. 1865 m. ištremtas į Vilniaus vyskupiją, Gardiną, vikaru, jam paskirta policijos priežiūra. 1870 m. grįžo į Raseinių dominikonų vienuolyną¹¹⁸.

Viktoras Rusteika. Vilniaus generalgubernatorius 1861 m. lapkričio 9 (21) d. gavo anoniminių laišką, pasirašytą „ištikimo valdinio ruso“, kad Rokiškio klebonas V. Rusteika agituoja valstiečius dalyvauti pavasari įvyksiančiame sukilime. Kunigas esąs toks gudrus, kad neleidžia bažnyčioje giedoti himno, o kursto per išpažintį, konfidencialiai. Pas jį gyvena iš Maskvos atvykęs daktaras Butrimas, kuris skleidžia tarp valstiečių gandus, jog caras jiems davęs laisvę tam, kad paverstų stačiatikiais. Pradėtas tyrimas; pas V. Rusteiką ir Butrimą padaryta krata, tačiau nieko kompromituojančio nerasta¹¹⁹.

V. Rusteika Rusijos valdžios akyse įgijo politiškai nepatikimo žmogaus reputaciją. Valdžia nustatė, kad jis 1862 m. ir 1863 m. pradžioje vadovavo grafo Rainoldo Tyzenhauzo Rokiškio valdose prie bažnyčios įsteigta kaimo mokyklai, kurioje valstiečiai įgydavo maištingos dvasios¹²⁰, o bažnyčioje jie buvo raginami neklausyti teisėtos valdžios.

Kai prie Rokiškio bažnyčios buvo įrengta Viešpaties kančios stotis¹²¹, 1863 m. V. Rusteika buvo patrauktas į karo teismą, tačiau dėl to, kad trūko

¹¹⁶ Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus raštas Nr. 1490 Vilniaus generalgubernatoriui, 1862 06 26, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 131, l. 3; Vilniaus generalgubernatoriaus atsakymas Nr. 695 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1862 07 18, *ibid.*, l. 4.

¹¹⁷ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 374 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1863 02 22, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 251.

¹¹⁸ M. Valančius, *op. cit.*, p. 587.

¹¹⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1506 Kauno gubernatoriui, 1861 11 09, *LVIA*, f. 378, PS, 1863 m., b. 139, l. 2–3; Kauno gubernatoriaus atsakymas Nr. 106, 1862 01 24, *ibid.*, l. 11.

¹²⁰ Papulkininkio Aleksandro Pavlovo raštas apie pasirengimą sukilimui grafo Rainoldo Tyzenhauzo dvaruose, be Nr., datos, [1863 04], Архивные материалы Муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию 1863–1864 гг. в пределах Северо-Западного края, *Виленский временник*, kn. 6, d. 1, p. 319–323.

¹²¹ *Bojowniczy kapłani*, d. 2, t. 1, p. 752.

irodymų, buvo paleistas. 1864 m. areštuotas ir 1867 m. išstremtas į Gardiną dirbti vikaru paskiriant policijos priežiūrą „už klaidingą politinį mąstymą“¹²². 1871 m. gražintas į Raseinių dominikonų vienuolyną¹²³. Vėliau buvo Šaukėnų klebonas, vietos mokykloje mokė vaikus tikybos¹²⁴.

Antanas Stankovičius (Stankowicz), Petras Chodorovičius (Chodorowicz). 1861 m. rugpjūčio 16 (28) d. Jurbarko bažnyčioje vyko Šv. Roko atleidai, dalyvavo nemažai dvasininkų, tarp jų ir Gelgaudiškio (Lenkijos Karalystės Marijampolės dekanatas) klebonas Motiejus Didinskis (Dydyński) ir vikaras Kazimieras Kolenda (Kolenda). 9 val. ryte į Jurbarką atvyko procesija iš Skirsnemunės, kuri valdžios buvo pavadinta politine.

Skirsnemunės procesijai vadovavo Skirsnemunės bažnyčios vikaras A. Stankovičius. Kunigas su kapa ir kryžiumi rankoje vadovavo maždaug 2000 žmonių būriui. Bajorai, vilkintys vadinamaisiais vengriškais drabužiais, nešė procesinį kryžių ir vėliavas, moterys – altorėlius. Kadangi pagal Bažnyčios įstatymus tokios procesijos neturėjo būti, Jurbarko administratorius Leonas Kervelis (Kierwel) ir vikaras Antanas Kitkevičius (Kitkiewicz) jos nepasitiko. Procesija liko šventoriuje. Prieš baigiantis Sumai šventoriuje išsirikiavo bažnyčios procesija; skirsnemuniečiai prie jos prisijungė, įėjo į bažnyčią ir per Mišias bei prieš mišparus sugiedojo patriotinį himną. L. Kervelis jų veiksmus pavadino antivivyriausybine manifestacija, pridengta religinėmis apeigomis. Po paskutinių mišparų procesija patraukė atgal, prie jos prisijungė Girdžių filialistas P. Chodorovičius, kuris, išsiskirdamas su procesija, pasakė trumpą kalbelę.

¹²² Vitebsko gubernijos Inflantų apskričių, Kauno gubernijos Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities ir Vilniaus gubernijos Dysnos apskrities karo viršininko Kovalevskio raportas Nr. 4652 Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities karo viršininkui, 1864 06 17, LVIA, f. 378, PS, 1863 m., b. 564, l. 26–27; Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities karo viršininko raportas Nr. 4991 Vitebsko gubernijos I-ojo skyriaus karo viršininkui, 1864 07 18, *ibid.*, l. 28; Novoaleksandrovsko (Zarasų) apskrities karo viršininko raštas Nr. 4941 Vitebsko gubernijos I-ojo skyriaus karo viršininkui, 1864 07 14, *ibid.*, l. 30–32; Vitebsko gubernijos karo viršininko Kovalevskio raštas Nr. 4703 Vilniaus generalgubernatoriui Michailui Muravjovui, 1864 07 19, *ibid.*, l. 29; *Bojownicy kapłani*, d. 2, t. 3, p. 136–139.

¹²³ M. Valančius, *op. cit.*, p. 591.

¹²⁴ *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Dioecesi Telsensi. In Annum Domini MDCCCLXXX*, Vilnae, 1880, p. 263; E. Vidmantas, *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje*, Vilnius, 1995, p. 229–230.

Rugpjūčio 22 (rugsejo 3) d. įvykio tirti į Jurbarką atvyko komisija, kuriai vadovavo Vidaus reikalų ministerijos ypatingų įpareigojimų valdininkas Morozas. Buvo tardomas A. Stankovičius ir tą pačią dieną su sargyba pašto arkliais išsiųstas į Vilnių. Kitą dieną po tardymo tuo pat keliu išvežtas ir P. Chodorovičius. Jie buvo įkalinti Vilniaus citadelėje, apkaltinti vadovavę politinei manifestacijai ir perduoti Vilniaus politinių bylų tardymo komisijai¹²⁵. Manifestacijos organizavimu taip pat buvo apkaltintas Raseinių dvarininkas Jasenskis ir Maskvos universiteto studentas Niemčevskis. Visi keturi 8 savaites kalėjo citadelėje ir buvo tardomi.

A. Stankovičius valdžiai aiškino, kad procesiją suorganizavęs prašant žemvaldžiui Jasenskiui (Jasenskis, atvirksčiai, viską vertė A. Stankovičiui). Iš pradžių procesiją laikęs tik religine, o vėliau supratęs jos tikruosius tikslus. Pats manifestacijoje dalyvavo palieptas Skirsnemunės klebono Kazimiero Baracevičiaus (Baracewicz)¹²⁶ (K. Baracevičiaus valdžia nesuėmė, kad bažnyčia neliktų be klebono.)

P. Chodorovičius teisinosi, jog baiminęsis, kad su grįžtančia procesija, nežinodami, iš kur ji atėjusi, žmonės nueisią iki pat Skirsnemunės (daug žmonių buvo iš kitų parapijų, iš Girdžių), tad ėjęs kartu norėdamas juos sulaikyti. Už miestelio, trumpai taręs porą žodžių apie religiją ir pasakęs, kad atlaidai baigėsi ir žmonės skirstytusi, su saviškiais sugrįžęs atgal. (Iš P. Chodorovičiaus buvo paimti jo pamokslų sąsiuviniai; juos tikrinęs šventikas Antanas Petkevičius nieko bloga nerado). M. Valančiui P. Chodorovičius aprašė savo būseną citadelėje: moraliai slėgęs nieko neveikimas (susirgęs akių uždegimu, negalėjęs skaityti net knygų), vienatvė, nuobodulys, nežinia, prievarta, liūdesys ir rūpestis dėl namų. Tačiau valdžiai ne tik realiai, bet net mintyse nenusikaltęs, visad žmonėms diegęs įstatymų ir religijos taisykles, atsisakęs eiti su Girdžių bažnyčios procesija į Jurbarką, nors žmonės ir prašė¹²⁷.

¹²⁵ Kauno gubernatoriaus raštas Nr. 890 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 08 23, *L VIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 119; Jurbarko administratoriaus Leono Kervelio raštas Nr. 40 Veliuonos dekanui Mykolui Volovskiiui, 1861 08 24, *L VIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 118; Kauno žandarų štabo karininko pranešimas žandarų šefui, 1861 09 05, *Революционный подъем...*, p. 365.

¹²⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Nr. 1127 vidaus reikalų ministrui, 1861 10 17, *L VIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 11, l. 40.

¹²⁷ Kunigo Petro Chodorovičiaus raštas Nr. 19 Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, 1861 10 24, *L VIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 201, 203.

Valdžia kunigų kaltės taip ir nerado. Kadangi procesija nesukėlė blogų padarinių, tolesnio tyrimo buvo atsisakyta. Kunigai jau buvo nubausti 1,5 mėn. areštu, tad spalio 17 (29) d. jie buvo paleisti, nuo 1861 m. spalio 26 (lapkričio 7) d. už dalyvavimą politinėje procesijoje jiems paskirta slapta neterminuota policijos priežiūra¹²⁸.

Ferdinandas Stulginskis (Stulgiński), Justinas Siesickis (Siesicki). Valdžios tyrimą prieš Anykščių kleboną dekaną F. Stulginskį ir jo vikarą J. Siesickį¹²⁹ paskatino 1861 m. liepos mėn. anoniminis, kaip vėliau paaiškėjo, Anykščių žydų draugijos mokesčių rinkėjo Leibos Barano laiškas. Jame skundikas rašė, kad kunigai pamokslais kursto valstiečius, sakydami, kad jų gerovė ateisianti su dvarininkų gerove ir kad nebijotų dėl to pralieti kraujo. Kasdien kviečia žmones bažnyčioje giedoti naujoviškas (patriotines) giesmes, nepagarbiai kalba apie carą, renka aukas sukilimui, rengia sueigas miškuose ir pan.

Vilniaus generalgubernatoriaus 1861 m. rugpjūčio 9 (21) d. nurodymu skundo faktų tyrimą atliko Vilkmėgės (Ukmergės) zemskinis ispravnikas, tačiau tyrimas nedavė rezultatų¹³⁰. K. R. Jurgėla yra rašęs, kad žydai nemėgę F. Stulginskio, nes jis skleidęs blaivybę¹³¹, todėl jį ir įskundę.

Vilkmėgės (Ukmergės) zemskinis ispravnikas 1861 m. gruodžio 1–2 (13–14) d. Kauno gubernatoriaus pavestas vėl slaptai tyrė valstiečio Goraškino pranešimą apie nelegalią J. Siesickio veiklą¹³².

F. Stulginskis buvo apkaltintas dalyvavęs patriotiniame sąjūdyje, 1863 m. gegužės 8 (20) d. suimtas, lapkričio 27 (gruodžio 9) d. nuteistas¹³³. J. Siesickis 1864 m. už agitaciją stoti į sukilimo būrius areštuotas,

¹²⁸ Duomenys apie Kauno gubernijos asmenis, 1862 m. esančius policijos priežiūroje, 1863 03 11, *LVIA*, f. 378, PS, 1863 m., b. 31, l. 48–118.

¹²⁹ Rubricelėse Anykščių vikaru tuo metu nurodomas Jonas Jacevičius (Jacewicz), tačiau šaltiniai ir P. Kubickis įvardija, kad juo buvęs J. Siesickis.

¹³⁰ Anoniminis skundas, vertimas, 1861 07 20, *LVIA*, f. 378, PS, 1861 m., b. 103, l. 4; Kauno vicėgubernatoriaus raštas Nr. 1062 Vilniaus generalgubernatoriui, 1861 09 14, *ibid.*, l. 7

¹³¹ K. R. Jurgėla, *op. cit.*, p. 571.

¹³² *Bojownicy kapłani*, d. 2, t. 3, p. 175.

¹³³ Nuteistų ir ištremtų Žemaičių vyskupijos kunigų sąrašas, 1863–1864 05 01, *LVIA*, f. 439, ap. 1, b. 50, l. 6; K. R. Jurgėla, *op. cit.*, p. 571–572.

1865 m. karo teismo ištremtas į katorgą Sibire atimant bajoro ir dvasininko teises¹³⁴.

Išvados. Žemaičių vyskupijos dvasininkijos politinių įvykių apžvalga rodo tuos pačius 5 jos patriotinio angažavimosi kriterijus, kuriais 1861–1862 m. pasižymėjo ir Vilniaus vyskupijos katalikų dvasininkija, tik šiek tiek siauresniu aspektu. Tai: 1) požiūris į patriotines religines manifestacijas (gedulo Mišias, iškilmingas pamaldas patriotine intencija, politinius pamokslus, patriotinius giedojimus, patriotines religines eisenas); 2) požiūris į valdžios potvarkius (imperinės valdžios potvarkių, manifestų aiškinimas, santykiai su policija); 3) požiūris į agitacinius raštus (platinimas ar draudimas); 4) nelegalių mokyklų steigimas, mokymas; 5) sukilimo rengimas (dvasininkų ir dvarininkų suvažiavimų organizavimas, valstiečių raginimas prisidėti prie sukilimo, piniginių aukų rinkimas). Galima sakyti, kad dvasininkijos politinio angažavimosi pobūdis abiejose vyskupijose buvo panašus.

Žemaičių vyskupijoje politinius visuomenės lūkesčius atvirai palaikė Panevėžio dvasininkija. Jos iniciatyva Lietuvoje įvyko pirmoji patriotinė religinė manifestacija. Panevėžio kunigai savo valia išitraukė į patriotinį sąjūdį ir formavo visuomenės politines nuotaikas. Jų patriotinė pozicija buvo panaši į Vilniaus Šv. Jono bažnyčios kunigų poziciją.

Daugeliu atvejų tiek Žemaičių vyskupijos dvasininkijos, tiek Vilniaus vyskupijos dvasininkijos politinę laikyseną lėmė susiklosčiusios aplinkybės, tarp jų ir ta, ar vietovėje buvo paskelbta karo padėtis, ar ne. Negalima tvirtai teigti, kad dvasininkai visada savo iniciatyva išitraukdavo ar slopindavo patriotinį sąjūdį ir kad toks jų elgesys atspindėjo jų įsitikinimus.

Apskritai vertinant pagal Rusijos valdžios užfiksuotus duomenis, kiek dvasininkų buvo išitraukę į patriotinį sąjūdį Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose, dvasininkijos politinis angažavimasis Vilniaus vyskupijoje, atrodytu, buvęs gerokai intensyvesnis nei Žemaičių vyskupijoje.

¹³⁴ *Bojownicy kapłani*, d. 2, t. 3, p. 175–177.

THE CATHOLIC CLERGY OF LITHUANIA IN THE PATRIOTIC MOVEMENT IN 1861–1862

2. *The Žemaičiai (Samogitian) diocese*

Ieva Šenavičienė

Summary

This work is the second part of a series of articles dealing with the personalities of the Catholic clergy in the General Guberniya of Vilnius who participated in the political events of 1861–1862. This part, just as its predecessor, mostly analyzes the data about the clergy, which the Russian administration collected and describes the clergy of the Žemaičiai (Samogitian) diocese and the manifestations in which some of them were involved and other events.

A review of the political activities of the clergy of the Žemaičiai (Samogitian) diocese shows the same five criteria for their patriotic commitment, but only from a somewhat more narrow aspect. They are: 1) the attitude toward patriotic, religious manifestations (Masses of mourning, grand Masses for patriotic intentions, patriotic sermons, singing of patriotic hymns, patriotic religious processions); 2) the attitude toward the government's regulations (laws of the imperial government, the investigations of manifestations, relations with the police); 3) the attitude toward agitation writings (spreading or prohibiting); 4) the founding of illegal schools, teaching in them; 5) preparations for the uprising (the organizing of clergy and nobility, encouraging the peasants to participate in the future uprising, the collection of monetary donations). One can say that the manner of the political commitment of the clergy in both dioceses was similar.

In the Žemaičiai diocese the clergy of Panevėžys openly supported the political aspirations of society. On their initiative the first patriotic religious manifestations in Lithuania took place. The priests of Panevėžys independently joined the patriotic movement and formed the political mood of society. Their patriotic position was similar to the position of the priests of St. John Church in Vilnius.

In many respects existing circumstances, including whether or not a state of war had been declared in the locality, determined the political attitude of the clergy in both the Žemaičiai and Vilnius dioceses. One cannot firmly declare that the clergy always joined in or suppressed the patriotic movement on their own initiative and that their behavior reflected their personal convictions.

In general, according to the data collected by the Russian authorities on how much the clergy of the Vilnius and Žemaičiai dioceses were involved in the patriotic movement, the political commitment of the clergy in the Vilnius diocese was considerably more intense than in the Žemaičiai diocese.

MŪSŲ JUBILIATAI

AKADEMIKAI:

Vysk. Jonas Boruta, SJ
Vytautas Merkys
Antanas Tyla

AKADEMIJOS NARIAI:

Kristina Danutė Barštienė
Stasė Dzenuškaitė
Arvydas Juozapas Janavičius
Edita Janulionytė
Aldona Kačerauskienė
Nijolė Liucija Kalinauskaitė
Magdalena Karčiauskienė
Melanija Kiauleikienė
Jonas Minkevičius
Danielius Paulauskas
Liudvika Rasutė Pikelytė
Vytautas Skuodis
Algirdas Sliesaravičius
Jonas Steikūnas
Adolfas Šiuša
Ieva Švarcaitė
Edvardas Vidmantas

TAIP PAT SVEIKINAME ŠIAIS METAIS VALSTYBĖS ĮVERTINTUS AKADEMIJOS NARIUS:

Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatą ANTANĄ GAILIŲ ir
Nacionalinės kalbos premijos laureatą t. VACLOVĄ ALIULĮ MIC

Linkime kūrybinės sėkmės bei Dievo palaimos
gyvenime ir visoje veikloje.

ŽMOGAUS GYVYBĖS ORUMO IR DVASINIŲ VERTYBIŲ PUOSELĖTOJOS DOCENTĖS ALINOS ŠAULAIŠKIENĖS JUBILIEJUS

Nemaža mūsų visuomenės dalis neteko šimtmečiais puoselėtų dvasinių vertybių, nes jas visokiausiais būdais naikino sovietiniai okupantai, o dabar, atkūrus nepriklausomybę, plintančios reliatyvizmo, liberalizmo, kosmopolitizmo idėjos. Iš gydytojų irgi nedaug galėtume išvardyti tokių, kurie, gydydami ligonio kūną, gydytų ir jo sielą. Tarp to nedaugelio yra gydytoja jubiliatė docentė Alina Šaulauskienė.

Alina Elena Čekanauskaitė-Šaulauskienė gimė 1928 m. gruodžio 11 d. Panevėžyje teisininko šeimoje. Tėvas Povilas Čekanauskas 1940 m. buvo ištremtas į Sibirą, tačiau trėmimo vietos Vitegorlago nepasiekė – dingo be žinios. Savo testamente dukteriai jis rašė: „Būk kukli, darbšti, netinginė, nes tik per mokslą, darbą ir pasišventimą sukursi gražią ateitį sau ir kitiems“. Šį tėvo pageidavimą Alina stengėsi įkūnyti. 1947 m. aukso medaliu baigė Panevėžio mergaičių gimnaziją, o 1953 m. – Kauno medicinos institutą ir įgijo gydytojos specialybę. 1953–1956 m. dirbo akušere ginekologe Zarasuose. Čia sukūrė šeimą. 1956 m. šeimai persikėlus į Vilnių, Alina Šaulauskienė dirbo I gimdymo namuose, čia ėjo neonatologijos skyriaus vedėjos pareigas. Nuo 1958 m. iki 1995 m. dirbo Vilniaus universiteto klinikinėje bazėje – miesto klinikinėje ligoninėje akušerijos ir ginekologijos skyriuose. 1963–1966 m. buvo Akušerijos ir ginekologijos katedros aspirantė, apgynė kandidatinę (daktaro) disertaciją tema „Elektrolitų koncentracijos kitimai nėščiąjų kraujyje vėlyvų toksikozijų atvejais“. Parengė moterų konsultacijoms nėščiąjų patologijos ankstyvos diagnostikos ir gydymo metodikas. 1968–1976 m. vadovavo gimdyklos ir priėmimo skyriams, dirbo ir pedagoginį darbą. Nuo 1976 m. dirbo Vilniaus universitete Akušerijos ir ginekologijos katedroje asistente, nuo 1980 m. – docente, nuo 1993 m. – Vilniaus universitetinės ligoninės Moterų klinikos ir Vilniaus perinatalinio centro vadove.

A. Šaulauskienė stažavosi įvairiose akušerijos ir ginekologijos klinikoje: Kauno respublikinėje ligoninėje, Erfurto, Greifsvaldo, Kijevo, Maskvos, Peterburgo klinikoje, taip pat urologijos ir anesteziologijos klinikoje Vilniuje. Pedagoginį darbą dirbo ne tik su studentais medikais, bet ir su Lietuvos akušeriais ginekologais (nuo 1962 m. universitete įkurtame Gydytojų tobulinimosi fakultete).

Respublikos ir užsienio spaudoje yra paskelbusi per 120 mokslinių straipsnių, yra vadovėlio „Gimdymo pagalba“ bendraautorė. Mokslinius pranešimus skaitė konferencijose ir respublikiniuose suvažiavimuose Lietuvoje ir užsienyje: Vienoje, Varšuvoje, Hagoje, Gdanske, Kijeve, Maskvoje, Peterburge, Vitebske, Vroclave, Toronte. Yra parašiusi ir knygų: „Vilniaus universitetas: akušerijos ir ginekologijos katedra 1803–1993 m.“ (1993), „Hipokratas vėl su mumis“ (1997), „Rachelės rauda“ (1998), „Vaisingumo pažinimas ir valstybinė šeimos politika“ (1998). Vadovavo studentų moksliniams darbams, aštuoni jų buvo premijuoti Maskvos, Minsko, Rygos medicinos institutuose. 2001 m. Alinai Šaulauskieni suteiktas Lietuvos Akušerių ir ginekologų draugijos garbės nario vardas.

Doc. A. Šaulauskienės dvasinės vertybės buvo ugdomos šeimoje, o vėliau mokykloje; nuo 1945 m. tapo pagrindinės ateitininkų organizacijos nare ir nuo 1946 m. – pirmininke. Jau brandžiame gyvenimo tarpsnyje docentė ryžtingai pasirinko žmogaus gyvybės orumo ir apsaugos gynimo kelią. 1990 m. įstojo į Pasaulinės gydytojų federacijos „Už žmogaus gyvybę“ Lietuvos asociaciją; jos pirmininke dirba nuo 1995 m. Asociacijos iniciatyva 1997 m. buvo atnaujinta ir krikščioniškomis vertybėmis pagrįsta Hipokrato priesaika, kurią pasirašė 42 garbūs Lietuvos medicinos habilituoti daktarai profesoriai. Asociacija yra surengusi 22 konferencijas (respublikines ir tarptautines) medicinos etikos ir moralės klausimais. Už nuopelnus ginant žmogaus gyvybės neliečiamumą ir orumą bei teises doc. A. Šaulauskienė buvo išrinkta Varšuvos medicinos akademijos konservatoriumo „Medicina žmogui“ garbės nare, 2001 m. apdovanota Varšuvos Raoul Follerau draugijos garbės raštu. Docentė yra Lietuvių katalikų mokslo akademijos narė, aktyviai dalyvauja jos veikloje. Moksliniai docentės darbai spausdinami akademijos leidiniuose. Yra „Sveikatos mokslų“ žurnalo redakcijos narė.

Doc. Alinos Šaulauskienės jubiliejaus proga Vilniaus krašto akušerių ir ginekologų draugija 2008 m. gruodžio 18 d. surengė posėdį. Jubiliatės žodyje nuskambėjo retorinis klausimas, ar ji tinkamai įgyvendinusi savo tėvo testamente išsakytą pageidavimą... Visi pajutome, kaip svarbu, kad

gydytojai suvoktų, jog rūpintis reikia ne tik ligonio kūnu, bet kartu ir siekti atgaivinti prarastą dvasios tvirtumą, gydyti moralines ligas.

Mes, Lietuvių katalikų mokslo akademijos mokslininkai, sveikiname Jubiliatę docentę Aliną Šaulauskienę ir linkime jai sveikatos, energijos įgyvendinant užsibrėžtus kilniusius siekius, puoselėjant krikščioniškąją gyvybės sampratą. Telydi Jūsų žingsnius ir darbus Viešpaties palaima!

Leonas Laimutis Mačiūnas

K R O N I K A

EUROPOS GYDYTOJŲ KATALIKŲ ASOCIACIJŲ XI KONGRESAS

2008 m. rugsėjo 11–14 d. Gdanske įvyko Pasaulinės gydytojų katalikų federacijos (FIAMC) Europos asociacijų (FEAMC) XI kongresas. Jo tema: „Prigimtinis ir statutinis įstatymas dabartinėje Europos medicinoje“. Buvo posėdžiaujama Medicinos universiteto Biomedicinos kolegijos rūmuose. Kongrese dalyvavo apie 300 gydytojų iš visos Europos. Lietuvai atstovavo trys gydytojai: K. Rotkevič, doc. Alina Šaulauskienė ir šio straipsnio autorius.

Rugsėjo 11 d. nuo 14 iki 17 val. vyko Europos gydytojų katalikų asociacijų valdybos posėdis, kuriame buvo aptarti 2007 m. rudenį Prahoje vykusio posėdžio nutarimai, po to valdyba atsiskaitė už ketverių metų nuveiktą darbą. Lenkijos asociacijos prezidentė dr. Ana Grenziak kalbėjo apie pasirengimą XI kongresui, aptartas pasirengimas generalinei FEAMC asamblėjai (nustatytas delegatų, turinčių balsavimo teisę, skaičius). Kroatijos atstovė dr. J. Markeljevič pranešė, kad kitų metų spalio pradžioje Zagrebe įvyks pirmasis Europos jaunųjų gydytojų katalikų ir medicinos studentų kongresas, kur bus kalbama apie kamienines ląsteles ir jų panaudojimą medicinoje.

Rugsėjo 12 d. po Mišių, vykusių Čenstakavos Dievo Motinos bažnyčioje, prasidėjo atidarymo ceremonija. Vatikano valstybės sekretorius kardinolas T. Bertone, SDB, perduodamas Šventojo Tėvo Benedikto XVI nuoširdžiausius sveikinimus kongreso dalyviams, nurodė, kad, svarstant kongreso tematiką, turi būti atsižvelgiama į enciklikoje „*Evangelium vitae*“ išsakytas mintis apie žmogaus esybę ir jo asmens orumą. FEAMC prezidentas prof. J. Marekas (Čekija) savo kalboje pabrėžė, kad gydytojai katalikai turi išsakyti ne tik savo nuomonę apie žmogaus gyvybę, bet ir privalo siekti, kad toji gyvybė būtų gerbiama bei saugojama nuo pat jos

prasidėjimo iki natūralios mirties. Po sveikinimo kalbų prasidėjo kongreso darbas. Įžanginį pranešimą „Metabioetika“ skaitė Popiežiškosios sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracijos tarybos prezidentas kardinolas J.L. Barraganas.

Po šio pranešimo, pirmininkaujant daktarei A. Grenziakai, prof. J. Jurkevičiui (Lenkija), H. Stevensui (Olandija), kalbėjo prof. V. Lančkovskis (Lenkija) apie „Etines ir įstatymines problemas dabartinėje Europoje“. Jis pabrėžė, kad Europa šalinasi tradicinių vertybių, nors jos yra pagrindas kultūros, susijusios su visuotine krikščionybės morale, prigimtines. Europoje teisinė sistema gali būti kilusi arba iš krikščioniškų vertybių, arba iš materialistinių požiūrių (kurie dabar vyrauja). Pranešėjas tikino, kad dabartinėje Europoje visų etinių ir teisinių problemų, prisidedančių prie kultūrinės, civilizacinės ir demografinės degradacijos, sprendimas priklausys nuo krikščioniškųjų vertybių svarbos suvokimo arba nuo plintančių reliatyvizmo idėjų bei materializmo požiūrių viršenybės. Apie tai reikia kalbėti, nors tai nėra populiari ar politiškai teisinga.

Išklaustas prof. M. Safjan (Lenkija) pranešimas „Kokio įstatymo mums reikia greitai besiplėtojančių naujų biotechnologijų medicinoje metu?“. Pranešėjas pabrėžė, kad reikia naujo požiūrio leidžiant naujus įstatymus, reguliuojančius taikomą metodologiją. To naujo požiūrio pagrindinis elementas turėtų būti paremtas viešaisiais debatais, pasikeičiant nuomonėmis, aptariant nesutarimus, kurie turėtų baigtis sutarimu.

Fr. Olivier de Dinechin, SJ (Prancūzija) skaitė pranešimą „Kaip pristatyti gydytojams prigimtinių įstatymą?“ Gydytojai dažnai nesuvokia termino „prigimtinis įstatymas“ prasmės. Neskiriami terminai „įgimtas įstatymas“ ir „prigimtinis įstatymas“. Medicinos deontologija privalo būti sociali, politiškai pripažįstama ir turi dalyvauti civilinėje teisėje. Pati civilinė teisė, apimanti gyvybės ir mirties klausimus medicinos praktikoje, privalo būti grindžiama visuotinai pripažįstamomis teisėmis medicinoje.

Po pertraukos, pirmininkaujant prof. T. Mazurčakui (Lenkija), prof. B. Chyroviciui, MPS (Lenkija), vyko antroji kongreso sesija, kurios tema – „Bioetinės problemos prenatalinėje medicinoje“. Prof. R. Colombo (Italija) pranešime „Prenatalinė diagnozė“ pabrėžė, kad, progresuojant ultragarsinei technologijai, prenatalinei psichologijai ir terapijai atidaromas langas į prenatalinį gyvenimą; galima suprasti, kad embrionas/vaisius yra tikras subjektas ir apie jį, dar negimusį, motina, sutuoktiniai, visuomenė gali daug ką sužinoti.

Prof. J.Fr. Mattei (Prancūzija) pranešime „Etikos ir įstatymų leidžiamų-

jų organų atsakymai, susiję su genetiškai paveldimomis ligomis“ nurodė, kad Prancūzijoje 1983 m. sukūrus bioetikos komitetą 10 metų vyko diskusija apie dirbtinę fertilizaciją, organų transplantaciją ir tik po to įstatymo projektas buvo perduotas svarstyti parlamentui. Bioetikos įstatymo projektas dėl dirbtinio apvaisinimo ir organų transplantacijos Prancūzijoje aiškiai parodė, kad jį sunku legalizuoti numatytu laiku, nes gyvenime paprastai jis įdiegiamas anksčiau.

D.K. Bielos (Lenkija) pranešime „Šeimų tarpdisciplininė slauga, prenataliai diagnozavus vaisiaus anomaliją“ buvo teigiama, kad, pagerėjus prenatalinei diagnostikai, daugėja abortų dėl diagnozuojamų sklaidos anomalijų. Yra neišspręsta problema: kas, kada ir kokia forma turi teikti tėvams pagalbą, kai jie patiria dramatinės situacijas. Todėl ypač svarbu plėtoti įvairias profesinės pagalbos formas, kai tėvai nusprendžia turėti vaiką su sveikatos problema. Tokiais atvejais tėvai dažniausiai renkasi vaisiaus pašalinimą. Šeimoms, kurioms sunku apsispręsti dėl nėštumo tęsimo, nustačius fatalinę vaisiaus anomaliją, reikia materialinės ir moralinės paramos, padrąsinimo.

Prof. F. Boscia (Italija), kalbėdamas apie „Reprodukcija, padedant medikams“, konstatavo, kad dirbtinė reprodukcija pastarajame dešimtmetyje iškelė ne tik teorinių, bet ir praktinių problemų. Glaustai aptardamas dažniausias reprodukcines technologijas, pranešėjas kritiškai analizavo jas etikos, reprodukcinės autonomijos ir kūdikio esybės atžvilgiais. Pusiausvyra tarp jų Europos šalyse yra peržiūrima, atkreipiant dėmesį į valstybių įstatymus – jų panašumą ir skirtumus.

Prof. B. Chyrovičius (Lenkija) pranešime „Žmogaus gyvybės pradžios problema, kontroversiškai susijusi su žmogaus esme“ pabrėžė, kad mokslo pažanga (ypač biologija, genetika), būdama susijusi su pačia žmogaus esme, sukelia įvairių problemų medicinos bioetikoje, kuriai daugelį amžių įtaką daro Hipokrato priesaika. Nėra etikos teorijos, kuri nedeklaruotų jos glaudaus ryšio su žmogaus esybe. Nors visos teorijos siekia žmogaus gerovės, tačiau jos visiškai skirtingai supranta žmogaus prigimties esmę. Paprastai esti keliamas klausimas, kas yra „asmuo“ ir kas yra „žmogus“. Pastangos atskirti sąvokas „žmogiškas“ nuo „asmenišką“ ignoruoja faktą, kad asmens egzistavimas priklauso nuo žmogaus egzistavimo. Du klausimai: „ar kiekvienas žmogus yra asmenybė?“ ir „kada žmogus tampa asmenybe?“ yra glaudžiai susiję ir atsakymai į juos priklausys nuo to, kuris iš jų skirs pagrindinį dėmesį asmens statusui.

Po sesijos vyko diskusijos, o po to – negausių informacinių pranešimų aptarimas, dalyvaujant jų autoriams.

Po pertraukos, pirmininkaujant prof. J. Suchoževskai (Lenkija), prof. V. Rovinskiui (Lenkija), vyko trečioji kongreso sesija: „Gyvybės apsauga – etiniai ir teisiniai aspektai“.

Prof. J. Suchoževskos pranešime buvo keliamas klausimas: „Medicininės, etinės ir teisinės problemos, nutarus nutraukti gyvybę palaikantį gydymą“. Šių problemų sprendimas priklauso ne tik nuo medicininių kriterijų, bet ir nuo etinių požiūrių, susijusių su gyvybės orumu bei trukmės iki jos mirties. Taigi, minėtos problemos yra susijusios su religijos, kultūros, įstatymų sąvokomis, su ekonomika. Labai svarbų vaidmenį gydymo procese atlieka rodoma pagarba žmogaus autonomijai. Tačiau realybėje požiūris į autonomijos teisę yra skirtingas visoje Europoje. Lenkijos įstatymai įpareigoja priesaiką davusį gydytoją kiekvieną ligonį gydyti, bet nenurodo trukmės, kiek gydymas turi būti tęsiamas.

F. Blinas, S. Grosbuis (Prancūzija) pranešime „Gyvybės pabaiga, tęsiant intensyviają slaugą“ nurodoma, kad ši slauga yra disciplina, prasidėjusi 1950 m. ir palaipsniui išaugusi iki įteisinimo. Apie ją 1957 m. kalbėjo popiežius Pijus XII: sunkios ligos atvejais gydytojo pareiga, gelbstint ligonio gyvybę ir sveikatą, yra teikti būtina slaugą, tik sutikus ligoniui. Šios mintys rado platų atgarsį gausioje pasaulinėje medicinos literatūroje, intensyvio-sios slaugos vadovėliuose ir net įstatymuose. 2003 m. Briuselyje vykusio konferencija „Iššūkiai gyvenimo pabaigos slaugai“, dalyvaujant penkioms didžiausioms Europos ir Šiaurės Amerikos intensyviosios slaugos bendrijoms, buvo priimtos pagrindinės rekomendacijos: priimant sprendimus, turi dalyvauti sveikatos slaugos komanda ir ligonių atstovai. Konflikto metu būtina tęsti palaikomąjį gydymą, paliekant gydytojui galimybę apsispręsti dėl tolesnių savo veiksmų, pagarbiai taikant moralinius ir teisinius principus: teikti pakankamą analgeziją; tačiau jam draudžiama taikyti gydymus, pagreitinančius ligonio mirtį.

Prof. V. Ravinskio (Lenkija) pranešimas – „Etiniai transplantacinės medicinos ateities aspektai“. Organų transplantacija yra sėkmingas gydymo metodas, ir ligonių, laukiančių tokio gydymo, eilė smarkiai didėja. Trūksta organų, ypač širdies ir kepenų. Transplantacinė medicina yra susijusi su sunkiais etiniais klausimais. Paminėtini: ligonio tinkamumas gydymui, leidimas panaudoti mirusių, gyvų donorų organų gavimas ir pagaliau ekonominiai aspektai. Transplantacinės medicinos ateitis vis dar neiški

dėl ligonių ištvėmės persodinant organus ir prevencinės jų ischemijos. Tačiau branduolinio reprogramavimo plėtojimas išgalina gauti kamieninių ląstelių iš suaugusiojo somatinių ląstelių. Jos gali pagerinti sergančiųjų organų (širdies, kepenų) funkcijas ar gaminti insuliną. Tikimasi, kad transplantacinės medicinos ateitis bus skirtinga nuo tos, kurią A. Huxles 1932 m. aprašė savo novelėje „Pasaulio gėda“, parodydamas, kaip iš vieno kiaušinėlio buvo išaugintos 96 žmogiškos esybės, o anksčiau pavykdavo išauginti tik vieną.

Po diskusijų ir po pertraukos vyko ketvirtoji sesija – „Civilizacijos ligos – iššūkiai valstybei, gydytojui ir ligoniui“; pirmininkavo prof. J. Baroviecas (Švedija), prof. A. Anzani (Italija), prof. M. Jaročas (Lenkija).

K.S. Latišas (Ispanija) pranešime „Prieinama sveikatos slauga: pasaulinė našta gydant vėžį“ pabrėžė, kad moderni onkologija – chirurgijos, radiacinės technologijos, chemoterapijos, biologinės terapijos laimėjimai daug prisidėjo gydant vėžį. Toliau ekonomiškai pažengusiose šalyse laimėjimai gydant šią ligą yra akivaizdūs, to pasakyti negalima tik apie ekonomiškai atsilikusias šalis, kuriose net diagnostika yra bloga, todėl ir paliatyvioji chirurgija yra neįmanoma. Daugelyje šalių nėra ilgalaikių sveikatos programų kovai su vėžinėmis ligomis. Svarbų vaidmenį čia atlieka ir moralinės gydytojų vertybės, vykdamas Katalikų Bažnyčios socialinį mokymą.

Prof. J. Baroviecas pranešime „Senų asmenų diskriminacija jų gydymo ir tyrimų investicijose“ konstatavo, kad jau daugelį metų Vakarų šalyse gausėja senyvo amžiaus žmonių. Amžiaus trukmės pailgėjimas priklauso nuo medicinos ir technologijų pažangos. Daugelyje šalių medicininis švietimas gerontologijos srityje dar nepasiekė pediatrijoje esamo lygio.

Prof. M. Jaročas (Lenkija) pranešime „Komentariai apie Pasaulio sveikatos organizacijos prioritetus“ nurodė, kad jie remiasi dviem dokumentais: „Europos chartija prieš nutukimą“ (2006) ir „Antrasis Europos veiklos planas maisto ir mitybos politikai“ (2007). Šie dokumentai turi veikti visose Europos Sąjungos šalyse. Juose iškeliami mitybos ir fizinio aktyvumo klausimai. Chartija prieš nutukimą buvo priimta dalyvaujant visų ES šalių atstovams ir konstatuojant, kad nutukimas yra pasaulinė problema. Nutukimu sergančiųjų skaičius dramatiškai didėja ir tarp vaikų, ir tarp suaugusiųjų.

T. Zdrojevskis (Lenkija) pranešime „Komentariai apie Europos Sąjungos 2008–2013 metų prioritetus“ aiškino, kad Maastrichto sutarties 129 straipsnis nurodo, kokia veikla sveikatos apsaugos srityje valstybės narės ir Europos Bendrija privalo reikštis. Vėlesniuose Europos Komisijos ir Eu-

ropos Tarybos priimtuose dokumentuose nurodoma, kad valstybės narės turi aktyvinti savo veiklą – tiek profesinę, tiek kompleksinę, pavyzdžiui: sveikatos politikos svarbą, politikų atsakomybę, įstatymų reguliavimą, finansinę ir darbo taisyklių politiką. Aktyvi kova su infekcinėmis ir neinfekcinėmis ligomis turi būti paremta rizikos faktorių nustatymu.

Turi būti organizuojama atitinkama kokybiška slauga ir galimumas ja pasinaudoti. Sveikatos apsaugos ir prevencijos priemonės turi būti taikomos ir vaikams. Septyni rizikos faktoriai: tabakas, alkoholis, padidėjęs kraujospūdis, cholesterolio perteklius, antsvoris, nepakankamas vaisių ir daržovių vartojimas, fizinio aktyvumo stoka sudaro 60% neįgalumo priežasčių. Valstybės narės privalo gerinti sveikatai reikalingas sąlygas, ypač vaikams ir jaunimui, diegiant normalų gyvenimo būdą, kultūrą, įgyvendinant prevenciją.

Po diskusijų ir pertraukos Fatimos Dievo Motinos šventovėje vyko muzikos ir poezijos vakaras. Po koncerto Lenkijos gydytojų katalikų asociacijos garbės narių vardai buvo suteikti arkivyskupams T. Goclovskui, V. Ziolkui ir prof. I.J. Kaševskai.

Rugsėjo 13 dieną, rytiniam posėdžiui pirmininkaujant prof. L. Sadowskai (Lenkija), prof. J. Kaševskai (Lenkija), prof. Z. Chlapui (Lenkija), R. Giertleriui (Vokietija), vyko penktoji kongreso sesija. Jos tema: „Žmogaus gyvybės šventumas; gydytojas, kaip gyvybės tarnas“.

Pirmiausiai perskaitytas popiežiaus Jono Pauliaus II laiškas Lenkijos gydytojams, rašytas 2003 m. rugsėjo 18 d.

Prof. E. Schockenhoffas (Vokietija) pranešime „Žmogaus orumo ir gyvybės apsaugos ryšys“ aptarė žmogaus orumo ir gyvybės apsaugos sąsają. Fizinė gyvybė yra gėris, kurį asmuo gali panaudoti kaip įrankį egzistencijai, protinei veiklai ir intelektualiams gebėjimams.

Prof. A. Gžeskoviako (Lenkija) pranešime „Gydytojų sąžinės prieštaravimas, kalbant apie žmogaus gyvybės naikinimą“ buvo pabrėžta, kad konfliktas kyla tarp pareigos laikytis įstatymo ir pareigos moralei, priklausančiai nuo žmogaus sąžinės. Šis konfliktas gali būti išspręstas paliekant gydytojui elgtis pagal savo sąžinę, nors tai gali neatitikti įstatymo. Įstatymas neturi gydytojo prievartauti ir neturi būti nukreiptas prieš žmogaus gyvybę. Daugelis įteisintų įpareigojimų privalomi atlikti, nors jie prieštarauja gydytojo moralinėms vertybėms. Tačiau gydytojo veikla turi neprieštarauti jo moralinėms nuostatoms, atsižvelgiant į pagrindinę žmogaus sąžinės laisvės teisę.

Prof. E. Bischofbergeris (Švedija) pranešime „Autonomijos koncepcijos santykis su eutanazija“ pabrėžė, kad ligonio autonomija yra pagrindinis principas, sprendžiant eutanazijos klausimą. Eutanazija apibrėžiama kaip mirštamai sergančio ir kenčiančio ligonio jo pageidavimu gydytojo atliekamas gyvybės nutraukimas. Gerai organizuota paliatyvi slaugos sistema turėtų išspręsti šią sveikatos ir autonomijos problemą.

Prof. S. Sahmas (Vokietija) pranešime „Medicininė veikla gyvenimo pabaigoje: žmoniškumo apsaugojimas nuo eutanazijos“ nurodė, kad gyvenimo pabaigos klausimai Europoje yra plačiai diskutuojami. Eutanazija įteisinta nedaugelyje šalių. Kad mirties orumas būtų apsaugotas, yra visų slaugytojų, kurie slaugo mirštančiuosius, uždavinys, ir visuomenei tai turi būti suprantama.

P. Krakoviakas (Lenkija) pranešime „Prieglaida taip pat yra gyvenimas. Senstant Europai būtinas bendradarbiavimas tarp sveikatos apsaugos profesionalų, Bažnyčios pagalbinių ir žiniasklaidos“ kalbėta, kad prieglaudą išgarsino Anglijoje 1960 m. C. Saunders, JAV – E.K. Ross, Kalkutoje – Motina Teresė. Lenkijos patirtis rodo, kad Bažnyčios, sveikatos apsaugos sistemos ir savanorių tarnybos kooperacija gali efektyviai pagerinti mirštamai sergančiųjų padėtį. Žiniasklaida, atliekanti svarbų vaidmenį kultūriniame ir socialiniame gyvenime, gali padėti auklėti visuomenę, keičiant jos požiūrį į mirštamų ligonių padėtį. Savanorių darbas, slaugant sunkius ligonius, yra susijęs su solidarumu, Bažnyčia ir sveikatos apsaugos profesionalais. Šioje veikloje įprasminama dvasingumo reikšmė; pabrėžiama ir žiniasklaidos svarba; nušviečiama savanorių tarnybos „Norinčiųjų padėti“ veikla.

Po pertraukos, pirmininkaujant P. Krakoviakui, vyko diskusijos tema „Kaip turime veikti prieš žmogaus gyvenimo negeroves?“. Kalbėjo prof. J. Glassa (Slovakija), prof. K. Galuško (Lenkija). Buvo pabrėžiama dvasinių vertybių ugdymo visuomenėje svarba. Po pertraukos išklaudyti pranešimai įvairia tematika. Posėdžiui pirmininkavo W. Domagala (Lenkija), M. Cymerys (Lenkija).

Prof. L.L. Mačiūnas, kalbėdamas tema „Gydytojų katalikų veikla prieš iššūkius šeimos institucijai dabartinėje Lietuvoje“, apžvelgė tuos iššūkius, kurie veikia šeimos instituciją Lietuvoje. Žmonės dvasines vertybes prarado per 50 sovietinės okupacijos metų, o dabar tai skatina prasidėjusi globalizacijos ir kosmopolitizmo era, kartu skleidžiant reliatyvizmo, liberalizmo idėjas. Santuokos ir šeimos esmė darosi vis nesuprantames-

nė. Prieš karą išsituokusiųjų buvo iki 0,5%, o dabar šis skaičius siekia apie 70%. Vis labiau propaguojamas gyvenimas sudarius vadinamosios partnerystės ryšius, sklinda homoseksualizmas. Kasmet išsituokia per 53% šeimų, apie 10 000 vaikų kasmet lieka be tėvų, mažas gimstamumo lygis (1.3), kasmet atliekama apie 13 000 abortų, gimsta 8979 nesantuokiniai vaikai. Žmonės, ypač jauni, nepasirengę šeimos gyvenimui, dėl to nejučia atsakomybės ir pareigos jam. Paskui išpropaguotą sekso kultą eina mirties kultūra. Gyvybės kultūra, neremiama valstybės, veda prie žymių demografinių pokyčių – tautos išmirimo. Gydytojų katalikų ir jų organizacijų (Lietuvių katalikų mokslo akademijos Medicinos skyriaus, Pasaulinės gydytojų federacijos „Už žmogaus gyvybę“ Lietuvos asociacija) pareiga veikti prieš šeimos institucijai kylančius iššūkius. Organizuojamos konferencijos, kritikuojami prieš žmogaus gyvybę nukreipti įstatymų projektai.

Doc. A. Šaulauskienė savo pranešime „Gyvybės nuo jos prasidėjimo iki natūralios mirties gynimo padėtis Lietuvoje“ teigė, kad Lietuvoje abortą leidžiantis iki 12 savaičių vaisiaus sveikatos apsaugos ministro įsakymas buvo paskelbtas sovietinės okupacijos metu – 1955 m. Gyvybės apsaugos įstatymas, pateiktas Parlamentui 2008 m. vasario 8 d., iki šiol dėl liberalų ir socialdemokratų partijų prieššinimosi yra nepriimtas. Atkūrus nepriklausomybę, nuo 1991 iki 2007 m. gimdymų skaičius sumažėjo perpus (nuo 85 226 iki 42 249), o abortų skaičius – penkis kartus (nuo 40 786 iki 8781). Dėl abortų Lietuva neteko 364 123 gyvybių, galėjusių būti Lietuvos piliečiais. Minėto laikotarpio metu dėl aborto mirė 133 motinos. Sveikatos apsaugos ministro įsakymu yra leidžiama fertilizacija *in vitro*, kuri atliekama privačiose klinikose. RU-486 (mifepristonas) preparatą vartoti uždraudė Parlamentas. Priešinamasi seksualinio švietimo programai mokyklose. Eutanazija neįteisinta. Paliatyvi medicinos slauga nepakankama. Yra keletas skausmo klinikų, Motinos ir vaiko namai, kritinio nėštumo centrai. 1997 m. Pasaulinės gydytojų federacijos „Už žmogaus gyvybę“ Lietuvos asociacija atnaujino krikščionišką Hipokrato priesaiką.

Po diskusijų ir pertraukos vyko FEAMC generalinė asamblėja Jono Pauliaus II salėje (šalia Olivos katedros esančiame pastate). Buvo svarstomas kongreso deklaracijos projektas, renkama nauja FEAMC valdyba (remiantis Statutu). Prezidento postui užimti buvo siūlomi du kandidatai: viceprezidentas prof. A. Anzani (Italija) ir buvęs FIAMC sekretorius dr. F. Blinas (Prancūzija). Vieno balso persvara išrinktas pastarasis. Sek-

retoriumi išrinktas H. Stevensas (Olandija), išdininku – prof. A.L. Santos (Portugalija), viceprezidentais liko anksčiau ėjusieji tas pareigas.

Rugsėjo 14 d. rytą susirinkome Gdanske prie paminklo žuvusiems už laisvę. Vėliau nuvykome į netoliese esančią Švč. Mergelės Marijos bažnyčią. Po Mišių dar pabendrauome ir tuo kongresas buvo baigtas. Skelbiame priimtą deklaraciją.

Pasaulinės gydytojų katalikų federacijos
Europos asociacijų (FEAMC) XI kongreso
Gdansko deklaracija
Gdanskas, 2008 m. rugsėjo 14 d.

Mes, tikintieji gydytojai, kaip gyvybės gynėjai progresuojančiame medicinos moksle ir jo technologijose,

- suprasdami ligonių ir visos visuomenės fizinius, psichologinius, auklėjimo, religinius, pragyvenimo poreikius, plintančio reliatyvizmo etikoje bei moralinio palaidumo aplink mus bei mumyse pavojus,
- stebėdami vykstančius debatus apie abortų, eutanazijos įteisinimą, žmogaus embrionų panaudojimą tyrimams ir vadinamąjį žmogaus klonavimą terapiniais tikslais, žmogaus ir gyvūnų embrionų hibridų kūrimą, apie kontraceptikus bei sterilizacijos procedūras, dirbtines reprodukcijos technologijas,
- susidurdami su tyliu pritarimu, kad visas anksčiau minėtas procedūras turi atlikti gydytojas,
- remdamiesi krikščioniškosiomis tradicijomis, europietiškos ir pasaulinės medicinos etikos dialogu su visais gydytojais, tikinčiais žmogaus esybės orumu bei jos laisve, teigiame, kad:
 1. Priimamus įstatymus vertinsime remdamiesi prigimtinio įstatymu bei Katalikų Bažnyčios mokymu ir sieksime, kad etikos normos bei jų principai atitiktų įstatymų esmę.
 2. Gydydami mumis pasitikinčius ligonius, visų pirma vadovausimės savo sąžine; morališkai vertindami medicininę veiklą, nesivadovausime paviršutinėmis pažiūromis ar jų trumpalaikėmis tendencijomis, bet sąžinės jautrumu, kuri formuoja objektyvios, visiems žmonėms įprastos ir tvirtai remiamos Bažnyčios mokymo, etikos normos.

3. Norėdami užtikrinti profesinės veiklos laisvę, palaikysime ligonio teisę sąžiningai protestuoti prieš netinkamai atliekamą gydymą.

4. Gydytojams keliami pagrindiniai reikalavimai turi būti paremti jų praktinės veiklos, asmeninio elgesio ir moralės vertinimu.

5. Tarp reikalavimų, keliamų gydytojui, neužmirštinas specialus jo pašaukimas, aiškiai formuluojant visuotinės etikos principus, tarnauti žmogaus gyvybei ir jo sveikatai.

6. Visų etikos normų šaltinis ir pagrindas yra susiję su asmens orumo gerbimu nuo jo gyvybės prasidėjimo iki natūralios mirties.

7. Žmogaus orumas įpareigoja saugoti gyvybę, todėl, gerbdami žmogaus kūrimą bei seksualumą, turime ginti ją jau nuo pradinių vystymosi fazių.

8. Pritariame medicininei veiklai, leidžiančiai apsaugoti ligonius nuo procedūrų, žeidžiančių žmogaus orumą:

- ryžtingai atmetame eutanaziją ir remiame paliatyvios medicinos plėtojimą;
- atsisakydami aborto, siekiame užtikrinti visapusišką paramą šeimai ir nesveikam kūdikiui iki gimimo ir po jo;
- pritardami nevaisingumo priešasčių gydymui, neremsime tolesnių dirbtinio apvaisinimo technikų plėtojimo;
- remiame kamieninių ląstelių, paimtų iš suaugusio žmogaus ar iš bambos virkštelės, tyrimus, siekdami, kad tam tikslui nebūtų naudojami žmogaus embrionai.

9. Suvokdami genetinių manipuliacijų galimumą, gyvenimo pabaigos orumą, sieksime, kad medicinos praktikoje tam tikslui nebūtų naudojama žmogaus gyvybė.

10. Norime apsaugoti vaikus ir jaunimą nuo įžeidinėjimo, blogo elgesio su jais, nesirūpinimo jais ir nuo kitų negerovių, kenkiančių jų sveikatai bei orumui. Sieksime užtikrinti visapusišką jų auklėjimą.

11. Remiame savanorišką gydytojų tradiciją teikti humanitarinę ir karitatyvinę pagalbą esantiems dideliame skurde ar patyrusiems nelaimę, ypač tiems, kurie pasaulyje gyvena silpnos ekonomikos sąlygomis.

12. Turėdami galvoje gydytojų atsakomybę siekiant ligonių sveikatos ir jų gyvybės palaikymo, esame įsitikinę, jog medicina privalo laikytis orumo principų, tiek sergančiųjų, tiek gydytojų kilnumo, tvirtai pasisakome, kad veikla ligonių gerovei būtų mūsų prioritetas tarp visų kitų įsipareigojimų.

Pasirašė:

*Europos gydytojų katalikų federacijos asociacijų (FEAMC) prezidentas
prof. Jozefas Marekas (Čekija), pavad. dr. Fransua Blinas (Prancūzija)*

Lenkijos gydytojų katalikų asociacijos prezidentė dr. Ana Grenziak (Lenkija)

*Europos gydytojų katalikų federacijos asociacijų (FEAMC) sekretorius
dr. Hansas Stevensas (Olandija)*

*Leonas Laimutis Mačiūnas,
Europos gydytojų katalikų federacijos asociacijų valdybos narys*

TARPTAUTINĖS GYDYTOJŲ KATALIKŲ FEDERACIJOS EUROPOS ASOCIACIJŲ VALDYBOS POSĖDIS

2009 metų balandžio 17–19 d. Strasbūre įvyko eilinis Europos gydytojų katalikų asociacijų valdybos posėdis. Jame dalyvavo Airijos, Anglijos, Belgijos, Italijos, Ispanijos, Kroatijos, Lietuvos, Olandijos, Portugalijos, Prancūzijos, Slovakijos, Švedijos, Šveicarijos, Ukrainos, Vokietijos atstovai. Posėdžiavome Šv. Tomo kultūros centre. Balandžio 17 d. po pietų aplankėme Europos Parlamentą, senamiestį ir Dievo Motinos katedrą. Vakare dalyvavome filharmonijoje vykusiame koncerte.

Balandžio 18 d. posėdis. FEAMC prezidentas Fr. Blinas, pradėdamas posėdį, pasveikino visus, atvykusius į Strasbūrą – Europos sostinę. FEAMC dvasios vadovas vysk. V. Pozaikas paskelbė invokaciją. Po to vienbalsiai buvo patvirtinta darbotvarkė.

FEAMC prezidentas, kalbėdamas apie kongresą, vykusį Gdanske, pabrėžė, kad tai buvo gerai organizuotas ir mokliškai pagrįstas kongresas, o jo deklaracija atspindėjo ne tik popiežiaus Jono Pauliaus II tikėjimo dvasią, bet ir Lenkijos bei mūsų visų gydytojų nusiteikimą. Deklaracijos tekstas buvo paskelbtas keliolika kalbų (taip pat ir lietuvių kalba žurnale „Sveikatos mokslai“, laikraščiuose – „XXI amžius“, „Draugas“, „Lietuvos aidas“). Paulius ir Kristina Dešperiai (Belgija) sutiko ateityje surengti FEAMC posėdį Vas Miunsteryje. FIAMC prezidentas dr. Simonas Castlvi informavo, kad dabar Šventojo Sosto Sveikatos apsaugos darbuotojų pastoracinei tarybai vadovaus mons. Z. Zimowskis (Lenkija). Kalbėdamas apie ekumenizmą, vadovas nurodė, kad įvairiose šalyse jis yra nevienodai traktuojamas. Nors Konstantinopolyje yra seniausias patriarchatas, tačiau islamiškoje Turkijos šalyje krikščionybės veikla yra ribojama. Maskvos patriarchatas taip pat nenori leisti reikšties Romos katalikams, todėl ir vengė susitikti su popiežiumi Jonu Pauliu II. Iširus Jugoslavijos valstybei, Belgrado patriarchas Povilas vengia kontaktuoti, be to, jis sunkiai serga; gerai, kad Belgrade yra apaštalinis nuncijus.

P. Dešperis (Belgija), J. Jessimanas (Anglija), I. Luts (Ukraina) sutiko kontaktuoti su ortodoksų gydytojais aborto klausimu. Buvo pasiūlyta ekumenizmo klausimą svarstyti ateinančiame posėdyje Lvove.

Generalinis sekretorius H. Stevensas (Olandija) kalbėjo apie galimybę plėsti informaciją kompiuterio tinklalapyje – skelbti jame pranešimus, dėti narių nuotraukas ir trumpas biografijas, aptarti asociacijoms rūpimus klausimus. Prezidentas šią problemą spręs su dr. M. Jarmulovičium (Anglija).

Baigdamas išdininko pareigas, prof. Ch. Brežeonas (Prancūzija) nušvietė savo veiklą. Valdyba padėkojo pranešėjui už nuoširdų 8-erių metų darbą.

Prezidentas pasiūlė išrinkti vieną FEAMC viceprezidentą, kurį būtų geriau vadinti komiteto pirmininku. Šioms pareigoms vienbalsiai buvo išrinktas prof. A. Anzani. Jis savo kalboje pažymėjo, kad numatys siekti: 1) ne tik bioetikos, bet ir žmogaus gyvybės kultūros principų įgyvendinimo ir pageidais kiekvienais metais aptarti kokią nors temą, dalyvaujant kiekvienai asociacijai; 2) analizuoti Šventojo Sosto dokumentus gyvybės klausimais; 3) sudaryti ilgalaikę grupę vadovauti studijoms; 4) bendradarbiauti su kitomis katalikų federacijomis ar grupėmis; 5) turėti glaudų ryšį su žiniasklaida, rengti jai dokumentus; 6) bendradarbiauti su Europos Vyskupų Konferencija; 7) glaudžiau kontaktuoti su Austrija, Liuksemburgu, Malta, kurių atstovai jau seniai nedalyvauja posėdžiuose; 8) įtraukti į veiklą jaunų gydytojų katalikų.

R. Giertleris (Vokietija) paliktas antrajai kadencijai atstovauti FEAMC valdybai FIAMC valdyboje. Numatoma prof. J.Mareką (Čekija), vadovavusį dvi kadencijas FEAMC veiklai, posėdyje Lvove nominuoti FEAMC garbės prezidentu. Numatoma dr. O. Jungą, 25-erius metus dirbusį išdininku, daugelį metų leidusį (2 kartus per metus) informacinį biuletinį, nominuoti garbės nariu.

Posėdyje kalbėjo Europos Bendrijos Vykupų Komiteto (kiekvienai šaliai atstovauja vienas vyskupas) generalinis sekretorius ir grupės ekspertų narys Ch. Kratzas, sprendžiantis ekumenizmo klausimus.

Buvo aptartas būsimų posėdžių planas: FEAMC valdybos posėdis įvyks Ukrainoje.

Lvove 2009 m. spalio 16–18 d.; Monake lapkričio 26–28 d. vyks kongresas „Kamieninės ląstelės – naujos perspektyvos“; FEAMC valdybos posėdis 2010 m. gegužės 6–8 d. vyks Lurde (ten vyks FIAMC pasaulinis kongresas).

Pasikeista nuomonėmis apie gydytojų ginekologų pasirengimą darbui. Dr. N. Zwicky (Šveicarija) nurodė, jog dabar reikalaujama, kad jauni gy-

dytojai mokėtų atlikti abortą, *in vitro* fertilizaciją (apvaisinimą mėgintuvėlyje), sterilizaciją. Vysk. V. Pozaikas (Kroatija) sakė, kad jo šalyje tapti ginekologu, neatliekant aborto, yra sunku. Dr. J. Jessimanas (Anglija) pabrėžė, kad ligonio autonomijos teisė nėra nei didesnė, nei mažesnė, palyginti su gydytojo autonomijos teise. Prof. J. Glassa (Slovakija) pareiškė, kad vis daugėja ginekologų, norinčių turėti „švarias rankas“ ir norinčių steigti „švarias klinikas“. Dr. E. O'Dwyer (Airija) konstatavo, kad jo šalyje aborto klausimas siejamas su pavojumi motinos sveikatai. Dr. G. Faria (Ispanija) nurodė, kad abortas iki 14 savaičių nėštumo leidžiamas sergant motinai, esant vaisiaus apsigimimams, moters išprievartavimo atvejais. Pasak prof. A. Anzani'o (Italija), abortas yra realybė, atsakymą į jį turi duoti judėjimas „Už žmogaus gyvybę“.

Dr. G. Gravgaard (Švedija) paaiškino, kad gydytojai katalikai ir protestantai dirba kartu, pasisako prieš eutanaziją ir padedamą savižudybę. Dr. F. Blinas nurodė, kad Prancūzijoje yra nutraukiamas bet koks gydymas, jei pašalinis jo poveikis trumpina gyvenimą. Prof. A.L. Santos klausia, kaip vertinti įvykį, kai Brazilijoje 9 metų mergaitei (33 kg, 1,33 m ūgio) 16-oje nėštumo savaitėje atlikus abortą, arkivyskupas ekskomunikavo šeimą ir kitus dalyvavusiuosius šioje procedūroje. Dr. D. Cunha (Portugalija) pareiškė, kad tai nėra gerai, bet Bažnyčios negalima peikti. Prof. Ch. Brežėonas sakė, kad ekskomunikacija buvo paskelbta dar prieš įstatymo priėmimą. Vysk. V. Pozaikas mano, jog aborto prašyti reiktų atsargiai, nes tokioje jautrioje situacijoje ekskomunikacija turėtų būti gerai apgalvota.

Pradėtos svarstyti sveikatos apsaugos problemos, turint galvoje tuos, kurie negali apsimokėti už jiems teikiamas paslaugas. Tačiau, delegatams pasiūlius, svarstymas atidėtas kitam posėdžiui. Šį klausimą turėtų apsvarstyti kiekviena asociacija.

Buvo išklaustyta vysk. A. Giordano (Šventojo Sosto atstovas Europos Taryboje) pranešimas „Bažnyčia Europoje“. Nors krikščionybės reikšmė Europos raidos istorijoje yra žinoma, bet apie tai neminima net Europos Konstitucijoje. Vieni manė, kad kalbėti apie krikščionybę bus nenaudinga kitoms religijoms, ypač islamui. Kiti – kad tai bus pavojinga pasaulietiskam pasauliui, o tretieji gynė požiūrį, kad religija yra tik privatus reikalas.

Judaizmas yra Europos istorinių šaknų dalis. Islamas su savo tradicijomis yra paplitęs kai kuriose Europos šalyse: Turkijoje, Albanijoje, Bosnijoje, Hercogovinoje. Tačiau dėl vykstančios migracijos musulmonų skaičius nuolat auga. Yra aiškus pliuralizmas „europietiskame“ musulmonų pa-

saulyje: jis yra susijęs su modernia visuomene ir kultūrėjančiu islamu, įsiliejančiu į Europos kultūrą.

Pastaraisiais metais vis labiau plinta ir budizmas Europoje.

Kalbėdamas apie religijos padėtį Europoje, pranešėjas teigė, kad negalima nepaminėti reliatyvizmo. Reliatyvizmas yra ideologija, teigianti, kad nėra nieko absoliutaus ir nekintamo. Viskas yra „reliatyvu“ žmonių, laiko, vietos ar konkrečių situacijų atžvilgiais. Teigiama, kad nėra universaliai ir absoliučiai pagrįstos tiesos ar klaidos, gėrio ar blogio, bet jie gali kisti ar būti skirtingai suprantami skirtingose epochose, ar priklausyti net nuo laisvo asmens apsisprendimo. Ši ideologija sparčiai plinta, įdiegiama praktikoje ir įvairiai pasireiškia.

Reikia prisiminti debatus gyvybės tema, eksperimentus su embrioninėmis kamieninėmis ląstelėmis, klonavimą, galimybę generuoti embrionų hibridus ar chimeras (kryžminant žmogaus ar gyvulių lytines ląsteles), abortą, eutanaziją. Mes, krikščionys, kovodami su šia ideologija, visuomet turime prisiminti Kristaus mokslą, juo remtis savo veikloje.

Baigdamas posėdį, prezidentas dr. F. Blinas padėkojo visiems už aktyvų dalyvavimą diskusijose. Po posėdžio Šv. Tomo kultūros centro koplyčioje buvo aukojamos Mišios.

Leonas Laimutis Mačiūnas

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Abraomas 156
Adalbertas, šv. 151, 152, 154, 156–159
Adalbertas Vaitiekus, šv. 160
Adomavičiūtė (Adamovič) Petronėlė Teresė 131
Alberigo Giuseppe 16, 18, 20
Aleksna Antanas 233
Aleksandras II, caras 99, 116
Aleksandras III, pop. 183
Aleksandras, vysk. 261
Aleksandrovičius (Alexandrowicz) Marijonas 100
Ališauskas Vytautas 211
Aliulis Vaclovas, MIC 202, 203
Andrzejowski Karolis 194, 204, 205
Angenendt A. 159
Anzani A. 277, 281, 285, 286
Aramavičiūtė Vanda 2
Augustinas Kenterberietis, šv. 164
Augustinas, šv. 245
- Babinovskis (Babinowski) Silvestras 100
Balandis (Boładź) Jonas 252–254
Balevičius (Balewicz) Henrikas, kun. 254, 255
Balevičius (Balewicz) Jeronimas, kun. 251
Balinskaitė (Balinskaja) Marija Kazimiera 116, 129
Baltrušaitis J. 205
Banevičius (Baniewicz) Damazas 100
Baracevičius (Baracewicz) Kazimieras, kun. 265
- Barčevskis 236
Barkovskis (Borkowski) Jonas Petras 100
Baronas Darius 7, 147, 149, 159, 160
Baronijus Cezaris, kard. 173, 195
Baronius Martynas 189
Baroviecas J. 277
Barraganas J.L. 274
Barštienė Kristina Danutė 269
Barusch A.S. 29
Bauer D.J. 29
Becker J.A. 32
Beinaravičius Grigalius 93
Beinoras 261, 262
Beliaras 153
Benediktas 156, 157, 165–167, 170
Benediktas šv. 164, 168, 171, 176, 177, 200–202
Benediktas XVI, pop. 273
Beresnevičius (Bereśniewicz) Antanas 256
Bergsonas A. 49
Bertone T., kard. 273
Beržanskis (Berżański) Gabrielius 100
Beržanskis (Berżański) Jeronimas 100
Beumann H. 154, 155
Biela D.K. 275
Bilinskis (Byliński) Leonas (Liudvikas) 91, 101
Biržiška Vaclovas 233
Bischofbergeris E. 279
Bytautas Boleslovas 92

- Błaszcyk Grzegorz 2
 Blinas Fransua 276, 280, 283, 284, 286, 287
 Bo Henrikas 249
 Bobnovskaitė (Bobnovskaja) Mauricija, vienuolė 117, 119, 120, 132
 Bobola Andriejus, pal. 198
 Bogumilas, pal. 177, 183, 188–191, 193
 Boleslovas Narsusis, karalius 153, 155, 180, 190, 191
 Boleslovas, kunigaikštis 167
 Bonifacas Brunonas, šv., žr. Brunonas, šv.
 Bonifacas Vinfridas, šv. 164
 Bonifacas, Rusios apaštalas 196
 Bonifacas, šv., žr. Brunonas, šv.
 Bono G. 28, 29, 41
 Boruta Jonas, SJ, vysk. 2, 3, 5, 142, 269
 Boržimas (Borżym) Pranciškus 101
 Boscia F. 275
 Brandtas Aleksandras 261, 262
 Brazauskas Algirdas 141
 Brežeonas Ch. 285, 286
 Bril Matilda 242
 Brilis Hilary 242
 Brunonas Bonifacas, šv., žr. Brunonas, šv.
 Brunonas Kverfurtietis, šv., žr. Brunonas, šv.
 Brunonas, grafas 150
 Brunonas, šv. 3, 5, 7, 8, 147, 149–160, 163–171, 173–207
 Bučinskis Ignotas 261
 fon Budbergas Andrejus 116
 Bugaila (Bugajłło) Feliksas 101
 Bugvila (Bugwił) Rufinas (Rapolas) 101
 Buina (Bujno) Eustachijus, kun. 92, 101
 Bulgakaitė (Bulgak) Marija Sofija 129
 Burdziej B. 77
 Burdziej P. 76
 Burgardas Nikolajus 240
 Butkienė Ona Giedrutė 7, 23, 43
 Butrimas 263
 Casttelvi Simonas 284
 Chatskis 236
 Chyrovicius B., MPS 274, 275
 Chlapas Z. 278
 Chodasevičiūtė (Chodasevič) Antanina Kotryna 131
 Chodorovičius (Chodorowicz) Petras 264, 265
 Chominskis Stanislovas 238, 246
 Chruscickaitė (Chruscickaja) Marija Jadvyga 123, 129
 Ciceronas M.T. 24
 Cichačevskis (Cichaczewski) Julijonas 101
 Cirtautas Gasparas Felicijonas, pavyskupas 212
 Cymerys M. 279
 Clore G.L. 25
 Coffman S. 29
 Cohen A.D. 28, 41
 Collins A. 25
 Colombo R. 274
 Cunha D. 286
 Cvecinskaitė (Cvecinskaja) Juzefa Margarita 128
 Čapska, grafienė 254
 Čapskaitė (Čapskaja) Marija Saleza 129
 Čartoriskis (Czartoryski) Adomas Jurgis 252
 Čekanauskas Povilas 270
 Čerevinas P. 113, 114
 Čėsnys B. 56
 Čieševskis Jokūbas 211
 Čilinskas K. 145
 Damalevicio S. 191

- Dambrauskas-Jakštas A. 57
 Damianis Petri, šv. 150, 152, 153, 155, 160, 174, 175, 180, 181, 183, 185, 187, 188, 192, 193, 195, 199, 203, 204, 206
 Danilevičiūtė (Danilevič) Marija Paulina 130
 Dargevičius (Dargiewicz) Jonas 101
 Daugirdas Juozapas 235
 Denisevičius (Denisewicz) Simonas 101
 Denksas 235
 Dešperiai Paulius ir Kristina 284
 Dybovskis (Dybowski) Benediktas 63, 66, 68, 73
 Didinskis (Dydyński) Motiejus, kun. 264
 Dimavičius Gerardas 90
 de Dinechin Fr. Olivier 274
 Dionizijus Areopagitas, šv. 156
 Dirmeika Gilinas 101
 Dobrianskij F. 121
 Dobrovolskis A. 249, 250
 Domagala W. 279
 Dombrovskis (Dąbrowski) Augustinas 101
 Dovydaitis (Dawidowicz) Juozapas Silvestras 237
 Dubieckis (Dubiecki) 69, 71
 Duklietis Jonas, pal. 199
 Dulskis (Dulski) Andriejus, kun. 255
 Dunin-Ųasowicz T. 151
 Dvernickis (Dwernicki) J. 64
 Dworzec L. 85
 Dzenuškaitė Stasė 269
 Dzievulskis (Dziewulski) Janas, kun. 64
 Eichmileris (Eichmiller) Ignotas 76
 Eimontaitė (Eimont) Konstancija 117, 132
 Elskaitė (Elskaja) Marija Stanislava 130
 Elzbieta 177
 Emmons R.A. 24, 26–29, 31
 Emmons R.E. 30, 32, 40, 41
 Esmanaitė (Esman) Cecilija 117, 132
 Fajnhauz D. 64
 Falkovskis (Falkowski) Česlovas 102
 Falkovskis (Falkowski) Jakubas, kun. 64, 77
 Faria G. 286
 Farvel L. 32
 Felicjanas, kun. 73
 Fialkovskis (Fiałkowski) Rapolas 102
 Filipavičiaus (Filipowicz) Boleslovas Melanijus, kun. 92, 102
 Fiorentinaitė (Fiorentini) Teresė Elena 129
 Fiorentinaitė (Fiorentini) Eugenija Salezija 131
 Fitzgerald P. 26, 40
 Fletcher R. 151, 156
 Fornaciari R. 166, 169, 170
 Gabševičius (Gabszewicz) Andriejus 234–237
 Gachas Piotras Pavelas 79, 80, 98
 Gadasz Jan Ludwik 88
 Gailienė Danutė 2
 Galeraitė (Galler) Ona Jelizaveta 123, 128
 Gallup G.H. 32
 Galuško K. 279
 Garnauskaitė (Gornovskaja) Rozalija Teresė 130
 Gatauskaitė (Gotovskaja) Marcelė Gertrūda 130
 Gegužinskis (Giegużyński) Juozapas 102
 Gėgžna Jonas, kun. 212, 221, 225, 226, 229, 230
 Geilandaitė (Geiland) Marija Liudvika 123, 128

- Gelniovietis Vladislovas, pal. 199
 Gembickis (Gembicki) Liucijus, kun. 92, 93, 102
 Gidžiūnas Viktoras, OFM 3, 5
 Giedraitis, kunigaikštis 235
 Giedraitytė (Giedrojė) Joana Pranciška 128
 Gierleris R. 278, 285
 Gimbutas (Gimbut) Liudvikas 103
 Gimbutas (Gimbut) Silvanas 103
 Giordano A., vysk. 286
 Girnius Kęstutis 2
 Glassa J. 279, 286
 Goclovskis T., arkivysk. 278
 Godlevskis (Godlewski) J. 239
 Goldberg L.R. 32
 Golinevičius Ustinas 212
 Goraškinas 266
 Görich K. 151, 153
 Gouldner A.W. 25
 Gradovskis (Gradowski) Blažiejus 103
 Graftaitė (Grafte, Graftio) Juzefa Pranciška 130
 Gratry A. 45
 Gravgaard G. 286
 Grenziak Ana 273, 274, 283
 Grigalinskas S. 212
 Grigalius Didysis, šv. 164
 Grinevičius (Hryniewicz) Vincentas 103
 Grondskaitė (Grondskaja) Teklė Augustina 128
 Grosbuis S. 276
 Grusciūtė (Grusc) Teresė 117, 132
 Gruzewski Bolesław 211
 Gruževskytė Marcibelė Joana 200
 Gudavičius Edvardas 203
 Guzaitytė Rūta 7, 23, 43
 Gwizdalewicz Paweł Piotr Świętosław 88
 Gžeskoviakas A. 278
 Hacickis D., kun. 65, 67, 71
 Hégelis G.V.F. 50, 61
 Heideris F. 25
 Henrikas II, karalius 152, 153
 Hofmeisteris 71
 Holovinskis (Hołowiński) Ignotas, arkivysk. 65
 Hume D. 24
 Huxles A. 277
 Ida, Brunono žmona 150
 Ivaškevičius (Iwaszkiewicz) Grigalius 103
 Jablonovskis Valentinas 103
 Jacevičius (Jacewicz) Jonas 266
 Jadvyga, šv. 198
 Jakštas-Dambrauskas A. 45, 47, 48, 50, 60
 Janavičius Arvydas Juozapas 269
 Janik M. 71
 Janiševskis (Janiszewski) Vincentas 103
 Jankauskaitė (Jankovskaja) Joana Kotryna 128
 Jankauskas V. 48
 Janocha M. 176
 Janonienė Rūta 114
 Janulionytė Edita 269
 Jarmulovičius M. 285
 Jaročas M. 277
 Jasenskis 265
 Jaugelis (Jawgiell) Danielius 103
 Jaugelis (Jawgiell) Eustachijus 103
 Jemielity Vitoldas (Jemielity Witold) 87, 79, 101–106, 108–110
 Jessimanas J. 284, 286
 Jezerskis (Jezierski) Bernardas 103, 170
 Jėzus Kristus 165, 166
 Jogėla Vytautas 3, 5, 7, 113, 133
 Jokubauskas E., kun. 226

- Jonas evangelistas 165
Jonas Paulius II, pop. 13, 14, 18–20, 278, 284
Jonas, Jėzaus mokinys 170
Jonas, vien. 167
Jovaiša Liudas 2, 8, 147, 195, 207, 211
Juknevičius (Juchniewicz) Henrikas 104
Jungas O. 285
Jurevičius Algirdas, kun. 2, 3, 5, 7, 11
Jurgaitis Robertas 213, 215
Jurgėla Kostas R. 79, 108, 255, 266
Jurgis, šv. 152, 199
Jurkevičius J. 274
Jušnievska (Juszniewska) Marija 70
Juzumas (Juzumowicz) Antanas, kun. 251
- Kaciucevičiūtė (Kaciucevič) Ona Julija 130
Kačerauskienė Aldona 269
Kadžidlovskis Albertas 190
Kahl H.D. 154
Kairiūkštytė-Jacinienė H. 177
Kaisievičius (Kaysiewicz) Jeronimas 76
Kalesnikovas 114
Kalinauskaitė Nijolė Liucija 269
Kalinauskas (Kalinowski) Rapolas 70, 71, 73, 74
Kanopkaitė Sofija 2
Karčiauskienė Magdalena 269
Kareiva (Korejwo) Alfonsas 247, 248, 249, 250, 251, 252
Karoblis Gediminas 2
Karolis 153
Karpowicz M. 178
Kasijonas Jonas 164, 169
Kašarauskas (Kossarzewski) Ambraziejus Pranciškus 256
Kaševska I.J. 278
Katilius Algimantas 2, 3, 5, 7, 79, 84, 87, 90, 93, 96, 112
- Kaufmanas Konstantinas 119, 120
Kauševičius (Kawszewicz) Amatas 104
Kavaliauskas (Kowalewski) Venantijus, kun. 94, 95, 104
Kazanskis, kapitonas 117, 118, 119
Kazimieras Atnaujintojas (Odnowiciel), karalius 180
Kazimieras Jonas 175, 176
Kazimieras, šv. 180, 181, 190, 198, 199, 205
Kazimieras, vien. 180
Kercnovskis Jonas 104
Kervelis (Kierwel) Leonas 264
Khasky A.D. 29
Kiauleikienė Melanija 269
Kilpatrick S.D. 26, 30
Kimbaras (Kimbar) Rufinas 104
Kimeldorf M.E. 28, 41
Kirkila (KirkiŃo) Rapolas, kun. 247, 249, 251
Kitkevičius (Kitkiewicz) Antanas, kun. 264
Klajumienė D. 114
Knapinskis (Knapiński) Juzefas 104
Knapskis (Knapski) Tadas, kun. 255
Kobyliškis (Kobyliński) Juozapas, kun. 229, 248, 249, 252, 253
Kochanskis (Kochański) Vincentas 104
Kodelskis (Kodelski) Augustinas 104
Kolenda (Kolenda) Anupras, kun. 258
Kolenda (Kolenda) Kazimieras, kun. 264
Kolesinskis (Kolesiński) Jurgis 104
Kolts R.L. 41
Komaraitė (Komar) Stefanija 131
Konstantinas Didysis, imper. 153
Kopiczko Andrzej 150, 154, 175
Koreckis Piotras 235, 238
Korvinas-Kosakovskis Juozas Kazimieras, vysk. 212

- Kosakauskaitė (Kosakovskaja) Marija Filomena 129
 Kosciuszka Tadas 246
 Kosmovskis Janas, MIC 3, 5, 7, 63, 77, 79, 87, 96, 109
 Kotryna II 197
 Kovalevskis 264
 Kovalis Semionas 75
 Kovalskaitė (Kovalska) Marija Julija 128
 Kozlovskis (Kazlauskas) Kazimieras 105
 Kozlovskis (Kozłowski) Romanas 105
 Krahel Tadeusz, kun. 2, 87, 104, 108, 109
 Krakoviakas P. 279
 Kraševskis J.I. 69, 75
 Kratzas Ch. 285
 Krauzė Aloizija Aleksandra 131
 Krinskis (Kryński) Marijonas Petras 93, 96, 105
 Kristupas, šv. 187
 Krupavičius M. 3, 5, 47, 54–56, 60
 Kruzaitė (Kruze) Jelizaveta Michalina 129
 Kšipkovskis (Krzypkowski) Pavelas 105
 Kšižanauskis (Krzyżanowski) Pranciškus, kun. 256
 Kubicki Paweł 88, 109, 110, 266
 Kubilickis Polikarpas 94, 107
 Kulviecas Tadas 246
 Kulvietis (Kulwiec) Motiejus Ambraziejus 93, 105
 Kulvinskis (Kulwiński) Ignotas 256
 Kumpikevičius Vincentas 91
 Kunigunda, pal. 198
 Kurnatowskiej Z. 151
 Kušeliauskas Serafinas Laurynas 205
 Kuźmiuk-Ciekanowska A. 154, 156
 Kviklys Bronius 213
 Kvintaitė (Kvintova) Konstancija 117
 Labuda G. 151
 Lančkovskis V. 274
 Landsbergis Vytautas 140
 Lapinskis (Łapiński) Laurynas 105
 Larson D.B. 26, 30
 Latišas K.S. 277
 Laukaitytė Regina 3, 5, 7, 135, 146
 Laurinavičiaus B., kun. 226
 Lazarevič-Kridelytė Ana Magdalena 130
 Lazarus B.N. 25
 Lazarus R.S. 25
 Leclercq J. 164, 167, 169
 Leiba Baranas 266
 Leonas XIII, pop. 46, 51, 57, 76
 Leonavičiūtė Inga 147, 150, 174, 196
 Lerman D. 32
 Lidogrodskis Liudvikas 92
 Limanovskis Boleslovas 241
 Liseckis Dominykas 106
 Liubomirskaitė (Julija) Marija 117
 Liubovickis (Lubovickij) Tomas, kun. 117, 131
 Liutkievič Juzefa 91
 Liutostanskas Fulgentas, kun. 90
 Lokickis (Łokicki) Jonas 106
 Ludwig T.E. 29
 Lukoševičius (Łukaszewicz) Bazilijus 106
 Lukoševičius (Łukaszewicz) Romualdas, kun. 93, 106
 Lukoševičius (Łukaszewicz) Vincentas 255–257
 Lukšaitė I. 211
 Lukšas A. 144
 Luts I. 284
 Maciunskis (Macinskis) kun. 257, 258
 Maciutovičius (Maciutowicz) Antanas, kun. 94, 106
 Mackevičius (Mackiewicz) Antanas, kun. 89, 247–249, 251, 252
 Mačiūnas Leonas Laimutis 8, 272, 273, 279, 283, 287

- Maidelis Jegoras 261
 Malakauskaitė (Malachovskaja) Marija
 Ksavera 129
 Maliuchinas 241
 Mangėla (Mongiało) Gelazijus, kun. 106,
 237, 240–244
 Marcinkevičius (Marcinkiewicz) Jurgis
 235
 Marcinowski A. 84, 85
 Marekas Jozefas 273, 283, 285
 Markeljevič J. 273
 Marksas Karlas 50, 61
 Martynas, šv. 156, 157
 Masalskis I. J., vysk. 225
 Matanovičius (Matanowicz) Brokardas
 106
 Mattei J.Fr. 274
 Matulaitis Jurgis, pal. 198, 203
 Matulaitis Kazimieras A., MIC 206
 Matusas A. 142
 Matusiewicz Andrzej 80, 87, 101
 Mazurčakas T. 274
 Mažeika (Mozejko) Tomas 106
 Mažeika Rasa 2
 McCullough M.E. 24, 26–32, 40, 41
 Medekša Andrius 212
 Menickaitė (Menickaja) Juzefa Kazimie-
 ra 129
 Merkienė Irena Regina 2
 Merkys Vytautas 86, 110, 233, 269
 Meškauskas S. 177
 Michałowski R. 155
 Michnevičius Vaclovas 212
 Mickevičius (Mickiewicz) Juozapas 259
 Mierosławski Ludwik 238
 Mieška, Lenkijos valdovas 153
 Miežinis Matas, kun. 211–213, 230
 Mikalojus, šv. 199
 Milosnickis (Miłośnicki) Hiacintas (Jac-
 kaus), kun. 94, 107
 Mineika 89
 Minkevičius Jonas 269
 Misius Kazys 213, 244
 Mistkovskis (Mystkowski) Petras 107
 Mittarelli J. B. 176
 Miuleris A. 46
 Miuleris (Müller) Klemensas 107
 Mokšeckis (Mokrzecki) Pilypas, kun. 94,
 107, 259–262
 Moncevičius (Moncewicz) Jokimas, kun.
 261–263
 Monkevičius (Monkiewicz) Juozapas,
 kun. 251
 Montvidas (Montwid) Liudvikas, kun.
 247–249, 251, 252
 Montvidas Antanas 107
 Moras Tomas 60
 Morencas 114
 Morozas 265
 Mosolovas A. 117
 Motina Teresė, pal. 279
 de Munas A. 54
 Muravjovas Michailas 93, 97, 113–119,
 121, 264
 Muravjovas-Amūrskis Nikolajus 66–68,
 114
 Narkevičius Zakarijus 107
 Nastalska J. 175
 de Natalibus Petrus 204
 Nazimovas V. 247, 256
 Nemėkša Antanas, kun. 114, 116–119
 Netimeras, prūsų karalius 183
 Niebelski E. 238
 Niecunskis (Niecunski) I., kun. 72
 Niemčevskis 265
 Novickis (Nowicki) Adrianas 107
 Novickis (Nowicki) Agatas 107
 O'Dwyer E. 286

- Obirnaitė (O'Birn) Marija Aleksandra 123, 130
 Ohryzka Juzefata 70
 Okamoto S. 32
 Orlovskis (Orłowski) Mykolas 108
 Ortony A. 25
 Osmolskis Karolis 108
 Otonas Griežtasis, imper. 153
 Otonas I, imper. 152
 Otonas II, imper. 153
 Otonas III, imper. 151, 153, 155, 156, 163, 164, 166, 167, 169
 Otonas Pamaldusis, imper. 153
- Pacas Kazimieras Mykolas 178
 Pacas Kristupas Zigmantas 176, 178, 179, 187, 189, 191, 192
 de Paci Marija Magdalena, šv. 191
 Paknys Mindaugas 8, 147, 173, 177, 187, 189, 190, 193, 195, 211
 Palloni Michelangelo 178–180, 182–188, 191–193
 Paltarokas K., vysk. 54
 Paniutinas Stepanas 114, 115, 121
 Paris F.A. 32
 Paris, kun. 119
 Paskievičius Ivanas 65
 Paulauskas Danielius 269
 Paulius VI, pop. 15
 Paulius, apaštalas 153
 Pavlovas Aleksandras 263
 Pavlovskis (Pawłowski) T., kun. 71
 Petkevičius Antanas, kun. 265
 Petkevičiūtė (Petkevič) Joana Marta 129
 Petranavičius (Petronowicz) Pranciškus 108
 Petrauskas Rimvydas 211
 Petravičius (Piotrowicz) Andriejus 108
 Petravičiūtė (Petrovič) Juzefa Ksavera 131
 Petrulevičius 261, 262
- Pijus X, pop. 46
 Pijus XII, pop. 276
 Pikelytė Rasutė Liudvika 269
 Pizzolato L. 164
 Poll J. 28
 Popovas Vladimiras, šventikas 261
 Potapovas Aleksandras 121
 Povilas, patriarchas 284
 Povilonis L., kun. 226
 Pozaikas V., vysk. 284, 286
 Prakaŭavičius (Prokopowicz) Fortūnatas Ferdinandas 94, 95, 108
 Pranciškus Salezietis, šv. 178, 183, 191
 Prašmantaitė Aldona 77, 87
 Pruyser S.W. 24
 Pruskus Valdas 3, 5, 7, 45, 61
 Prževlockaitė (Prževlockaja) Brigita 130
 Pukšta (Pukszta) Augustinas Bartolomėjus 242, 245, 246
 Puslovska (Pusłowska) P. 69
 Puttini Pietro 189
- Račkauskas (Raczkowski) Teofilis 108
 Radvanas (Radwan) Marianas 80, 104, 106–108, 110, 111
 Rahneris Karlas 13, 14, 20
 Raila Eligijus 211
 Ramonas Arvydas, kun. 2
 Ravinskis V. 276
 Reginovas Tadas Jundzila 94
 Reichenbachas (Reichenbach) Jurgis 95, 108
 Renieras (Renier) Juzefas, kun. 68
 Rikaitė (Ryk, Rikovna) Marija Talda 123, 131
 Rimkevičius (Rymkiewicz) Leonas 250
 Rimkevičiūtė (Rimkevič, Rimkevičevna) Marija Agnieška 131
 Robinson W.P. 32
 Romualdas, šv. 155, 156, 163–165, 168,

- 169, 171, 173–175, 177, 179–181, 185,
188, 190–193, 201, 203
- Rosenbergas E.L. 27
- Ross E.K. 279
- Rossi Giuseppe 179
- Rotkevič K. 273
- Rudnickis Ignotas 109
- Rudzevičius (Rudzewicz) Stanislovas
108
- Rupert Berger 14, 19
- Ruseckis (Rusecki) Zefirinas 108
- Russel D. 32
- Russel J.A. 32
- Rusteika (Rustejko) Viktoras, kun. 251,
263
- Ržekonskis (Ržekoński) Adrijanas 109
- Sadovska L. 278
- Safjan M. 274
- Sahmas S. 279
- Santerre C. 29, 41
- Santos A.L. 281, 286
- Saraceno L. 165
- Sarcevičienė Jolita 211
- Sarna Vladislovas, kun. 116, 118, 119
- Saucier G. 32
- Saunders C. 279
- Savickis (Sawicki) Benediktas, kun. 95,
109
- Schockenhoffas E. 278
- Schwartz B. 25
- Schwartz G.E. 29, 41
- Sčedzinskis (Strzedziński) Augustinas
kun. 110, 235, 236, 239, 240, 242–244,
246, 247
- Seneca L.A. 24
- Senkevičius Jonas, kun. 94
- Senkus (Sękowski) Vincentas 109
- Serre J. 45
- Shapiro S.L. 29, 41
- Siemielnikovas 70
- Sienkievičius (Sienkiewicz) J., kun. 72
- Sierakowski Anycet Władysław Boles-
ław 88
- Siesickis (Siesicki) Justinas, kun. 266
- Siesickis J., žr. Jacevičius (Jacewicz)
Jonas
- Sikorski D. 159
- Silvestras II, pop. 181, 182, 193
- Simmel G. 25
- Simutavičius (Simutowicz) Augustinas
246
- Sirvydas (Sirwyd) Anupras 109
- Sydow J. 155
- Skarga Petras 175, 180, 203, 204
- Skaržinskis (Skarżyński) Gerardas 109
- Skuodis Vytautas 269
- Sladkevičius Vincentas, kard. 140
- Sliesaravičius Algirdas 269
- Śliwowska W. 76
- Smenner P.C. 32
- Smilgys Petras, kun. 2
- Smith A. 24
- Smith J.C. 29
- Smith T.B. 28
- Sorelis G. 51, 52, 54
- Spinoza B. 24
- Stakauskas J. 48
- Stančaitis (Stanczajc) Ignotas, kun. 248,
250
- Stanislovas Kostka, šv. 199, 205
- Stanislovas III, šv. 247
- Stankevičius Juozapas 109
- Stankovičius (Stankowicz) Antanas, kun.
264, 265
- Stanskis (Stański) Motiejus, kun. 83, 109,
240–244, 246, 237
- Starkauskas (Starkowski) Baltramiejus
109
- Stasionis (Stasionis) Mykolas, 110

- Steckevičius (Steckiewicz) Petras 110
 Steikūnas Jonas 269
 Stella-Sawickis Jonas 233, 240
 Steselis, majoras 250, 262
 Stevasas Hansas 274, 281, 283, 285
 Stypulkovskis 105
 Stone T. 41
 Storoženka Aleksejus 114
 Strašinskis (Straszyński), vyskupas 64
 Streikus Arūnas 2
 Strupinskis (Strupiński) Andriejus 110
 Strzelczyk J. 155
 Stulginskis (Stulgiński) Ferdinandas,
 kun. 266
 Stundytė Irma 8, 211, 232
 Subačius Paulius V. 2, 142
 Suchoževska J. 276
 Sulistrovskaitė Marija 117
 Sulvinas Gimbutas 88
 Svenckis (Święcki) Mykolas, kun. 93,
 110
 Sviderskis Henrikas 92
 Svolkenis (Swolkeń) Mikalojus 237, 240,
 242–244, 246
 Svolkenis (Swolkien) Mikalojus 110
 Szwama A. 84

 Šalaševičius (Szałaszewicz) Simonas 110
 Šauklinskis L., kun. 243, 246
 Šaulauskienė Alina 8, 270–273, 280
 Šaulys K., kun. 47
 Šenavičienė Ieva 3, 5, 8, 86, 233, 268
 Šereiva Jonas, kun. 212
 Šicaitė S. L. E. 147
 Šimkevičius 262
 Šinkūnaitė Laima 190
 Šinkūnas Romualdas 213, 244
 Širinskis-Šichmatovas A. 236, 250
 Širvinskaitė (Širvinskaja) Marija Vikto-
 rija 131

 Šiūlys Rimgaudas, kun. 7, 147, 163, 171
 Šiuša Adolfas 269
 Šmidtas (Szmidt) Augustas 259
 Špicnagel-Iskšickaitė Joana Olimpija 130
 Štokaitė (Štok) Anastazija Gabrielė 131
 Šultė Simanas 3, 5, 45–61
 Švarcaitė Ieva 269
 Švirmickas Kristupas, kun. 3, 5, 7, 63–77

 Tabacco G. 165
 Tamkevičius S., SJ, arkivysk. 147
 Tarvidas (Tarwid) Leonardas 110
 Taurocevičius S. 212
 Teigen K.H. 32
 Timanaitė (Tyman) Virginija Konstancija
 115, 118, 119, 128
 Tiškovskis (Tyszkowski) Euzebijus 110
 Tyla Antanas 2, 269
 Tyzenhauzas Rainoldas, grafas 263
 Toločko Viktoras 71, 72
 Tomas Akviniėtis, šv. 56, 163
 Tomea P. 167
 Tomkowicz S. 176
 Totoraitis Jonas, kun. 63, 79, 103, 104,
 110
 Trivers R.L. 26
 Tsang J. 27–31, 41
 Tudžinaitė (Tudžinova) Juzefa Agota
 131
 Tumas J.-Vaižgantas 59
 Turmanas (Turmann) M. 46

 Uždavinyus Giedrius 2

 Vainiušas (Wojniusz) Feliksas 111
 Vaisieta (Wojsiat) Bonaventūra 111
 Vaišnora Juozas 79, 88, 102, 103, 110, 111
 Vaišvilaitė I. 147
 Vaitiekus Adalbertas, šv. 164, 169
 Vaitiekus, šv. 190, 195, 198, 205

- Valančius K. 139
 Valančius Motiejus, vysk. 87–91, 94, 95,
 104, 106–110, 205, 234–237, 242–254,
 256–265
 Valevičius Andrius 2
 Valiukevičius V. 48
 Valujevas Piotras 116
 Vambutas Feliksas 111
 Varanavičius (Woronowicz) Euzebijus
 111
 Vasiljevas Michailas 235, 236, 240
 Vaza Vladislovas 175, 176
 Vaza Zigmantas 175
 Vėbra Rimantas 234
 Veisas (Weiss) Albertas Marija 46, 51, 52
 Veisson M. 32
 Velavičius (Wielowicz) Pranciškus 111
 Vidmantas Edvardas 264, 269
 Vincentas Kadlubekas, šv. 198
 Vipertas 183, 206
 Višniovieckis Mykolas Kaributas, kara-
 lius 176
 Vladislovas, šv. 176
 Vobolevičius (Wobolewicz) Teodoras 111
 Voigt H. G. 149
 Voldemaras A. 53
 Volodzko-Čapskaitė Marija Suzana 129
 Volovskis Mykolas, kun. 265
 Vorgrimler Herbert 16, 20

 Watkins P.C. 41
 Weiner B. 27, 32
 Weisas A.M. 60, 61
 Wenskus R. 149, 150
 Wierzbowski T. 63
 Witvliet C.V. 29
 Wohlwend R. 32
 Wong J. 164, 168, 169, 170
 Wood I. 151, 157
 Woodward K. 41

 Wyjck Małgorzata Maria 113
 Zagorskaitė (Zagorskaja) Sofija Stanisla-
 va 130
 Zajončkovskis 235
 Zarewicz L. 189
 Zavadskaitė (Zavadskaja) Marija Anta-
 nina 130
 Zavadzki (Zawadzki) Vaclovas 111
 Zaviša Andrius 211
 Zaviša Melchioras, maršalas 211
 Zawadzki Josephi 84, 88
 Zdrojevskis T. 277
 Zdrovskis Krizostomas Zigmantas 200
 Zdzitoveckis (Zdzitowiecki) Benediktas
 111
 Zebedenas, šv. Brunono žudikas 186
 Zienkievičius (Zienkiewicz) Feliksas 69,
 71, 74
 Zimowskis Z., mons. 284
 Zinkevičius Zigmantas 2, 3, 5
 Ziolkas V., arkivysk. 278
 Zvarazičius 153
 Zwicky N. 285

 Žeimavičius (Żejmowicz) Jonas 111
 Žilevičius (Żylewicz) Liudvikas 111
 Žilinskas Vaclovas, arkivysk. 72
 Žilinskis (Żyliński) Jonas 111
 Žilinskis Petras, kun. 114, 116

 Адамовичъ Петроннеля Терезія 127

 Балинская Марія Казимира 124
 Белецкий А. 239
 Бобновская Мавриція Николаевна 128
 Булгакъ Марія Софія 124

 Володзько Марія Сузана, урожденная
 Чапская 125

- Галлерь Анна Елисавета 124
Гедройць Иоанна Франциска 124
Гейландь Марія Людовика 123
Горновская Розалія Терезія 125
Готовская Марцелла Гертруда 126
Графтіо Іозефа Франциска 126
Грондская Фекла Августина 124
Грусць Тереза Францовна 127
- Данилевичь Марія Паулина 125
- Ельская Марія Станислава 126
Есьмань Цецилія Михайловна 128
- Завадская Марія Антонина 126
Загорская Софія Станислава 125
- Кацюцевичь Анна Юлія 125
Ковальска Марія Юлія 124
Комарь Стефанія 127
Коссаковская Марія Филомена 125
Краузе Алоизія Александра 126
Крузе Елисавета Михалина 124
- Лазаревичь Анна Магдалена 126
Любовицкій Фома 127
- Малаховская Марія Ксавера 124
Менницкая Іозефа Казимира 125
- О'Бырнь Марія Александра 126
- Петкевичь Иоанна Марта 125
Петровичь Іозефа Ксавера 126
Пржевлочкая Бригида 125
- Римкевичевна Марія Агнешка 126
Рыць Марія Талда 127
- Туджинова Іозефа Агата 127
Тымань Віржинія Констанція 123
- Фіорентини Евгенія Салезія 127
Фіорентини Терезія Елена 125
- Ходасевичь Антонина Екатерина 126
Хрусцицкая Марія Ядвига 125
- Цвецинская Іозефа Маргарита 124
- Чапская Марія Салеза 124
- Ширвинская Марія Вікторія 127
Шпицнагель Иоанна Олимпія 126
Штокъ Анастасія Габріелла 127
- Эймонтъ Констанція Іосифовна 127
- Янковская Иоанна Екатерина 124

APIE AUTORIUŠ

DARIUS BARONAS – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Lietuvos christianizacija XIII–XVIII a., Europos viduramžių ir Rusijos/Rusijos istorija, šaltiniotyros klausimai. Monografijos „Trys Vilniaus kankiniai“ (2000) ir daugelio mokslinių straipsnių autorius.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108.

El. paštas: *baronas@istorija.lt*

ONA GIEDRUTĖ BUTKIENĖ – socialinių mokslų daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto Psichologijos katedros docentė. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: asmenybės ugdymo ir saviugdros psichologija. Paskelbė keliasdešimt mokslinių straipsnių; kelių knygų bendraautorė.

Adresas: Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, Vilnius LT-08106.

El. paštas: *gbutkiene@takas.lt*

RŪTA GUZAITYTĖ – psichologijos bakalaurė. Pagrindinė mokslinių tyrinėjimų kryptis: asmenybės psichologija (psichologinio ir dvasinio brendimo santykis).

Adresas: VŠĮ Sotas Socialinės tarnystės savanoriai, Kalvarijų g. 159, Vilnius LT-08313.

El. paštas: *guzaityte.ruta@gmail.com*

VYTAUTAS JOGĖLA – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Miestų istorijos skyriaus mokslo darbuotojas. Svarbiausios mokslinių tyrinėjimų kryptys: Katalikų Bažnyčios elito ugdymas XIX a., Lietuvos miestų istorija. Paskelbė monografiją „Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais: organizacija ir veikla“ (1997), kolektyvinės monografijos „Lukiškės: nuo priemiesčio iki centro (XV–XX a. pradžia)“ vienas iš autorių.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108.

El. paštas: *vjogela@takas.lt*

LIUDAS JOVAIŠA – humanitarinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto lektorius. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Katalikų Bažnyčios istorija LDK, vienuolystės istorija Lietuvoje, lotyniškieji Lietuvos istorijos šaltiniai. Mokslinėje spaudoje paskelbė keliolika straipsnių. Svarbiausios knygos: „Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)“ (1998), „Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje“ (2008).

Adresas: Vilniaus universiteto Istorijos fakultetas, Universiteto g. 7, Vilnius, LT-01513.

El. paštas: *liudas.jovaisa@gmail.com*

ALGIRDAS JUREVIČIUS – monsinjoras, teologijos mokslų daktaras, Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijos lektorius, Kaišiadorių vyskupo generalvikaras. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: pastoracinė teologija, diakonato teologija, patrologija. Spaudoje paskelbė keliolika mokslinių straipsnių. Išleido knygas: „Duona ir vynas“ (2002), „Zur Theologie des Diakonats“ (2004), „Die Katholische Kirche Litauens. Auf dem Weg zur Erneuerung“ (2004).

Adresas: Kaišiadorių vyskupijos kurija, Kęstučio g. 44, Kaišiadorys LT-56124.

El. paštas: *frankfurtas@centras.lt*

ALGIMANTAS KATILIUS – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto rankraštyno vedėjas. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorija XIX–XX a., Užnemunės istorija XIX amžiuje. Paskelbė keliasdešimt mokslinių straipsnių ir šaltinių publikacijų.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108.

El. paštas: *katilius@istorija.lt*

KUN. JAN KOSMOWSKI, MIC – Liublino Jono Pauliaus II katalikų universiteto teologijos magistras (1979 m.), Bažnyčios istorijos mokslų daktaras (1988 m., Grigaliaus universitetas Romoje). Mokslinių tyrinėjimų kryptys: vienuolijos XVIII–XIX a. Lietuvoje ir Lenkijoje; lenkų ir lietuvių diaspora Sibire XIX a.

El. paštas: *kosmyk@poczta.onet.eu*

REGINA LAUKAITYTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XX amžiaus skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Lietuvos Bažnyčių XX a. istorija. Daugelio mokslinių straipsnių ir knygų

„Lietuvos vienuolijos: XX amžiaus istorijos bruožai“ (1997), „Stačiatikių Bažnyčia Lietuvoje XX amžiuje“ (2003) autorė.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių 5, Vilnius LT-01108.

El. paštas: *laukaityte@istorija.lt*

MINDAUGAS PAKNYS – humanitarinių mokslų daktaras, Kultūros, filosofijos ir meno instituto Dailės istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Pagrindinė mokslinių tyrinėjimų kryptis: LDK XVI–XVIII a. meno ir kultūros istorija. Spauldoje paskelbė mokslinių straipsnių ir išleido kelias monografijas, iš kurių naujausia „Mirtis LDK kultūroje XVI–XVIII a.“ (2008).

Adresas: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Saltoniškių g. 58, Vilnius LT-08105.

El. paštas: *pakniai@gmail.com*

VALDAS PRUSKUS – habilituotas daktaras, Vilniaus Pedagoginio universiteto Sociologijos ir politologijos katedros profesorius, Sociologijos ir politikos tyrimų centro vadovas. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: katalikų filosofinės ir socialinės minties raida Lietuvoje, krikščioniškasis socialinis mokymas, religijos, politikos, ekonomikos ir švietimo sociologija. Daugelio straipsnių autorius, išspausdinta keliolika monografijų, iš kurių naujausia „Socialinė katalikybė Lietuvoje. Laiko iššūkiai ir atsako trajektorijos. (XIX a. antroji pusė–XX a. pradžia)“ (2008).

Adresas: Vilniaus pedagoginis universitetas, T. Ševčenkos g. 31, Vilnius LT-03111.

El. paštas: *v.pruskus@vpu.lt*

IRMA STUNDYTĖ – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Katalikų Bažnyčios ir visuomenės santykiai Lietuvoje, lokalinė istorija.

El. paštas: *i.stundyte@gmail.com*

IEVA ŠENAVIČIENĖ – fizinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XIX a. skyriaus mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių tyrinėjimų kryptys: Lietuvos krikščionybės istorija naujaisiais laikais, kultūros ir mokslo istorija. Mokslinėje spauldoje paskelbė keliasdšimt straipsnių ir parašė keletą knygų, iš kurių paskutinė „Dvasininkija ir lietuvybė: Katalikų bažnyčios atsinaujinimas Žemaičių vyskupijoje XIX a. 5–7-ajame dešimtmetyje“ (2005).

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108.

El. paštas: *senaviciene@takas.lt*

RIMGAUDAS ŠIŪLYS – teologijos licenciatas, Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijos dvasios tėvas ir dėstytojas. Pagrindinė mokslinių tyrimų kryptis: dvasingumo teologija. Spauldoje yra paskelbęs keletą straipsnių.

Adresas: Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarija, Kalvarijų g. 325, Vilnius LT-08420.

El. paštas: *ringaudui@gmail.com*

ATMENA AUTORIAMS

Lietuvių katalikų mokslo akademija įvairių mokslo sričių specialistus telkia į bendriją, kuri akademinio lygiu svarsto pasaulėžiūriškai aktualius klausimus.

„Bažnyčios istorijos studijos“ kaip atskira „LKMA Metraščių“ serija yra skirta krikščionybės istorijos Lietuvoje tyrimams skelbti ir šaltiniams publikuoti. Leidinys atviras visiems mokslininkams, doktorantams ir kitiems asmenims, deramu lygiu analizuojantiems Bažnyčios istorijos klausimus, bet LKMA Centro valdyba ragina nuolat šia tematika besidominčius autorius įsitraukti ir į Akademijos bei LKMA Humanitarinių tyrimų instituto veiklą.

„LKMA Metraščių“ ir „Bažnyčios istorijos studijų“ redakcinė kolegija laikosi požiūrio, kad autoriai neturi būti formaliais reikalavimais varžomi rinkdamiesi jų metodologiją, siekius, individualų stilių, požiūrį į mokslinių publikacijų paskirtį atitinkantį diskurso tipą (straipsnio struktūrą, argumentavimo modelį). Tačiau vienu ar kitu būdu mokslo straipsnyje privalu suformuluoti tyrimų tikslą, nurodyti uždavinius, įvardyti objektą, metodą, aptarti nagrinėjamos problemos iširtumo laipsnį. Įprasta, kad mokslinėse publikacijose nurodomi šaltiniai, rūpinamasi citavimo tikslumu, pateikiami ir pagrindžiami tyrimų rezultatai, daromos išvados.

Tekstai ir jų priedai priimami tik elektroniniu pavidalu (el. paštu ar asmeniškai įteikiant laikmeną; dėl išimčių būtina tartis su atsakinguoju sekretoriumi); pageidautina pateikti ir vieną egzempliorių išspausdintos medžiagos. Failai rengiami *Microsoft Office* ir su juo suderinamomis programomis (formatai: *.doc, *.rtf, *.xls, *.vsd; *Word 2007* failai *.docx pateikiami išsaugoti *.doc formatu), iliustracijos – programomis, kurios leidžia išsaugoti medžiagą formatais: *.gif, *.jpg, *.tif, pastaruoju formatu – be suspaudimo. Tekstas rengiamas pagal lietuviškus rašmenų kodavimo standartus, kuriuos palaiko *Microsoft Office 2000* ir vėlesnės versijos, šriftais *Times New Roman* arba *Palemonas*, 12 pt dydžiu, 1,5 li intervalu.

Jei siūlomos medžiagos (straipsnių ir šaltinių publikacijų) apimtis viršija 1 autorinį lanką (40 000 ženklų), dėl galimybės ją paskelbti reikia tartis su atsakinguoju sekretoriumi. Į autorinį lanką įeina straipsnio tekstas, priedai (šaltiniai, lentelės, schemos, žemėlapiai ir pan.), iliustracijos, santrauka. Publikaciją sudaro faksimilė ar originalo perrašas, grindžiamas sistemiškais ir atskiroje komentarų padalioje aptar-

tais principais, esant reikalui – vertimas į lietuvių kalbą, taip pat tekstologinis aparatas bei dalykiniai (istoriniai, kalbiniai ir kt.) komentarai.

Lietuvos akademiniuose ir kultūriniuose leidiniuose pamažu nusistovint bendriesiems mokslinio aparato principams, nuo 2007 m. „LKMA Metraštis“ ir „Bažnyčios istorijos studijos“ laikosi toliau aptartos citavimo, nuorodų pateikimo ir literatūros sąrašo sudarymo tvarkos, kurią rekomenduojame mūsų autoriams.

1. Citata žymima tik vienu žymėjimu: arba kabutėmis, arba kursyvu. Cituojant kabutėse skyrybos ženklas (kablelis, taškas) po citatos rašomas už kabučiu, pvz., *A a a* „*b b b*“. Tik tuomet, kai sakinys prasideda ir baigiasi citata, skyrybos ženklas rašomas prieš paskutines kabutes, pvz., „*A a a, a a a.*“

1.1. Kai citata yra didesnės apimties negu kelios eilutės, ji iškeliamą į atskirą pastraipą. Išskeltinės citatos pateikiamos be kabučiu, jos atskiriamos tarpu tarp eilučių; esant reikalui renkamos mažesniu ar kitu šriftu.

1.2. Visos darbo autoriaus korekcijos citatoje žymimos laužtiniais skliaustais. Pateikiant citatą ne nuo sakinio pradžios, ji pradedama rašyti mažąja raide, pradžioje daugtaškis nerašomas. Kai citata baigiama anksčiau nei cituojamo sakinio pabaiga, po jos rašomas daugtaškis laužtiniuose skliaustuose.

1.3. Citatas kitomis kalbomis rekomenduojama pateikti išverstas į lietuvių kalbą. Prireikus citatos pateikiamos ir originalo kalbomis, tada jas rekomenduojama išversti.

2. Metai rašomi arabiškais skaitmenimis ir santrumpa *m.*, pvz., *1861 m.*; amžiai rašomi romėniškais skaitmenimis ir santrumpa *a.*, pvz., *XVI a.*; laiko tarpas rašomas pilnai, tarp arabiškų ir romėniškų skaitmenų rašomas ilgasis brūkšny be tarpeliu, pvz., *1815–1831 m.; VI–XX a.*; kai metai pateikiami skliausteliuose, santrumpa *m.* nerašoma, pvz., *(1900)* arba *(1579–1832)*.

3. Lotynišku alfabetu rašyti asmenvardžiai pateikiami originalo rašybos forma su pilnais vardais, kitais alfabetais užrašyti asmenvardžiai transliteruojami į lotynišką alfabetą pagal Lietuvių kalbos komisijos patvirtintas taisykles. Pirmą kartą paminėjus pilną asmenvardį, toliau rašoma tik pavardė, o esant reikalui (kai sutampa kelių asmenų pavardės) – pavardė su inicialu. Dievų, šventųjų, karalių, imperatorių, kunigaikščių, popiežių, kardinolų, arkivyskupų ir vyskupų vardai tradiciškai rašomi lietuviškai.

4. Išnašos ženklas (skaičius, žvaigždutė, raidė) tekste dedamas prieš skyrybos ženklą, pvz., ---¹; „---“^{***}, ---^a. Išskeltinėje (atskira pastraipa teikiamoje) citatoje išnašos ženklas dedamas po paskutinio skyrybos ženklo. Straipsnyje ar publikacijoje (jos komentare) taikoma ištisinė išnašų numeracija.

5. Bibliografija (šaltiniai, literatūra) teikiama išnašose. Kitakalbių leidinių aprašas pateikiamas originalo kalba ir rašmenimis; nelotyniško alfabeto antraštiniai duomenys gali būti transliteruojami į lotynišką alfabetą. Esant reikalui laužtiniuose skliaustuose galima pateikti pavadinimo ar kitų duomenų vertimą į lietuvių kalbą.

5.1. Duomenys leidinio aprašui imami iš antraštinio puslapio ir pateikiami be sutrumpinimų ar korekcijų. Esant reikalui, nuorodos į senuosius ir retuosius leidinius (konkrečius egzempliorius) bei archyvinę medžiagą gali būti pateikiamos kaip išsamus antraštinių bei kitų (fizinės būklės, įrišimo, saugojimo vietos, signatūros, nuosavybės) duomenų aprašas. Tuo atveju dera perteikti antraštinio puslapio grafinius duomenis – didžiųjų ir mažųjų raidžių skirtumą, ligatūras, įkypu brūkšniu pažymėti antraštinio teksto skaidymą eilutėmis ir kt.

5.2. Knygų ir kitų leidinių apraše pirmiausia nurodoma autoriaus pilnas vardas (vardai) ir pavardė; skyrybos ženklais neskiriama. Toliau nurodomas knygos pavadinimas kursyvu; atskiriamas kableliu. Toliau nurodoma leidimo vieta, leidykla ar leidėjas (senųjų leidinių – spaustuvė), metai. Leidimo vieta nuo leidyklos ar leidėjo atskiriama dvitaškiu; leidėjas nuo metų atskiriamas kableliu. Knygos puslapis nurodomas po metų; atskiriamas kableliu ir rašomas po lietuviškos santrumpos *p.*:

Antanas Tyla, *Garšvių knygnešių draugija*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 10.

5.3. Kai knygos ar straipsnio autoriai yra keli, jie nurodomi atskiriant kableliu. Kai knygos antraštiniame puslapyje autorius nėra iškeltas į priekį, nėra įrašytas arba tik spėjamas, jį aprašo pradžioje galima nurodyti laužtiniuose skliausteliuose; atskiriama kableliu.

5.4. Kai autorius yra pasirašęs slapyvardžiu, jis irgi apraše nurodomas laužtiniuose skliaustuose po slapyvardžio; skyrybos ženklu neskiriama:

[Mykolas Krupavičius], *Ko siekia L. krikščionių demokratų blokas Steigiamajam Seime*, Kaunas: „Šviesos“ spaustuvė, 1920.

Meškus [Justinas Staugaitis], *Katalikų tikėjimas ir jo priešai*, Seinai: Laukaičio, Dvarausko, Narjausko ir B-vės spaustuvė, 1908.

6. Kai knyga ar leidinys turi paantraštę, tai ji nurodoma po pavadinimo ir rašoma stačiai; atskiriama dvitaškiu:

Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius*: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo, Vilnius: Mintis, 1999.

7. Kai vienoje išnašoje nurodomi keli to paties autoriaus veikalai, autorius antrą ir kitus kartus nurodomas santrumpa *Idem*.

8. Kai knygoje ar leidinyje niekur nėra nurodyta leidimo vieta, metai, tai žymima santrumpomis laužtiniuose skliaustuose, pvz., be vietos – [s.l.], be metų – [s.a.]; rekonstruota tikroji kontrafakcijų leidimo vieta ir metai nurodomi laužtiniuose skliaustuose, pvz., [Bitėnai: M. Jankaus spaustuvė, 1896].

9. Kai knyga ar leidinys turi sudarytoją, rengėją, vertėją, jis ir iš kokios kalbos versta nurodoma po pavadinimo tokia pilna formuluote, kokia yra pažymėta cituojamoje knygoje, ir rašoma stačiai; atskiriama kableliu:

Lietuvių klausimas Rusijos imperijoje XIX a.–XX a. pradžioje, sudarytojas Rimantas Vėbra, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 201.

Mindaugo knyga: Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis sudarytojas), Rimvydas Petrauskas, Vilnius: LII leidykla, 2005, p. 105.

10. Keliatomio leidinio tomas žymimas lietuviška santrumpa *t.* po pavadinimo; atskiriamas kableliu. Tomo ar dalies pavadinimas rašomas kursyvu; atskiriamas dvi-taškiu:

Zigmas Zinkevičius, Rinktiniai straipsniai, t. 2: *Valstybė ir kalba. Senųjų raštų kalba. XVIII–XIX a. rašomoji kalba. XX amžius. Rytų Lietuva*, Vilnius: LKMA, 2002, p. 59.

11. Cituojant antrą kartą iš eilės, nurodoma kursyvinė santrumpa *Ibid*. Cituojant antrą ar kelintą kartą ne iš eilės, nurodomas autorius ir kursyvinė santrumpa *op. cit.*:

Vanda Aramavičiūtė, *op. cit.*, p. 26.

Ibid., p. 29.

11.1. Cituojant straipsnius ar kitokius tekstus iš kitų leidinių, nurodomas autorius, straipsnio pavadinimas kabutėse, leidinys, kuriame tekstas spausdintas. Cituojamo teksto pavadinimas nuo leidinio atskiriamas santrumpa *in:*; nurodant periodinį leidinį santrumpa *in*: nerašoma, leidinio pavadinimas rašomas kursyvu:

Mečislovas Jučas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, *LKMA metraštis*, t. 25, Vilnius, 2005, p. 77–96.

Aldona Prašmantaitė, „Vilniaus Biblijos draugija (1816–1826)“, in: *Atgimimas ir Katalikų Bažnyčia*, sudarytojai Egidijus Motieka, Rimantas Miknys, Vladas Sirutavičius, (Lietuvių atgimimo istorijos studijos, kn. 7), Vilnius: „Katalikų pasaulio“ leidykla, 1994, p. 8–23.

12. Kai rengiant tekstą šaltinių bei literatūros pasitelkta daugiau nei nurodoma išnašose, pabaigoje gali būti pateikiamas literatūros sąrašas. Jis sudaromas aprašų abėcėlės tvarka ir rengiamas pagal pateiktą bibliografinio aprašo taisykles, išskyrus tai, jog literatūros sąrašė pirmiau nurodoma autoriaus pavardė, paskui vardas; kablelis po pavardės nerašomas:

Jučas Mečislovas, „Lietuvos parapijų fundacijos XV–XVIII a.“, *LKMA metraštis*, t. 25, Vilnius, 2005, p. 77–96.

13. Drauge su straipsniais ir publikacijomis pateikiamos santraukos (šaltinių publikacijų apžvalgos) lietuvių ir anglų ar kita užsienio kalba, parinkta atsižvelgiant į tikėtiną publikacijos adresatą. Santraukos apimtis – 1000–1500 spaudos ženklų.

Autoriai patys parengia trumpą (vienos pastraipos) prisistatymą skyreliui „Apie autorius“ lietuvių ir anglų kalbomis; jame pageidautina paminėti akademinis laipsnius bei vardus, mokslinių interesų sritis, instituciją, pastarąją knygą, disertaciją ar kitą svarbų pasiekimą; privaloma nurodyti elektroninio pašto arba įprastinio pašto adresą.

14. Redakcinė kolegija įsipareigoja esant reikalui konsultuoti į LKMA veiklą įsitraukusius ar norinčius įsitraukti magistrantus bei doktorantus, jaunus mokslininkus, rengiančius pirmąsias savo mokslines publikacijas.

15. Visus „LKMA Metraščio“ ir „Bažnyčios istorijos studijų“ straipsnius bei šaltinių publikacijų parengimą anonimiškai recenzuoja du recenzentai. Autoriai su recenzijomis supažindinami tik tuo atveju, jei tekstai įvertinti kaip taisytini ir recenzentų pastabos pravarčios korekcijoms atlikti. Redakcinė kolegija neįsipareigoja teikti paaiškinimų atmestų tekstų autoriams. Maksimalus terminas, per kurį redakcinė kolegija priima sprendimą tekstą skelbti, atmesti ar grąžinti taisyti, yra 4 mėnesiai. Šis terminas nėra tiesiogiai susietas su eventualaus publikavimo laiku, nes pastarasis gali priklausyti nuo teminių tomų formavimo.

Visus spausdinamus tekstus kalbos taisyklingumo atžvilgiu peržiūri ir, esant reikalui, taiso redaktoriai. Autoriams pateikiami sumaketuoti tekstai elektroniniu *.pdf formatu korektūrai atlikti ir autorizuoti. Grąžindami redakcinei kolegijai tekstą autoriai paprastu ar elektroniniu parašu patvirtina autorizavimą bei sutikimą, kad tekstas būtų skelbiamas „LKMA Metrašcio“ elektronine versija interneto svetainėje *www.lkma.lt* bei prieinamas per asocijuotas duomenų bazes.

Spausdinti tekstai ir iliustracijos, diskelių ir CD pavidalo laikmenos autoriams negražinamos.

Kilus neaiškumams dėl medžiagos tematikos, rengimo principų ar kitų su „Metrašcio“ ir „Bažnyčios istorijos studijų“ dalykiniais aspektais susijusių klausimų prašome kreiptis į atsakingąjį sekretorių.

Redakcinės kolegijos ir atsakingojo sekretoriaus adresas:

Lietuvių katalikų mokslo akademija, Pilies 8, Vilnius, LT-01123;

el. paštas: *contacts@lkma.lt*; tel. (+370-5) 2122491.

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

LKMA METRAŠTIS XXXII

Redaktorės: J. Kardelytė, L. Sidarienė
Leido ir maketavo „Katalikų akademijos“ leidykla,
Pilies g. 8, LT-01123 Vilnius
contacts@lkma.lt, www.lkma.lt

SL 1902. 19,5 sp. l. Tiražas 200 egz. Užsak.
Spaudė UAB „Logotipas“, Utenos g. 41, LT-08217 Vilnius
Kaina sutartinė